

వేజీసంఖ్య.		వేజీసంఖ్య.	
వీర్యవృద్ధికి పానము ...	౨౧	కామూగ్ని సందిపన మోదకము	౩౯
వీర్యవృద్ధికి చక్కిలములు ...	౨౨	చందనాదితైలము ...	౪౧
వీర్యవృద్ధికి పానము ...	౨౩	మహాసుగంధితైలము ...	౪౨
వీర్యవృద్ధికి దారియోగము ...	౨౪	వీర్యవృద్ధికి తిథిల చూర్ణము ...	౪౩
వీర్యవృద్ధికి స్వయంగు పక్షిరము ...	౨౫	వీర్యవృద్ధికి తత్సృయోగము ...	౪౪
వీర్యవృద్ధికి శతావర్యాది చూర్ణము	౨౬	వీర్యవృద్ధికి డార్ల నాఖిలపము ...	౪౫
వీర్యవృద్ధికి యిష్టి నుభు కాది పానము	౨౭	చంద్రోదయరసము ...	౪౬
వీర్యవృద్ధికి దారి చూర్ణము ...	౨౮	మదనమంజరివజీ ...	౪౭
వీర్యవృద్ధికి అమలకీ చూర్ణము ...	౨౯	పంచ బాణరసము ...	౪౮
వీర్యవృద్ధికి ఆతిరసములు ...	౩౦	వీర్యవృద్ధికి మధు కాది చూర్ణము ...	౪౯
వీర్యవృద్ధికి బిస్తాండ యోగము ...	౩౧	వీర్యవృద్ధికి జిచ్చటాది పానము	౫౦
వీర్యవృద్ధికి గోక్షుర కాది చూర్ణము	౩౨	వీర్యవృద్ధికి శతావరిక్షిరపానము	౫౧
వీర్యవృద్ధికి మాష పానము ...	౩౩	వీర్యవృద్ధికి పానము ...	౫౨
రసాలాలక్షణము ...	౩౪	పుష్పభస్మరసము ...	౫౩
రెండవ రసాలము ...	౩౫	లఘుపుష్పభస్మరసము ...	౫౪
నారసింహ చూర్ణము ...	౩౬	మదన కామ దేవరసము ...	౫౫
వీర్యవృద్ధికి పయః పానము ...	౩౭	మదన సుందరరసము ...	౫౬
శతావరీపుత్రము ...	౩౮	పూర్ణచంద్రరసము ...	౫౭
గోధూమాదిపుత్రము ...	౩౯	పూర్ణేంద్రరసము ...	౫౮
శతావర్యాది చూర్ణము ...	౪౦	కామి నీమదభంజనరసము ...	౫౯
ముసల్యాది చూర్ణము ...	౪౧	మదనోదయరసము ...	౬౦
చానరీగుటిక ...	౪౨	ఆనంద సుందరరసము ...	౬౧
లఘు శతావర్యాది చూర్ణము ...	౪౩	కామేశ్వరరసము ...	౬౨
అన్యచ్చ ...	౪౪	కామ దేవరసము ...	౬౩
మధ్యాదిక్షిరపానము ...	౪౫	వాజీకరణం ...	౬౪
గోక్షురాదిక్షిరపానము ...	౪౬	ధాతువృద్ధికి నవాయ సాది చూర్ణము	౬౫
అమృతభల్లాతక పాకము ...	౪౭	వీర్యవృద్ధికి అమలక్యాది చూర్ణము	౬౬
కాశ్మీర కావలేశము ...	౪౮	ధాతువు ప్రికి మాషాది మోదకము	౬౭
రతివృద్ధి మోదకములు ...	౪౯	వీర్యవృద్ధికి మరి చా2 వలెచము	౬౮
రతివల్లభ పూగ పాకము ...	౫౦	వీర్యవృద్ధికి గుడమాత్రాండక లేచము	౬౯
కామేశ్వర మోదకము ...	౫౧	వీర్యవృద్ధికి శతావరిర సాయసము	౭౦
మ్రుపాకము ...	౫౨	వీర్యవృద్ధికి ఆశ్వగంధర సాయసము	౭౧

అంధ్ర తాత్పర్యసహితము.

ధ్వజభంగమునకుచికిత్స.

శ్లో॥ ధ్వజభంగక్షతంక్షైబ్యంజ్ఞాత్వాతస్యాచరేత్రియాం । ప్రదే
హాన్పరిషేకాంశ్చకుర్యాద్వారక్తమోక్షణం ॥ స్నేహపానం
చకుర్వీతసస్నేహంవావికోధనం । అన్వాససంతతఃకుర్యాద
థవాస్థాపనంపునః ॥ వ్రణవచ్చక్రియాస్సర్వాస్తత్రకుర్యా
ద్విచక్షణి॥

తా॥ ధ్వజభంగసంపుంసకమును, నిదానపూర్వకముగ తెలుసుకొని అందుకు
తగినచికిత్సనుచేయవలసినది. అనగా పూతలు, సేవనములు, నరమునుభేదించిరక్త
మునుతీయడము వీటినిచేయించవలసినది. మరిన్ని ఘృతము, తైలము మొదలైనవాట్ల
నుసేవించడము, స్నేహాయుక్తకషాయములచేత విరేచనములు చేయించడము, అ
నువాసనవస్త్రకర్మ లేక అస్థాపనవస్త్రకర్మ వీటినిచేయించవలయును. సేర్పరియగు
వైద్యుడు సకలచికిత్సలను వ్రణమునకుచేయునట్లు చేయవలయును.

జరాసంభవక్షయజన్యసంపుంసకచికిత్స.

శ్లో॥ జరాసంభవక్షేణ్యక్షయజేచైవకారయేత్ । స్నేహస్వేదో
పసన్నస్యసస్నేహంశోధనంహితం । క్షీరసద్వివృష్యయోగా
వస్త్రయశ్చైవయాపనాః । రసాయనప్రయోగాశ్చతయోర్ధ్వ
షజముచ్యతే । విస్తరేణైతదుద్దిష్టంక్షైబ్యానాంభేషజంమయా॥

తా॥ ముసలితనమువలనకలుగు సంపుంసకదోషమునందును, క్షయజన్యసంపుం
సకదోషమునందును, తైలములతోపూయడము, ఉష్ణాదకషుతో వాత్రడముచేయ
డము, తైలములచేత రేచనద్వారావస్త్రకర్మ వీటినిచేయవలయును. మఱిన్నిపాలు,
నెయ్యి, బలకరయోగములు, యాపనవస్త్రకర్మ, రసాయనప్రయోగములు, యి
ష్టైశ్చైవస్యైవ సపుంసకదోషములకును జేయవలయును. మఱియును విస్తారము
గా సంపుంసకదోషములకు యీ చికిత్సలే నాచేతశబ్దబడినవి.

వాజీకరణయోగము.

శ్లో॥ వాజీకరణమన్విచ్ఛేత్పురుషోనిత్యమాత్మవాక్ । తదాయత్తై
హిధర్మార్థాప్రీతిశ్చయశవీచ । పుత్రస్యాయతనంహ్యేత

ధృణాశ్చైతేసుతాశ్రయాః । వాజీకరణమగ్ర్యంచక్షేత్రంస్త్రీ
యూప్రహర్షిణీ । యతిగించిన్తధురంస్నిగ్ధంజీవనంబృంహణం
గురు । హర్షణంమనసశ్చైవనర్వంతద్వృప్యముచ్యతే । ద్రవ్యై
శేవంవిహైస్తస్మాద్భావితఃప్రమదాంవ్రజేత్ । అత్తవేగేనహా
దీర్ఘఃస్త్రీగుణైశ్చప్రహర్షి తః॥

✽

తా॥ దైర్యముగలపురుషుడు, వాజీకరణయోగమును ఎల్లపుడుకోరవలయు
ను. ధర్మము, ఆర్థము వాజీకరణయోగమునందున్నవి. మరియును స్త్రీపురుషులకు
కలిగెడుస్నేహము, కీర్తి, వాజీకరణమువలన నేకలుగుచున్నవి. మఱియు పుత్రో
త్పత్తికి కారణభూతములైయున్నవి. సద్గుణములుకలుగటకు పుత్రోత్పత్తియేప్రధా
నమైనది. వాజీకరణమువల్లకలుగుచున్న సుఖమునకుముఖ్యస్థానము. ఆసంతోషము
ను యిచ్చునట్టిది స్త్రీయైయున్నది. కొంచు మధురపదార్థము, స్నిగ్ధపదార్థము,
తనకుయిష్టమైనమంచిపదార్థములు, వీర్యవృద్ధిచేయునట్టిపదార్థములు, మనస్సుకు
సంతోషముచేయుపదార్థములు, యివియున్నయను వాజీకరణయోగమునందుపయో
గించుచున్నది. అనగా ఈపదార్థములనుభుజించినయడల వీర్యము బలమైవెంటనే
స్త్రీసమీపమునకు పరుగెత్తును. పిమ్మట తనకుకలిగిన కామవేగముచేతనున్న, స్త్రీ
యొక్క హావభావవిలాసాదిచేష్టలచేతనున్న సంతోషించి స్త్రీసంభోగముచేయును.

శ్లో॥ గత్వాస్నాత్వాపయఃపీత్వారసంవానుశయీతవా । తథా
చాప్యాయతేభూయశ్శుక్రంచబలవేదచ॥

✽

తా॥ ఈప్రకారముగా స్త్రీసంభోగముచేసినవెంటనే స్నానముచేసి (శ
క్ర, అక్రోటా, వీటితోమిళితమైన) పాలుత్రాగవలయును. మఱియును మాం
సాందిరసమును, రసాయనమునుసేవించి సుఖముగాపరుండవలయు. ఈప్రకార
ముచేయుచువచ్చిన నునుజునికివీర్యము, బలము ఇవి వృద్ధిచుగును.

వీర్యవృద్ధికిసామాన్యచిత్త.

శ్లో॥ శరీరాయాస్తులైకాస్యాదేకాగవ్యస్యసర్పిషః । ప్రస్థంవి
దార్యాఃపూర్ణస్యపిష్టల్యాఃప్రస్థవీచ । అర్ధాథకంతుశా

క్షీర్యాంక్షోద్రస్యాభినవస్యచ । తత్సర్వంమిత్రితంతిష్ఠేన్నార్తి
కేఘృతభాజనే । మాత్రామగ్నిసమాంతస్యప్రాతఃప్రాతః
ప్రయోజయేత్ । ఏషవృష్యఃపరంయోగః కంతోబృంహణ
నీవచ॥

తా॥ శర్కర (౪౦౦) తులములు, ఆవునెయ్యి (౬౪) తులములు, నేల
గుమ్మడుగడ్డచూర్ణము (౬౪) తులములు, పిప్పలిచూర్ణము (౬౪) తులములు, తవక్షీరి
(౧౨౨) తులములు, కొత్తతేనె (౧౨౨) తులములు, వీటినిన్నిటిని నేకముగ కలిపి
నేతితో ముగినమట్టికుండయందుపోసి దానినోటికి వానెనజుట్టివుంచి, అగ్నిపుష్టి నె
టిగి ప్రతివినము ప్రాతఃకాలమునందు పుచ్చకానిన బలము, వీరవృద్ధియివిగలుగు
టయే గాక కంఠశుద్ధిరక్తపుష్టి యివిసగలుగు.

సుశృతగ్రంథములోనివాడీకరణయోగము.

శ్లో॥ విధిర్వాడీకరోయస్తుతంప్రవక్ష్యామ్యతః పరం । తిలమాషవిదా
రీణాంశాలీనాంచూర్ణమేవవా । పౌండ్రకేత్తురసేనార్ద్ర
మర్దితంసైంధవాన్వితం । వరాహమేదసాయుక్తాంఘృతేనో
తాగ్రికాంపచేత్ । తాంభ్రత్యయిత్వాపురుషోగచ్ఛేత్తుప్ర
మదాశతం॥

తా॥ నువ్వులు, మినుములు, నేలగుమ్మడుగడ్డ, శాలిపిష్టముఅనగా ఎఱ్ఱ
బియ్యపుపిండి, వీటిని పౌండ్రకచెఱుకురసముచేతను, ఇత్తురసముచేతనుమర్దించి
సైంధవలవణచూర్ణమునుచైవి పంచిత్రాప్య నేతితోటిపచనముజేయవలయు. దా
నిని పురుషుడు సేవించినయడల నూరుగురు స్త్రీలతోరమించుటకు శక్తిగలవాడగు.

వీర్యవృద్ధికిపాయసము.

శ్లో॥ గవాంవిరూఢవత్సానాంసిద్ధంపయసిపాయసంతథాగోధూ
మచూర్ణంచసితామధుఘృతాన్వితం । ఘక్వాహృష్యతీజీర్ణైః
పిడశదారాన్వజత్యవి॥

తా॥ తరిపిహడలుగల ఆవులఝుక్కపాలయందు గోధుమచూర్ణమువైచి
ప్రాయసముకాచి అందుశర్కర, తేనె, నెయ్యిపేనీ సేవించినయడల జీర్ణమయ్యెడి
సమయమునకు వీర్యవృద్ధిగలిగి పదుగురు స్త్రీలతోనైనను రమించు శక్తిగల వీర్య
వృద్ధిగలుగు.

వీర్యవృద్ధికి చకిరములు.

శ్లో॥ తిలాశ్వగంధాకపిశ్చమూతైర్విదారికావష్టికపిష్టయోగః | ఆ
శేనపిష్టః పయసాఘృతేనపక్వాభవేచ్ఛఘరలికాఽతివృష్యా ||

తా॥ నల్లనువ్వులు, పెన్నేరుగడ్డ, దూలగొండివిత్తులు, నేలగుమ్మడుగడ్డ, శాలిపిష్టము, వీటిని సమముగ చూర్ణముజేసి వీటికన్నిటికిని సమముగ మేకపాటు జోసి కలియబెట్టి మేకనేతితో చక్కిలములుకాల్చి నేవించినయడల వీర్యవృద్ధి యగును.

వీర్యవృద్ధిక్షీరపానము.

శ్లో॥ క్షీరేణబస్తాంజయుజాశ్చ తేనసంప్లావ్యకామిబహుశ స్తిలాన్యః |
సుశోషితాన్ త్రిపిబేత్పయశ్చతస్యాగ్రతఃకించటకంకరోతి ||

తా॥ మేకవృక్షములను ఆపుపాలతోతైచి బాగుగకాచి, అవృక్షములను తీసి, ఆపాలతో నల్లనువ్వులనువైచి భావనచేయవలెను. ఇట్లు అనేకపర్యాయములు భావనచేసి ఆనువ్వులనుబాగుగ నెండించి, దినమునకు (౧) తులముచూపునసేవించి శర్కరతోకూడిన ఆపుపాలను పుచ్చుకొనినయడల వానిముందర ఊరబిచ్చుకమేమిచేయగలదు ? అనగాపిచ్చుక అనేకపర్యాయములు మైథునముచేయనట్లు మనుష్యుడు పిచ్చుకకంటె అధికముగా మైథునముచేయు సామర్థ్యముకలవాడగుననుట.

వీర్యవృద్ధికి విదారియోగము.

శ్లో॥ విదారీకందకలగుంతుఘృతేనపయసానరః | ఉదుంబరసమం
భాదక్వృద్ధోపితరుణాయతే ||

తా॥ నేలగుమ్మడుగడ్డరసమునుపాలతోచేర్చిపుడికించి తేజాపక్వముగునవుడు నెయ్యిచేర్చి కలియబెట్టి దించి ప్రతిదినమునందును ఆత్తిపండ్లంత నేవించిన ములివాడైనను యశావ్వనవంతుడగు.

వీర్యవృద్ధికి స్వయంగుప్తక్షీరము.

శ్లో॥ స్వయంగుప్తేక్షురకయోర్భృజచూర్ణంసశరీరం | ధారోష్ఠే
ననరఃపిత్యాపయసానక్షయంప్రజేతే ||

తా॥ దూలగొండివిత్తులు, నీరుగొబ్బివిత్తులు, వీటినిచూడ్డముచేసి సమముగ శర్కరకలిపి, కాగిన పాలలోవైచి చల్లారినపిదప పుచ్చుకొనిన వీర్యవృద్ధియగును.

వీర్యవృద్ధిశతావర్యచూర్ణము.

శ్లో॥ ఉచ్చటాపూర్ణమప్యేవంక్షీరేణోత్తమముచ్యతే । శతావర్య చ్చటాచూర్ణంపేయమేవంసుఖార్థినా॥

తా॥ ఊడుగవిత్తులచూర్ణమును పాలలోవైచి శర్కరకలిపిత్రాగినను, శక చల్లపిల్లిగడ్డలచూర్ణము, ఊడుగవిత్తులచూర్ణము వీటిని పాలలోవైచి శర్కరచేర్చి పుచ్చుకొనినను వీర్యవృద్ధిగలిగి మిగుల బలమును గలుగఁజేయు.

వీర్యవృద్ధికిచుష్టిమధుకాదిపానము.

శ్లో॥ కర్షంమధుకచూర్ణస్యపుత్రోద్రసమాంశికం । ప్రయత్న యోపయశ్యానునిత్యచేగస్సనాభవేత్॥

తా॥ చుష్టిమధుకచూర్ణము (౧) తులము, ఆపునెయ్యి (౧) తులము, తేనె (౧) తులము ఇటులచేర్చి శుశుంబి పిమ్మట శర్కరవేసినపాలునత్రాగిన పురుషుడు సదావీర్య వృద్ధిగలవాడగు.

వీర్యవృద్ధికివిదారీచూర్ణము.

శ్లో॥ చూర్ణంవిదార్యాసుకృతంస్వరసేనైవభావితం । సర్పిఃక్షౌ ద్రయతంశీఘ్రాశతంగచ్ఛేద్వరాజ్జనాః॥

తా॥ నేలగుమ్మడుగడ్డనుచూర్ణముచేసి, ఆగడ్డరసములో భావనచేసి యెండించి నెయ్యి, తేనెఅనుపానముతోనేబించిన నూరుగురుస్త్రీలతోరమించు శక్తి గల వాడగును.

వీర్యవృద్ధికిఆమలకీచూర్ణము.

శ్లో॥ ఏవమామలకంచూర్ణంస్వరసేనైవభావితం । శుక్రావధు సర్పిర్భిర్యక్తంశీఘ్రాపయఃపిబేత్ । ఏతేనాశీతిఃక్షౌపియ వేవపరహృష్యతే॥

తా॥ ఉసిరికవలుపునుయెండించి చూర్ణముచేసి ఉసిరికపండ్లరసములో భావనచేసి నీడనెండించి శర్కర, నెయ్యి, తేనె యీఅనుపానముతోనేబించి పాలు

త్రాగిన (౨౦) సంవత్సరములు వయస్సుకల ముసలివాడైనను (౧౬) సంవత్సరములు వయస్సుగలవాని దేహపటుత్వముకలిగి స్త్రీలోలుడగును.

వీర్యవృద్ధికి అతిరసములు.

శ్లో॥ పిప్పలీమాషశాలీనాయవగోధూమయోస్తథా । చూర్ణభాగైఃసమైస్తైస్తుఘృతేపూపాలికాంపచేత్ । తాంభూత్యుత్వాపీత్వాతుశరరామధురంపయః । నరశ్చటకవద్దచ్చేచ్ఛతవారంనిరంతరం॥

తా॥ పిప్పళ్లు, మిసప్పప్పు, శాలిపిష్టము (బియ్యపుపిండి) యవలు, గోధూమలు, వీటినిపిండిచేసి, సుమభాగములుగచేర్చి నీళ్లుపోసి పిసికినేతితో ఆతిర్తసములుకాబ్బి భక్షించి శరీరవేసిన ఆపుపాలనుత్రాగినయడల పిచ్చికవలెనూరుగురుస్త్రీలను నిరంతరము రమించగలడు.

వీర్యవృద్ధికిబస్తాండయోగము.

శ్లో॥ పిప్పలీలవణోపేతాబస్తాండోక్షీరసర్పిషా । సాధితాభాతయేద్యస్తుసగచ్ఛేత్ప్రమదాశతం॥

✽

తా॥ మేఁవృషణములురెండింటిని ముంచుగా నీళ్లతోకడిగి పిమ్మట అవృషణములకు పిప్పలిచూర్ణము, పింధవలవణము వీటిని సుమభాగములుగపట్టించి ఆపుపాలలోపుడికించి తర్వాత నేతిలోపేల్చి, భక్షించిన నూరుగురుస్త్రీలను రమించగల సామర్థ్యముగలవాడగు.

వీర్యవృద్ధికి గోక్షురకాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ గోక్షురకఃక్షురకశ్శతమూలీషానరినాగబలాబిలాలాచ । చూర్ణమిదంపయసానిశిపేయంయస్యగృహేప్రమదాశతమస్తి॥

✽

తా॥ పల్లెరు, కాకిజెరుకు, పిల్లపీచర, తీటకోవిలవిత్తులు, జిబిలిక, చిన్నముత్తవపులగము, వీటిని సుమభాగములుగ చూర్ణముచేసి రాత్రులయందునే పిండిపాలుత్రాగినయడల, నూరుగురుస్త్రీల రమించుశక్తిగలవాడగు.

వీర్యవృద్ధికి మాషపాయసము.

శ్లో॥ ఘృతభృష్టోద్దగ్ధమాషపాయసోవృష్యత్తమః॥

✽

తా॥ మినప్పప్పురు పాలలో నైచి పాయనముచేసి అందు ఆపు నెయ్యికలిపి త్రాగినయడల సర్వోత్తమమైన వీర్యవృద్ధిగలుగును.

శ్లో॥ దధ్నస్సరంశరచ్చంద్రసన్నిభంతోషచర్దితం । శరగరాక్షోద్ర
మగిచైస్తు గాక్షీర్యాచబుద్ధిమాన్ ॥ యుక్తాయుక్తంససూక్ష్మే
లంసవేకుంభేశుచౌపటే । మూర్జితేప్రక్షిపేచ్ఛితేఘృతాఢ్యంవ
ష్టికౌదనం । తద్దద్యాదుపరిష్టాచ్చరసాలాంమత్రయాపితేత్ ॥
వర్ణస్వరబలౌపేతఃపుమాన్స్తేనవృషాయతే॥ *

తా॥ ఆపుపాలలో నీళ్లుపోయకనే కేరపెట్టిన తియ్యనివారుగు (గి) నేర్లును మంచిగుడ్డలో మూటగట్టి మైసప్రేలాడనట్లుంచి అండలినీరుపోయినపిన్నట, అందు తెల్లశర్కర ౧| శేరుకలిపి దానిని ముతకబట్టలో వుంచి చేతిలో బాగుగ మర్చించిన అండల రసము త్రింపపుంచినక్రొత్తకుండలోనికిజాలును. అందుతేనె ౪ శేరు, నల్ల మిరియాలు, వెయ్యుప్ప, సిన్నయ్యలకుబు వీటిచూర్ణములను తగుమాత్రముగచేర్చి పుంచుకొని, నెయ్యికలిపిన సన్ననియ్యపు అన్నమును భుజించినపిన్నట మైరసాలము ను తగుమాత్రము పుచ్చుకొనిన, శరీరకాంతి, కఠస్వరము, బలము, యివికలిగి అధికపుంస్తవము కలవాడగును.

రసాలాలక్షణము.

శ్లో॥ సచతుర్దాతకాజాజీసగుడార్ద్రకనాగరం । రసాలాస్యాచ్ఛిఖ
రణీసుఘృష్టంససరందధి॥ *

తా॥ నాగేశ్వరములు, పెద్దయ్యలకులు, లవంగపట్ట, జీలకర్ర, బెల్లము అల్లము, శొంఠి వీటినిచూర్ణముచేసి (మైసకారమువడియగట్టి మర్చింపబడిన) వారుగులోకలిపి పుంచవలెను. దీనినే రసాలమనియును, ఖరణీమనియును జెప్పబడ

రెండవరసాలము.

శ్లో॥ అర్ధాఢకంసుచిరపర్యుషితస్యదధ్నః ఖండస్యమోడశపలానిశశి
ప్రభస్య । సర్విపలంమధుపలంమరిచార్ధికర్షంశుంత్వాస్తథా
ర్ధపలమర్ధపలంచతుర్జాం । శుక్లేపటేలనయామృదుపాణిఘృ
ష్టాకర్పూరగంధసురభిర్నవభాండసంస్థా । ఏషావృకోదరక్య
తాసురసారసాలాయాస్వాదితాభగవతామధుసూదనేన॥*

తా॥ సింహాసనమున బాగావేరవెట్టుబడి తనూరైన (౨) శేర్లపెరుగునందు తెల్లవక్కెర (౧) శేరుకలిపి బానిసి మందిబట్టబోవైచి సౌందర్యపతియగు స్త్రీయు క్కమ్మమహా స్రమతోమద్దింది కర్పూరముచే పరిమళించుచున్న కొత్తకుండలోనికి బాటునట్లుజేసి అందు ఆపునెయ్యి (౧) పలము, తేనె (౧) పలము, మిరియాలు (౪) వరహయెత్తు, శొంఠి (౨) తులములు, ఓలకులు, నాగకేసరములు, దాల్చిన్ని, బాపతి పీఠిని ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ చూర్ణముజేసి యుక్తావస్థసారముగ జేర్చి, సేవించవలయు. ఈరసాలము భీమునిచేతజేయబడి భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత సేవింపబడి అనేకస్త్రీలతో స. భాగముచేసిన వాడాయెను.

శ్లో॥ ఆద్రాణిమత్స్యమాంసానిశభరీంవాజ్యభర్జితాం । తప్తేనర్చి
పియంఖాదేత్సగచ్ఛేత్ స్త్రీఘనక్షయం॥

తా॥ అప్పుడుచంపి తెచ్చిన మత్స్యమాంసమునుగాని, బెత్తుచాపలనుగాని నేతిలోపెల్చి, ఆమాంసమునుయెవడుభక్షించునో, అట్టివాడు యెంతమంది స్త్రీల లోరవిందినను వీర్యవృద్ధిగలవాడగు.

నారసింహచూర్ణము.

శ్లో॥ శతావరీరజఃప్రస్థంప్రస్థంగోతురకస్యచ । వారాహ్యావిం
శతిపలుంగుడూచ్యాఃపంచవింశతిః । భల్లాతకానాంద్వాత్రిం
శచ్చిత్రకస్యదవైవతు । తిలానాంశోధితానాంచప్రస్థందద్వా
త్సుమార్జితం । త్రూషణగుస్యపలాశ్యష్టాశరగరాయాశ్చన
ప్రతిః । మాక్షికంశరగరార్ధేనమాక్షికార్ధేనవైఘృతంశతా
వరీసమందేయంవిదారీకందజంరజః । ఏతదేకీకృతంచూర్ణం
స్నిగ్ధేభాండేనిధాపయేత్ । పలారముపయుంబీతయథేష్టం
చాపిభోజనం । మూసైకముపయోగేనజరాంహంతిరుజామపి
వలీపలితఖాలిత్యమేహపాండ్వాద్యపీనసాన్ । హంత్యష్టాద
శకుష్ఠానితథాష్టాబుదరాణిచ । భగందరంమూత్రకృచ్ఛం
గృధ్రసీంసహలీమకం । త్షయంచైవమహాశ్వాసాన్పంచకా
సాన్సుదారుడాన్ । అశీతివాతజాన్రోగాన్చత్వారింశచ్చై
త్తికాన్ । వింశతిశ్లేష్మికాంశ్చైవసంస్మృష్టాన్సాన్నిపాతికాన్ ।

సర్వాన్తర్కాదాంతాంతివృత్తిమింద్రాశనిర్యథా । సకాంచనా
భోమృగరాజవిక్రమస్తురంగమంచాప్యనుయాతీవేగతః । స్త్రి
తాంశతంగవృత్తిసో తిరేకంప్రకృష్టదృష్టిశ్చయథావిహంగః ।
పుత్రాన్సంజనయేద్వీరాన్నరసింహనిభాన్స్తథా । నారసిం
హమిదంచూర్ణంసర్వరోగహరంసృతాం ॥ (వారాహీకంద
సంజ్ఞస్తుచర్మకారాణికోమతః । పశ్విమేఘృష్టిశద్దాభ్యోపరా
సౌభవలోమవాక్ ॥)

❖

తా॥ పిల్లపీచరగడ్డలచూర్ణము (౧) ప్రస్థము, సన్నపట్టేరుచూర్ణము (౧) ప్ర
స్థము, నేలతాడిగడ్డలచూర్ణము (౨౦) పలములు, తిప్పసత్తు (౨౫) పలములు, సల్ల
జీడిగింజలు (౩౨) పలములు, చిత్రమూలము (౧౦) పలములు, కడిగినమంచినవ్వు
లచూర్ణము (౧) పస్థము, త్రూవణములు అనగా శోలి, పిప్పలి, మిరియాలు వీ
టిచూర్ణములు ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ (౮) పలములు, కలకండ్ (౭౦) పలములు,
తేనె (౩౫) పలములు, అవునెయ్యి (౧౭) పలము, నేలగుమ్మడగడ్డచూర్ణము
(౧) ప్రస్థము, పీడిననేకముగ జేర్చి పాతకుండయంనునిచి ప్రతిదినము ౪ పలముచూ
పుననేనించి యభ్యేష్టముగ భోజనము చేయవలయును. ఇటులవీకమానము నేపిం
చినయడల, ముసలితనము, రోగము, వలీపలితములు, భూలిత్యము, ప్రమేహములు
పీనస, అష్టదశకుష్టువులు, యెనిమిది వ్రదరరోగములు, భగందరము, మూత్రకృ
భము, గృభాగ్నివాయువు, హలీమకవాయువు, క్షయరోగము, మహాశ్వాసరోగ
ములు, పంచకాసము, అశీతివాతరోగములు. నలభైపిత్తరోగములు, యిరువైశ్లేష్మ
జాడ్యములు, సుస్పృష్టములైన అసాధ్యసన్నిపాతములు, ఆర్శ్విరోగము, యిదియ
న్నియు “విడుగుపడుటచే వృక్షమునకించుచండంబున” నశించు. ఈచూర్ణమును
నేపించినమరుజాడు బంగారుతోతుల్లముగు శరీరకాంతికలవాడును, సింహముతో
సమానమైన శరీరదార్భ్యముకలవాడును, వేగముగ అగుత్తిముతో సమానమైన పరుగు
గలవాడునునై నూటుగురు స్త్రీలైనను రమించుటకు శక్తికలవాడగు. మఱియు
పక్షివలె దూరదృష్టిగలవాడగు. మఱియు సరసింహముగ్రితోసమానమైన పరా
క్రమముగల సంతానమునుజొందును. ఈసారసీంహచూర్ణము, సర్వరోగములబో
నొట్టును. (వారాహీకందమునకుచర్మకారాణి అనినామాంతరముకలదు. దీనినేచ
ర్మమదేశమునందు ఘృష్టి అనివాడుకొనుచున్నారు. అయితే యీనేలతాడిగడ్డకుపం
చిరోమమువంటిరోమములువుండును.)

వీర్యవృద్ధికి పయః పానము.

శ్లో॥ అశ్వత్థఫలమూలత్వక్ష్మంగాసిద్ధం పయోనరః । పీత్వా సశరీర-
రాతౌ ద్రంకులింగం కృణ్వత్సతి॥

తా॥ రాశిపండ్లు, రాశిపేరుపట్టు, రాశివిగుట్టు, వీటిచూర్ణములను సమము గపాలయందువైచికాది అందుశర్కర, తేనెవైచి సేపించినయడల విచ్చికవలె ర మించును.

శ్లో॥ గుప్తాఢలంగోతఫీరకాచ్చ బీజంతథోచ్చటాంగోపయసావిపా-
చ్య । ఖజాహతంశరీరయానయక్తం పీత్వానరోహ్యస్యతి
సర్వరాత్రం॥

తా॥ దూఃగొండిపిత్తులు, సన్నపల్లేరుకాయలు, ఊడుగపిత్తులు వీటినిచూర్ణించి, కాచిన ఆవుపాలలో వైచి చల్లారినపిమ్మట కలకండచూర్ణముచేర్చి పుచ్చు కొనినయడల సర్వరాత్రమునందును స్త్రీరమించ యిచ్చగలవాడగు.

శ్లో॥ మాషాన్విదారీషపిసోచ్చటాంచ క్షీరేగవాం తౌద్రఘృతోప-
పన్నాం । పీత్వానరఃశరీరయానయక్తాంకులింగవద్భవ్యతి
సర్వరాత్రం॥

తా॥ మిసప్పప్పు, నేలగుమ్మడుగడ్డ, ఊడుగపిత్తులు వీటిని చూర్ణముచేసి కాచిన ఆవుపాలయందువైచి అందుతేనె, ఆవునెయ్యి, కలకండచూర్ణము వీటినిచేర్చి సేపించిన, పిచ్చికవలె సర్వరాత్రమునందును రమించును.

శ్లో॥ గృష్టీనాంవృద్ధవత్సనాంమాషపర్ణభృతాంగవాం । యత్తీరం
తత్త్వశంసంతిబలకామేషుజంతుషు । ఏతేవాజీకరాయోగాః
ప్రీత్యపత్యబలప్రదాః । సేవ్యావిశుద్ధోపచితదేహైః కాలా-
ద్యపేక్షయా॥

తా॥ మిసపత్రికలు తినినటువంటి, తరిపిదూడలుగల తొలుదూరి ఆవుపాలు బలకరమైన వాజీకరణౌషధములలో ముఖ్యమైనదానినిగా జెప్పుచున్నారు. ఈపాల నుత్రాగినయడల స్త్రీలయందభిక్రీతి, సంతానవృద్ధి, బలము యివియున్నాయను గలుగు. ఇదివాజీకరణయోగములలో ప్రశస్తమైనది. ఈయోగమును సేపించుటకు ముందు వమనవిరేచనాయులచేత దేహమును శుద్ధిజేసికొని దేశకాలానుసారముగ సేవించవలను.

శతావరీఘ్నతము.

శ్లో॥ ఘృతంశతావరీగర్భంక్షీరేదశగుణేపచేత్ | శరగరాపిప్పలీక్షౌ
ద్రవ్యం కం తద్వ్యవ్యముచ్యతే | *

తా॥ చల్లపిల్లిగడ్డలరసమునందునైయ్యిపోసి, రెంటికిపదింతలుఆపుపాలుపోసి, నైయ్యిమిగులునట్లుకాచి, అందు కండపిప్పలిచూర్ణము, తేనె వీటిని సమముగ చేర్చి నేపించినయడల మిగులవీర్యవృద్ధిగలుగు.

గోధూమాచిఘ్నతము.

శ్లో॥ గోధూమాచ్యపలశతంనిఃక్వాఢ్యసలిలాధకే | పాదావశేషేపూ
తేద్రవ్యాణీమానిదాపయేత్ | గోధూమంగుంజాతఫలంమాష
ద్రాక్షౌపరూషకం | కాకోళీక్షీరకాకోళీజీవంతీసశతావరీ | అ
శ్వగంధాసఖరూరంమధుకంత్ర్యాషణంసితా | ఖల్లాతకమా
త్తగుప్తాసమభాగానికారయేత్ | ఘృతప్రస్థంపచేదేకంక్షీరం
దత్వావతతుర్గుణం | మృద్వగ్నినాచసంసిద్ధేద్రవ్యాణ్యే తానినిక్షీ
పేత్ | త్వగేలాపిప్పలిధాన్యకర్పూరం నాగకేసరం | యథా
లాభంవినిక్షీప్య సితాక్షౌద్రపలాష్టకం | దుగ్ధేక్షుదండేనాలా
ద్యవిధివద్వినియోజయేత్ | శాల్యాదనేనభుంజీతపిబేన్నాంసరసే
నవా | కేవలస్యపిబేదస్యపలమాత్రంప్రమాణతః | సతస్యలింగ
తైథిల్లం సచశుక్రక్షయోభవేత్ | బల్లంపరంవాతహరంశుక్ర
సంజననంపరం | మూత్రకృచ్చప్రశమనంవృద్ధానాంచాశిశ్యతే |
పలద్యయంతదస్త్రియా ద్దశరాత్రమతంద్రితః | స్త్రీణాంశతంశ
భజతేషీత్వాచానుపిబేత్ప్రయః | అశ్విభ్యాంసిర్క్రితంచైతద్గోధూ
మాగ్ధ్యంరసాయనం | జలద్రోణేతుగోధూమక్వాఢేతక్చేషమా
ధకం || కలగద్రవ్యసమంమానంత్వగాదేసాహచర్యతః | *

తా॥ (౧౦౦) పలములతెల్లనిగోధుమనూకను తూమెడిసిశ్యయందువైచిమా
మపాఘ్నేయగురువరకుకాచిదానిని గుడ్డతైలరహాసి, గోధుమనూక, తెల్లగురుగింజలు,
మినప్పప్పు, ద్రాక్షపండు, ఫాలసాపండు, కాకోళి, క్షీర కాకోళి తిప్పనత్తు, పిల్ల

పీచర, పెన్నేరుగడ్డ, ఖడ్గారము, యష్టిమధుకము, శౌంధి, పిప్పలి, మిరియాల, కలకండ, బీడిగింజలు, మాలగొండిపత్తులు వీటిని సమముగ చూర్ణించి వకప్రస్థము ఆపు నేతిలో కలిపి, నాలుగు ప్రస్థములు ఆపు పాలుపోసే మందాన్ని చేకాచి, అందు లవంగపట్టు, ఏలకులు, పిప్పళ్లు, ధనియాలు, పచ్చకర్పూరము. నాగేశనరములు వీటి మార్గములను జేర్చి చల్లారిన పిడప, కలకండ (౮) పలములు, తేనె (౮) పలములు వైచి, దానిని చెటుకుగడతో కలియ జెట్టి మైసూక హల్వాతో చేర్చి శాస్త్రప్రకారము గ సేవించుచు, పాత స్వ వియ్యపు అన్నమును భుజించుచుండవలయు. లేక మాంస రసమును త్రాగవలయు. ఈ ఔషధమును (౧) పలముచొప్పున సేవించవలయు. దీనిని సేవించుట వలన లింగ కైర్తియు, శుక్రక్షయము, వీటిని బోగొట్టి అధికబలము, దీర్ఘవృద్ధి వీటిని గలుగంజేసి నాతరోగము, మూత్రకృచ్ఛము వీటిని నశింపజేయు. ఈ యోగమును వృద్ధులు సగా సేవించవచ్చును. దీనిని పదిదినములు రెండు పలములచొప్పున సేవించుచు పాలును త్రాగుచుండిన, నూరుగురు స్త్రీల నైనారమించు శక్తిగలవాడగు. ఈ గోధూమాదిరసాయనము అశ్వినీ దేవతలచే నిర్మింపబడినది. లవంగపట్టు మొదలగువాటికి భాగము చెప్పనందున మైకల్క-ద్రవ్యములకు సమముగ జేర్చుకొనవలయును.

శతావర్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ శతావరీనాగబలావిదారీత్రికంటకైరామలకీఫల్వాష్టితైః | విచూర్ణితైః పంచభిరేకశఃపృథక్పక్విత్వైర్వా ఘృతమాషికప్లుతైః ||
ఇతి ప్రయోగాః షడిమే భిషగ్వైరైరుదీరితాః శర్కరయాసమన్వితాః | నృణాం మదాన్ధప్రసదోపసర్పిణాం ప్రధానధాతోరతిరేకకారణం ||

*

తా॥ పిల్ల పీచర, చిన్నముత్తవపులగము, నేలగుమ్మడుగడ్డ, సన్నపల్లెరు, ఉశిరికవలుపు వీటి చూర్ణములను సమభాగములుగ నేకముగ కలిపి, అందు తేనె, నెయ్యి, శర్కర వీటిని చేర్చి సేవించవలయును. వైద్యులు యిటువంటి ప్రయోగములను ఆటంకినివచించియున్నారు. యీయారు ప్రయోగములలో, మదముచేత క్రొవ్విన స్త్రీల మాంసభంగ మొనర్చుటకు ద్యుత్తులైన పురుషులకు కీర్ణవృద్ధిగలుగ జేయుటకు యీ ప్రయోగము ముఖ్యమైనది.

ముసల్యాది చూర్ణము.

శ్లో॥ ముసలికోకిలగోక్షురచూర్ణకం శశివిలోచనరామమతంపచేత్ ||

పయసిప్రాతరిదందికోష్ఠ కేసితయా టంకకషటరూపుశతే || .
 త్రిగుణసప్తదినం పరిభక్షయన్ శతవయాఅపికాంతతికామినీం
 క్రిమిహచిత్రముదిత్యరయావ్వనః శశిముఖీశయనాన్నజసతిసః ||

తా || నల్ల నేలతాటిగడ్డ (౧) భాగము, తీటకోవలపత్తులు (౨) భాగములు, గున్నపల్లేరు (౩) భాగములు, వీటినిచూర్చించి నేకముగగలిపి ప్రాతఃకాలమునందు సూకలుగనుండు ఖండశర్కరనుకలిపిన పేడిపాలలోమైమిశ్రితచూర్ణమును (౪) వర హలయెత్తుగాని లేక (౫) వరహలయెత్తుగాని కలిపిపుచ్చుకొనవలయును. ఇటుల ౨౦ దినములుసేవించినయెడల, నూరువత్సరములువయస్సుగల ముసలివాడైననుస్త్రీ ని కోరకమానడు. యావ్వనపురుషుడైనయెడల స్త్రీశయనమును విడువడచటకు దోమిసందియము?

వానరీగుటిక.

శ్లో || చీజానిహికపికఛ్చోకుడవమితానిస్తుస్వేదయేచ్ఛనక్షైః । ప్రస్థే
 గోభవద్ధుగ్ధేదుగ్ధంయవద్భవేద్దాథం || త్వగ్రహితానిచకృత్వా
 సూక్ష్మంసంపేషయేత్తాని । పిష్టికాయాఃసువటికాః కృత్వాగ
 వ్యేపచేదాజ్యే || ద్విగుణితశర్కరయాతావటికాఃసంపక్వయా
 లేప్యః । వటికామాక్షికమధ్యేమజ్జనయోగేఽఖిలాఃస్థాప్యః ||
 పంచటంకమితాస్తాస్తుప్రాతస్నాయంచభక్షయేత్ । అనేనశీఘ్ర
 ద్రావీయోయశ్చస్యాత్పత్తితఽధ్వజః || సోఽపిప్రాప్నోతిసురతేసా
 మర్థ్యమతివాజివత్ । నానేనసదృశంకించద్ద్రవ్యంవాజీకరంపరం ||

తా || పావుసేరుతీటకోవలపత్తులను వాకసేరుఆపుపాలలోవైచి, పాలుచిక్క బడినంతవరకుకాచి, పిమ్మటఆకత్తులనుయెత్తిపొట్టుతీసి ఖల్వమునందువైచి నూరి దానిని అయిదుటంకములయెత్తుచొప్పున వటుకములుగావించి, వాటినిఆపునేతిలో శేల్చియెత్తుకొని, రెండుభాగములు, అనగా ౪ సేరుఖండశర్కరచూర్ణమునువాటి మైవల్లి ఆవటుకములను తేనెలోమునుగునటులపుంచి ప్రతిదినముప్రాతఃసాయంకాలములయందు, అయిదువరహలయెత్తుచొప్పున సేవించవలయును. ఇటులచేసినయెడల శీఘ్రముగ్ధులము, లింగభంగము, యిషికఖవాడైనను, సురతమునందు గుడ్డము కలిగి నెక్కువసామర్థ్యముకలవాడగు. వాజీకరణరూగముల నన్నిటియందును యోగోగమునకన్న ఆధికమైనది మరియొకటిలేదు.

లఘుశతావర్త్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ శతావర్తిగోక్షురకాశ్చగన్ధాపునర్నవా నాగబలాముసల్యోఽఘృతేనఖండేనతుభక్షణీయాఃక్షీణాఃసరానాగబలాభవంతి॥ *

తా॥ పిల్లపీచర, సన్నపల్లెరు, పెన్నేరుగడ్డ, తెల్లగలిజేరు, చిన్నముత్తరపు లగము, నేలతాటిగడ్డ పీటిని సమభాగములుగచూర్చించి అందునెయ్యి, శర్కర కలిపిభక్షించినయడల క్షీణరేతస్సుకలవారైనను యేనుగుతో సమానమైన బలము కల వారగుదురు.

అస్యచ్చ

శ్లో॥ శతావర్త్యుచ్చటాచూర్ణంపేచుమేవంసుఖార్థినా॥ *

తా॥ చల్ల పిల్లిగడ్డలు, తెల్లగురుగింజలు, పీటినిచూర్ణముజేసి ఆవుపాలలో కై చి పుచ్చుకొనిన విశేషముగ పీయవృద్ధిగలుగు.

మధ్వాదిక్షీరపానము.

శ్లో॥ సితామధుఘృతంక్షీరంపలాండురససంయుతం । పిబేన్నరోభవే

తాగ్రామీవృద్ధోఽపితరుణాయతే॥ *

తా॥ కలకండ, తేనె, నెయ్యి, పాలు, పీటిని నీరుల్లిగడ్డలరసముతో చేర్చి పుచ్చుకొనిన ముసలివాడైనను వయస్సునాడగును.

గోక్షురాదిక్షీరపానము.

శ్లో॥ శమయతిగోక్షురచూర్ణంభాగక్షీరేణసాధితంసమధు । భుక్తం

క్షుపయతిషాండ్యంయజ్జనితంకుప్రయోగేణ॥ *

తా॥ కువైద్యచికిత్సలచే పుంస్తవముపొగొట్టుకొనిన నపుంసకుడు, సన్నపల్లె రుచూర్ణమును మేకపాలతో వైచి అందుతేనెవైచి సేవించినయడల పుంస్తవముకల వాడగు.

అమృతభల్లాతకపాకము.

శ్లో॥ భల్లాతకానాంపవనోత్థితానాంతరుమృతానాంచయదాధకం

స్యాత్ । ఘృష్టేష్టకాచూర్ణకఙ్కెర్జలైశ్చప్రత్యాశ్శసంశోష్యచ

మారుతేన ॥ శుషోణితానిద్విదళితౌతానివిశాచయేదఘ్న

చతుర్గుణాసు! తత్పాదశేషమునరేవశీతంక్షీరేణాతుల్యేనవిపా
చయోత్తతే || తదర్థయా శర-రయానిమిత్ర్య పశ్చాత్తజేనో
న్యథనంవిధాయ | సత్ప్రాయణంత్రైఫలచంద్రమాంసీత్రవృచ్చ
వంశీఖదిరామృతంచ || సచందనాకల్లకణాకభావం సదేవపు
ష్పంముసలీద్యయంచ | కంకోలమోచాహ్వయదీప్యయగ్గం
నతంసమాతంగకణావిదారీ || జాతీఫలంముస్తకజాతిపత్రీకు
జేరజీరాగురుసాద్భిశోషం | మేదాద్వయంలోహరసేంద్రవం
గంమభ్రంతథాకుంకుమకంచకర్షం || తత్సప్తరాత్రాదతిజాత
వీర్యంసుధారసాదప్యధికంవదంతి | ప్రాతఃప్రబుద్ధఃకృతదేవ
కార్యమాత్రాంభజేత్సత్త్వశరీరయోగ్యాం || నచానుపా
నేపరిహార్యమస్తినచాతపేనాధ్వనిమైధునేచ | యథేష్టచేష్టో
విచరేత్ప్రయోగాన్నరోభవేత్కాంచనరాశిగౌరః || అసేన
మేధానరసింహవీర్యోభృథేంద్రియోవ్యాధిగతస్సుబుద్ధిః | దంతా
విశీర్ణాఃపునరేవదివ్యాఃకేశాశ్చశుభాఃపునరేవకృష్ణాః | నీలాం
చనాశిప్రతిమాభవన్నిత్యచోవిశీర్ణాఃపునరేవభవ్యాః | విశీర్ణ
కర్ణాంగుళినాసికోపిక్వచ్యుర్దితోభిన్నగలోఽపికుష్ఠీ || శుషరాః
పునఃస్యాద్దతములశాఖస్తరుర్యథాభాతినవాంబుసీక్తః | బృ
హస్పతేరప్యధికోహిబుధ్యాగ్రంథంవిశాలంచనవంకరోతి || గృ
ష్ణాతినద్యోనచవిస్తృతించకరోతికల్పాయురనల్పవీర్యం | కుర్వ
న్నమంకల్పచునల్పబుద్ధిర్జీవన్నరోవర్షశతంసుఖీస్యాత్ || *

తా|| పండియెండిచెట్టునుంచిరాలిన జీడిగింజలు (ర) సేర్గను యిటుకరా
యిపొడితో చక్కగదుద్ది నీళ్లతోకడిగి గాలికినీడనుయెండించి, పిమ్మట వాటిని ప
గలగొట్టి (౧౬) సేర్గనీళ్లలోవైచి నాలుగుసేర్లుగాకాచి చల్లారినపిదప, మరలనా
లుగుసేర్లపాలలోవైచికాచి అండురెండుసేర్ల కలకండపొడినివైచి ఖ్యామనమద్దిం
చి, పిమ్మట శొలి, పిప్పలి, మిరియాలు, కరక, తాండ్ర, యుసిరికలు, కర్పూర
ము, జటామాంసే, తెల్లతగడ, వెదురుప్ప, చంద్రచావపొడి, గరళము, మంచి
గంధపుచెక్కపొడి, అక్కలకర్ర, పిప్పళ్లు, కవాబచీసి,లవంగాలు నల్ల నేలతాటిగడ్డ,

తెల్ల నేల తాటిగడ్డ, తక్కులము, అరటిదుంపరసము, ఓమము, అజామోదము, గ్రంధితగరము, ఏనుగపిప్పలి, నేలగుమ్మడుగడ్డ, జాజికాయ, తొంగముపైలు, జావత్రి, కలుక్రాసుగ, జీలకర్ర, అగరు, సముద్రఫేనము, మేధ, మహామేధ, లోకాభస్తమ, పూగ్లవంద్రోదయము, వంగేశ్వరము, ఆభ్రకము యివియన్నియు ప్రత్యేకముగ (౧) తులము, కుంకుమపువ్వి (౨) వరహమైత్తు వీటిని కలిపి నేకము గజేర్చి దళమైనబట్టను వాళినగట్టివుంచి, యేడుదినములు గడచినపిమ్మట ఆయా షధమును, అమృతమునకన్న నధికముగ వీర్యవృద్ధినిజేయునదిగ జెప్పుచున్నారు. గాన ప్రాతఃకాలమునందు నిద్రలేచి తనకుకలిగిన సత్కర్మలనుతీర్చుకొని, పిమ్మట శరీర వాగ్ద్యమనకు తగినట్లు సేవించవలయును. ఇందుకు అనుపానమునక్కరలేదు. దీనిని సేవించునపుడు యెండలోతిరుగుట, దారినడచుట, వీటినివర్జించవలయును. మైథునముమొదలైన యథేష్ట కార్యములనుచేసినయడల అతిసమర్థుడగును. మఱియు బంగారుతో సమానమైనచేసాకాంతి, అధికబుద్ధి, సరసింహ పరాక్రమము, యింద్రియపటుత్వము, యివికలుగుటయుగాక, సకలరోగములునశించి పరిశుద్ధుడగు. ఇంతచెప్పనేర ! పండ్లురాలిపోయినను మరలమొలచును. వెండ్రుకలు తెల్లనైనను మరల నలుపుచారి కాటుక, తుమ్మెదలు వీటితో సమానమైన రంగుగలిగియుండును. తోట్లు ముడతలుపడినను, మరల ఆముడతలుబోలును. చెవులు, వేళ్లు, ముక్కు యివియూడిపోయి పురుగులుపడి కంఠస్పర్శముచెడి కుమ్మరొగము కలవాడైనను, ఎండి వాడిపోయినచెట్టు నీళ్లతడితగిలినవెంటనే యెటులచిగిచ్చినో అరితిగరోగ విముక్తుడగు. మఱియును బృహస్పతితో సమానమైన బుద్ధికలవాడై సూతన ధములనుచేయుటయందు సామర్థ్యముకలవాడగును. మరుపునుండదు. ఈ మునుసేవించునరుడు సూరుసంవత్సరములు సుఖముగా వీర్యవృద్ధికలిగిజీవిండు.

కాశీరకావలేహము.

శ్లో॥ వ్యోమంచతుర్జాతఫలత్రికంచలవంగకృష్ణాగరుచందనంచ । ఇ
తూరచీజంకరహాటకంచజాతీఫలంమర్చతికాఫలంచ॥ శాల్యల్య
నిర్యాసబలాశ్వగంధాగోతూరచీజంముసలీకృమిఘ్నం । సము
ద్రశోపం విషపంజరంచ పుష్కరి సుజాత్యుద్భవకంకచీజం॥
సర్వైఃసమంయోజ్యసు కుంకుమంచసు చూర్ణితంవింశతిభాగ
యుక్తం । కస్తూరికాషోడశభాగచూర్ణంఖండంచతుర్భాగ

యుతంవిపక్వం ॥ వంగంరసేంద్రం గగనంసులోహంకాంతం
హితాభ్యంరవిభాగయుక్తం । దలానిహేమోద్విశతానిద
త్వాతక్షైవదేయానిచరాజతాని । వీకత్రసర్వంవినిధానువై
ద్యోజయాష్టభాగం విదధితలేహం ॥ జాతీఫలప్రమాణేనభక్ష
యేత్వాతరుత్తితః । వీర్యవృద్ధికోత్యేష సర్వవ్యాధివినాశనః॥
శతంచరమతే ప్రీణాంకామతుల్యోభవేన్నరః । సర్వాన్వా
తామయాన్హుప్రవృద్ధం వాతకోణితం ॥ అస్థిరోగంశిరోరో
గంసంధిరోగంచనాశయేత్ । అస్యసేవనమాత్రేణ వృద్ధోఽ
పితరుణామతే ॥ ధన్యంయశసూరంసమృగాయూరారోగ్య
వగ్ధనం । కాశ్చీరకావలేహాయంబలకాన్తివర్ధనం॥ ❊

తా॥ త్రికటుకములు (అనగా శౌంతి, పిప్పలి, మిరియాలు,) చాతుర్దాతక
ము (అనగా దాల్చిన్ని, లవంగపట్టు, యాలకులు, ఆకుపత్రి, నాగకేసరములు,)
త్రిఫలములు (అనగా కరక, తాండ్ర, వుసీరికలు) లవంగములు, కృష్ణాగరు, వం
చిగంధము, కాకిచెఱుకువిత్తులు, అక్కలకర్ర, జాజికాయ, తీట్లకోవిలవిత్తులు, యూ
రంగబంక, ముత్తవపులగము, పెన్నేరు, సన్నపల్లెగుకాయలు, నేలతాటిగడ్డ, వా
యువిశంగములు, సముద్రశోకము, విషపంజరము, జాపత్రి, కంకభీజములు, వీటి
చూర్ణములను సమముగజేర్చి, యీచూర్ణములకు (౨౦) వభాగము కుంకుమపు
ష్పముచేర్చి కలిపి, అందు మరల ౧౬ వభాగము కస్తూరినకలిపి, ప్రేభాగములయూ
వత్తుకు నాలుగువంతు కలకండచూర్ణమునకలిపి సిద్ధముజేసి, ఆందువంగభస్మము,
చీంద్రోదయము, అథ్రికము, లోహసారము, కాంతసారము, తామ్రభస్మము,
వీటినిన్నిటిని (౧౨) వభాగమువైచి బంగారురేకులు (౨౦౦) వెండిరేకులు (౨౦౦)
వీటినిన్నిటిని వాకటిగాచేర్చి, దీనికి యెనిమిదవంతు గంజాయివేసికలిపి, యీఅ
వలేహమును సిద్ధపరచి గాజుపాత్రతోనిండించి దానిపైనమాత్రపేసెపుంచి, ప్రతిదిన
ము ప్రాతఃకాలమునందు జాజికాయప్రమాణముచొప్పున సేవించిన శకలవ్యాధు
లనుబాగొట్టి వీర్యవృద్ధినిగలుగజేయు. మరియు మున్నఘనతోసమానమైన దేహ
పటుత్వముకలిగి నూరుగురుప్రీలవైనను రమించును. మరియు శకలవాతవ్యాధు
లు, వాతరక్తము, అస్థిరోగము, శిరోరోగము, శంధిరోగము, వీటినిసంపది

జేయు. ఈ డౌషభసేవనచే ముసలివాడైనను యావ్వనవంతుడగు. మఱియుక్తి రి, ఆయువు, ఆరోగ్యము, బలము, కాంతి వీటినివృద్ధిబొందించు. ఇది కాత్మీరకావ శవానుని జెప్పబడు.

రతివృద్ధిమోదకములు.

శ్లో॥ గోక్షు రేతురచీజానివాజీగంధాశతావరీ । ముసలివానరీబీజం
యష్టినాగబలాబలా ॥ ఏషాంచూర్ణందుగ్ధసిద్ధంగవ్యేనాజ్యేన
భర్జితం । సితయామోదకంకృత్వాభక్త్యంవాజీకరంపరం॥చూ
ర్ణాదప్యగుణంక్షీరంఘృతంచూర్ణసమస్తృతం । సర్వతోద్విగు
ణంఖండంఖాదేదగ్నిబలంయథా ॥ వాజీకరాణిఘోరీణిసం
గృహ్యారచితోయతః । తస్మాద్భహుషుయోగేషుయోగోయం
ప్రవరోమతః॥

✽

తా॥ సన్నపల్లెకుకాయలు, కాకిచెఱుకువిత్తులు, పెన్నేరుగడ్డ, చల్లపిల్లిగడ్డ, సోఠాటిగడ్డ, దురదగొండివిత్తులు, యష్టిదుఘకము, చిన్నము తవపులగము, చిట్టా ముట్టి, వీటిచూర్ణములను సమభాగములుగ గ్రహించి, ఆవుపాలలోవైచి గట్టిగ కాచి, పిప్పట ఆవునెయ్యి, కలకండచూర్ణమువైచి కలియబెట్టి పుసరికపండంతవుంటలుజేసి నేపించిన, సురతమునందు సామగ్ధ్యముకలవాడగు. డౌషభముచేయునప్పుడు చూర్ణమునకు (౮) భాగములుపాలు, చూర్ణమునకు సమమునెయ్యి, చూర్ణమునకు రెండింతలు కలకండపూడి యిటులచేర్చుకొని అగ్నిబలమునెఱిగి నేపించవలయు. అనేకవాజీకరణయోగములను సంగ్రహించి యీయోగమునుజెప్పినాము. గనుక వాటికన్నిటికంటె యీయోగము ప్రశస్థమైనది.

రతివల్లభపూగపాకము.

శ్లో॥ పూగందక్షిణదేశజందశపలోన్మానంభృశంకరయేత్రచ్చిన్నం
జలయోగతోమృదుతరంసంకుట్రుచూర్ణీకృతం । తచ్చూర్ణంపట
సోధితంవసుగుణేగోశుద్ధమగ్ధేపచేద్గవ్యాంజాంజలిసంయుతే
తినిబిడేదద్యాత్తులాధాంసితాం । పక్వంతజ్జ్వలనాత్మి తింప్రతిస
యేతస్త్రిన్సునః । ప్రక్షిపేద్దద్యాత్తదదుదీరయామి బహులా
దృష్టాద్వదరాత్సంహితా । ఏలానాగబలాబలాసచపలాజాతీ

ఫలంలింగితా । జాతీపత్రకమత్రపత్రకయుగళంతచ్చత్వచా
 సంయుతం॥ విశ్వావీరణవారివారిదవరాబాంసీబరీహనరీ॥ద్రా
 ట్నాసేతురగోతురథమహతీధిరారికాక్షీరికా । ధన్యాకంస
 కసేరుకంసమధుకంశృంగాటకంజీరకం॥ పృథ్వీకాథమవానికా
 వరటికామాంసీమసిర్దేధికా॥కంఠేష్వత్రవిదారికాథముసశీగం
 ధర్వగంధాతథా॥ కచ్చురంకరికేసరంసమరిచంచారస్యబీజం
 నవం । బీజంశాల్కలిసంభవంకరకణాబీజంచరాజీవజం । శ్వే
 తంచందనమత్రక్తమపిచశ్రీసంజ్ఞపుష్పైస్సమం ॥ సర్వంచేతి
 పృథక్పృథక్ఫలమితంసంచూర్ణ్యతత్రక్షిపే । తూతంవంగభు
 జంగలోహాగగనం సన్తారితంశ్వేచ్ఛయా ॥ కస్తూరీఘనసార
 చూర్ణమపిచప్రాపంతథాప్రక్షిపేత్ । పశ్చాదస్యతుమోదకా
 నిర్వరచయే ద్విల్వప్రమాణానథ ॥ తాన్సుక్తాతిసదాయథానల
 బలంభుంజీతనామ్లంరసం । పూర్వస్మిన్నసితేగ తేపరిణతింప్రా
 గ్భోజనాన్మృక్షయేత్ ॥ నిత్యశ్రీరతివల్లభాఖ్యకమమంయోపూగ
 పాకంభజేత్సస్యాద్విర్భువివృద్ధివృద్ధమదనోవాజీవకక్రోతా॥ దీ
 ప్రాగ్నిర్బలవాస్యలీవిరహితోహృష్టఃసుపుష్టస్స దావృద్ధోయోఽ
 పియః పేవసోపియచిరఃపూర్ణేంద్రువత్సందరః॥

*

తా॥ దక్షిణదేశమునంపలిపండినమంచిపోకచెక్కలు (౪౦) తులములు తె
 స్సముగాక త్రిరించిపొడిచిన శృలోనైచి మెత్తగనానిసమ్మట దంచిఆరబో
 కిఆరినపిమ్మట చూర్ణముచేసి వస్త్రఘాలితమొనర్చి దానికి ౮ భాగములు (ఆనగా
 ౩౨౦ తులములు) ఆపుపాలుపోసి హల్వావలెనగువరకుకాచి అందు ఆపునైయ్యివై
 చికలియబెట్టి (౨౦౦) తులముల కలకండపొడినైచి పాకమగునట్లుకాచి దించి చ
 ల్లారినపిదప అందువేయదగినవస్తువులను అనేకవైద్యగ్రంథములనుచూచిచెప్పచున్నా
 ను. ఏలక్కాయగింజలు, చిన్నముత్తవపులగము, చిట్టాముట్టి, పిప్పళ్లు, జాజికా
 యలు, శివలింగి, జాపత్రి, ఆకుపత్రి, తాళిసపత్రి, లవంగపట్టి, శొంఠి, వట్టిపేళ్లు,
 సుగంధపాల, నేలతాటిగడ్డ, కరకపిండలు, వెదురుష్ప, పిల్లపీచర, దురదగొండి
 విత్తులు, నల్లద్రాక్షపండు, కాకిఛెట్టుకువిత్తులు, సన్నపల్లెరుకాయలు, నేలములుక,

ఖడ్గూరకాయలు, చిరుపాల, క్షీరకాకోలి, ధనియాలు, తుంగముస్తలు, యష్టిమధుకము, పరికెగడ్డ, జీలకర్ర, నల్లజీలకర్ర, ఓమము, తామరగుడ్డులొనిగింజలు, జటామాంసి, పోపు, మెంతులు, (గడ్డలలో) నేలగుమ్మడుగడ్డ, నేలతాటిగడ్డ, పెన్నేరుగడ్డ, కవ్వోరములు, నాగకేసరములు, నల్లమిరియాలు, కొత్తసారపప్పు, బూరుగవిత్తులు, గజపిప్పలి, తామరగడ్డ, శ్వేతశంధనము, రక్తచందనము, లవంగములు వీటినిన్నటిని ప్రత్యేకముగ నాలుగుతులములచూపునచూర్చించి వైడౌషధమునందు వైచికలియబెట్టి, ఆండు చంద్రోదయము, వంగభస్మము, సీసభస్మము, లోహభస్మము, అభ్రకభస్మము, కస్తూరి, పచ్చకర్పూరము, వీటిని వైద్యునియిష్టప్రకారము చేర్చి పిమ్మట దీనిని మారేడుకాయలత (అ పలములు) పుంటలుచేసి అగ్నిపుష్టి నెఱిగి సేవించవలయును. ఈ ఔషధమును సేవించునపుడు పురుగు, కారము యిత్యాదులను వర్జించవలయును. ఈ ఔషధమును భోజనాల్పార్వమునందు సేవించవలయును. ఈ రతివల్ల భవూగపాకమోదకమును సేవించునడు, వీర్యవృద్ధి కలిగి గుట్టమువలె మైథునకార్యమునందు సామర్థ్యముకలవాడై అగ్నిదీపనము, బలము, సంతోషము, శరీరదార్ఢ్యము, యివికలిగినవాడగును. ఈ ఔషధమును ముసలివాడు సగాసేవించినను శరీరదార్ఢ్యము, సౌందర్యము యివికలిగియావ్వనవంతుడగును.

కామేశ్వరమోదకము.

శ్లో॥ ఏతస్మిన్రతివల్లభేయదిపునః సమ్యక్పురాసానికాధత్తూరస్యచబీజ
మర్దకర భాషాథోధిశోషస్తథా సన్తాజూఘలకంతథాస్వసఫ
లంత్యక్వాపినితీవ్య తేచూర్ణార్థావిజయాతథాసహిభవేతా
మేశ్వరోమోదకః॥

✽

తా॥ వైజెపుబడిన రతివల్లభవూగపాకమునందు ఖురాసానిఓమము, ఉమ్మెత్తవిత్తులు, అక్కలకర్ర, సముద్రపుమరుగు, మాదీఫలము, గంసగసాలు, పోష్టుకాయలు వీటిచూర్ణము, చూర్ణమునకు సగము గంజాయి వీటినిచేర్చి పుంటలుచేసినయడల కామేశ్వరమోదకమనబడును. దీనిని సేవించుటచే వీర్యస్తంభనముకలుగును.

అమ్రపాకము.

శ్లో॥ పక్వామ్రస్యరసద్రోణేసి తామాథక సమ్మితాం । ఘృతంప్రస్థ
మితందద్వాన్నాగరస్యపలాప్తకం । మరిచసుడవోన్యాసం

విప్రులీంద్విపలాన్తి తాం | సలిసస్యాథకందత్వాసర్వమేకత్రకార
యేత్ | పచేత్తన్నన్నయేపాత్రేచారుదగ్వ్యాప్రకాలయేత్ |
చూర్ణాన్యేషాంక్షిపేత్తత్రఘనీభూతేవతారితే | ధాన్యకంజీర
కంచిత్రంపత్రకంముస్తకంత్వచం | బృహజ్జీరకమప్యత్రగంధికం
నాగకేసరం | ఏలాంపత్రంలవంగంచపృథక్జాతీఫలంపలం | సిద్ధే
శీతేప్రదద్యాచ్చ మధునఃకుడవద్వయం | భక్షయేద్భోజనాద
ర్వాకృలమాత్రమిదంసరః | అధవానియతానాత్రమాత్రాఖా
దేద్యధానలం | మూనవః సేవనాదస్యవా జీవత్సురతేభవేత్ |
సమర్థోబలవాన్సుప్తోహృష్టోనిశ్యంనిరామయః | గ్రహణీనాశ
యేదేషక్షయంశ్వాసమరోచకం | ఆమ్లపిత్తచపిత్తంచకుష్ఠం
వైపాండుతామపి

✽

తా|| ప్రశస్థమైన మూమిడిపండ్లరసము (౧) చూము (౧=సేర్లు) వాకకుం
డలోపోసి అందుకలకండపొడి (౪) సేర్లు, మంచిఆపునెయ్యి (౧) సేరు, చేర్చి మ
రల శొంఠి (౪) సేరు, నల్లమిరియాలు (1) సేరు, పిప్పళ్లు (౨) పలములు వీటిచూ
ర్ణములనువైచిమంచిసేర్లు (౪) సేర్లుపోసి పొయిమిదనునిచి తద్దంతో కలియబెట్టుచు
కూగిచిక్కబడినపిప్పట్టు దించి అందు ధనియాలు, జీలకర్ర, చిత్రమూలము, ఆకు
పత్రి, తుంగముపైలు, లవంగపట్టు, నల్లజీలకర్ర, మోడి, నాగకేసరములు, ఏలక
లు, జూపత్రి, లవంగములు, జాజికాయ వీటిని ప్రత్యేకముగ వాకపలముచొప్పున
చేర్చి కలియబెట్టి స్వాంగశీతలమునదించి అందు (౪) సేరుమంచితేనెవైచి కలియబె
ట్టివుంచుకొనవలయును. దీనిని ప్రతిదినము భోజనమునకుముందు క్రైకపలముచొప్పు
న సేవించవలయును. అట్లుకానియడల అగ్నిజలము నెఱిగి సేవించవలయును. ఇట్లు
సేవించుటవలన, గుట్టమువలెసురతముచేయుటయందు సామర్థ్యముకలవాడగును.
మఱియు, సామర్థ్యము,బలము,సంతోషము యివికలిగి రోగరహితుడైయుండును.
మఱిన్ని గ్రహణి, క్షయము, శ్వాస, అరోచకము, ఆమ్లపిత్తము, పిత్తము, కుష్ఠము
పొండుపు యివి నశించును.

కామగ్నిసంధిపన మోదకము.

శ్లో|| కర్నీరసోగంధకమభ్యుక్తంచద్విక్షౌరచిత్రంలవణానిపంచ | శ
టీయవాసిద్వయకీటహరీతాలీసపత్రాణిపరంవిషంచ | జీరం

చతుర్థాతలవంగజాతీఫలంచకర్షత్రయమేవమన్యత్ | సువృద్ధస
ర్వంకటుకత్రయంచతథాచతుష్టర్షమదంబిబోధ | ధాన్యాకయ
ష్టిమధుకంకసేరూపలంపుథక్ష్పంచపలంబిదారీ | దంతికణాచా
తీబలాత్తగుప్తావీజంతథాగోతురకస్యవీజం | సవీజపూరేం
ద్రరజఃసమానంసమాసితాక్షౌద్రయతాచతుర్భం | కన్యైమిం
దోరథమోదకంచకామాగ్నిసందీపనమేనమాహుః | వృష్యం
తథాపరతరంసతతంసదీప్యమేనం నిమేవ్యమనుజఃప్రమదా స
హస్రం | గచ్ఛేన్నులింగంశీథిలత్వమేవనాగాధిపం విజయతేబ
లతఃప్రమత్తః | వాతానశీతిమథపి త్తభవాంశ్చరోగాన్తే హతి
సారకృమిహృద్గ్రహణీవికారాః | కాసజ్వరశ్వసనయత్క్తక
ఫప్రతీశ్యామూలామవాతసహితాశ్చరుజస్సమస్తాః | హత్వాగ
దాన్బహువిధాంస్తదపత్యకారీసర్వత్రపథ్యమథసర్వ సుఖప్ర
దాయా | బల్యంవలీపలితహరిరసాయనస్యాన్తులంతదేవకధి
తంపరమంపవిత్రం ||

*

తా॥ శుద్ధిజేసినపాదరసము (౧) తులము, శుద్ధిజేసినగంధకము, అభగ్గికభే
ష్టము, సవ్యక్షైరము, యవక్షైరము, చిత్రమూలము, పంచలవణములు, కచోరము
లు, ఓమము, కురాసానిఓమము, వాయువిశంగములు, తాళిసపత్రి, అతివస, నేల
కర్ర, చాతుర్జాతకములు, లవంగములు, జాజికాయ, యివిప్రత్యేకప్రత్యేకమునా
డేసితులములు, శౌంధి (౪) తులములు, మిరియాలు, (౫) తులములు, పిప్పళ్లు (-)
తులములు, భనియాలు, అతిమధురము, తామరగడ్డ యివి ప్రత్యేకముగ (౪) తుల
ములు, నేలగుమ్మడుగడ్డ, (౫) ఫలములు, దంఢిపేరు, పిప్పళ్లు, మాత్తవపులగము,
తీటకోవిలవిత్తులు, పల్లెరుకాయలు, మాడిఫలచూర్ణము యివి ప్రత్యేకము వాక్కొ
క్కపలము; యాదౌషధముయావత్తుకు సమభాగముగ ఖండశర్కర, తేనెచేర్చి
కలిపి వాకతులముయెత్తుచొప్పన వటుకములు చేయవలెను. దీనినే కామాగ్ని సం
దీపనమోదకమనిజెప్పబడు. ఈ దౌషధసేవనచే దేహపటుత్వము విశేషముగఆ
గ్నిదీపనము యివికలిగి (౧౦౦౦) స్త్రీలతోరమించు శక్తిగలవాడగును. లింగవైధి
ల్యము కలుగనేరదు. పినుగతోసమానమైన బలముకలవాడగును. మఱియు, యెనభై

వాతరోగములు, పిత్తరోగములు, స్రవేహములు, అతిసారము, కృమిరోగములు, సంగ్రహణి, దగ్గు, జ్వరములు, ఉబ్బసము, క్షయరోగము, కఫరోగములు, శూల, ఆమవాతము, వలీపలితములు, యిహిమొదలైన సకలరోగములను నశింపజేసి, సం తానమును వృద్ధిబొందించును. దీనిని రసాయనమనియెదరు.

శ్లో॥ కలీనవాజిగంధాయ విపచేద్ధృతముత్తమం । చతుర్గుణ
మజాక్షీరందత్వోద్ధృత్యాభశీతలే । సీతాంసమాంప్రదాయా
ద్యాద్బలప్రప్తివివృద్ధయే॥

*

తా॥ పెన్నేరుగడ్డరసమనందు మంచిఆవునెయ్యిపోసి ఆవునెతికినాబుగు రె ట్లు మేకపాలుపోసి, నెయ్యిబిగులువరకుకాచిచించి స్వాంగశీతలమైనపిమ్మట ఆం దుకుసమము కలకండపొడిపై చి నిత్యము సేపించినయడల బలము, ప్రప్తి యివి వృద్ధి పొందును.

చందనాదితైలము.

శ్లో॥ ద్రవ్యాణిచందనాదేస్తుచందనంర క్తచందనం । పతంగమథకాలీ
యాగరుకృష్ణాగరూణిచ । దేవద్రుమఃససరలః పద్మ కంక్రము
కోపిచ । కర్పూరోమృగనాభిశ్చలతాకస్తూరీకాపిచ । సిల్ల కః
కుంకుమంగవ్యంసజాతిఫలమేవచ । జాతీపత్ర లవంగంచ సూ
క్ష్మైలామహాతితథా । కంకోలఫలకంత్యక్చపద్మ కంనాగకేసరం
బాలకంచతథోశీరం మాంసీదారుసితాపిచ । మురాకర్పూర
కశ్చాపిచైలేయం భద్రము స్తకం । రేణుకశ్చప్రియంగుశ్చశ్రీవా
సోగుగ్గులు స్తథా । లాక్షానఖశ్చరాలశ్చధాతకీకుసుమంతథా ।
గ్రంధిపర్ణంచమంజిష్ఠా తగరంసేకక స్తథా । ఏతానిశాణమా
నానికలీరకృత్యశ్చనైఃషణేత్ । తైలప్రస్థంమితంసమ్యగేతత్వా
త్రేకుభేక్షిషేత్ । అనేనాభ్యక్తగాత్రస్తువృద్ధోఽశీతిసమోఽ
పియః । సుఖీభవతిశుక్రాధ్యస్త్రీణామత్యంతవల్లభః । వంధ్యాపి
లభతేగర్భంషండోపితరుణాయతే । అపుత్రపుత్రమాప్నోతిజీ
వేచ్ఛకరదాంశతం । చందనాదిమహాతైలం రక్తపీత్రంక్షయం
జ్వరం । దాహంప్రస్వేదదౌర్గంధ్యంకుష్మంకండుంవినాశయేత్॥

తా॥ చందనాదితైలమునందు చేర్చదగిన ద్రవ్యములను వివరించెద. తెల్లచం
 ననము, రక్తచంపనము, పతంగము, కాలాగరు, కృష్ణాగరు, దేవదారు, సరళదే
 వదారు, తామరదుంప, పొకచెక్కలు, పచ్చకర్పూరము, కస్తూరి, లతాకస్తూరి,
 (తక్కిలములు) ఆండుగబంక, కుంకుమపువ్వు, ఆపునెయ్యి, జాజికాయ, జాప
 త్రి, లవంగములు, సన్నయేలకలు, పెద్దయేలకలు, కంకోలఫలము, కంకోలపట్ట,
 తామరదుంప, నాగకేసరములు, కురువేరు, వట్టివేళ్లు, జటామాంస, పెద్ద
 లవంగపట్టి, మురయనెడుగ్రంథిద్రవ్యము, కచ్చారములు, శిలాజితు, తుంగముపైలు,
 రేణుకద్రవ్యము, వేంఘళిము, శ్రీవాసకము, (దేవదారుబంకతోచేసిన ధూపద్రవ్య
 ము) గుగ్గిలము, లక్క, నఖంబిప్పలు, రాశము (ఆండుగబంకతోచేసిన ధూపద్ర
 వ్యము) ఆరపువ్వు, ప్లాణేయమనుగ్రంథ్యము, మంజిష్ఠ, గ్రంథితగరము, మైనము
 యివియన్నియు ప్రత్యేకముగ (౪) మాషములయెత్తుచొప్పనచేర్చి కల్కముచేసి
 కుంచెడునూనెలోబాసి తైలనాస్త్రిప్రకారముకాచి పుంచుకొనవలయును. దీనిన
 ఆభ్యంజనముచేసిననుడు, ౮౦ సంవత్సరములవయస్సుగల ముసలివాడైనను, దేహ
 పటుత్వము, శుక్రవృద్ధి యివిగలిగి స్త్రీలయందు మిగులయిచ్చగలవాడైయుండును.
 సంతానములేనిస్త్రీ యీ తైలమును ఆభ్యంజనముచేసుకొనిన గర్భవతియగును.
 నపుంసకుడు దీనినేవనచే పుంస్తవ్యముకలవాడగును. సంతానములేనివాడుసంతాన
 వంతుడై ౧౦౦ సంవత్సరములు జీవించును. మఱియు రక్తపితృము, తుల్యము, జ్వర
 ము, దాహము, చమట, దుర్వాసన, కుష్ఠము, మరదయివి నశించును.

మహాసుగంధ తైలము.

శ్లో॥ కర్పూరాగరుచోచపత్రనలికాలాక్షాశటిధాతుకీపుష్పైః సప్త-
 తైలవాలుసరశైః కైలేయమాంసీస్థవైః | ఏలాకుంకుమరోచనా
 దమనకైః శ్రీవాసజాతీఫలైః కంకోల కృముకోచ్చటామదమురా
 కాంతాలంకం గామయైః | వాలాశీరహరేణుకామలయజస్థోణే
 యచండానభైః | ధూపికోశకులీరపద్మకనతైః స్పృశాగ్నిస్తై
 పాలిక్తైః | లాక్షాయోజనవల్లిలోధ్రసలితైస్తైలంబిపాచ్యాధకం |
 తైలాభ్యక్తతనుర్జరన్నపిభవేత్ స్త్రీతాంపరంవల్లభః | శుక్రా
 ధోగ్యద్యుతిమాననల్బతనయః షంఢోపిరత్యుత్సుకోవంధ్యాగర్భ

వత్తిభవేదపితథావృద్ధాపిసూతేసుతం । కందూన్వేదవిజ్ఞాకా
మలహారందార్గంధ్య కుష్టాపహమశ్విభ్యాంపరికీర్తితం బహుశ్చ
ణంత్రైలంసుగంధంమహతే॥

*

తా॥ పచ్చకర్పూరము, కాళంగరు, లవంగపట్టు, జాపత్ర, తామరమంప,
కలువదంప, లక్క, కచ్చూరములు, ఆరెళిపువ్వు, ఏడాకులరతి, మాతురుబుడమ,
దేవదారు, శైలేయము, జటామాంసి, కురువేరు, ఏలకులు, కుంకుమపువ్వు, గోరొ
చనము, దవనము, శ్రీవాసకము, జాజికాయ, కంకోలము, పోకచెక్కలు, తుంగ
ముపైలు, కస్తూరి, మురయనెడు గ్రంధివృక్షము, ప్రేంక్షణము, లవంగములు, చంగ
ల్యకోష్ఠు, కురువేరు, వట్టికేళ్లు, రేణుకద్రవ్యము, చందనము, స్థాణేయము, పిన్నక
చోరములు, నఖద్రవ్యము, జాపత్ర, కాకిడశింగి, తామరమంప, నతము, (దేవదారు
బంతోచేసినధూపద్రవ్యము) స్పృక్క (సుగంధద్రవ్యము), మల్లెపువ్వుములు, లక్క
మంజిష్ఠ, లాద్దుగ వీటిని కషాయముపెట్టి ఆకషాయమునందు మంచినువ్వులసూనె
వొకకుంచముబోసికాచి సిద్ధపరచుకొనవలయును. ఈతైలమును అభ్యంజనముచేసు
కొనిన ముసలివాడైనను స్త్రీలయందుచాలావిష్టముకలవాడును, వీర్యవృద్ధిన్ని, తే
జోవంతుడునునయి అనేకసంతానములనుపొందును. దీనిని సపుంసకుడు సేవించిన
పుంస్త్రవముకలవాడగును. గోడ్రాలు సేవించిన గర్భిణియగును. ముసలి ఆడుమీ
వించిన సంతానముకలుగును. మత్రియు నీతైలసేవనచే దురద, చమట, విచర్మిక,
దుర్వాసన, కుష్టము యివిమొదలైన రోగములునశించును. ఇది అశ్వినీదేవతలచే
జేయబడియె.

వీర్యవృద్ధికిత్రిఫలచూర్ణము.

శ్లో॥ త్రిసప్తదేక్షుతోయేనత్రిఫలాభావితాస్యతాం । సేవితాశరణ

రాయుక్తావీర్యవృద్ధికిరీభవేతే॥

*

తా॥ కరక, తాండ్ర, యునిరికలచూర్ణమును చెఱుకు రసముతో ఎర పరి
యాయములు భావనచేసి అందుఖండశర్కరచూర్ణమును సమముగ వైచి సేవించిన
వీర్యవృద్ధిగలుగును.

వీర్యవృద్ధికిమత్స్యయోగము.

శ్లో॥ నాలుకాంతస్థితం మత్స్యంసుపకర్షం భజయేత్త చాత్ । మ

ఊపిజాయతేకామీనారిబద్ధోవిముచ్యతే॥

*

తా॥ ఇసుకనీళ్ళలోని చాపను పక్షముగవండి భక్షించినయడల నపుంస
కునికైనను వీర్యవృద్ధికలిగి శ్రీలతోరమించును.

వీర్యవృద్ధికి ఊర్జ నాభిలేపము.

శ్లో॥ ఊర్జ నాభిస్తుయోజీవోమధునాసహపేషయేత్ । తేననాభిప్ర
లేపేన బద్ధక్షండోవిముంచతి॥

తా॥ సాలెపురుగును తేనెతోమర్చింపి, దానిని భాడ్డుచుట్టు తేపనముచేసు
కొనిన నపుంసకునికైనను వీర్యవృద్ధిగలుగును.

చంద్రోదయరసము.

శ్లో॥ పలంపుచు స్వర్ణ దళం రసేంద్రాత్పలాష్టకం షోడశగంధకస్య ।
శోణైస్తుకార్పాసభవైఃప్రసూనైః సర్వంమివ ర్హ్యాథ కుమార
కాద్భిః । తతాఽచకుంభేనిహితంసుగాఢేష్యతగ్రస్పృశైస్తద్వివ
సత్రయంచ । పచేత్కృమాగ్నాసికతాఖ్యయంత్రేతతోరసఃప
ల్లవరాగరవ్యః । సౌవర్ణ మేతత్సకలామయఘ్నంసర్వేషుయో
గేషుచయోజనీయం । నిగృహ్యచైతస్యపలంపలానిచత్వారి క
ర్పూరరజస్తథైవ । జాతిఫలంచోషణమింద్రపుష్పం కస్తూరి
కాయానుసాశాణవికః । చంద్రోదయోయంకథితోస్యమాషో
భుక్తోహివల్లిదళమధ్యవర్తి । మదోద్ధుతానాంప్రమదాశఙ్ఖా
నాంగర్వాధికత్వంశ్లేథయత్యవశ్యం । శృతంఘనీభూతమతీ
దుగ్ధం మృదూనిమాంసానిసమంధకాని । మాషాన్నపిష్టానిర
సేత్రపథ్యమానందదాయాన్యపరాణిచాత్ర । వలీపలితనా
శనస్తసుభృతాంవయస్తంభనః సమస్తగదఖండనః ప్రచురరో
గపంచాననః । గృహేచరసరాడయంభవతి యస్యచంద్రోద
యకింపంచశరదర్పితోమృగదృశాంభవేద్వల్లభః॥

తా॥ మేలైన ఆపరంజిరేకు (౪) తులములు, శుద్ధిజేసినరసము (3౨) తుల
ములు, శుద్ధిజేసినగంధకము (౬౪) తులములు వీటినిఖజ్జలిజేసి, ఎత్తిపత్తిపులరస
ముతోటి మర్దనజేసి, పిమ్మట కలుబందరసముతో మరలనాలుగుయమములుమర్చించి

గాఙ్గూళ్ళయందునిచి యేడుగుడ్డలతో యేడుమాల్లువీలయిచ్చి, వాలుకాయంత్ర మునందు మాడుదినములు మంద - మధ్యమ - గాఢాగ్నులయందు పచనజేయ వలయును. (ఆనగా ౨౪ యామములుపచనజేయవలయుననుట) ఇటులజేసినచిగు రుటాకువలె నెత్తినైన సింహారమగును. ఈసింహారము (౪) తులములు, భీమసేన (పచ్చ)కర్పూరము (౧౬) తులములు, జాజికాయ, నల్లమిరియాలు, లవంగములు యీమాడున్నచేర్చి (౧౬) తులములు, కస్తూరి (౪) మాషములు వీటినిన్నిటిని ఖ ల్యమునందునిచిసూరి పుంచుకొని మినపగింజయెత్తు ఔషధమును తమలపాకులోను నిచి భక్షించినయడల, మదించినటువంటి సుందరవతులగు స్త్రీలగర్భమునుసకాచు టకు సమర్థవంతుడగు. దీనినిసేవించునపుడు చిక్కగకాచబడినపాలు, మృదు నైనమాంసములు, మిఠాయి, మాషపదార్థములు, గోధుమపదార్థములు వీటినిపుచ్చు కొనవలయును. మఱియు ఆనందమును కలుగజేయునట్టి యితరపదార్థములనుకూడ పుచ్చుకొనవలయును. దీనిని సేవించుటవలన వలీపలితములు నశించును. వయస్థా పనము గలుగును. సమస్తరోగములనుబోగొట్టును. ఇది ప్రబలమైన రోగములనెడి వినుగులకు సింహమువంటిఔషధము. ఈ చంద్రోదయము యెవనియింటియందుండునో అట్టివాడు మన్మథపాణిపీడితుడై స్త్రీవల్లభుడైయుండును.

మదనమండరీవటీ.

శ్లో॥ చత్వారోవ్యోమభాగాస్తదనునిగదితంభాగయుగ్మంచవంగం |
భాగైకంశంభువీజంత్రితయమపిమతంతత్సమాసిద్ధమూలీ | చా
తుర్జాతంసజాతీఫలమరిచకణానాగరందేవపుష్పం | జాతీప
త్రంచభాగద్వితయమపిపృథక్సర్వమేకత్రచూర్ణం | సర్వార్థాం
శాసితాస్సాన్యైర్మృతమధుసహితంమోదకీకృత్యచైత | తాదేద
గ్నింసమీత్యప్రసభమభినవానందసంవర్ధనాయ | యోగోవా
జీకరాఖ్యోఽయమిహనిగదితోభైరవానందనామ్నా | నిశ్శేష
వ్యాధిహంతాదళితబహువధూద్దామకందర్పదర్పి॥ ❀

.తా॥ అభ్యోకభస్మము (౪) భాగములు, వంగభస్మము (౨) భాగములు, చంద్రోదయము (౧) భాగము యీమాటికిసమము గంజాయి, చాతుర్జాతకము, జాజికాయ, నల్లమిరియాలు, సన్నపీపుళ్లు, శొంఠి, లవంగములు, జాపత్రి యివిప్రత్యేకము రెండేసీభాగములు, వీటినిన్నిటినిచూర్ణముజేసి యీచూర్ణమునకుసమము

కలకంఠపూడిచేర్చి పిమ్మట నెయ్యి, తేనెవేసికలిపి వటుకములుగావించి అగ్నిబలా
నుసారముగ నేపించిన మిగుల శరీరదార్ధ్యమును గలుగఁజేయు. ఈయోగము ధైర
వానందముగిచేత లోకహితార్థమై చెప్పబడినది. ఇదిసకలరోగములను బోగొట్టు
టయేగాక, అనేక శ్రీల వస్త్రధోద్రేకమును బోగొట్టుటయందు మిగుల సమర్థమైనది.

పంచబాణరసము.

శ్లో॥ సూతాభిలోహూరగవంగశంఖకపర్తికాశ్చైవసమంవిధాయ॥

సూతాగ్ధభాగంకనకస్యదద్యాద్వా రత్రయం శ్రీరవిభావయేత్త
త్ । పోస్తైస్తథాభావితమేకవింశద్వారంతథాయప్తిసువర్ణకా
నాం । లవంగకాకల్లకవిశ్వజాతీఫలత్రికంకోలకచందనానాం ।
ఏషాండవై ర్భావయస్ ప్రవారం పృథక్ క్తైకంమృగనాభికా
యాః । రసోఽయముక్తోపరమేశ్వరేణ శ్రీపంచబాణోరతిశక్తి
దోనృతాం । ఏతస్మాదధికంచనా స్తిభువనేవీర్యాధికంధీప్రదం ।
ఆయుషాగంతికరంహితంవసుమతాం నృణామదారాత్త
నాం । ఆజ్ఞాసిద్ధమిదంరసాయనవరంబల్యంవయఃస్థాపనం । మే
హస్తిహజలోదరాశ్చ రిరుజాపస్తారవిధ్వంసనం॥

*

తా॥ చంద్రోదయము, అభికభస్మము, లోహభస్మము, సీసభస్మము, వం
గభస్మము, శంఖభస్మము, గవ్వలభస్మము, వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి చం
ద్రోదయమునకు సగముభాగము ఉష్ణై త్రవిత్తులచూర్ణము వీటినిన్నిటిని ఖల్వము
నందునిచి ఆపుచాలతోమూడుమాల్లులు, పోస్తుకాయలరసముతో (౨౦) మాల్లులు
యష్టిమధుకము, ఉష్ణై త్రవిత్తులు, లవంగములు, అక్కలకర్ర, శొంఠి, జాజికాయ
జాపత్రి, త్రికంకోలములు, చందనము వీట్లరసముతోనైనను లేకకషాయముతోనైన
ను వెవ్వేరుగఁజేసిమాల్లును, కస్తూరికలిపిన ఉదకముతో వాకమారును, భావన
జేయవలయును. పరమేశ్వరుడు మనుష్యులకుమైపున శక్తివిశేషముగకల్పించుట
యందలి దయచే యీపంచబాణరసమునుజెప్పియున్నాడు. మఱియు ఆయుస్సు,
కాంతి, బుద్ధి వీటినికలుగజేసి అధిక వీర్యవృద్ధినికలుగజేయుటయందు యింతకన్న
శ్రేష్ఠమైన యాషధము మఱియొకటిలేదు. ఇదిసకలవంతులైన పుణ్యాత్ములయొక్క

అజ్ఞును నెరవేర్చుటయందు సమర్థమైనది. క్షరసాయనము వశులనుబోగొట్టి వయస్సునునిలిపి మేహము, స్త్రీహము, జలోదరము, అత్తరి, అపస్తారము వీటిని బోగొట్టును.

వీర్యవృద్ధికిమధుకాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ సహితేనఘృతేనమధునామధుకంపరిసేవితంపిబితియోనుపయః।
నవసుభువాంసుఖకరఃసతతంబహువీర్యపూరపూరితోభవతి॥

తా॥ యష్టిమధుకచూర్ణమునందు తేనె నెయ్యివైచిభక్షించి, కలకండపాడి చేర్చిన పాలునుద్రాగిన, కా త్రయావ్వనస్త్రీలతో రమించుటయందు మిక్కిలి సమర్థుడగును.

వీర్యవృద్ధికిఉచ్చటాదిక్షీరపానము.

శ్లో॥ ఉచ్చటామరటోగోక్షురైశ్చార్చితైశరగరాదుగ్ధసమ్మిశ్రితైః
పాచితైః । సేవితైర్వార్ధకమానవోమానసిమానముచ్ఛేదయే
తిహంపునర్యోవ్వనే॥

తా॥ ఊడుగవిత్తులు. తీటకోవిలవిత్తులు, ఐనుగపల్లెరుకాయలు వీటచూర్ణముతో కలకండపాడిచేర్చి కాచినపాలలోవైచి త్రాగినను, లేకపాకముజేసిభక్షించినను, మదించిన స్త్రీలమానభంగముజేయుటయందు ముసలివాడైనను సమర్థుడగును. యావనవంతులు సేవించినట్లయిన మానభంగముచేయుదురని చెప్పినేల.

వీర్యవృద్ధికితావరిక్షీరపానము.

శ్లో॥ భుక్త్వావరీక్షీరయుతాంవిలాసీభుజ్జేశతంసుందరిసుందరీణాం।
త్వంతావదేకాసిమయాతుసాధ్య భుక్తారతౌపశ్యకుతూహ
లంమే॥

తా॥ ఓసుందరీ! వివిలాసపురుషుడు శతావరీచూర్ణమును ఆవుపాలలోవైచి సేవించునో అట్టివాడు నూరుగురుస్త్రీలనైనను రమించును. నీవైతేవాక్కదానపు నాతోటిసంభోగముచేసి నాశక్తినిచూడుము.

వీర్యవృద్ధికిక్షీరపానము.

శ్లో॥ సౌభాగ్యపుష్టిబలశుక్రవివర్ధనానికంసంతినోభువబహునిరసా
యనాని । కందర్పవర్ధనిపరంతుసితాజ్యయుక్తాద్ధుగ్ధాదృతేన
మమకోపిమతఃప్రయోగః॥

తా॥ సౌభాగ్యము, పుష్టి, బలము, శుక్రవృద్ధి వీటినికలుగజేయు ఔషధములు అనేకములుండినను, చక్కెర, నెయ్యిచేర్చిన ఆపుపాలకంటే మఱియొక ప్రయోగము నాకుయిష్టముగాదు. (అనగాశేదనుట.)

పుష్పధన్వరసము.

శ్లో॥ కనకహరజకాంతంతాప్యకంవృద్ధిభావ్యం ద్విజకువలయయస్తీ
శాల్మలీనాగవల్గః । ఘృతమధుపయఖండంపుష్పధన్వాద్వివ
ల్లోరమయతిబహుకాంతాద్విర్ణుమాయర్చులీస్యాత్ ॥

తా॥ ఉమ్మైత్తవిత్తులు, శుద్ధిజేసినపాదరసము, స్వర్ణమౌక్తికభస్మము వీటిని క్రమముగ ౧-౨-౩-భాగములవంతున జేర్చి, తెల్లతామరపుష్పములు, యష్టిచుడుకము, బూరుగబంక తమలపాకులు, నెయ్యి, తేనె, పాలు, ఖండశర్కర వీటితో భావనజేసి నేవించవలయును. ఈపుష్పధన్వరససేవన ప్రభావముచేత అనేక స్త్రీలతోఁబ సంతోగముచేయుటయందు అతిసమర్థుడై అధిక ఆయువు, బలము యివి కలవాడగును.

లఘుపుష్పధన్వరసము.

శ్లో॥ హరజఘజగలోహాన్యభాకంచతిభాగం । కనకవిజయయస్తీ
శాల్మలీనాగవల్గః । సేతమధుఘృతదుగ్ధసేస్సేవితోపీర్యవృద్ధీ
రమయతిబహుకాంతాపుష్పధన్వారసఃస్యాత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము (౧) భాగము, నీనభస్మము (౧) భాగము, లోహభస్మము (౧) భాగము, అహోభస్మము (౩) భాగములు వీటినిన్నిటిని ఖల్వములొనునిచి ఉమ్మైత్తవిత్తులు, గంజాయి, యష్టిచుడుకము, బూరుగ, తమలపాకులు వీటితో భావనజేసి అందు తేనె, ఖండశర్కర, పాలు, నెయ్యి వీటినిచేర్చి నేవించిన పీర్యవృద్ధిగలిగి అనేక స్త్రీలతో రమించును.

మదనకామదేవరసము.

శ్లో॥ తారంవజ్రంసువర్ణంచతామ్రంసూతకగంధకమ్ । లోహంక్ర
మవివృద్ధానికుర్యాదేతానిమాత్రయా । విమర్ద్యకన్యకాద్రా
వైర్మ్యసేతాకావమయేఘటే । విముద్ర్యపితరీమధ్యేధారయే

త్రైస్థానవాప్యతే । పితరీంముద్రయేత్సమ్యక్తతశ్చల్యానివేశ
యేత్ । వహ్నింశనైశ్శనైఃకుర్యాద్దినైకంతతఉద్ధరేత్ । స్యాంగ
శీతంచసంచూర్ణ్యభావయేదరుదుగ్ధకైః । అశ్వగంధాచకా
కోలివాసరీముసలీక్షురా । త్రివివేలంరనైరేహంశతావర్యా
శ్చభావయేత్ । పద్మకందకసేరూణాంరనైఃకాశస్యభావయే
త్ । కస్తూరీవ్యోషకర్పూరకంకోలైలాలవంగకమ్ । పూర్వచూ
ర్ణాదప్యమాంశమేతచ్చుర్ణంవిమిశ్రయేత్ । సర్వైస్సమాం
శరూరాంచదత్వాణోన్మితంపిబేత్ । గోమగ్ధద్విపలేనైవ
మధురాహారసేవకః । అన్యప్రభావాత్యేందర్యంలభతేనాత్ర
సంతయః । తరుణీరమయేద్భవ్వీష్ణుక్రహనిర్నజాయతే॥ *

తా॥ రజితభస్మము (౧) భాగము - వజ్రభస్మము (౨) భాగములు-స్వర్ణ
భస్మము (౩) భాగములు - తామ్రభస్మము (౪) భాగములు - శుద్ధిజేసినపాదరస
ము (౫) భాగములు - శుద్ధిచేసినగంధకము (౬) భాగములు- లోహభస్మము (౭)
భాగములు వీటినిన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి కలుబందరసముచేచుర్దించి - కాచకుప్పె
యించునిచి దానినోటికి మట్టిచేచీలయిచ్చి బాగుగనెండించి - పిదప నొకకుండను
గ్రహించి దాని గొంతువరకు పైంధవలవణము చేతనెండించి యందాకాచకుప్పెను
నిచి నాకుండకుపైన మరియొక చిన్నకుండనుబోర్లించి చీలచున్నచేసి పొయిమీదను
నిచి నొకదినమంతయు కమలాగ్నిచేపంటచేసి నదిచల్లారినపిదప యందలి యాషభ
మునుగ్రహించి జిల్లేడుపాలు, పెన్నేరుగడ్డ - (కాకోళి) దీనిలభావమున పెన్నే
రుగడ్డ దురదగొండిచిత్తులు - నేలతాటిగడ్డలు - పెద్దపల్లెరు- చల్లపిల్లిగడ్డలు-తా
మరదుంప - తుంగముపైలు - రెల్లు - వీటిరసములతో నొక్కొక్కదానిచే ముష్టా
ర్ణమర్దించి భావనజేసి నీరసాయనమున కైనిమిదవభాగము కస్తూరి - శొంఠి - మిరి
యాలు - పిప్పళ్లు - పచ్చకర్పూరము - కంకోలములు - ఏలకులు - లవంగములు-
వీటినిచూర్ణముజేసి పైభావనజేసిన దానియందుకలిపి యందొక కర్ణప్రమాణమునుగ్ర
హించి అందు కర్ణప్రమాణము శర్కర - రెండుపలముల అపుపాలుజేర్చి పుచ్చు
కొనిన శరీరకాంతి - బలము - తేజస్సు యివిగలుగుటయగాక ననేక యావనస్త్రీ
తోలరమించినను శుక్రధాతుతయము గలుగకయుండు - ఈరసాయనమునుసేవిం
చునపుడు పులుసునుపెర్దించి మధురాహారములను భుజించుట పథ్యకరము.

మదనసుందరరసము.

శ్లో॥ గంధకేనరసఃపిష్టంకల్పారరసమర్దితః । విపకోష్ఠవాలుకాయం
త్రేవృష్యోన్మదనసుందరః॥ *

తా॥ శుద్ధిజేసినగంధకము - మాదరసము పీటిని వాకటిగానూరి పిమ్మట దానిని ఎఱ్ఱకలువ పూలరసముచేతమర్చించి వాలుకాయంత్రమునందు పచనముజేసిన దానిని మదనసుందరరసమనబడును. దీనిని నేవించిన విశేషముగవీర్యవృద్ధిగలుగును.

పూర్ణ చంద్రరసము.

శ్లో॥ కామదేవభహుగోచ్చటారసోరక్తపుష్పమునిసారభావితః । పూ
ర్ణచంద్రఇతివిశృతోరసఃప్రాణినాంచరమధాతుపూరకః॥ రహ
స్యంకుసుమాస్త్రుస్యశృంగారస్యాధిచైవతం । కార్త్యణంసుదృ
శామూచేరసత్రయమిదంహరః॥ *

తా॥ మైశెప్పబడిన కామదేవరసమును ఊడుగురసము - ఎఱ్ఱకలసరసము పీటియందుభావనజేసినయడల పూర్ణచంద్రరసము సిద్ధమగును. ఇదికామదేవరసమునకు రహస్యప్రయోగము. (అనగా శృంగారరసమునకు ఆధిదేవతయైయున్నది) కామదేవరసము - మదనసుందరరసము - పూర్ణచంద్రరసము యీమూటిని (స్త్రీలమూలభాగముచేయుటకై ఈశ్వరునిచేత చెప్పబడెను.

పూర్ణేందురసము.

శ్లో॥ శాల్మల్యతైర్ద్రవైర్నర్మపత్నైకంశుద్ధసూతకం । యామద్వయం
పచేదాజ్యేపస్తైర్నర్మధ్యాధమర్దయేత్॥ దినైకంశాల్మలీద్రావై
ర్నర్మయత్వాపటింకృతాం । వేష్టయేన్నాగవల్యాచనిక్షిపేతాహ
చభాజనే ॥ భాజనంశాల్మలీద్రావైః పూర్ణయామద్వయం
పచేత్ । వాలుకాయంత్రమధ్యేతుద్రవేజీర్ణేసముద్ధరేత్ । ద్వి
గుంజంభక్షయేత్ప్రాతర్నాగవల్లిదశాంతరే । ముసలీంసమ్మ
తాంక్షీరైఃపత్రైకంపాచయేదను॥ రసఃపూర్ణేందునామాయం
సమ్యక్వీర్యకరోభవేత్ । కామినీనాంసహస్రైకంసరఃకామయ
తేభ్యవమ్॥ *

తా॥ బూరుగజేష్ఠరసముతో ౧౫ దినములు మర్దనజేసిన శుద్ధపాదరసము ను గుడ్డలోమూటగట్టి ఆపునేతిలోరెండుగూములువండి పిమ్మట ఆగుడ్డచుట్టివేసి చురల పైరసముతోనే బాకదినము మర్దించి వటుకములుగావించి, ఆవటుకములకు తమలపాకులుజుట్టి వాటిని కాచకు ప్పెయందునిచి దానిని పై పట్టరసముచేత నేసిండించి వాలుకాయంత్రమధ్యమునందునిచి రసము యిగురువరకు రొండు యామములు కాచిన సేద్ధమగును. ఇది పూర్ణేందురసమనంబుడు. దీనిని ప్రతిదినము ప్రాతః కాలమునందు రెండుగుంజములయెత్తు తమలపాకులోచుట్టి పుచ్చుకొనవలయును. పిదప పాలలోశుద్ధిజేసిన నేలతాటిచూర్ణము మైకడలము, రెండుపలములు చక్కెర పిటినిమిళితముజేసిప్రంచుకొని దౌషధమునుసేవించునపుడెల్ల (1 తులము) పాలలో వైచి కాచిపుచ్చుకొనవలయును. ఇటులజేసినమిగుల వీర్యవృద్ధిగలిగి సహస్రస్త్రీల తోనైన రంపించు శక్తిగలుగును.

కామినీమదభంజనరసము.

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంసమంగంధంత్ర్యహంకల్పారజద్రవైః | మర్దితంవాలు
కాయంత్రేయామంసంపుటగంపచేత్ || రక్తాగ్నిస్త్రవై ర్భావ్యం
దినైకంతుసి తాయుతం | యథేష్టంభక్షయేచ్ఛానుకామయే
తామినీశతం ||

❖

తా॥ శుద్ధపాదరసము, శుద్ధగంధకము యీరెంటిని సమముగచేర్చి మూడో దినములు యెఱ్ఱకలువపూలరసముచేత మర్దించి కాచకుప్పెయందునిచి చీలయిచ్చి వాలుకాయంత్రమునందు మైకడలము పచనజేసి పిమ్మట యెఱ్ఱకలసేయాకు రసముచేత మైకడలము మర్దించి ఖండశర్కరచేర్చి ప్రతిదినముప్రాతః కాలమునందు రెండుగురిగింజలయెత్తుచొప్పన సేవించుచు పాలనుద్రాగిన నూరుగురుస్త్రీలవైభా రమించుశక్తిగల వీర్యవృద్ధిగలుగు.

మదనోదయరసము.

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంసమంగంధంరక్తోత్పలదశద్రవైః | యామం సుర్ద్యం
పున్దర్గంధంపూర్వాదర్ధంవినిక్షిపేత్ | తద్రవైర్నర్దయేద్దినసం
పునర్గంధంచమర్దయేత్ | పూర్వద్రావైర్దినైకంతుకాచకుప్యాం
నిరుధ్యచ | దినైకంవాలుకాయంత్రేపక్వముద్ధృత్యభక్షయేత్ |
పంచగుంజానితాసార్థంరసోఽయంమదనోదయః || సమూలం

వానరీబీజముసలీశర్కరాసము । గవాంక్షీరేణతత్ప్రేయంపలా
ర్థమునుపానకం॥ ❀

తా॥ శుద్ధపాదరసము, శుద్ధగంధకము యీరెంటిని సమముగ కజ్జలిజేసి పిష్టుట ఎఱ్ఱకలువపూల రసముచేత వాకయామము మర్దించి మరల పై గంధకము నకు ఆర్థభాగముగంధకమును పైకజ్జలితోచేర్చి ఎఱ్ఱకలువపూలరసముతో వాకదిన మురులమర్దించి, మూడవసారిమరల రసమునకు ఆర్థభాగముగంధకముచేర్చి, పై రసముచేతనే వాకదినముమర్దించి కాచెక్కుప్పైయందునిది ౭ గుడ్డలతో ౭ మార్లు చీలయిచ్చి పిష్టుట వాలుకాయంత్రమునందు పైకదినము వచనజేసి చల్లారినపిష్టుట దించినసిద్ధమగును. ఇది మదనోదయరసమనంబడు. దీనిని ౫ గురిగింజలయొత్తు ఖండశర్కరతోచేర్చి సేవించినపిదప, మరదగొండిసమూలము, నేలతాటిగడ్డ పీటిచూర్ణములను మిళితముజేసివుంచుకొని, ౨ తులములుచొప్పున పాలలోవైచి కాచి పుచ్చుకొనవలయును.

అనంగసుందరరసము.

శ్లో॥ పలద్వయంద్వయంశుద్ధంపారదంగంధకంతథా । మృతమేమ్మ
సుకర్షైకంతులైకంమృతతామ్రకం । మృతతారంచతుర్వివర్ణం
మర్ద్యంపంచామృతైర్దినం । రుద్ధావృతమైపుటేత్పశ్చార్దివైకంతు
సముద్ధరేత్॥పిష్ట్యాపంచామృతైఃకుర్యాద్వటికాంబదరాకృతమ్ ।
అనంగసుందరోనామ పరంపుష్టిప్రదాయకమ్॥ ❀

తా॥ శుద్ధపాదరసము (౨) పలములు, శుద్ధగంధకము (౨) పలములు, శుద్ధ ర్థభస్మము (౧) కర్షము, తామ్రభస్మము (౧) తులము, రజితభస్మము (౪) నిష్కములు, పీటిని నేకముగజేర్చి వాకదినముపంచామృతముచేత మర్దించి, చీలయిచ్చి, వాలుకాయంత్రమునందువండి పైకదినముఅయినతర్వాతదీని మరల పంచామృతముతోమర్దనజేసి, రేగుగింజలంతమాత్రముజేసి వుంచవలయును. ఇది అనంగసుందరరసమనంబడు. దీనిని సేవించిన శరీరమునకు అధికపుష్టిగలుగును.

కామేశ్వరరసము.

శ్లో॥ సమ్యక్తారితమభ్రీకం కటుఫలంకుష్మాశ్వగంధామృతా । మేఘీ
మోచరసోవిదారిముసలీగోక్షూరకంక్షూరకం ॥ రంభాకంద

శతావరీఅజముదామాషాస్తీలాధాన్యకం । జ్యేష్ఠీనాగబలాక
చూరమదనం జాతీఫలంసైంధవం । భారీకరటశంకకాత్రిక
టుకంజీరద్వయంచిత్రకం । చాతుర్జాతపునర్నవాగజకణాద్రా
తౌసమంవాసకం । బీజంమరటశాలి లీఫలత్రికం చూర్ణంస
మంకల్పయే । తటార్థార్థాగుటికావలేహమథవాసేవ్యం సదా
సర్వథా ॥ పేయంక్షీరసితాతువీర్యకరణంస్తంభోప్యయంకా
మిసి । రామావశ్యకరంసుఖాతిసుఖదంప్రోథాంగనాద్రావకం ।
క్షీణేపుష్టికరంక్షయేక్షయహరంసర్వామయద్వంసనం । కాస
శ్వాసమహాతిసారశమనం మందాగ్నిసందీపనం । ధాతోర్వృ
ద్ధికరంరసాయనవరంనాస్తస్యదస్తాత్పరం । అర్థాంసిగ్రహణీ
ప్రమేహనిచయ శ్లేష్మాతిరక్తప్రణుత్ । నిత్యానందకరం విశేష
కవినాంవాచాంవిలాసోద్భవం । అభ్యాసేననిహంతిమృత్యుప
లితంకామేశ్వరోవత్సరాత్ । సర్వేషాంహీతకారణోనిగదితః
శ్రీవైద్యనాథేనయః॥

✽

తా॥ ఆంధ్ర తాత్పర్యము - కాయఫలము - చంగ్వకోష్ఠు - పెన్నేరుగడ్డ - తిప్ప
తీర - మేధి - రసము - నేలగుమ్మడుగడ్డ - నేలతాటిగడ్డ - పల్లెరు - కాకిచెరు
కు - ఆరటిమంప - పిల్లపీచర - అజామోదము - ఉద్దులు - నుత్తులు - ధనియాలు -
వెడ్డబిలిక - కచూరములు - మంగకాయలు - జాజికాయలు - సైంధవలవణము -
గంటుభారంగి - కర్కాటకశృంగి - త్రికటుకములు - జీరకద్వయము - చిత్రమూ
లము - చాతుర్జాతకములు - గలిజేరుపేరు - గజపిప్పళ్లు - ద్రాక్ష - అడ్డసరము - తీ
టకోపిలవత్తులు - ఋరుగ - త్రిఫలములు వీటినన్నిటిని ప్రత్యేకముగచూర్చించినమ
భాగములుగచేర్చిపుంచుకొని అర్ధకర్షముచొప్పన మాత్రలుజేసిగాని, లేకచట్టిగా
జేసుకొనిగాని సేవించి పిమ్మట కలకండపొడిచేర్చిన పాలుత్రాగినయడల వీర్యవృ
ద్ధికలిగి స్తంభనమగును. మఱియు స్త్రీలనువశపరచును. సుఖమునిచ్చును. మఱియు
సవయవ్వనముకల స్త్రీలనైనను ద్రవింపజేసును. క్షీణసత్వముకలమనుష్యులకు పుష్టి
నిగలుగజేయును. శ్మయ్యాదిశకలరోగములను నశింపజేయు. మఱియు కాస, శ్వా
స, అతిసారము, మందాగ్ని వీటిని బోగొట్టి ధాతుపుష్టినిగలుగజేయు. రసాయన
ములలో దీనికిమించినదిలేదు. మఱియు అర్క - గ్రహణి - ప్రమేహము - శ్లేష్మము -

రక్షపిత్రము - వీటినిబాగాట్టివిశేషసంతోషమును గలుగఁజేయు. మంచికపిశ్వు
రులకువాగ్విలాసమునుగలుగఁజేయు. మత్రియు దీనినివాకసంవత్సరముసేమించుటచే
మృత్యువు, పలితము, యిది నశించు. ఇది సమస్తజనులకు సుఖమును గలుగజేయు
నదియని వైద్యనాథుడు చెప్పియున్నాడు. ఇదికామేశ్వరరసమని బరంగు.

కామదేవరసము.

శ్లో॥ హేమపాదయుతఃసూతోమర్దితఃశాల్యలీరసైః । కదలీకంద
నిర్యాసేక్షీరేక్షురసగోఘృతే ॥ మాక్షికేచాసకృత్స్విన్నేశా
ల్లలీక్షీరగోక్షురైః । శరగరామలక్ష్మీద్రాక్షాముసలిమాషమా
క్షికైః ॥ యుక్తోరంభాఫలందత్వాకామదేవఇతిస్మృతః । సే
వనాదూర్ధ్వలింగోవాద్రావయేద్వచితాశతం॥ *

తా॥ మేలిమిబంగారురేకు (౪) తులములు - శుద్ధపాదరసము (౧) తులము
వీటిని బూరుగ పట్టరసము - అరటిగడ్డరసము - ఆవుపాలు - చెఱుకురసము-ఆవు
నెయ్యి - వీటితోమర్దించి - పిదప - బూరుగబంకచూర్ణము - పల్లెరుచూర్ణము-ఉసి
రికవలుపుచూర్ణము - నేలతాడిచూర్ణము - మినపపిండి-వీటినిపైజ్జలితోచేర్చి-అం
దు ద్రాక్ష - తేనె - ఖండశర్కర -తగుమాత్రపు ఆరటిపండ్లరసము వీటినిచేర్చి లే
వ్యాపకముగకలుపుకొనిన కామదేవరసమునిష్ఠమగు - దీనినిసేవించిన - సూర్ధ్వ
లింగముగలవాడై సూరుగురుశ్రీలితోరమించు వీర్యవృద్ధి గలవాడగును.

వాజీకరణం.

శ్లో॥ స్వర్ణమాక్షికలోహంచపారదశ్చశిలాజతు । పథ్యావిడంగ
ధత్తూరవిజయాజాతిపత్రికా ॥ అశ్వగంధాగోక్షురాణామ
రైర్భాస్థ్యంపుథకృష్ణక ॥ సప్తభాగంతువితైవ్వికంఠాద్వా
జ్యాభ్యాంలిహేత్రతః ॥ గహంవిరూఢవత్సానాంసిద్ధంపయసి
పాయసం । గోధూమచూర్ణంతుతథాసితామధుఘృతాన్వి
తం ॥ భుక్వాపివ్యక్తిజీర్ణేపిదశచారాన్వజత్యపి । బ్రహ్మచ
ర్యంప్రకర్తవ్యమేకవింశద్దినావధి॥ *

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము - లోహము - పాదరసము - శిలాజతు - కరక్కా
యలు - వాయువిడంగములు - ఉమ్మేత్త - గంజాయి - జాపత్రి - పెన్నేరు-
పల్లెరు - వీటిరసములయందు శావేణిగుఁభావనజేసి పిమ్మట (౭) భాగములు

శౌంఢిచూర్ణముజేర్చి దానిని (౧) భాగమునేతితో మిళితముజేసి తేనెతోపుచ్చుకొని తరిపిమాడలుగల ఆవులయొక్కపాలతో సిద్ధముజేయబడిన గోధూమనూక పాయసమునందు చక్కెర తేనె నెయ్యిపేసి త్రాగినయడల, ఆదిజీర్ణమైనవిన్నట పడుగురుస్త్రీలనైనా రమించగలడు. దీనిని ౨౧ దినముసేవించుచు స్త్రీసంభోగము మూనియుండవలను.

ధాతువృద్ధికినవాయసాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ చిత్రకంఠిఫలాముస్తంవిడంగంత్ర్యాషణానిచ । సమభాగా
నికార్యాణిసవభాగానాతాయసః । ఏతదేకీకృతంచూర్ణం
ధుసర్నిర్యతంలిహేత్ । గోమూత్రమథవాతక్రమనుపానేప్ర
శస్యతే । పాండురోగంజయత్యుగ్రంతిదోషంచభగందరం ।
శోఫఃకుష్టోదరాశ్శంసమందాగ్నిమరుచింకృమీకమ్ ॥

తా॥ చిత్రమాలము, త్రిఫలములు, తుంగగడ్డలు, వాయువిడంగములు, శౌంఢి మిరియూలు, పిప్పళ్లు, వీటిని సమభాగములుగచూర్ణముజేసి, యీచూర్ణమునకు తామ్రదవభాగము లోహభస్మముకలిపి తేనె, నెయ్యిగాని, గోమూత్రముగాని ఆవుమజ్జగాని, అనుపానముజేసి పుచ్చుకొనిన ప్రబలమగు పాండురోగము, త్రిదోషవికారములు, భగందరము, వాపు, కుష్ఠము, ఉదరరోగము, మూలవ్యాధి, అగ్నిమాంద్యము, ఆరుచి, జంతువికారములు, ఇవియన్నియు నశించు.

వీర్యవృద్ధికిఆమలక్యాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ అమృతామలకీత్రికణ్ణకానాంహవిషాశరగరయానిషేవణేన ।
అజరామరాపారవిర్యాఅభికేశాఅదితేస్సుతాఅభూవకమ్ ॥

తా॥ ఉసిరికెవరుగుచూర్ణము - సన్నపల్లెరుకాయలచూర్ణము - వీటిని సమముగ గ్రహించి అందుతిప్పనత్తు నెయ్యి, చక్కెరకలిపి సేవించిన అపారమైనవీర్యవృద్ధిగలిగి దేవతాతుల్యముగనుండెదరు. మఱియు వెండ్రుకలు నల్లనగును.

ధాతుపుష్టికిమాషాదిమోదకము.

శ్లో॥ నిస్తుషంమాషచూర్ణంస్యాత్తథాగోధూమసంభవమ్ । నిస్తుషం
యవచూర్ణంచశాలితండులజంతథా । సూక్ష్మంచపిప్పలీచూ
ర్ణంపలికాన్యూపకల్పయేత్ । ఏతదేకీకృతంసర్వంభర్జయేద్దో

ఘృతేనచ । అర్థమాత్రేణసర్వేభ్యస్తతఃఖండంసమంక్షిషేత్ ।
 జలంఽద్యిగుణందత్వాపాచయేత్తచ్చనైశ్చనైః । తతఃపక్వంస
 ముద్భృత్యవృత్తాఃకుర్వీతమోదకాః । ఘంక్త్యాసాయంపత్రై
 కంఽపిబేత్త్విరంఽచతుర్గుణమ్ । వర్జనీయకావిశేషేణతౌరాష్ణాద్వ్య
 రసావపి । కృత్యైవంరమయేన్నార్యవీర్వక్షీయతేనరః॥

తా॥ వైపొట్టుదీసినమినప్పప్పు, వైపొట్టుదీసిన నోఢుపలు, వైపొట్టుదీసిన
 యవలు, బియ్యము, పిప్పళ్లు, వీటిని దినుసుకొక్కొక్కపలముచొప్పన చూర్ణము
 చేసి దీనికి యర్థాంశముగ అవునెయ్యిబోసివేయించి, దానికి సమంబుగ శర్కర (అం)
 పలములయందకముబోసి, మందాన్నిచేపాకముజేసి జక్కగకలియబెట్టి పలప్రమాణ
 ముగ మోదకములుజేసి ప్రతిదినము సాయంకాలమునందొక్కొక్కమోదకముచొ
 ప్పనసేవించి నాలుగుపలముల యావుపాలనుద్రాగి కారము, పులుసు, వీటినివర్జిం
 చియుండిన ననేకస్త్రీలలోరమించినను మనుజునికి బలముతగ్గకయుండును.

వీర్యవృద్ధికిమరిచాడవలేహము.

శ్లో॥ శర్కరాతౌద్రమరిచైస్తుగాక్షీర్యాచబుద్ధిమాన్ । యుక్త్యా
 యుక్తంససూక్ష్మేలంసవేకుంఢేశుచౌపుటే ॥ భార్జితేప్రక్షిపే
 చ్చీతేఘృతాఢ్యంషష్టికౌదనమ్ ॥ తందద్యాద్యుపరిష్టాచ్చరసా
 నంమాత్రయాపిబేత్ ॥ వర్జస్వరబలోపేతఃపుమాంస్తేనవృషా
 యతే॥

తా॥ మిరియాలు - వెదురుప్పు - సన్నయేలక్కాయలు - వీటిని సమంగా
 ములుగచూర్ణముజేసి యంచుకొని, యొకమృత్తయభాండమును నెఱ్ఱగనగునటుల
 కాల్చి కించిదుప్తముగనుండునపుడు అందుతగుమాత్రముగ శర్కర - తేనె - అవు
 నెయ్యి - అరువదిదినంబులకు పండెడి ధాన్యపు అన్నమునుపైచి పైచూర్ణమునుకలిపి
 యన్నిటిని యేకంబొనర్చి ప్రత్యహముభక్షింపుచుండిన వీర్యవృద్ధిగలుగు.

వీర్యవృద్ధికిగుడకూత్తాండకలేహము.

శ్లో॥ కూత్తాండకాత్పలశతంసుస్విన్నంసిఘ్నలికృతం । ప్రస్థంఘృత
 స్యతైలస్యతస్త్రింస్తప్తేప్రదాపయేత్ ॥ త్వక్పత్రధన్యాకవ్యోష

జీర కైలాద్వయానలం । గ్రంథికంచవ్యమానంగ పిప్పలివిశ్వ
భేషజం ॥ శృంగాటకంక శేరుంచప్రలంబంతాళమస్తకం । చూ
ర్ణికృతంపలాంశంచగుడస్యచతులాంపచేత్ ॥ శీలీఘాతేపలా
న్యష్టామధునస్సంప్రదాపయేత్ । కఫపిత్తానిలహారంచందాగ్ని
నాంచశస్యతే ॥ కృశానాంబృహదంతశేష్ఠంవాజీకరణముత్త
మం । ప్రమదానుప్రసక్తానాంయేచస్యక్షీణరేతసః ॥ త్నయే
నచగృహీతానాంపరమేతద్భిషగ్జితం । కాసంశ్వాసఃజ్వరం
హికారాంహంతిఫర్దిమరోచకం ॥ గుడకూశ్మాండకంభ్యాతను
శ్విభ్యాంసముదాహృతమ్ ॥

*

తా॥ నువులనూనె (౧) పడి - కైయ్య (౧) పడి - పీటిని చక్కగకాచి
యందు (౧౦౦) పలములు పైబెరడుదీసిన బూడిదగుమ్మడుపండును బద్దలుచేసి యు
డికిఁచి పీదప అందులవంగపట్ట - లవంగపత్రి - ధనియాలు - శొంఠి - పిప్పలి - మి
రియాలు - జీలకఱ్ఱ - పిన్నయేలకులు - పెద్దయేలకులు - చిత్రమాలము - మోడి -
చవ్యము - తీటకోపిలత్తులు - పిప్పలి - శొంఠి - పరికగడ్డలు - తుంగగడ్డలు - చిట్టా
ముట్టి - నేలతాటిగడ్డలు - పీటిని దినుసుకొక్కాక్కతులముచొప్పన చూర్ణముచేసి
వైచి, యందు (౧౦౦) పలముల సాత బెల్లమునుకలిపి, లేహపక్వముగవండి చల్లార్చి
యందెనిమిదిపలముల తేనెకలిపి తగుమాత్రముగభక్షించిన వాత, పిత్త, శ్లేష్మదో
షములు, మందాగ్ని, త్నయము, కాసశ్వాసలు, జ్వరము, ఎక్కిళ్లు, వాంతి, ఆరుచి,
ఇవిసకించుటయగాక కృశించెడివారలకు బలంబును, మిగులశ్రీసంగమంబొనర్చుట
చే శ్లీణరేతస్సుగలవారలకు పిర్యవృద్ధియునుగలుగు. (ఇది) అశ్వినీదేవతలచేర్చిం
పబడినది.

వీర్యవృద్ధికి శతావరీ రసాయనము.

శ్లో॥ శతావరీవిదారీతు క్షూణ్డాండకరసోర్ధుటా । వారాహీమోచ
ముద్గాత్మగుప్తాధాత్రిరసస్తథా । నారికేళోదకక్షీరంసితా
రంభాఫలంతథా । ప్రత్యేకంప్రస్థమాత్రంతుఘృతంవింశత్పలంభ
వేత్ । ఆదాయసర్వమేకంతు లేహయేన్మృదునాగ్నినా । త్రి
జాతకతుగాద్రాక్షా వాజిగంధాక శేరుకం । సారిబామధుకం

శృంగీమధూకంజాతిపత్రకం । కోకిలాక్షశ్చజాజీవవర్గాష్టక మ
 ధూళికా । ప్రియాశుమజ్జస్త్రీబేరంఽష్విపాగర్థంపుథకృపథక ।
 కృష్ణాశుంఠీపలేద్వేద్వే సర్వంసంచూర్ణయేత్తి పేత్ । సీతామ
 ధులూన్యప్యక్షిప్వాసంలేహయేత్తతః । ధాన్యరాశాస్థితం ప
 తుంశుద్ధంకోష్టంయథాబలం । ఏకవారప్రయోగేః స్త్రీశతంర
 మతేముదా । త్రివారంసేవనాద్గచ్ఛేన్నారీశత్యంసహస్రకం ।
 వంధ్యాచలభతేగర్భంక్షీబత్వాస్తుచ్యతేపుమాన్ । బాలార్ణవ
 కరంచైవరుద్యమాయుషగరంపరం । అస్సగ్ధరంరక్తపిత్రం ఆ
 మ్లపిత్రంచనాశయేత్ । కామిలాంపాండురోగంచరాజయత్త్వా
 దికారుజః । సోమరోగం మూత్రకృచ్ఛం శుక్లప్రావంచనాశ
 యేత్ । సర్వపితృభవాన్రోగాన్వింశతిమేహనాశనం । రసా
 యనమిదంశ్రేష్ఠం నారాయణవినిర్మితం॥

*

తా॥ పిల్లిగడ్డలరసము - నేలగుమ్మడుగడ్డలరసము - చెరుకుపాలు-బూడిదె
 గుమ్మడికాయరసము - నేలపులిరికరసము - నేలతాడిగడ్డలరసము - మునగపట్టర
 సము - మాలగొండిరసము - నల్లపెసరకట్టు - పులిరికపండ్లరసము - లెంకాయపాలు-
 ఆపుపాలు - తులసీరసము - ఆరటిపండ్లరసము - వీటినిన్నియుప్రత్యేకము-వాకప్ర
 శ్ఠముచేర్చి - ఆండుచక్కెర - ౪ - శేల్లు ఆపునెయ్యి - ౨౦ - పలములువైచి-లేచ్యపా
 కముగవచ్చునపుడు - ఏలకులు - లవంగపుచెక్క - ఆకుపత్రి - తవక్షీరి - క్రాశు-
 పెన్నేరుగడ్డ - ధనింహాలు - గూడపాలపేరు - ఆతిమధురము - ఇప్పపూలు - కర్కర
 టికశృంగి - జాపత్రి - తీటకోవిలవిత్తులు - సహజీర ఆష్టవర్గములు - చాగ - బ్రాహ్మ
 తామరగడ్డ - కురుపేరు - ఇవి ప్రత్యేకము గ తులముయొత్తు-శొంఠి-పిప్పళ్లు- ప్రత్యే
 కము ౨ పలములు, వీటినిన్నియుచూర్చించివైచి, బాగుగకలియబెట్టి దించి- ఆరిన
 పిదప- ౮ - పలములతేనెవైచి- ౧౫- దినములు - ధాన్యరాశియందుంచి - పిదప-బ
 లాసుసారముగ - ప్రతిదినము ఏకవారముసేవించిన - సూర్యస్త్రీలతోరమించునటు
 లను, త్రివారముసేవించిన, నిత్యము ౧౦౦౦ , స్త్రీలతోరమించునటులను, పటుత్వ
 మునుగలుగంజేయు, మరియు, వంధ్యాస్త్రీలుసేవించిన, గర్భమును, నపుంసకుడు
 సేవించిన, పుంస్త్రయమునుగలుగు, మరియు) అస్సగ్ధరము, రక్తపిత్రము, ఆమ్లపిత్రము
 కామిల, పాండురోగము, రాజయత్త్వాదిరోగములు, సోమరోగము, మూత్రకృచ్ఛము

శుక్లస్రావము, సమస్తపిత్తములు, వింశతిమేహములు, ఇవియన్నియు నశించుటమేగాక, అధికముగబలము, ధువి, ఆయుస్సు వీటిని గలుగఁజేయు. ఇదియనారాయణమూర్తిజేసిర్తింపబడిన, శతావరీరసాయనము.

వీర్యవృద్ధికిఆశ్వగంధ రసాయనము.

శ్లో॥ పలంవింశత్యశ్వగంధాంసూక్ష్మచూర్ణంతుకారయేత్ । ద్రోణద్వయంగవాంక్షీరంగోఘృతం ప్రస్థమాత్రకం ॥ సర్వమేకీకృతం పాత్రేశవైర్మద్వగ్నినాపచేత్ । చికి-ణం పక్వమాయాఽసి తాదశపలంతథా॥ ఛాతుర్జాతకధాన్యాకంద్రాక్షౌర్జూరచందనం । జాతీఫలంశరీగంధిస్తు గాక్షీరీకటుత్రయం ॥ ప్రోవేరం దేవకుసుమంగంధికంచవ్యచిత్రకం । ప్రత్యేకం కర్షమాత్రంతు ఘృతార్ధంమాక్షికంక్షిపేత్ ॥ శీతీఘాతనిధాతవ్యం ధాన్యే పక్షంతథైవచ॥ సాయంపాతశ్చ సేవేతజ్జాత్యాచాగ్నిబలంరః । షడ్విధాంశ్చక్షుయాస్తంతితథైకాదశరూపిణః ॥ రక్షపిత్తంచాప్లుపిత్తంకామిలాంపాండుతామపి । అస్థిజ్వరంపురాణంచనాశయేన్నాత్రసంశయః ॥ అగ్నిదీప్తికరంచైవ హ్యుజ్జోబలవివర్ధనం । గర్భిణీవృద్ధబాలానాంసౌకుమార్యంప్రశస్యతే ॥ కృశానోర్బంహణంబల్యం షీణవీర్యప్రవర్ధనం । భాషితం కామదేవేనహ్యశ్వగంధారసాయనం॥

✽

—తా॥ పెన్నేరుగడ్డలు - ౨౦- పలములు మెత్తగఁచూర్చించి - రెండు ద్రోణము, ఆవుపాలు - ఆవునెయ్యి - వకప్రస్థము వీటినివకపాత్రయందునిచి - అందు పైచూర్ణమునువైచి - మృద్వగ్నిచే చిక్కగనగువరకువండి-పదిపలములవక్కెరవైచి, పక్వమగువరకుకూచి అందు- లవంగపట్ట - లవంగపత్రి - నాగకేసరములు - యాలకులు - ధనియాలు - ద్రాక్ష - ఖర్జూరము - చందనము - జాజికాయ - కచ్చూరములు - గంధితగరము - తవక్షీరి - త్రికటుకములు- కురువేరు - లవంగములు-మోడి-చవ్యము - చిత్రమూలము - వీటిని సమముగ కర్షప్రమాణములుగ - గ్రహించి చూర్చించిచేర్చి పక్వముగవండి - ఆర్థప్రస్థము తేనెచేర్చి కలిపి సాంగశీతలమునదీసి ౧౫- దినములుధాన్యపుటమిడి-ప్రాతస్నాయంకాలములందునెంచిన - చికాదశరూపములుగల షడ్విధక్షయలు - రక్షపిత్తము - ఆప్లుపిత్తము-కామిల- పాండువు

అస్థిగతజ్వరము - పురాణజ్వరము - వీటినినశింపజేయుటయేగాక - అన్నిదీప్తి-తేజస్సు - బలము - గ్రౌఢిణీ-వృద్ధులు - బాలురు - ఓర్వ కుష్టుకుమారత్వము- అన్నిపుష్టి-క్షీణవీర్యవృద్ధి-వీటినిగలుగజేయు- నిది కామదేవునిచే జెప్పబడిన ఆశ్వగంధరసాయనమని యెరుంగవలయు.

వీర్యవృద్ధికి భృహద్గోక్షురాదిలేహ్యము.

శ్లో॥ గోకంటకంపలశతంకుశమూలంతద్దైవచ । పాషాణభేదోష్ఠప
లంగుడూచీపలపంచకం । ఏరండోఽభీరురష్టాచ మూలందశఫ
లంపుభక్ । సద్ద మూలంచాశ్వగంధాప్రత్యేకంపలవింశతిః । స
ర్వమేకత్రసంకట్యజలద్రోణేవిపాచయేత్ । పాదశేషంతుసం
గ్రాహ్య వస్త్రపూతంసమాక్షిపేత్॥ గవ్యాజ్యుపస్థమేకంతు
శిలాజంచతథాస్తృతం । ఘనీఘాతేతుసంజాతేద్రవ్యాణిమాని
దాపయేత్ । తాలమూలీశతాహ్వచ త్రికటుక్రిఫలాతథా
సూక్ష్మైలాఘాతకేశచప్రీబేరంనాగ కేశరంపద్మకంజాతిపత్ర
త్వజ్జఘయప్విస్సరోచనా । జాతీఫలముశీరంచ త్రివృతారక్త
చందనం । ధాన్యకంకటుకాక్షారౌ నాగవల్లిచశృంగికా । పు
ష్కరాహ్వంసతీదారుసీసంలోహంచవంగకం ॥ద్రవ్యాణిమాని
సంగృహ్య ప్రత్యేకంపలమాత్రకం । ఖాదేచ్ఛలాగ్నిసంప్రేక్ష్య
పథ్యంసేవేతమానవః । స్నిగ్ధభాండేనిధాయాథనిత్యంలిహ్యత్పు
లోన్దితం । అశ్వరీమూత్రకృచ్ఛించమూత్రాఘాతోవిబంధకః ।
ప్రమేహావింశతిశ్చైవశుక్రదోషస్తద్దైవచ । ధాతుక్షయశ్చోష్ణ
ష్ణవాతోవాతకుండలికాదయః । తేనర్షేప్రశమంయాంతిభాషక
రేణతమోయథా । నాతఃపరతరంకించి త్కృష్టా త్రేయేణ
పూజితః॥

*

తా॥ పల్లేరు (౧౦౦) పలములు, కుశదర్భవేరు (౧౦౦) పలములు, పాషా
ణశేది (౮) పలములు, తిప్పతీగ (౫) పలములు, ఆముదపువేరు (౮) పలములు, పి
ల్లపీచర (౧౦) పలములు, తామరదుంపలు - పెన్నేరుగడ్డ - ఇదిప్రత్యేకము (౨౦)
పలములు, వీటినిన్నిటినిచేర్చి నలియకొట్టి, ద్రోణప్రమాణోదకమునందువైచి, నాల

వసాలు మిగులునటుల క్షమాముకాచి వడియగట్టి అందు ఆవునెయ్యి (౧) ప్రస్థము, శీలాజితుభస్మము (౧) ప్రస్థము, వీటినిజేర్చి లేహ్యపాకముగవండి, నేలతాడిగడ్డలు - పిల్లపీచర - త్రికటుకములు - త్రిఫలములు - సన్నపిలకలు - జటామాంసి - కురుపేరు - నాగకేశరములు - తామరకాడలు - జూపతి - లవంగపట్టు - అతిమృదురము - వెదురుపు - జాజికాయలు - వట్టిపేరు - తెగడ - రక్తచందనము - ధనియాలు - కటుకరోహిణి - యవక్షారము - వెలిగారము - నాగవల్లి - కర్కాటక శృంగి - పుష్కరమూలము - కచ్చూరములు - మానిషసపు - వీటిని ప్రత్యేకము (౧) పలమువేర్చి అందువైచి కలియబెట్టి దానిని, నేతితోమూసిన కుండయందునిచి, పూటకాకపలముచూపున నేపించిన, ఆశ్మరి, మూత్రకృష్ణము, మూత్రాఘాతము, మూత్రబంధము, వింశతిమేహములు, శుక్రదోషములు, నష్టపీర్వము, ఆప్లుపిత్తము, ధాతుక్షయము, ఉష్ణవాతము, వాతకుండలి, ఇవినశించు.

వీర్యవృద్ధికి మధుస్నుహీరసాయనము.

శ్లో॥ ఫలత్రయంకటుత్రయంసుయోజయే ద్భిషగ్వరప్రిజాతకం యే
వానియుగ్మవస్త్రి జీరకంతథా । రాస్తభార్జివహ్నిచవ్యధాన్య
యుగ్మజీరకంమాంసికువృజ్రకేశ్యశారిభావరాహకం॥అశ్వగం
ధిసంయుతపుఫక్చ కర్షసంయుతం । మధుస్నుహీచతత్సమాన
శరరాసమాక్షకం । గోఘృతంసుపక్వకంరసాయనం మనో
హరం । మేహపైత్యవాతకుష్టగుల్మశూలహరకం । సప్తధా
తువర్ధనంసుదీపనంయశసరంపూజ్యపాదనిర్జితంరసాయనం
సుపూజితం॥

✽

తా॥ త్రిఫలములు - త్రికటుకములు - త్రిజాతకములు - ఓమము - కురాసాని ఓమము - చిత్రమూలము - జీలకఱ్ఱ - దుంపరాస్త - భారంగి - పిప్పళ్లు - చవ్యము - ధనియాలు - మెంతులు - నల్లజీలకఱ్ఱ - జటామాంసి - కోష్ఠ - వట్టిపేళ్లు, సుగంధపాలఫేళ్ళవలుపు - నేలతాడిగడ్డలు - పెన్నేరుగడ్డ - వీటిని ప్రత్యేకము - వకకర్షము చూపునచేర్చి - చూర్ణించి వీటికిసమము - పరంగిచక్కచూర్ణమునుజేర్చి (౩౦)పలములుచక్కెరపాకముబెట్టి - ఆపాకునంగు మైదుదహరింపబడిన చూర్ణమును కలిపి

అపు నెయ్యివైచి - పక్వముగవండి - అందు, (౧౬) పలముల, తేనెచేర్చికలిపినేమి
చిన- మేర-వైత్యవాతము, కుష్టుపు, గుల్మము, శూల వీటినినశింపజేయుటయే గాక,
సప్తభాతువృద్ధి, దీపనము, యశస్సు ఇవిగలుగు.

షండత్వనాశనము.

శ్లో॥ తిలగోత్సురయోశుచ్చార్ణంగాగ్నిదగ్ధేనపాచితమ్ । శీతలంమధు
నాయు క్తంభు క్తంషండత్వనాశనమ్॥ ❀

తా॥ నువ్వులు-పల్లెరు-వీటిచూర్ణములను మేకపాలలోవైచికాచి చల్లారిన
పిష్టుట తేనెవైచి సేవించినయడల షండత్వమునశించును.

కుప్రయోగజనితషండత్వనాశనము.

శ్లో॥ సమతిలగోత్సురచూర్ణంగాగ్నిరేసాధితంసమధు। భు క్తంతు
పయతిషాండ్యంయజ్జనితంకుప్రయోగేణ॥ ❀

తా॥ తెల్లనువ్వులు-పల్లెరుకాయలు-వీటినిచూర్ణముగావించి అందుమేకపాలు
తేనెవైచి బాగుగకలియబెట్టిఁజేరిన కుప్రయోగముచేసినచిన నపుంసకత్వము
తొలగి మిక్కిలి వీర్యవృద్ధియగు.

మేఢభంగమునకుచికిత్స.

శ్లో॥ క్షౌద్రదేణచసమంఘృష్టంపుండరీకస్యకేసరమ్ । ధ్వస్తంకుర్య
త్రతోమేఢింరత్యన్యత్రాప్యసంశయః॥ ❀

తా॥ తామరకింజల్కములను తేనెతోనురి లింగమునకులేపముజేసికొనిన
యడల, రతికాలముదప్పు చుటియొకకాలమునందు లేపనముగలుగనేరదు.

షండత్వకరణము.

శ్లో॥ అనూరాధా సునక్షత్రేలాంగలి మూలికాధ్వవమ్ । నిఖాతా
మైథునస్థానేపుంస్త్యఖండత్వకారిణీ ॥ నిశాప త్రిందుచూర్ణేన
భావితేనాజవారిణా । పానాశనప్రయు క్తేనషండత్వంజాయ
తేన్మణామ్॥ ❀

తా॥ నేలతాడివేరును, అనూరాధనక్షత్రమునందు తీసుకొనివచ్చి మైథున ప్రదేశమునందు పాతిపెట్టిన పుంస్త్రమునుబోగొట్టును. మతియుపసపు - నల్లతుమికి వీటిచూర్ణములను మేకమూత్రముతో భావనజేసి నీటిలోగాని, అన్నములోగాని కలిపి తోపలికియిచ్చిన యడల చండత్వముకలుగును.

మేధ్రీస్థూలీకరణము.

శ్లో॥ వరాహవసయాలింగం మధునాసహలేపయేత్ | స్థూలందృఢం చదీర్ఘంచపుంసాలింగంప్రజాయతే॥

తా॥ పండిత్రావును తేనెతోచేర్చి లింగమునకు లేపముజేసినయడల, మేధ్రీమూలపుగను, దృఢముగను పొడుగుగనునగు.

మేధ్రీదృఢీకరణము.

శ్లో॥ భల్లాతకబృహతీఫలదాడిమఫలకల్గసాధితంకురుతే | లింగం మర్దనవిధినాకటుతైలంవాజిలింగాభమ్॥

తా॥ శుద్ధిజేసినజీడిగింజలు . చాకుడుపండ్లు - దాడింబపండ్లు - వీటిరసములనుకల్గముజేసి సేవించుటయగాక, అవనూనెను శిశ్నమునకులేపముజేసికొని సూరతంబొనర్చిన, శిశ్నము అశ్వమేహనమువలె బలిమిగనుండుటయగాక రేతస్థలనము సగాగాకయుండు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కనకరసమస్పృశవ ర్జితహయగంధామూలవిశ్వపప్రుషితమ్ | మాహిషమివనవనీతంగతపీజేకనకఫలమధ్యే॥ గోమయగాఢోద్వర్జితంపూర్వంపశ్చాదనేనసంలిప్తమ్ | భవతిహయాలింగసదృశంలింగంకరినాంగనాదయితమ్॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డను నల్లయుమ్మెత్తాకురసముచే చాగుగనూరి అండుబట్టెనెన్నకలిపి ఘృద్ధచేసి నల్లయుమ్మెత్తకాయచాంగులలోనునిచి ఆపుపేడపొదిగి, లఘుపుటమువేసి, దానిని స్వాంగశీతలమునదీసి నల్లయుమ్మెత్తకాయలరసముచేభల్వముదమర్చించి శిశ్నమునకు లేపముజేసికొనిన శశ్వమేధ్రీమువలె బలిమిగనుండుటచేమందిన స్త్రీలతోరమించిన, నాయువకుకు హితంబుగనుండు.

అన్యత్.

శ్లో॥ అశ్వగంధావరీకుప్యమాంసీసింహీఫలాన్వితమ్ । చతుర్గుణేన
దుగ్ధనతిలతైలంవిపాచయేత్ ॥ స్తనలింగకిర్ణపాలివర్ధనంఽను
క్షణాదిదమ్॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డ - చల్లపిల్లిగడ్డ - కోళ్లు - జటామాంసి - పెద్దమలక
పండ్లు - వీటిని సమభాగములుగదంచి యొకభాండమునందునిచి, దీనికి నాలుగింత
లు ఆపుపాలువైచి, వీటికి స్నాతికి సమముగ నుభయలనూనెబోసి సూత్యుగ్నిచేతల
పక్వముగవడిదించుకొని శిశ్నము, స్తనములు, వీటికి, లేపముజేసిన నవి మిగుల
కఠినంబులగు. (ఇదిఅశ్వగంధతైలము.)

శ్లో॥ మూలేన హయగంధాయా మాహిషీసలమర్దిత పూర్వమథ
లిప్తమ్ । భవతిలఘుకృతరాసభలింగంధుఃపంపుంసామ్॥

తా॥ పెన్నేరుగడ్డను, గంధముతీని బట్టెమూత్రమునకలిపి మేహనమునకు
లేపనముజేసికొనిన గాడ్డభిక్షమువలె బలిమిగనుండు.

శ్లో॥ నీలోత్పలసితపంకజకేసరమధుశరరూరావలిప్తేన । సురతేసుచి
రంరమతేదృఢలింగోభవతినాభివివరేణ॥

తా॥ నల్లకలువగడ్డలు - తెల్లతామరకుసుమములు - వీటిని సమభాగములు
గఁచుకొని యందు తగుమూత్రముచక్కెర, తేనె, కలిపి మర్చించి లింగము;
లేపనముజేసికొని సురతంబొనర్చిన నత్యంతసుఖముగనుండుటయ గాక మేధుని
దృఢంబుగనుండు.

స్త్రీ అనుకూల్యత.

శ్లో॥ మధుసైంధవనంయుక్తం పారావతమలాన్వితం । ఏతల్లిప్తేన్ద్రి
యోరామాందాసీవతురుతేరతా॥

తా॥ తేనె - సైంధవలవణము - పాపురప్రపిట్టమలము - వీటిని సూరిలింగము
నకు లేపనముజేసుకొని సురతంబొనర్చిన స్త్రీని దాసినిగాజేసును. (లేపనము జేసుకొను
నెడల ప్రత్యక్షనమును గావించి సురతంబొనర్చవలయును.)

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కపింద్రియంశశీనూతంకుంకుమంకనకంమధు । ఏతల్లిప్తేన్ద్రియో
రామాందాసీవతురుతేరతా॥

తా॥ దురదగొండివిత్తులు - పచ్చకర్పూరము - పాదరసము - కుంకుమపువ్వు
ఉష్ణైత్తవిత్తులు - తేనె - వీటినిన్నిటినినూరి లింగతేనెముజేసి సురతంబొనర్చిన స్త్రీని
దాసీనిగాజేసును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ గోరేకోన్నతశృంగత్వగ్భవచూర్ణేనధూపితంవస్త్రమ్ । పరిధా
యభజలలనాంనైకాంజ్ఞేభవతిహన్వాక్షః॥

తా॥ మిక్కిలిపొడవుగలఆవుకొమ్ముల పై బైరదునుచూర్ణముజేసి యగ్నియ
దనై చి యొకవస్త్రంబునకుధూపముపేసి యావస్త్రంబును ధరించి తనకిష్టంపై నస్త్రీ
తోసంగంబునొనర్చిన నా కన్యాలలామ తనకనుకూల్యముగనుండు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ చందనంతగరంకుష్ఠంప్రియంగుంనాగకేసరం । కృష్ణాంశింతిడికం
చైవసమభాగానికారయేత్ ॥ దాపయేచ్చైవసప్తాహమాత్మ
పంచమలేనతు । ఖానేపానేప్రదాతవ్యం స్త్రీయంవాపురుషం
శ్రథా । యావజ్జీవేత్సదాసీతత్తనాచధనేనచ ॥ ఓంసమోభ
జవతే ఉమామాహేశ్వరాయ ఓంసమోమోహినీయేమిమిలి
శ్శుభగేస్వాహా॥

(అనేన సప్తాభిమత్రితంకృత్యానిర్వోజయేత్ వశీకరణంభవతి॥)

తా॥ చందనము - తగరము - చంగల్వకోష్ఠు - ప్రేంఖణము - నాగకేసర
ములు - పిప్పళ్లు - చింతగింజలు - వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి, పురుషుని యొ
క్కగాని స్త్రీయొక్కగాని పంచమలములతోటిమర్దించి, అన్నమునందుగాని, నీళ్లతో
కలిపిగాని యిచ్చినయడల తానుజీవించియుండువరకుతనచేతను, ధనముచేతను దా
సీగానుండును. ఈ ఔషధమును యేన్నమోతగవత్తే, అనుమంత్రముతో ౭ పర్య
యములు మంత్రించి యిచ్చినయడల అనుకూల్యముగనుండును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ శంఖపుష్పీమధుపుష్పీతథాకుంచికపత్రికా । శ్వేతగిరిసమాయా
క్తాసమభాగానికారయేత్ ॥ సప్తాహందాపయేద్యుక్తా ఆత్మ
పంచమలేనతు । ఖానేపానేప్రదాతవ్యం వశీకరణము త్తమం॥
(పూర్వోక్తమంత్రేనసప్తాభిమంతితంకృత్వాదాపయేత్॥)

తా॥ తెల్ల దింకెన - ఇప్పపూలు - క్రాబుగచ్చుఆకు - తెల్ల కూతురుబుడమ-
వీటిసన్నిటిని గ్రహించి (౭) దినములవరకు పంచమలముతోచేర్చి సూరి పూర్వో
క్తమంత్రముతో యేడుమార్లు మంత్రించి భోజనము పానము వీటియందు యిచ్చిన
అనుకూల్యముగనుండును.

స్త్రీకర్షణము.

శ్లో॥ చూర్ణితేమధుసంయుక్తేమహారిష్టఫలచ్చదైః । లింగలేపేనసు
రతేద్రావోభవతియోషితామ్॥

*

తా॥ పెద్దవేపపండ్లతోలును తేనెతోమర్చించి లింగమునకు లేపనముజేసుకొ
ని రమించినస్త్రీ ద్రావణమగును.

స్త్రీద్రావణము.

శ్లో॥ ఏకఏవమహాద్రావీమాలతీసంభవోరసః । కింపునర్యదియశ్చైశ్చ
మధుకర్పూరపారదైః॥

తా॥ కాచాకురసమును స్త్రీకియిచ్చి తానురమించినయడల స్త్రీకియొనిద్ర
వించును. ఆకాచాకురసమునందు తేనె, కర్పూరము, పాదరసము, వీటినిజేర్చి సేవించి
పజేసిన తక్షణమే యొనిద్రవించుటకు సందేహములేదు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ ఆర్ద్రకింగంధకందైవరాజికంచాథటంకణం । సంపేవ్యసమమా
త్రాణిజ్ఞేపయేన్నిబుజేజలే ॥ స్థాపయేద్ధటికాస్త్రీ స్రోహస్తే
వైధారయేత్తతః । యావంత్యోలలనాః పంచఅఘ్రియైన్దిద్ర
వంతివై॥

*

తా॥ ఆల్లము - గంధకము - నల్లఆవాలు - వెలిగారము - వీటినినేకముగ నూరి మాత్రముజేసి, వేపరసమునందు మూడుఘడియలు భావనజేసి దానిని చేతిలో భరించినయడల, యెంతమంది స్త్రీలు ఆవాసనను ఆఘాడింతురో అందరున్ను డ్రవించురు.

భగసంకోచము.

శ్లో॥ ప్రత్యక్షనేభగేనిత్యంకృతేచామలవలరలైః । వృద్ధాపికామినీ
కామంచాలేవకురుతేరతిమ్॥

తా॥ ఉసిరికపట్టరసముతో యానిసికడిగినయడల వృద్ధస్త్రీయైనను, కామముగలిగి ౧౬సంవత్సరములస్త్రీతో సమానముగా సంభోగమును జేయును.
వీర్యరోధినిగుటిక.

శ్లో॥ నాగవల్లిదళద్రావైఃసప్తాహంశుద్ధసూతకం । మర్దయేత్తాశయే
దమైశ్చతుర్విషకప్రమాణకం । విషకందగతంకృత్వావిషేజైవ
నిరోధయేత్ । తతశ్శూకరమాంసస్యగర్భేకృత్వాశ్శసించయేత్ ।
సంధ్యాకాలేబలిందత్వాకుకుటీవానరీయుతం॥ తతశ్చుల్బాం
లోహపాత్రేతైలేభత్తూరసంయుతే । షిష్టాప్తిశతృలే పా
చ్యంతద్రావంమాంసపిండగం । సంధ్యామారభ్యమందాగ్నీయా
వత్సూర్యోదయంపచేత్ । హతాజ్జాగరణంకుర్వాదన్యథా త
న్నసిద్ధిభాక్ ॥ ప్రాతరుద్ధృత్యగుటికాంక్షీరభాండేవిషిషేత్ ।
తక్షీరంశువ్యతిక్షీప్రమేతత్ప్రత్యయకారకం॥ రతికాలేముఖేదా
ర్యాగుటికావీర్యరోధిని । క్షీరంపీత్వా రమేదామాం కామాం
కులకులాన్వితాం॥స్వముఖాద్ధారయేద్ధస్తేతదావీర్యంవిముంచతి॥

తా॥ తమలపాకులరసముతో శుద్ధమైనపాదరసమును యేడుదినములు మర్దించి అందు (౪) నిష్కముల పాదరసమును గ్రహించి దానిని చింతాకురసముజేతకడిగి దానిని విషకందమునందునిచి విషముచేతనే నిరోధించి దానిని పందిమాంసముతో పొదిగి దానికి సంధ్యాకాలమునందు కోడి, కల్లు వీటిని బలినిసంగిలోహపాత్రమునందు రెండుసేళ్లునూనె, ఉష్ణైతరసము, వీటినిపొసి అం దామాంసపుముద్దనునిచి సాయంకాలము మొదలుకొని సూర్యోదయమువరకు మందాగ్నియందు అనూనె,

రసముయిగురునంతవరకు కాచి తెల్ల వారువరకు జాగరణముచేయవలయును. అట్లు జాగరణముచేయనియడల ఔషధము సిద్ధించనేరదు. ప్రాతఃకాలమునందు దానిని యెత్తి, ఆమాంసపుముద్దతోని రసగుటికను పాలకుండలోపుంచగా ఆపాలు యిగిరినయడల ఔషధముచక్కగాసాద్ధిగచినదని యెఱింగి, రతికాలమునందు ఆగుటికను నోటిలోపుంచుకొని పాలుత్రాగి రమించగా వీర్యస్థలసముకాకస్థంభించియుండును. అట్టిసమయములో ఆగుటికను నోటిలోనుంచి బైటికితీసి వాస్తవమునందుంచుకొని రమించగా వీర్యస్థలసమగును.

వీర్యస్తంభనమునకుఆకారకరభాదిచూర్ణము.

శ్లో॥ ఆకారకరభశ్యుంఠీకంకోలం కుంకుమంకణా । జాతీఫలంలవం
గంచచందనంచేతికార్వి కాక । చూర్ణానిమాంస్తతఃకుర్యాదహి
ఘేనంపల్కంతం । సర్వమేకీకృతం చూర్ణంమామైకంమధునా
లిహేత్ । శుక్రస్తంభకరంచూర్ణంపుంసామానందకారకమ్ ।
నారీణాంప్రితిజననంసేవేతనిశికాముకమ్ ॥

✽

తా॥ ఆక్కలకర - శొంఠి - కంకోలము - కుంకుమపువ్వు - పిప్పళ్లు - జాజికాయ - లవంగములు - శ్రీగంధము - యివి దినుసుకొక్కొక్కకర్షము, నల్లమందు (౧) పలము - ఇటుల పీటి నెల్ల జక్కగ చూర్ణముజేసి మాషప్రమాణము రాత్రి యందుతేనెతోపుచ్చుకొనిన ధాతుస్తంభనమై పురుషులకానందంబును, స్త్రీలకతిప్రియను గలుగు.

వీర్యస్తంభనమునకు చికిత్స.

శ్లో॥ సిద్ధంకుసుంభతైలంఘామిలతాచూర్ణమిశ్రితంకురుతే । చరణాభ్యంగేనరతేర్దీప్యస్తంభాద్భృథంలింగమ్ ॥

✽

తా॥ ఘామిలతను చూర్ణముగావించి కుసుంభతైలమునవైచి దానిని పాదములకురుద్దకొని రతికేళింజేలినవీర్యముస్తంభించియుండుటయేగాక శిస్సంబు దృఢంబుగనునుండు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ కర్పూరంటంకణంసూతంతుల్యంమునిరసంమధు । మద్దయిత్యా
లిపేల్లింగంస్థిత్యామంతతైవచ । తతఃప్రత్యక్షయల్లింగం
రమేద్రామాంయథోచితామ్ ॥ వీర్యస్తంభనకరం పుంసాంస
మ్యక్ నాగార్జునోదితమ్ ॥

✽

తా॥ కర్పూరము - వెలిగారము - పాదరసము - వీటిని సమభాగములుగ
గ్రహించి అగ్నిఆకురసము, తేనె, వీటితో ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ మద్దించి దానిని లిం
గమునకు లేపముజేసికొని వాకయామము (3 ఘంటలు) పుంచుకొని పిమ్మట కడిగి
కొని స్త్రీలతో సంభాగముచేసినయడల వీర్యస్తంభనమగును. (ఇది నాగార్జునిచే
జెప్పబడినది.)

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ కృకలానన్యపుచ్చాగ్రముద్రికాప్రోతతంతుభిః వేష్ట్యాకనిష్ఠికా
ధార్యానరోవీర్యంనముంచతి॥

✽

తా॥ తొండతో కయ్యుక్కానను గ్రహించి దానిని తునకలుచేసి దారము
లొగుచ్చి చిటికినపేలికి ఉంగరమునుంచుకొని స్త్రీసంగమంబునర్చిన వీర్యస్తంభ
నమగును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ మధునాపద్మబీజానిపిష్ట్యానాభింప్రలేపయేత్ । యావత్తిష్ఠత్య
సాలేపస్తావద్వీర్యంనముంచతి॥

✽

తా॥ తామరవిత్తులను తేనెతో నూరి బొడ్డునకు లేపముజేసికొని స్త్రీలరమిం
చగా, అలేపముండువరకు వీర్యస్తంభనముగలుగు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ చటకాంక్షంతుసంగ్రాహ్యానవనీతేనపేషయేత్ । తేనప్రలేపయే
త్పాదోశుక్రస్తంభఃప్రజాయతే ॥ యావన్నస్పృశతేభూమిం
తావద్వీర్యంనముంచతి॥

✽

తా॥ పిచ్చికగుడ్డును వెన్నతోమద్దించి అరికాల్లకు పూసుకొని సురతంబొనర్చగా, తనపాదములు భూమికితగలకుండువఱకు వీర్య స్తంభనమగును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ సప్తాహంఘాగభవసలిలసంస్థంకరభవారుణిమూలమ్ । గా
ఢోద్వర్తనవిధినాలింగ స్తంభంకురుతే॥ *

తా॥ దుష్టువుపేరు - చాగపేరు - పీటినిబ్రదుచినములు మేకమూత్రములతో నానబెట్టి గంధముతీసి మేహనమునకు దష్టముగ లేపముజేసికొని సురతంబొనర్చిన వీర్య స్తంభనమగును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ వసక్రోడస్యదంష్ట్రాగ్రందక్షిణంచనమాహరేత్ । కట్యాముపరి
యదాబధ్యాశుక్ర స్తంభఃప్రజాయతే॥ *

తా॥ అడవిపందియొక్క కుడివైపుకోరను పెరికితెచ్చి కటిప్రదేశమునకు (నడుము) కట్టుకొనిరమించగా వీర్య స్తంభనమగును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ డుండుభోనామతఃసర్వఃకృష్ణవర్ణ స్తమాహరేత్ । తస్యాశ్శీఢా
రయేతగ్-ట్యాంసరోవీర్యంనముంచతి ॥ విముంచతివిముక్తేన
సిద్ధియోగడదాహృతః॥ *

తా॥ డుండుభమనుసర్వముయొక్క పీపుయముకను నడుమునకుకట్టుకొని సురతంబొనర్చగా వీర్యము స్తంభించియుండును. ఆయెముకను నడుమునుంచి తీయగా వీర్యస్థలనమగును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ రక్తాపామార్గమూలంతుసోమవారాభిమంత్రితమ్ । భౌమేప్రా
తస్సముద్భృత్యకట్యాంబధ్యానవీర్యముక్ ॥ *

ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము.

తా॥ ఎఱ్ఱమోడుగఁచెట్టువేరును సోమవారమునాడు పూజజేసి మంగళవారముదయమున తెచ్చి నడుముకు కట్టుకొని రమించగా పీఠ్యస్తంభనమగును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కట్టలశుంఠీక్వాభః యోడశశేయోనగుడేననిశిషితః । కురుతేరతానవ్రంసోరేతఃపతనంవినామైన॥

✽

తా॥ కట్టలము (కాయఫలము) శౌంఠి, వీటినికమయముపెట్టి పదహారవభాగముగదించుకొని అందుబెల్లమువైచి రాత్రిపానముజేసి సంభోగముచేసినయడలరేతస్సుస్థలముగాక స్తంభించియుండును. దీనిని సేవించునపుడు పులుసునువర్జించవలయును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ సూరణాంతలసీమూలంతాంబూలేనసహభక్షయేత్ । నముంచతిసరోవీర్యమేకైకేననసంశయః॥

✽

తా॥ కందమంచ - తులసివేరు - వీటినితాంబూలముతోభక్షించి సంభోగముచేయగా పీఠ్యస్తంభనమగును.

లోమశాతనము.

శ్లో॥ హరితాశచూర్ణకలికాలేపాత్తేనైవహరితానద్యః । నిషితంతి కేశనిచయఃకౌతుకమిదమద్భుతంకురుతే॥

✽

తా॥ హరిదశము - సున్నము - వీటినిసున్నపునీళ్లతోనూరి పూసుకొనిరుద్దగా వెండ్రుకలురాలిపోవును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ పలాశచించాతిలమాషశంఖంధహేదపామూర్గసపిప్పలోపి । మనశ్శిలాతాశకచూర్ణలేపాత్సరోతినిర్గోమశిరఃక్షణేన॥

✽

తా॥ మోడుగువిత్తులు - చింతగింజలు - మినుములు - శంఖము - ఉత్తరేణి విత్తులు - పిప్పళ్లు - మనుశిల - హరిదశము - సున్నము - వీటినిన్నిటినినూరి లేపముజేసికొన్నయడల వెండ్రుకలైనను రాలిపోవును.

నపుంసకసంజీవనము.

స్తనములుగట్టిపడుటకుచికిత్స.

శ్లో॥ సపద్మవీజంసితయాభక్షితంపయవారిణాం । దృఢంస్త్రీణాం
స్తనద్వంద్వంమాసేనకురుతేభృశమ్॥

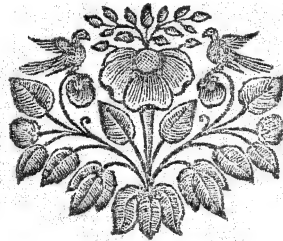
తా॥ తామరవిత్తులను పాలతోనూరి చక్కెరచేర్చి వాకమాసముపుచ్చుకొనిన స్తనములు దృఢపడును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ ముండిమార్గకషాయేణయతంతైలంవిపాచితమ్ । పతితంయా
వ్వసంయస్యాస్తస్యాస్తనోన్నతిర్భవేత్॥

తా॥ బొడతరచూర్ణకషాయమునందు మంచిసూసెపోసి తైలపక్వముగకాచి వించుకొని ఆతైలమును స్తనములకుపట్టించిన నవికొత్తయావ్వనస్త్రీ స్తనములవలె దృఢముగానుండును.

ఈ గ్రంథముయొక్క రెండవకూర్పునందు యింకా
విశేషచికిత్సలనుజేర్పఁబడి
ముద్రింపబడును.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ మద్భగవద్గీతా తర మే న మః.

బ్రహ్మశాస్త్రాపేక్షితులకు మిగుల నుపయుక్తంబగు

నా డీ జ్ఞానము.

ఆంధ్ర తాత్పర్య సహితము

—————

ఇది,

నివృత్తి - వీరాస్వామి శాస్త్రులవారు

కో - వెంకటకృష్ణశాస్త్రులవారు

వీరిరువురిచే తేలిక ప్రమాదజనితదోషములు లేకుండునట్లు

పరిష్కరింపబడి

మైనది

పువ్వాడ - వెంకటాపురం

హిందూరత్నాకరముద్రాక్షరశాల

యందు

(ఆ ఐ వ తూ రి)

ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

—————

1910.

MADRAS

(All Rights Reserved.)

ప్రకటన.

ఇందు గ్రిందు పొందు పరుపబడిన శీర్షికచే నెల్ల సుజనులయు
ల్లంబుల పల్లవింపజేయు సందేశం జేదయిన :—

ఆర్కులారా ! ఇదివఱకు మదీయజనక జనకుండైన పువ్వాడ- రామ
చంద్రరావు పంతులుగారిచే బైవజ్యరత్నాంతర్గత ఘృతతరంగము
ముద్రాక్షరాంకితము జేయబడియుండుట యందఱకు హృద్యమేకదా?
ఇప్పుడు సుమారు 500 విధములైన గొప్పతైలములు, పెక్క- ఆయు
ర్వేద గ్రంథంబులనుండి సంగ్రహింపబడి ముద్రాక్షరాంకితమునకు
సిద్ధముగనున్నయది. ఈగ్రంథరాజంబునకు ప్రతి ౧-కి రు. 3-౦-౦
విలువ విధింపబడి యున్నయది. 1910 సం॥ ఆగష్టునెలలో పూర్తి
యగును. ఇంతకులోపుగా నదరు గ్రంథమునకు దరఖాస్తులు పంపువారికి
తపాలఖర్చులులేకనే గ్రంథములను వీ - పీగా పంపబడును. తతిమ్మా
లేహ్యతరంగానులు వాకటాకటిగా పూర్తియైనతోడనే ముద్రింపబ
డును. వలయువారు చెన్నపట్టణం పెద్దినాయునిపేట కొండలయ్యవీధి
28 నెంబరు యింట్లోయండే నదరు పువ్వాడ - రామచంద్రరావు
గారిపేరటికే దరఖాస్తులు పంపవలయును.

ఇట్లు,

1910 సంవత్సరము.
ఏప్రిల్ నెల 10 వ తేది. }

 పువ్వాడ- వెంకట్రావు.
(మై న రు.)

శ్రీ ర స్తు.

నా డీ జ్ఞాన విషయ సూచిక.

	(పుటసంఖ్య.)
నాడలయ్య త్రిత్వయ్య, వాటి నామగబులు మొదలగు నవియ్య	... ౨
పదినాడలను ఆశ్రయించియుండెడి పదినాయువులు	. . ౪
ఇళాపింగళానాడిస్వరూపము	... ౭
నాడిజ్ఞాన ప్రారంభము	... ౯
నాడిస్వగ్గునవిధి	... ౧౨
వైద్యునికతకవ్యము	... ౧౧
నాడిపరీక్షానిష్ఠకాలము	... ౧౩
శ్రీపురుషుల నాడిభేదము	... ౧౧
జీవసాక్షిని నాడికథనము	... ౧౧
నాడినామములు	... ౧౧
నాడిచిహ్నములు	... ౧౪
స్వస్థనాడీలక్షణము	... ౧౪
దోషనాడీలక్షణము	... ౧౫
వాతపిత్తరోగనాడీలక్షణము	... ౧౫
శ్లేష్మరోగనాడీలక్షణము	... ౧౫
వాతపిత్తరోగ	... ౧౬
వాతశ్లేష్మ	... ౧
పిత్తశ్లేష్మ	... ౧
ప్రకారాంతర వాతశ్లేష్మనాడీలక్షణము	... ౧
వాతపిత్తకఫసన్నిపాత	... ౧
అస్థాభ్యరోగ	... ౧
సాధ్యరోగ	... ౧౬
మాసాంతమృత్యు	... ౧౬
ఏడవదినమృత్యు	... ౧
మూడవదినమృత్యు	... ౧
నాలవదినమృత్యు	... ౧
పండ్రెండవదినమృత్యు	... ౧
దినాంతంబున మృత్యునాడీలక్షణము	... ౧౭

జ్వాలావధిమృత్యులక్షణము	...	...	౧౯
అర్ధరూములొని మృత్యునాడీలక్షణము	...	...	౨౨
సాధకప్రహరమృత్యు	౨౨	...	౨౨
అణవరూమున మృత్యు	౨౨	...	౨౦
పునస్త్పతీయదినసంబున మృత్యు	౨౨	...	౨౨
చతుర్థకాదినసమృత్యు	౨౨	...	౨౨
విదవదినసంబున మృత్యు	౨౨	...	౨౨
అభిఘాతాదిరోగములయందు	౨౨	...	౨౧
ఘాతాభివంగజ్వర	౨౨	...	౨౨
రోగరహితాపమృత్యు	౨౨	...	౨౨
శోకహిమములచే నిశ్చలముగనుండు	౨౨	...	౨౨
దుష్టపితృ	౨౨	...	౨౨
సాధ్యనాడీలక్షణము	...	...	౨౨
ధాతుప్రాప్త	౨౨	...	౨౨
సదోషనిదోషము	౨౨	...	౨౨
నూనె, జెల్లము, మినుములు, పాలు, తేనె, వీటిని నేవించియుండెడివాని	౨౨	౨౨	౨౨
మధురము, వగరు, పులుసు, ఉష్ణము, చేదు, ఇవిగల పదార్థము			
లాహరంబొనర్చియుండువాని	౨౨	...	౨౩
కారము, ఉష్ణ, ఇవిగల పదార్థముల భుజించియుండెడివాని	౨౨	...	౨౨
ద్రవపదార్థములు, కఠినద్రవ్యములు, వీటిని భుజించియుండెడివాని	౨౨	౨౨	౨౨
పులుసు, మధురామ్లము, అటుకులు, భృష్టద్రవ్యములు, వీటిని			
భుజించియుండెడివాని	౨౨	...	౨౪
గుమ్మడుకాయ, ఆరటికాయ, అకుకూరలు, ఈ మొదలగు వాటిని			
భుజించియుండెడివాని	౨౨	...	౨౨
మాంసము, దుగ్ధము, గుడము, తీరము, పిండి, ఈ మొదలగువాటిని			
భుజించియుండెడివాని	౨౨	...	౨౨
జెల్లము, ఆరటిపండ్లు, మాంసము, ఉష్ణపదార్థములు, ఎండిన			
తీక్ష్ణపదార్థములు, ఈ మొదలగువాటిని భుజించియుండె			
డువాని నాడీలక్షణము.	...	...	౨౨

ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నకాలము, సాయంకాలము, రాత్రి				
కాలము, వీటియందలి నాడీలక్షణము	...	...	...	౨౫
బంధింపబడిన సీరోగి	,,	...	...	౨౨
జ్వరదాహసన్నిపాత	,,	...	...	౨౩
జ్వరప్రకోప	,,	...	...	౨౨
జ్వరవాతసంభోగ రాత్ర్యవఃకాల	,,	...	...	౨౬
పిత్తజ్వరము, కఠినాహారము, వీటియందు	,,	...	...	౨౨
మలాజ్ఞానము, శ్లేష్మదోషము, వీటియందలి నాడీలక్షణము		...	...	౨౨
వాతపిత్తము, శ్లేష్మవాతము, వీటియందలి నాడీలక్షణము		...	...	౨౨
అల్పశ్లేష్మము, ప్రబలవాతము, ఉష్ణవాతము, వీటియందలి నాడీలక్షణము.			...	౨౨
సహజవాతము, తీవ్రవాతము, వీటియందలి నాడీలక్షణము		...	...	౨౭
జ్వరప్రకోపము, కామము, క్రోధము, వేగము, రోధము, చింత, ఇవి				
గలవాని	,,	...	...	౨౨
దుష్టరక్త	,,	...	...	౨౨
ఘోతజ్వరము, ఏకాహికజ్వరము, విషమజ్వరము, వీటియందు				
నాడీలక్షణము	...	...	...	౨౨
ద్వాదశిక, త్రాదశిక, చాతుర్దశికజ్వరముల	,,	...	...	౨౨
క్రోధజ్వరము, కామజ్వరము, వీటియందు	,,	...	...	౨౮
రమణజ్వరము, కామారజ్వరము, వీటియందు	,,	...	...	౨౨
వాయూమము, భ్రమణము, చింత, ధనశోకము, వీటియందు	,,	...	...	౨౨
ఆద్యజ్ఞానాడీలక్షణము	...	...	...	౨౨
పక్ష్యాజ్ఞానము, రక్తపూజ్ఞానము, రసయోక్తము, వీటియందు				
నాడీలక్షణము	...	...	...	౨౨
సము ననుభవించెడివాడు, ఆకలిగొన్నవాడు, మందాగ్ని				
క్షీణధాతువుగలవాడు, పరి నాడీలక్షణము		..	...	౨౯
మందాగ్నికి ప్రకారాంతర నాడీలక్షణము	...	...	...	౨౨
ఆమాశ్రయము, పుష్టివినోదము, ఆహారమాంద్యము, ఉపవా				
సము, వీటియందు	,,	...	...	౨౩
దీప్తాగ్ని	,,	...	...	౨౭
అగ్నిమాంద్యము, గ్రహణీరోగము, వీటియందు	,,	...	...	౨౩

మలభేదము, గ్రహశీరోగము, ఆతిసారభేదము, విలంబికము, ఆమాతి				
సారము, వీటియందు నాడీలక్షణము	...	...	...	30
మూత్రమలస్సరోగము, విడ్డగ్రహము, విషూచిక, వీటియందు				
నాడీలక్షణము	...	...	...	31
అనాహము, మూత్రకృచ్ఛము, వీటియందు	32	...	...	32
వాతరోగము, శూల, మరుత్ ప్లవము, వీటియందు	32	...	...	32
పైత్యము, ఆమశూల, వీటియందు	32	...	...	32
ప్రమేహము, ఆమదూషణము, వీటియందు	32	...	...	32
విషదోషము, విష్టంభవాతము, గుల్మము, ఆత్యర్థవాత, ఆసమా				
ప్రికాలము, వీటియందు	32	...	...	33
గుల్మము, కంపము, పరాక్రమము, వీటియందు	32	...	...	32
వ్రణము, భగందరము, వీటియందు	32	...	...	32
వాంతుడు, శల్యాభిహతుడు, వేగావరోధుడు, వ్యాకులుడు, వీరి				
నాడీలక్షణము	...	...	...	33
నాడీజ్ఞానరహితుడు శ్లాఘనకనహుడనుట	...	...	...	33
గ్రంథాను సందాన దేశకాల ప్రకరణ నాడీజ్ఞానము	...	...	...	34
నాడీజ్ఞానప్రాప్తిలక్షణము	...	...	...	34
డాక్ట్రీయమతానుసార ప్రత్యక్షనాడీజ్ఞానము	...	...	...	34
చంచలాగతి నాడీలక్షణము	...	...	...	34
తేజఃపుంజగతి లక్షణము	...	...	...	34
దుర్బలుడు, ఊణనాడిగలవాడు, వీరినాడీలక్షణము	...	...	...	34
ధీరాగతి నాడీలక్షణము	...	...	...	34

విషయసూచిక ముగిసెను.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ మద్భక్త్యంతరయేనమః.

యామశాద్యనేకతంత్రములయందుగల

నా డీ జ్ఞానము.

శ్లో॥ యేవైయావద్వికారాఃప్రకృతివికృతయోయాశ్చతేషాంజ
నిత్రీయేదేవాశ్చక్షురాదేరభసకలమిదంయత్సమూహైర్విస్మయ్యంయత్సం
క్షోభాత్త్రిమూర్తిప్రథితమహాయతఃపాలనాదిస్వసిద్ధా । సామూలా
ఖ్యాజనేభ్యోవితరతుసుసంఖంముక్తయేనశ్చభూయాత్ ॥

నాక్యం ॥ ఆద్యంతావన్నాడికావిజ్ఞానాదేవవాతప్రభృతిజనితా
నామామయానాం సాధ్యాసాధ్యసభేదకజ్ఞానం ప్రాప్యతేలతవవతన్ని
యాప్యతఇతి ॥ ॥౧॥

తాత్పర్యము ॥ వైద్యుడు ప్రథమంబున వాతపిత్రాదివైషమ్యములచే జనించెడివ్యా
ధుల సాధ్యాసాధ్యంబులను, తత్త్వాద్యధిభేదంబులను, నెఱుంగుటకు నాడిజ్ఞానమేమూ
లకారణముగనుండు. అట్టి నాడిగతి విశేషజ్ఞానముకలిగెనేని రోగస్వరూపంబును దెలి
సికొని తగిన చికిత్సజేయందగు. కావున ఆనాడుల స్వరూపంబులను దెలియజేసెద.

శ్లో॥ కందమధ్యేస్థితానాడిసుఖమేషప్రకీర్తితా । ఐష్ట్యంతిపరిత
స్సర్వాశ్చక్రేస్థిన్నాడికాస్తతః ॥ ॥౨॥

తా॥ శరీరమునందలి మూలాధార మభ్యంబున సుఖమైనను నొకనాడి
యున్నయది. మఱియు వచింపంబోయెడి ఇళాపింగళాదినాడుల సుఖమైనాడిని
చుట్టుకొనియుండు.

శ్లో॥ సార్థత్రకోట్యోనాడ్యోహేస్థూలా సూక్ష్మైశ్చదేహీనామ్
నాభికన్దనిబద్ధాస్తాస్త్రిగుర్ధ్వమధస్థితాః ॥ ॥౩॥

తా॥ మనుజుల దేహంబున సూలసూక్ష్మంబులగు మూడొక్క యేబదిలక్షల
నాడులున్నయవి. అన్నాడులు మూలాధారంబును నాశ్రయించి కొన్నియూర్ధ్వభాగం
బుననుకొన్నియధోభాగంబునను, మఱికొన్నితిర్భగ్భాగంబునను, వ్యాపించియున్నయవి.

శ్లో॥ తస్మాత్కోట్యార్థకోటిచయూనిలోమానిమానుషే । నాడీముఖానిసర్వాణిఘర్మబిందుంక్షరంతిచ॥ ॥౪॥

తా॥ మణియు పైనాడులను నాశ్రయించి మూడుకోట్ల ఏబదిలక్షల రోమంబులున్నయవి. ఆరోమంబులే నాడులకు ముఖంబులనందు. అందుండియే చమట ప్రవించు

శ్లో॥ నానానాడీప్రసవగంఢర్వభూతాన్తరాభ్యని షార్థవమూలమభ్యాఖంవాయుమాగ్నేనసర్వగమ్॥ ॥౫॥

తా॥ మనుజుల దేహమందు పైజెప్పిననాడుల కాధారభూతంబై పరబ్రహ్మస్వరూపమగు నొకసూక్ష్మవాయువుగలదు. ఆదిప్రాణాదివాయువులద్వారా దేహమంతటను వ్యాపింపుచుండు.

శ్లో॥ ద్విసప్తతిసహస్రాణినాడ్యస్సుర్వైర్వాయుగోచరాః । కర్మమాగ్నేసుషిరాతిర్వంచసుషిరాశ్చికా॥ ॥౬॥

తా॥ ఈపైనాడులలో జెబ్బదిరెండువేల నాడులు వాయుసంచార యోగ్యంబులైయుండు. మణియు ఆనాడులు వాయుమార్గముద్వారా పునరావృత్తిప్రాపక కర్మరూప శివవిశిష్టంబులై తిగ్యగతరంభప్రధాన భూతంబులుగనుండు.

శ్లో॥ తర్వయతిరసైర్దేహంనద్యస్తోయైరివాణఽవమ్ । ద్వాసప్తతిసహస్రంతుతాసాంస్థూలాఃప్రకీర్తితాః॥ ॥౭॥

తా॥ నదులు నిజజలంబులచే సాగరంబును సమృద్ధిగావించు చందంబున పైనాడులు దేహిసేవించెడి యన్నపానాదుల రసంబుచే దేహంబును వృద్ధిజేయుచున్నయది. అందువెయ్యిన్ని జెబ్బదిరెండునాడులు స్థూలనాడులుగ నున్నయవి.

శ్లో॥ దేహేనాధమన్యోధన్యాస్తాఃపంచేంద్రియగుణావహాః । నాభికందస్థితాస్తాస్తునాభాచకేప్రవేష్టితాః॥ ॥౮॥

తా॥ పైనాడులలో శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాత్మక పంచేంద్రియగుణగ్రాహకంబులగు నాడులేమిగుల శ్రేష్ఠంబులుగనుండు. అయ్యైదునాడులు మూలాధారంబునాశ్రయించి నాభిచక్రంబునం బ్రవేశించి యున్నయవి.

శ్లో॥ తాసాంచసూక్ష్మసుషిరాణిశతానిసప్తస్వచ్ఛానియైరసకృదన్నరసంవహన్తి । ఆప్యాయతేవపురిదంహేనృణామమీషామమృశ్శ్చిదన్తిరీచసంఘశతైస్సముద్రమ్॥ ॥౯॥

తా|| పైజెప్పబడిన స్థూలనాడులను నాశ్రయించి నిర్మలమైన యేడుసూర్లప్రధాననాడులు సూక్ష్మభిద్రములతోగూడియుండు. ఇవి ప్రతిదినము మనుజులు భజించెడి యన్నపానాదుల రసమును నహింపుచు సముద్రమును నానావిధనదులు వృద్ధిబొందించుచందంబున, శరీరమును వృద్ధిజేయుచున్నయవి.

శ్లో|| ఆపాదతఃప్రభృతిగాత్రమశేషమాసా మామస్తకాదపిచ నాభిపురస్థితేన | ఏతస్మదంగభవచర్మచయేనబద్ధంకాయంన్యతామిహాసి రాశతసప్తకేన||

||౧౦||

తా|| మూలాధారంబును నాశ్రయించి పాదము మొదలు శరము పర్యంతము వ్యాపించియుండెడి యేడుసూర్ల నాడులచే మనుష్యద్రోహము, మృదంగము చర్మము చేగట్టించియుండుతెఱంగున, బంధింపబడి యున్నయది.

శ్లో|| ఇళాచపింగళాచైవసుషుమ్నాచసరస్వతీ| వారుణీచైవపూషాచహస్తిజిహ్వయశస్విని || విశ్వోదరీకుహూశ్చైవశంఖినీచపయస్విని| అలంబుసాచగాంధారీముఖ్యాశ్చైతాశ్చతుర్దశ||

||౧౧||

తా|| పైనాడులలో ఇళాపింగళా, సుషుమ్నా, సరస్వతీ, వారుణి, పూషా, హస్తిజిహ్వ, యశస్విని, విశ్వోదరీ, కుహూ, శంఖినీ, పయస్విని, అలంబుసా, గాంధారీ, ఆనునీ, పదునాలుగునాడులు ముఖ్యంబులుగనుండు.

శ్లో|| ఇళాచపింగళాచైవసుషుమ్నాచసరస్వతీ| గాంధారీహస్తిజిహ్వచకుహూఃపూషాయశస్విని || చారణాశంబుసావిశ్వాశంఖినీచపయస్విని| ఏతాఃప్రాణవహానాఽయోజీవకోశేప్రతిష్ఠితాః||

||౧౨||

తా|| నామాంతరములుగల పై పదునాలుగునాడులు ప్రాణవాహినులై జీవకోశంబునం బ్రతిష్ఠింపబడి యున్నయవి.

శ్లో|| తత్రప్రథానానాడ్యస్తుదశవాయుప్రవాహికాః||

||౧౩||

తా|| పై పదునాలుగునాడులలో పదిప్రాణాదివాయువాహినులై యుండుటచలన నవి మిగుల ప్రధానంబులుగనుండు.

శ్లో|| ఇళాపింగళయోశ్చైవ సుషుమ్నాచోర్ధ్వగామినీ | గాంధారీహస్తిజిహ్వచప్రసారగమనేస్థితా|| అలంబుసాయశస్విన్యోదక్షిణాం గేనమన్వితే | కుహూకశంఖినీచైవనామాంగేచావలంబితా|| ఏతాసుదశనాడీషునానాకార్యప్రసూతికా||

||౧౪||

తా|| ఇళా, పింగళా, సుషుమ్నా, యను నిష్కూడునాడులు శరీరమునందు ర్థవిగామినులై యుండు, గాంధారీ, హస్తీ, జిహ్వ, యను నాడులు చేతులుమొదలగు నవి జాచుటకును, ముడుచుటకును, నుపయుక్తులులై యుండు. అలంబుసా, యశస్వి నీ, యను రెండునాడులు దక్షిణాంగంబునను, కహళూ, శంఖినీ, యను నాడులు వా నూంగంబునను, వ్యాపించియుండు. అప్పదినాడులలో మధ్యమంబుననుండెడి పూష యను ప్రసూతికానాడి సమస్తకార్యంబులను జేయుచుండు.

శ్లో|| ఇళాచవామనాసాయాందక్షిణేపింగళామతా| సుషుమ్నా బ్రహ్మరంధ్రేచగాంధారీనామచతుషీ || దక్షిణేహస్తీజిహ్వచపూషాక ర్ణేధదక్షిణే | వామేయశస్వినీజ్ఞేయాముఖేచాలంబుసామతా || కహళూ శ్చలింగమూలేస్యాచ్చంఖినీశరసోపరి | వీవంద్వాదంగమాశ్రత్యైష్ట్యంతేద శనాడికాః||

||౧౫||

తా|| వామనాసీకయందు ఇళయు, దక్షిణనాసీకయందు పింగళయు, బ్రహ్మరం ద్రంబున సుషుమ్నయు, వామనేత్రంబున గాంధారీయు, దక్షిణనేత్రంబున హస్తీజిహ్వ యు, దక్షిణకర్ణంబున పూషయు, వామకర్ణంబున యశస్వినీయు, జిహ్వయం దలంబు సయు శిశ్నంబున కుహళు, శిగంబున శంఖినీయు, వ్యాపించియుండు.

పదినాడులను ఆశ్రయించి యుండెడి

పది వాయువులు.

శ్లో|| ప్రాణోపానస్సమానశ్చక్షదానోవ్యానవీవచ | నాగశిర్శా ర్క్మకృకృకోదేవదత్తోధనంజయః || ఏతేనాడీషుసర్వాస్య చరంతిదశవా యహః | ఏతేషునాయహఃపంచముఖ్యాఃప్రాణాదయస్సృతాః || తేషుము ఖ్యతమావేతాప్రాణాపానానరోత్తమే | ప్రాణవీచైతయోర్ముఖ్యస్సర్వ ప్రిభృతాంసదా||

||౧౬||

తా|| ప్రాణము, అపానము, సమానము, ఉదానము, వ్యానము, నాగము, కూర్మము, కృకరము, దేవదత్తము, దనంజయము, అను పదివాయువులు సర్వ నాడులయందును సంచరింపుచుండు. అయిన నిప్పదివాయువులలో ప్రాణాది పంచ వాయువులు ముఖ్యంబులుగను, అందు ప్రాణాపానంబులు మిగుల ముఖ్యంబులుగను, వానిలో ప్రాణమత్యంత ముఖ్యంబుగను నుండు.

శ్లో|| శబ్దగ్రహశ్రుతౌనాడీరూపగ్రహశ్చలలోచనే | గంధగ్రహః నాసికాయాంరసనాయాంరసావహః || ఏవంత్యక్షుస్పర్శవహశబ్దకృద్భృ

దయాస్నుభే ! మనోబుద్ధ్యాదికంసర్వంహృదయేషుప్రతిష్ఠితమ్ ! పురీత
త్యాంమనస్థిత్యానిద్రాసమధిజాయతే॥

॥౧౭॥

తా॥ కర్ణంబులయందు వ్యాపించియుండు నాడులు శబ్దగ్రాహకంబులుగను
నయనంబులయందుండునది రూపగ్రాహకంబులుగను నాసీకయందుండునది గంధగ్రా
హకములుగను, జిహ్వయందుండునది రసగ్రాహకముగను, చర్మమునందుండునది స్పృ
శ్యగ్రాహకముగను, హృదయము, ముఖము, పీఠియందుండునది శబ్దోచ్ఛారణమునకు
ను, నుపయోగముగనుండు. మనస్సు, బుద్ధి, ఇవి హృదయంబున ప్రతిష్ఠితంబున
డు. పురీతతియను నాడియందు మనస్సు లీనంబయ్యెనేని సప్తదు నరునికి నిమరంబట్టు.

వాక్యం ॥ అన్యసాంనామాన్యపితౌరదాయాం॥

తా॥ పైజెప్పబడిన పదునాలుగు నాడీ నామములుగాక నితర నాడులనామం
బులు శారదయను గ్రంథమునందు జెప్పబడి యున్నయది.

శ్లో॥ గాంధారిహస్తజిహ్వఖ్యానపూమాలంబుసామతా । యశ
స్వీనీశంఖసిచకహూస్సుస్సప్తనాడయః॥

॥౧౮॥

వాక్యం॥ తాసాంస్థిస్త్వరూపయోగార్థవే॥

తా॥ గాంధారి, హస్తజిహ్వ, పూమా, ఆలంబుసా, యశస్వీనీ, శంఖసి, చ
కహూయను నామంబులుగల యేడునాడులు స్వరూపంబును, స్థితియు, యోగార్థవ
ను గ్రంథంబున జెప్పబడియున్నయది.

శ్లో॥ ఇశాప్యప్తేతుగాంధారిమయూరగళసన్నిభా । సవ్యపాదా
దినేత్రాంతాగాన్ధారీపరికీర్తితా॥

॥౧౯॥

తా॥ గాంధారియనునాడి మయూరకంఠవర్ణముగలదియై ఇళయనునాడికి పృ
థము, నాశ్రయించి సవ్యపాదముమొదలు నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ హస్తజిహ్వత్పలప్రేతానాడీకాస్యాఃపురస్థితా । సవ్య
భాగస్యమూర్ధాదిపాదాంగుష్ఠాంకమాశ్రితా॥

॥౨౦॥

తా॥ హస్తజిహ్వయనునాడి నల్లకలువ వణము గలదియై ఇళయనునాడికి
ముందుభాగము నాశ్రయించి సవ్యభాగమున కెరస్సు మొదలు పాదాంగుష్ఠమువరకు
వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ పూమాతపింగళాప్యప్తేనీలజీమూతసన్నిభా । యావ్యభా
గస్యనేత్రాంతాయావత్పదతలంగతా॥

॥౨౧॥

తా॥ పూమయనునాడి నల్లనిమేఘచ్ఛాయగలదియై పింగళయనునాడికి పృథ్వా

గమునుండి దక్షిణభాగమున పాదాంగుష్ఠము మొదలుకొని నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ అలంబుసార క్తవణానాడీతస్యాఃపురస్థితా । పాందాంగుష్ఠాంతమారభ్యనేత్రాంతందక్షిణేశితా॥ ॥౨౨॥

తా॥ అలంబుసాయనునాడీర్థవర్ణముగలదియై పింగళయనునాడికిముందుభాగమునాశ్రయించుకొని కుడిపాదాంగుష్ఠము మొదలు నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ యశస్వినీశంఖవణాపింగళాపూర్వదేశగా । పాదాంగుష్ఠాంతమారభ్యదక్షిణాంతమాశ్రితా॥ ॥౨౩॥

తా॥ యశస్వినీయనునాడి శంఖవణముగలదియై పింగళయనునాడికి పూర్వభాగమునాశ్రయించుకొని దక్షిణభాగమునందు పాదాంగుష్ఠాంతము మొదలు శిరంబువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ గాంధార్యాశ్చసరస్వత్యామధ్యస్థాశంఖినీమతా । సువర్ణవణాపాదాదికణాంతాసవ్యభాగశే॥ ॥౨౪॥

తా॥ శంఖినీయనునాడి స్వర్ణవర్ణముగలదియై గాంధారీ, సరస్వతీ, యనునాడులకు మధ్యమునాశ్రయించి సవ్యపాదము మొదలు కర్ణాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ కుహూప్రోక్తాశ్వేతవణావారుణీపూషమధ్యగా । పాదాంగుష్ఠాదిమూధాంతాయామ్యభాగేకుహూర్మతా॥ ॥౨౫॥

తా॥ కుహూయనునాడి శ్వేతవణముగలదియై వారుణీ, పూష, యనునాడులు మధ్యమునాశ్రయించుకొని యామ్య పాదాంగుష్ఠము మొదలు శిరస్సువరకు వ్యాపించియుండు.

వాక్యం ॥ రావనాసరస్వతీవిశ్వాదరీశంఖినీవీతాఅపిప్రధానత్వేనోక్తాః ఉక్తంచ॥ ॥౨౬॥

తా॥ రావనా, సరస్వతీ, విశ్వాదరీ, శంఖినీ, యను నాడులును ప్రధానములుగ జెప్పబడియున్నవి.

శ్లో॥ ముక్తిమాగ్నేసుషుమాసాబ్రహ్మరంధ్రేతికీర్తితా • । అవ్యక్తాసాచవిజ్ఞేయాసుషుమావైష్ణవీన్ధితా॥ ॥౨౭॥

తా॥ సుషుమ్నయనునాడి ముక్తిమాగమునందుండుటచే బ్రహ్మరంధ్రంబుని చెప్పబడు. అన్నాది విష్ణుదేశతాకమై అవ్యక్తముగనుండు.

శ్లో॥ తాసాంతిస్రఃపధానాస్తుతిస్సప్తకోత్తమామతా | ఇళా
చపింగళాచైవసుషుమ్నాచతృతీయకా || ౨౮ ||

తా॥ పైజెప్పించిన పదినాడులలో ఇళా, పింగళా, సుషుమ్నా, యనునూ
డునాడులును ప్రధానంబులుగ నున్నయవి. వాటిలో సుషుమ్నయనునాడి సుత్రమో
త్తమముగనుండు.

శ్లో॥ తత్రైకావామతోయాతిద్వితీయాదక్షితేతథా | మధ్యేవా
యుపథంవిద్యాత్తిభిస్తుల్యంగతాగతమ్ || ౨౯ ||

తా॥ ఇళయనునాడి యెడమపార్శ్వమునందును, పింగళయనునాడి కుడిపార్శ్వ
మునందును, సుషుమ్నయనునాడి యీనాడులకు మధ్యంబును, నుండుటయగాక ని
మ్నాడునాడులయందును తుల్యముగ నుంచరించెడి వాయుమాగము గలిగియుండు.

ఇళాపింగళానాడీ స్వరూపము.

శ్లో॥ ఇళాచశంఖచంద్రాభాతస్యావామేవ్యవస్థితా | పింగళా
సితరక్తాభాదక్షిణంపార్శ్వమాశ్రితా || ౩౦ ||

తా॥ పింగళయనునాడి శంఖమువలెను, చంద్రునివలెను, బ్రకాశించుచు సుషు
మ్నయనునాడికి వామభాగముననుండు. పింగళయనునాడి నలుపు యెరుపుగలమిశ్ర
వర్ణముగలిగియు బ్రకాశించుచు సుషుమ్నానాడికి దక్షిణభాగమునాశ్రయించియుండు.

శ్లో॥ చంద్రస్సూర్యోమరుచ్చైవత్రయస్త్రిసృవ్యవస్థితాః | తథా
రజస్తమస్తత్పరాత్ర్యహంకాలవచ || ౩౧ ||

తా॥ ఇళయనునాడి చంద్రదేవతాకమై రజోగుణప్రధానమైయుండుటయగాక
రాత్రిరూప ఖండకాలయుక్తముగనుండు. పింగళయనునాడి సూర్యదేవతాకమై తమో
గుణప్రధానమైయుండుటయగాక ఆహః కాలస్వరూప ఖండకాలయుక్తముగనుండు
సుషుమ్నయనునాడి వాయుదేవతాకమై సత్త్వగుణప్రధానమైయుండుటయగాక ఆఖం
డకాలయుక్తమైయుండు.

శ్లో॥ ఇళాదోషమయాసోక్తాపింగళావహ్నిరూపిణీ | వాయ్వా
గ్నేయనుషుమ్నాచబ్రహ్మద్వారపథానుగా || ౩౨ ||

తా॥ దోషరూపమగు ఇళయనునాడియు, తేజోరూపమగు పింగళయను
నాడియు, వాయుగ్నిరూపమగు సుషుమ్నయనునాడియు, బ్రహ్మద్వారము నాశ్రయిం
చుకొనియుండు.

శ్లో॥ పద్మకోశప్రతీకాశంసుపిరైశ్చనిభూషితమ్ | హృదయంత
ద్విజానీయాద్విశ్వప్రాయతనంహితత్ || ౩౩ ||

తా॥ తామరమొగవలె అగ్రమునందు రంధ్రములుగలిగి (ఆధోమఖంబయి నా భిక్షూర్థంబుగనుండెడి) హృత్పుండరీకము బ్రహ్మకు నివాసస్థానంబుగ నున్నయది.

శ్లో॥ దక్షిణాపింగళానాడీవహ్నిమండలగోచరా । దేవయాన మిత్రజ్ఞేయోపుణ్యకర్మానుసారిణీ॥ || ౩౪ ||

తా॥ యజ్ఞాది పుణ్యకర్మములు జేసినవారిని, పింగళయనువాడి మూలాధారము నుండివెడలి హృత్పుండరీక దక్షిణాధాగముగ శిరంబుననుండెడి సహస్రారమను చక్రము నాధారపఱచుకొని వహ్నిమండలమువరకు వ్యాపించి ఆర్చరాది మాగళముగ దేవలోకము జెందునటులంజేయు.

శ్లో॥ ఇళాచవామనిశ్చాస్సాసోమమండలగోచరా । పితృయాన మిత్రజ్ఞేయవామమాశ్రిత్యతిష్ఠతి॥ || ౩౫ ||

తా॥ పితృలోకప్రాప్తి హేతుభూతమగు సత్కర్మములు జేసినవారిని ఇళయను నాడి మూలాధారమునుండివెడలి హృత్పుండరీక వామభాగముగ శిరంబుననుండెడి సహస్రారచక్రము నాధారపరచుకొని చంద్రమండలమువరకువ్యాపించి భూమాదిమాగళముగ పితృలోకమును జెందునటులంజేయు. ఈ ఇళాపింగళయనునాడంతే ఉచ్చాస్విన శిశ్వాసముల కాధారభూతంబులైయున్నయవి.

శ్లో॥ గుదస్యపృష్ఠభాగేస్మిన్విశాదండస్య దేహభృత్ । దీక్షాన్యస్థిమూర్ధపర్యంతంబ్రహ్మబ్రహ్మేతికథ్యతే॥ || ౩౬ ||

తా॥ గుదస్థానముమొదలు శిరస్సువరకువ్యాపించి, వీణాదండాకారంబుగనుండెడియస్థి బ్రహ్మలోకప్రాప్తికి హేతుభూతమగు సుషుమ్ననాడి కాధారమగుటచే బ్రహ్మదండమనబడు.

శ్లో॥ తస్యాతేనుపిరంసూత్సంబ్రహ్మనాడీతిసూరిభిః । ఇళాపింగళయోర్మధ్యేనుషుమ్నాసూత్సరూపిణీ॥ || ౩౭ ||

తా॥ బ్రహ్మలోకప్రాప్తి హేతుభూతమగు దుహరాద్యుపాసన జేసినవారికి, సూత్సరూపియగు సుషుమ్ననాడి మూలాధారమునుండి ఇళా, పింగళ, చంద్రమునందువెడలి సూత్సరూపమై, వీణాదండాకారంబుగనుండెడి, వీధియెముకద్యారమునందుజొచ్చి సహస్రారచక్రమను బ్రహ్మరంధ్రమూలముగ సూర్యమండలమువరకు వ్యాపించి బ్రహ్మలోకమును గలుగంజేయు.

శ్లో॥ సర్వప్రతిష్ఠితంయస్మిన్సర్వగంసర్వతోముఖమ్ । తస్యాయధ్యగతాస్సూర్యసోమాగ్నివరమేవైవరా॥ భూతాలోకాదిశఃక్షేత్రంసము

ద్రావిడపర్వతాశ్శిలాః । ద్వీపాశ్చనిమ్నగావేదశ్చాస్త్రవిద్యాకులౌఽమరాః॥
స్వరమంత్రపురాణానిగుణాన్వైతానిసర్వగః॥ జీవజీవాశ్చఃస్థేషాంక్షేత్ర
జ్ఞాఃప్రాణవాయవః॥ సుషుమ్నంతర్గతంచిత్వంతస్మిన్సర్వప్రతిష్ఠితగ॥

తా॥ సర్వప్రపంచాత్మక పరంబ్రహ్మిని స్వరూపియగు బ్రహ్మయీసుషుమ్ననా
డియందేనివసంపుచుండు, మతీయునైనాడి నానామూర్తములుగలిగి ఒహుముఖంబులతో
వ్యాపించు. ఈనాడియే శుద్ధబ్రహ్మమునకు రూపాంతరములుగనుండెడి సూర్యచంద్రా
గ్నిపరమేశ్వరులకును, పృథివ్యాదిపంచభూతంబులకును, చతుర్దశభువనంబులకును,
ప్రాగాదిదశదిక్కులకును, కాశ్యాది ధర్మక్షేత్రములకును, లవణాదిసప్తసముద్రముల
కును, మేర్వాదిపర్వతములకును, రత్నాదిశీలలకును, సప్తద్వీపములకును, గంగాదిస
దులకును, వేదములకును, మీమాంసాది సకలశాస్త్రములకును, చతుష్పత్తివిద్యలకును,
బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, ఆకారాదివర్ణములకును, ఉదాత్తాదిస్వరములకును, సప్తకో
టిమహామంత్రములకును, బ్రహ్మాదిపురాణములకును, సత్త్వరజస్తమోగుణములకును, మ
హదాదిచతుర్వింశతి తత్త్వములకును, జీవునికిని, క్షేత్రజ్ఞునికిని, ప్రాణాదిపంచవాయువుల
కును, నాగాద్యుపదాయువులకును, సమస్తప్రపంచమునకును, నాధారంబుగనున్నయది.

నాడుబ్రహ్మక్షిప్తకరణము ముగిసెను.

నా డీ జ్ఞాన ప్రారంభము.

శ్లో॥ క్వచిచ్చక్రంచ్యకోశశ్చక్వచిజ్జీవగృహంస్థితమ్ । ఆస్మింశ్చ
క్రేస్తీతోజీవఃపుణ్యాపుణ్యప్రవేశతః॥ ॥౧॥

తా॥ కొన్నిస్థలములయందు నాభ్యాదిచక్రాకారముగను, కొన్నిస్థలములయందా
మాశయ్యాది కోశాకారములుగను, కొన్నిస్థలములయందు హృదయాదిజీవగృహములు
గనునుండెడి ఈశరీరమునందు జీవుడుపుణ్యపాపగతి విశేషమువలన నివసంపుచుండు.

శ్లో॥ ప్రాణానిసమమారూఢోదేహేభ్రమతిసర్వదా । తం
పంజరమధ్యస్థాయథాభ్రమతిలూతికా॥ ॥౨॥

తా॥ సాలుపురుగు తంతుపంజర మధ్యభాగమునందెడతెగక సంచరించెడిచందం
బున నీజీవుడు శరీరమునందు పంచప్రాణదులతోడ నెడతెగక సంచరింపుచుండు.

శ్లో॥ యస్తమభ్యసతేసిత్యంతద్గతేనాంతరాత్మనా । నతస్యజా
యతేమృత్యురితిసర్వాగమోదితమ్॥ ॥౩॥

తా॥ యెవడు ప్రజెప్పినజీవుని యోగాభ్యాసముచే పరబ్రహ్మనిష్ఠంబుగి నేయ
చుండునో నట్టివాడు పూర్ణాయుష్కంతుడుగనుండు.

శ్లో॥ నాభిరోదోగుదంశుక్రంతోఽణితంశంఖకౌతఢా । మూర్ధాం
సకాండహృదయంప్రాణస్థాయితనందశ॥ ౧౪॥

తా॥ నాభి, ధాతువు, గుదము, వీర్యము, రక్తము, కణతలు, శీరము, ఘజము
లసంధి, హృదయము, ఈపదియు ప్రాణవాయువుల శ్రుతిపట్టుగనుండు.

శ్లో॥ త్రింశద్ధస్తప్రమాణాత్తవిశ్వోదరీద్యయాధికా । ఏకహస్త
ప్రమాణస్థాతరదేశస్యనాడికా॥ ౧౫॥

తా॥ ముప్పదిరెండుమూరలుగల విశ్వోదరియనునాడి యుదరంబుననున్నయది.
అందొకమూర కంఠస్థానమును నాశ్రయించునుండు,

శ్లో॥ దశహస్తాతతఃపశ్చాత్కామాశయాప్రవీర్తితా । పచ్యమా
నాశయాజ్ఞేయాదశహస్తాతతఃపరిమ్ ॥ పక్వాశయాతతఃపశ్చార్దశహస్తా
ప్రవీర్తితా । ఏకహస్తాంహ్యదేశంఖావతాత్తుటాడికా॥ ౧౬॥

తా॥ కంఠము నాశ్రయించునుండెడి ప్రైనాడికిదిగువ పదిమూరలలో ఆమాశ
యంబును, దానికి పదిమూరలలో పభ్యమానాశయంబును, దానికిపదిమూరలలో పర్వా
శయంబును, నున్నయది, తక్కిన నొకమూర శంఖావర్తమై గుదస్థానముననుండు.

శ్లో॥ ఛుక్తమామాశయేతిష్ఠేత్పచ్యమానాశయేపచేత్ । పక్వం
పక్వాశయేతిష్ఠేత్పక్వాశయోపరి॥ పచ్యమానాశయేపక్వంమలం
పక్వాశయేవచేత్॥ ౧౭॥

తా॥ మనుజులుభూమిచెడియాహారము మొదట ఆమాశయమునందు బ్రవేశించి
యుండుండి పచ్యమానాశయమునందుజేరి దానికి దిగువనుండెడి జ్వారాగ్నిచే పక్వమై
అందలి పిప్పి పక్వాశయమునందుజేరు.

శ్లో॥ రసోభోజ్యాదికానాంచ నాభినాడ్యకశేబరమ్ । సకలం
యాతిమరుతానియ్యమానస్సవమాశ్రయాత్॥ ౧౮॥

తా॥ ప్రైపచ్యమానాశయములో పక్వంబైన భక్షిత ద్రవ్యసారము నాభినాశ
మునందు బ్రవేశించి వాయుప్రేరేతమై సహస్రనాడులద్వారముగ శరీరమున వ్యాపించు
చున్నయది.

శ్లో॥ నాభిస్తుకూర్మరూపస్థానిచ్చహానాడ్యప్తపాద్భవేత్ । చత
స్త్రిప్యదేశేస్యశ్చతస్రక్రొడదేశగాః॥ ౧౯॥

తా॥ కూర్మాకారంబగునాభి మహానాడులను నెనిమిదిపాదంబులతోడంగూడి
ంనుండు. ఆయ్యెనిమిది నాడులలో నాలుగు పృష్ఠదేశంబును, నాలుగువత్సస్థలంబును
నాశ్రయించునున్నయది.

శ్లో॥ ద్వేద్వేక్షార్థస్యచక్షాపి నాడికేఅంతగామిసి । ఉర్ధ్వగా
గళచేతేతు ద్విపల్లవాఃప్రకీర్తితాః ॥ తదేకాగళతఃపంచ పల్లవానాడి
కాస్మృతా ॥ ౧౦॥

తా॥ అహ్మార్థకారంబగు నాభిపృథ్వదేశంబును నాశ్రయించియుండెడు పై
నాలుగునాడులు శరీరోర్ధ్వభాగంబుగవెడలి శిరంబువరకును, వత్తుస్థలము నాశ్రయించి
యుండెడి నాలుగునాడులు పాదాంతమువరకును, వ్యాపించియుండు, మఱియు ఉర్ధ్వ
స్థంబుగవెడలిననాలుగునాడులు రెండురెండుగ జీలి యెనిమిదిగ పరిణమిల్లి యంగోకటి
అయిదునాడులుగ విలసిలు.

శ్లో॥ చక్షుషోర్మాలకారంధ్రోజిహ్వాప్యేత్రవదాధరే । ఆకుం
చనకరీఖ్యాతావీపంపృష్ఠాత్ప్రసారిణీ ॥ ౧౧॥

తా॥ ఐదుగ పరిణమిల్లినట్లు పైజెప్పబడిన నాడులలో రెండునేత్రములయందు
ను, రెండు నాసికారంధ్రంబులయందును, ఒకటి జిహ్వయందును, వ్యాపించె. తక్కిన
రెండునాడులు త్రేవణములయందును. మఱిరెండు ఉర్ధ్వార్ధరోష్ఠంబులయందును, వ్యా
పించియుండు. ఈప్రకారమే మఱియొక నాడిపైవెడలిన తొమ్మిదినాడులకు సహాయ
బుగనుండి మూసుట, తెరుచుట, మొదలగు కార్యంబులు జేయుచున్నయది.

శ్లో॥ తదేకాస్మంధదేశాత్తహస్తగాపంచపల్లవా । అంగుళీక్ర
డగానైవ ఆకుంచనకరీస్మృతా । ఏపంపృష్ఠాత్సహగత్యప్రసారణక
స్మృతా ॥ ౧౨॥

తా॥ శిరంబునవ్యాపించినట్లు పైజెప్పిననాడులుగాక రెండునాడులు హస్తహ
లయందువ్యాపించి అయిదైదుశాఖలుగ జీలి వ్రేల్లయందుజొచ్చి చేతులుబాచుట, ముడ
చుట, మొదలగు కృత్యంబులు జేయుచుండు.

శ్లో॥ అధోగాఢీరుసంధ్యంతర్నాకాఃపంచపల్లవాః । పాదా
గుళగతానైవ ఆకుంచనకరీస్మృతా ॥ ఏపంపృష్ఠాత్సహగత్యప్రసారణ
రీస్మృతా ॥ ౧౩॥

•తా॥ కూర్మకారంబగు నాభియొక్క వత్తుస్థలంబునాశ్రయించినట్లు పైజె
బడిన నాలుగునాడులలో రెండునాడులు కటిప్రదేశమున జేరి ఊరుసంధులమూలము
పూర్వభాగముగ పాదాంతములవరకువ్యాపించి పంచపల్లవములు గలవియై అంగుళ
నందుజొచ్చి ముడుచునటులంజేయు. మఱియు నీతర రెండు నాడులు పెనకటి ఊ
రసంధులద్వారా పాదాంతములవరకు వ్యాపించి బాచునటులం జేయుచున్నయది.

శ్లో॥ కూర్మచ్యవమఃపాదో లింగనాడితీర్త్యతే । మూత్రశు
క్రవహేరాడ్యోతస్యాపల్లవతఃపునః॥ ౧౪॥

తా॥ అకూర్మమునందే తొమ్మిదవదియగు మఱియొకలింగనాడి యుద్భవిల్లి
మేధ్రమునందువ్యాపించి యందు రెండుదళములై యంశొకటి మూత్రంబును, మఱియొ
కటి శుక్లంబును, వెడలునటులంజేయు.

శ్లో॥ తిర్యక్కూర్మోదేహేనాం నాభిదేశేవామేవక్రంతస్యపు
చ్ఛంచయావ్యే । ఊర్ధ్వభాగేహస్తపాదౌచనామాతస్యాథస్తాద్దక్షిణౌ
సంస్థితౌ॥ ౧౫॥

తా॥ పైనాభికూర్మము నునుజుల నాభిస్థానమునం డెడమపార్శ్వమున ముఖ
మును, కుడిపార్శ్వమున పుచ్ఛమును, గలదియై యుండుటయగాక ఊర్ధ్వముఖంబుల
గుహమహస్తపాదములు గలదిగను, ఆశోముఖంబులగు దక్షిణహస్త పాదములు గలది
గను నున్నయది.

శ్లో॥ వక్త్రేనాడీద్యయంతస్యపుచ్ఛేనాడీద్యయంతథా । పంచ
తింబక రేపాదేనామదక్షిణభాగయోః॥ ౧౬॥

తా॥ మఱియు అకూర్మముఖమునంగు రెండు నాడులును, పుచ్ఛమునందు
రెండునాడులును, దక్షిణహస్తమునందైదునాడులును, దక్షిణపాదమునందైదునాడులు
ను, నామహస్తమునందైదునాడులును, నామపాదమునందైదునాడులును, నున్నయది.

నాడిస్పర్శనవిధి.

శ్లో॥ సవ్యేనరోగధృతికూర్పరభాగమధ్యం వీద్యాథదక్షిణకంఠా
గులికాత్రయేణ । అంగుష్ఠమూలమధిపశ్చిమభాగమధ్యేనాడీప్రభంజనగ
ంసతతంపరీక్షేత్॥ ౧౭॥

తా॥ వైద్యుడు రోగియొక్క దక్షిణహస్తమును మోచెయ్యిమొదలుకొని తన
నామహస్తముచే జక్కగవేసికి ఆహస్తమునందలి అంగుష్ఠమూలమునందు లోభాగమధ్య
మున తనవామాంగులిత్రయములచే సదావాతగలిసి బరీక్షించి రోగనిదానంబు జేయు
వలయు.

వైద్యునికతఃవ్యము.

శ్లో॥ ప్రాతఃకృతసమాచారంకృతాచారపరిగ్రహమ్ । సుఖాసీ
స్సుఖాసీనంపరిత్యార్థముపాచరేత్॥ ౧౮॥

తా॥ వైద్యుడు ప్రాతఃకాలమునందు స్నాన సంధ్యావందనాది క్రియలనానరు
కొని పరిశుద్ధుడై సుఖాసీనుండగు రోగకడకేతెంచి తానును సుఖాసీనుండై రోగనిదా
నంబు నెఱుంగవలయు.

నాడీపరీక్షానిషేధకాలము.

శ్లో॥ తైలాభ్యంగేచనుప్తాచతథావైభోజనాంతరే । తదానజ్ఞా
యతేనాడీయథాదుర్గతరానదీ॥

॥౧౯॥

తా॥ తైలాభ్యంజనముగావించిన వానికిని, నిదురబోయి పేల్కొనినవానికిని,
భోజనముజేసినవానికిని, “వేగముగ ప్రవహించెడి నది చందంబున” నాడి ఆతివేగం
బుగ నడుచుచుండుగాన నట్టికాలంబున నాడిని బరీక్షింపం జనదు.

స్త్రీపురుషులనాడిభేదము.

శ్లో॥ వామభాగేస్త్రీయాయోజ్యనాడీపుంసస్తుదక్షిణే । ఇతిపో
క్తంమయాదేవినర్వదేహేషుదేహినామ్॥

॥౨౦॥

తా॥ స్త్రీలకు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తమునందును, నా
డిని పరీక్షింపవలయునని పార్వతితో పరమేశ్వరుండు వచించె.

శ్లో॥ స్త్రీణామూర్ధ్వముఖఃకూర్మఃపుంసాంపునరఢోముఖః । అ
తఃకూర్మవృత్తిక్రాంతాత్సర్వత్రైషవృత్తిక్రమః॥ లక్ష్మ్యతేదక్షిణేపుంసాం
యాచనాడీవిచక్షణైః । కూర్మభేదేనామానాంవామేచైనావలోక్యతే॥

తా॥ పైదెప్పిన నాభికూర్మము స్త్రీలకూర్మముఖంబుగను, పురుషులకథోము
ఖంబుగను నుండుటచే, స్త్రీపురుషులకు నాడులును వృత్త్యస్తముగనుండుగాన స్త్రీల
కు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తమునందును, నాడిని బరీక్షింపవల
యు. మఱియు నపుంసకుండుగనుండేనేని అట్టివాని స్త్రీపురుష రూపభేదంబుల నెఱింగి
వామ దక్షిణ క్రమంబుగ నాడిని బరీక్షింపవలయు.

జీవసాక్షిణీనాడీకథనము.

శ్లో॥ అంగుష్ఠగృతుమూలేయసానాడీజీవసాక్షిణీ । తస్యాగతివ
శాద్విద్యాత్సుఖంఘంఘంచరోగినామ్॥

౨౧॥

తా॥ అంగుష్ఠ మూలమునందలి నాడి జీవసాక్షియనిబఱుంగు. దానిగతి విశేష
ముచే రోగియొక్క సుఖదుఃఖంబుల నెఱుంగవలయు.

నాడీనామములు.

శ్లో॥ స్నాయుర్నాడీవనాహింసాధమనీధామనీధరా । తంతుకి
జీవితజ్ఞాచిసిరాపర్యాయవాచకాః॥

॥౨౨॥

తా|| నాడికిన్నాడుననియు, వసయనియు, హింద్రయనియు, ధమనియునియు, ధామనియునియు, ధరయనియు, తంతుకియనియు, జీవితజ్ఞయనియు, సీరయనియు, పర్యాయ నామంబులు గలవు.

నాడిచిహ్నములు.

శ్లో|| అదోచవహాతేవాతోమధ్యేపి త్తంతక్షైవచ | అంతేచవసూతే
శ్లేష్మనాడికాత్రయలక్షణమ్ || ౧౪ ||

తా|| రోగి మణిబంధమునందు ధాతువును వైద్యుడు బరీక్షించునపుడు తన తర్జ్వనికి స్పృశించెడినాడి వాతమనియు, మధ్యమాంగుళికిస్పృశించెడినాడి పిత్తమనియు, అనామికాంగుళికి స్పృశించెడినాడి శ్లేష్మమనియు, నెఱుంగవలయు.

శ్లో|| నాతాధికావహేన్మధ్యేత్వగ్రేవహతిపిత్తలా | అంతేచవ
హతేశ్లేష్మమిశ్రితేశ్రతాభవేత్ || ౧౫ ||

తా|| మధ్యమాంగుళియందునాడి అతివేగంబుగ నడుచుచుండెనేని వాతరోగంబనియు, తర్జ్వనియందునాడి అతివేగంబుగ నడుచుచుండెనేని పిత్తరోగంబనియు, అనామికయందతివేగముగనాడి నడుచుచుండెనేని శ్లేష్మరోగంబనియు, మధ్యమ తజజనులయందు మిశ్రమమై యతివేగంబుగనాడి నడుచుచుండెనేని పిత్తవాతంబనియు, మధ్యమానామికలయందు మిశ్రమమై యతివేగంబుగనాడి నడుచుచుండెనేని వాతశీతలంబనియు. మధ్యమాంగుళినాడి క్షీణించి అనామికా తజజనీనాడులు మిశ్రమమై యతివేగముగనడుచుచుండెనేని పిత్తశీతలంబనియు, వాత, పిత్త, శ్లేష్మములు, మూడును సంగతంబయ్యెనేని త్రిదోషంబనియు, నెఱుంగవలయు.

శ్లో|| తృణంపురస్సరంకృత్వా యధావాతోవహేచ్ఛలీ | శేషస్థం
తృణమాదాయపృథివ్యాంవక్రగాయధా || తథామధ్యగతోనాయుఃకృ
త్వాపిత్తంపురస్సరమ్ | శేషస్థంకఫమాదాయనాడ్యాంవహతిసర్వదా ||
వాక్యమ్ || అతఏవపిత్తస్యచంచలాగతిర్వాయోరగ్రత్యాత్ | కఫస్యచం
దాగతిర్వాయంపృథ్వత్యాత్ || ౧౬ ||

తా|| వాయువ పీచునపుడు దానికెదుటనుండు తృణము విశేషంబుగను, వెనకనుండు తృణము మందముగను, చలిచెడి చందంబున, మధ్యమునందుండెడి వాతము యెదుటనుండెడి పిత్తమును అధికముగ చలించునటులను, వెనకనుండెడి శ్లేష్మమును మందముగ చలించునటులను జేయు.

శ్లో॥ (అన్యచ్ఛ) పితృశ్లేష్మగతిర్నాస్తివాతస్యగమనేగతిః తస్మాత్
త్వగ్గోవహేద్వాయుర్జలూకావక్రగాయధా॥ ౨౭॥

తా॥ పితృశ్లేష్మనాడులు స్వతంత్రరహితంబుగనుండు. వాతనాడిగమనము
ననుసరించే పితృశ్లేష్మంబులకును గమనముగలిగియుండుగాన “వక్రముగ సంపరించే
డిజలూకచందంబున” నాడులకు ఆగ్రంబుననుండెడి వాతనాడిచలించెనేని, పితృశ్లేష్మం.
బులును చలించు.

స్వస్థనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ భూలతాభుజగ్రపాయాస్వచ్ఛసావ్యస్థ్యమయీసిరా సు
ఖితస్థస్థితాజ్ఞేయూతథాబలవతీమతా॥ ౨౮॥

తా॥ రోగరహితుడగు మనుజునినాడి భూలతయనంబు. ఆనాడి అట్టివానికి,
సర్పము చలించెడి చందంబున, స్థిరముగను, బలిష్ఠముగను, నడుచుచుండు.

శ్లో॥ (అన్యచ్ఛ) పాత్రస్నిగ్ధమయీనాడీమధ్యాహ్నాహ్నా
తాస్వితా సాయాహ్నాధావచూనాచచిరాద్రోగవివజితా॥ ౨౯॥

తా॥ చిరకాలముగ నిరోగిగనుండెడి వానినాడి ప్రాతఃకాలంబున రూక్షరహి
తంబుగను, మధ్యాహ్నంబున సుష్ణప్రకోపంబుగను, సాయాహ్నంబున తీర్రముగను,
నడుచుచుండు.

దోషనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ వాతాద్వక్రగతానాడీచపలాపిత్తవాహిని స్ర్థిరాశ్లేష్మవ
తీజ్ఞేయీమిశ్రితేమిశ్రితాభవేత్॥ ౩౦॥

తా॥ నాడివాతరోగంబున వక్రంబుగను, పిత్తరోగంబున చంచలముగను, శ్లే
ష్మరోగంబున స్థిరముగను, ద్వంద్వరోగంబున మిశ్రమముగను నడుచు.

నాతపిత్తరోగనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ సర్పజతౌకాదిగతింపదంతివిద్వాంసఃప్రభంజనేనాడీమ్ ప
త్తేవకాకలావకభేకాదిగతింవిద్యుధియః॥ ౩౧॥

తా॥ వాతరోగంబున నాడి సర్పము, జలూకము, వీటివలెను, పిత్తరోగంబున
నాడి కాక్తి, లావుకపిట్ట, కప్ప, వీటివలెను నడుచు.

శ్లేష్మరోగనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ రాజహంసమయూరాణాంపారావతకమోతయోఃకక్కుర
టాదిగతింధత్తేగమనకథనంవృతా॥ ౩౨॥

తా॥ శ్లేష్మరోగమున నాడి హంస, నెమలి, పావురము, గుచ్చ, కోడి, వీటి పలె నడుచు.

వాతపిత్తరోగ నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ ముహుస్సర్పగతిర్నాడినుహుర్భేదగతిస్తథా । వాతపిత్త
ద్వయోద్భూతాంప్రవదంతివిచక్షణాః॥ ॥౩౩॥

తా॥ వాతపిత్తరోగమున నాడి పలుమారు సర్పగతికలదిగను, మాటిమాటికి కప్పవలెను నడుచును.

వాతశ్లేష్మనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ భుజగాదిగతిస్తస్యారాజహంసగతిస్తథా । వాతశ్లేష్మద్వ
యోద్భూతాంభావంతేతద్విదోజనాః॥ ॥౩౪॥

తా॥ వాతశ్లేష్మనాడి సర్పము, రాజహంస, వీటివలె నడుచు.

పిత్తశ్లేష్మనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ మండూకాదిగతినాడిమయూరాదిగతింధరామ్ । పిత్తశ్లే
ష్మసముద్భూతాంప్రవదంతిమనీషిణః ॥ సూక్ష్మశీతాస్థితానాడిపిత్తశ్లే
ష్మసముద్భవా॥ ॥౩౫॥

తా॥ పిత్తశ్లేష్మనాడి కప్ప, నెమలి, ఇవి మొదలగు వాటివలె నడుచుటయ
గాక సూక్ష్మముగను, శీతలముగను నుండు.

ప్రకారాంతవాతశ్లేష్మ నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ కఫనాతోద్భవానాడిసర్పహంసగతిర్భవేత్ ॥ ॥౩౬॥

తా॥ వాతశ్లేష్మనాడి సర్పము, హంస, వీటివలె నడుచు.

వాతపిత్తకఫసన్నిపాతనాడిలక్షణము

శ్లో॥ లావతిత్రివర్తకగమనంసన్నిపాతతః । కదాచిన్మందగానా
డీకదాచిచ్ఛిఘ్రగాభవేత్ । త్రిదోషప్రభవేరోగేవిజ్ఞేయాచభిషగ్వైతః॥

తా॥ త్రిదోషమిత్రతలగు సన్నిపాతనాడి లావుకపిట్టవలెను, తిత్తిరిపక్షివ
లెను, మీనవల్లంకిపిట్టవలెను, నడుచుటయగాక చితానాకసమయంబున మందగతిగను,
మజ్జియొకసమయంబున కీఘ్రముగను నడుచు.

అసాధ్యరోగనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ మందమందంశిథిలశిథిలంవ్యాకులంవ్యాకులంవాస్థితాస్థితాస్త్వ
వహతిభయనీయాతినాశంచసూక్ష్మైః । నిత్యంస్థానాత్థలత్థిలనరప్యంగుళి
స్సంస్పృశేద్యాభావైరేవంబహువిధవిశ్లేష్మసన్నిపాతేత్వసాధ్యా॥ ౩౭॥

స్త్రీత్వావహంతేధమనీయాతనాశంచసూక్ష్మైరిత్యంస్థానాత్ స్థలఃస్థేనరశ్యతి
గుళిస్సంస్పృశేద్యాధావైరేపంబహువిధః దైస్సర్మిపాతేత్వసాధ్యా॥

తా॥ అసాధ్యసన్నిపాతంబున నాడి అతిమందముగను, మిగులశిలంబుగను, మి
గులవ్యాకులముగను, నిలిచినిలిచియును, అతిసూక్ష్మంబుగను, నశించినట్టుగను, పలుమా
రుప్రాసమ్యుతంబయ్యును, పలుమారు ప్రేభ్యయందును, ఇటుల యశేక గ్రహులుగ నడుచును.

శ్లో॥ (అన్యచ్చ) యాత్యుచ్చకాస్థిరాత్యంతా యాచేయంమాం
సనాహసి॥ యాచసూక్ష్మైచవక్రాచతామసాధ్యాంవిదుర్బధాం॥ ౩౯॥

తా॥ అతివేగముగ యెగులుచును, మిగుల ఫీరంబుగను, మాంసంబున సంపదగా
ఘచును, అతిసూక్ష్మంబుగను, అతివక్రముగను, సుంజెడినాడి యసాధ్యులని నెఱుంగ
గవలయు.

శ్లో॥ (అన్యచ్చ) మహదాహేషశీతత్వంతావతాసీరా
నానావిధాగతిర్వస్యతస్యన్యత్సర్వసంశయః॥ ౪౦॥

తా॥ ఎవనినాడి అత్యుష్ణంబుగనుండునపు డతిశీతలంబుగను, శీతలంబుగనుండున
పు డతితాపంబుగను నుండుటయేగాక నానావిధ గతియు గలిగియుండునో అట్టివా
డు నిశ్చయముగ మరణంబుజెందు.

శ్లో॥ (అన్యచ్చ) త్రిదోషేస్పందతేనాడిన్యత్సకాలేచనిశ్చలా
జ్ఞేయాసర్వవికారేషువైదైర్లక్ష్మికుశలకర్మభి॥ ౪౧॥

తా॥ త్రిదోషంబున నాడి సర్వదా చలింపుచును, మృత్యుకాలమూసన్నంబైన
పుడు నిశ్చలంబుగనుండు. అట్టిభేదంబులను సర్వసన్నిపాతంబులయందును నెఱుంగ
వలయు.

సాన్యరోగనాడలక్షణము.

శ్లో॥ పూర్వంపితృగతింప్రభంజనగళంశ్లేష్మజ్జ్వరమూషభ్రీతీంస
తానభ్రామణంముహూర్విదధతీంచక్రాధిరూఢామివ । తేప్రవృద్ధధక్షిణ
నాహీగతికాం సూక్ష్మశ్వుమాతన్వశీంనాసాధ్యాం ధమనీంచదంతసు
యోశాఢీగతిజ్ఞానినః॥ ౪౨॥

తా॥ “చక్రాధిరూఢుంశగువాడు సంచరింపుచుండును” నాడిప్రథమం
సపిత్తగతియు, పిదప వాతగతియు, కడపట శ్లేష్మగతియుగలిగి సంచరింపుచు కొ
తకాలం బితితీవ్రంబుగను, సర్వగతికలదిగను, కొంతకాలము సూక్ష్మంబుగను, నలిం
సుంజెడినని అట్టి నాడి సాన్యవాడియని నాడిజ్ఞానతేత్తలు పనించెడిది.

మూసాంతమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ఘూలతాఘజగాకారానాడీదేహస్యసంక్రమాత్ । విశీర్ణే
క్షీణతాంయూతిమాసాంతేమరణంధృవమ్॥ ౪౩॥

తా॥ దేహమండలి భుజగాకారమగు భూలితయననాడి దేహసంక్రమమువలన
శిథిలంబు జెందినను, జీర్ణంశైవసను, నట్టివాడు మూసాంతంబున మరణంబుజెందు.

ఏడవదినమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ క్షణాక్షణేచ్ఛేదేనశాంతతాంలభతేక్షణాత్ । సప్తాసౌ
న్మరణంతస్యయద్యంగేశోఽవజితే॥ ౪౪॥

తా॥ దేహము శోభవజితముగ నుండునపుడే నాడి స్వగతిగప్పి క్షణకాల
ము తీవ్రంబుగను, క్షణకాలము శాంతంబుగను నడుచుచుండెనేని నట్టివాడిగలవాడే
డుదినంబులలో యమపురనివాసీయగు.

మూడవదినమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ హిమవద్విషదానాడీజ్వరదాహేనతాపినామ్ । త్రిదోష
స్పర్శంభజతాంతదామృత్యుదిక్సత్రయాత్॥ ౪౫॥

తా॥ అత్యంతక్రాంతంబగు జ్వరముగలిగియుండునపుడు నాడి మంచువలెను,
శీతలంబుగను, నుండుటయగాక త్రిదోషస్పర్శ సంబంధంబును గలిగియుండెనేని నట్టి
వాడిగలవాడు మూడవదినంబున మార్తాండనందనుని గృహంబునకేగు.

నాలవదినమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ నిరీత్యదక్షిణేపాదేనాడీమేకాంవిశేషతః । ముఖంనాడీంవ
హేర్నిత్యంతదాదినవతుష్టయమ్॥ ౪౬॥

తా॥ దక్షిణపాదంబున నొకనాడి యతితీవ్రంబుగ నడుచుచుండుటయగాక,
ముఖంబునను, నాడి నడుచుచుండెనేని నట్టివాడిగలవాడు నాలవదినంబున మృత్యు
పుపాలగు.

పండ్రెండవరూములమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ గతింభ్రమరకస్యేవావచ్ఛేదకదినేనతు । సుంధేచస్పంద
తేనిత్యంపునర్మగతిచాంగుళౌ । మధ్యేద్వాదశయామానాంమృత్యుశేవ
సంశయః॥ ౪౭॥

తా॥ నాడి గిరువుని భ్రమరంబువలె బయిగిడుచును, భుజములయందు చలిం
పుచును, అంగుళములయందు చలింపకను, నెవనికినుండునో నట్టివాడు పండ్రెండు
రూములలో యమమందిరంబునకేగు.

దినాంతంబునమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ స్థిత్యానాడిముఖ్యస్యవిద్యజ్ఞోతిరివేత్స్యతే । దినైకంజీవితంతస్యద్వితీయేమరణంభవేత్ ॥ ౪౮॥

తా॥ ముఖంబుననాడి నిలిచి నిలిచి “సమాకాలంబున మెరపు మెరయుచుండును” మిగుల తీవ్రగతిగలిగియుండెనేని నట్టివాడొకదినము జీవితుడై మరునాడుదయంబున మృత్యువునుగాంచు.

జ్వాలావధిమృత్యులక్షణము.

శ్లో॥ స్వస్థానవిచ్యుతానాడియదావహతినానవా । జ్వాలాచహ్మదయేతప్రంతదాజ్వాలావధిస్థితిః ॥ ౪౯॥

తా॥ హస్తమునందలి నాడులు స్వస్థానంబునువదలి కొండొకస్థలంబుననాడి సంచరింపుచునైనను, సంచరింపక నైనను, నుండుటయగాక హృదయంబున తీవ్రంబుగ మంటయును గలిగియుండెనేని నట్టివాడొకమంట నిలుచువరకు సజీవుడుగనుండి పిదపై వస్వతుని సదనంబున నివసించు.

అర్ధరూములొనిమృత్యునాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలతోబాహ్యేద్వ్యంగుళేయదినాడికా । ప్రహరాధాన్యసార్గుత్వంజానీయాచ్ఛవిచక్షణః ॥ ౫౦॥

తా॥ అంగుష్ఠమూలమునందలి నాడులొస్తానంబునువదలి రెండంగుళములకైదుగా మధ్యమానామికలయందు నడుచుచుండెనేని నట్టివా డధికరూములొపల రణంబుజెందు.

శ్లో॥ సార్ధద్వయాంగుళాద్బాహ్యేయదితిష్ఠతినాడికా । ప్రహరైకాద్బసార్గుత్వంజానీయాచ్ఛవిచక్షణః ॥ ౫౧॥

తా॥ అంగుష్ఠమూలమునందలి నాడులొస్తానంబునువదలి రెండున్నర అంగుళములకుక్రిందుగా అనామికయందలి నరంబున జేరి నడుచుచుండెనేని నట్టివా డర్ధరూములొపల కాలాంతకుని నిలయంబున ప్రవేశించి యతనిభటులతో యుల్లాసంబుగ సోపము సేలుపుచుండునని మరికొందరు విచక్షణులగువారు వచించెదరు.

సార్ధప్రహరమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ద్వ్యంగుళాద్బాహ్యతోనాడిమధ్యేరేఖాబహిర్యదా । సార్ధప్రహరకాన్యుత్పన్నాయతేనాత్రసంశయః ॥ ౫౨॥

తా|| నాదీతజ్ఞానీ మధ్యమాంగుళములనుచదిలి అనామికయందున్నాతము సోచులంపును దానికికైంద రేఖాకారంబుగ స్పృశింపుచుండెనేని నట్టివాడొకటిన్నర బోహముతో యనుభవించెను.

ఆటవర్ణమునమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో|| మధ్యే రేఖాసమానాడీయదిత్యజిత్సరా! షడ్విస్త్రప్రసూరైస్తస్యమృత్యురేయోవిచక్షణైః|| ౫౩||

తా|| అంగుళములమందలి నాడులన్నియు మధ్యమాంగుళి సరమున లేరి సూక్ష్మమైన నిత్యలంబుగనుండెనేని నట్టివాడారుగ్భూములతో యనుమందిరంబునకునయించుటకు.

పునస్త్రుతియదివసంబునమృత్యునాడీ లక్షణము.

శ్లో|| పాదాంగుళగతానాడీచంచలాయదిగచ్ఛతి | త్రిభిత్సదివస్తైస్తస్యమృత్యురేవససంశయః|| ౫౪||

తా|| ఎవనికి పాదాంగుళమందలి నాడులతిచంచలముగ నడుచుచుండునో అటువంటివాడు మూడుదినములలోపల మృత్యువుపాలగు.

చతుర్థదివసమృత్యునాడీ లక్షణము.

శ్లో|| పాదాంగుళగతానాడీకోష్ఠావేచవత్తిభవేత్ | చతుర్భిద్దివస్తైస్తస్యమృత్యురేవససంశయః|| ౫౫||

తా|| ఎవనికి నాడులు పాదాంగుళగతంబై కించిదుష్టంబుతోగూడి యతివేగంబుగ నడుచుచుండెడినో అటువంటివానికి నాలుగుదినములలోపల మరణంబుగలుగు.

ఐదవదివసంబునమృత్యునాడీ లక్షణము.

శ్లో|| పాదాంగుళగతానాడీమందమందాయదాభవేత్ | షష్ఠభిద్దివస్తైస్తస్యమృత్యుర్భవతినాన్యథా|| ౫౬||

తా|| ఎవనికి పాదాంగుళగతంబునాడి మందంబుగనడుచునో అటువంటివాడు ఐదుదినములలో మృత్యువునుగాంచు.

శ్లో|| ఏవంసంఖ్యావిభేదేననాత్తిజ్ఞేయావిచక్షణైః | స్వకోకాపిదుర్లభావిద్యాగోపనీయాప్రయత్నతః|| ౫౭||

తా|| ఇటుల నాడుల గతిజ్ఞానంబునెట్టింగి విచక్షణులంద్వారా సంఖ్యాభేదంబును దెలిసికొనవలయు. మరియు నీనాడిజ్ఞానము త్రిదశులకునగా నెఱుంగుట దుర్లభంబుగాన నీతి గోపనీయంబుగ నుంచుకొనందగినయది.

అభిఘాతాదిరోగములయందు నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ భారప్రవాహమూర్ఛాభయశోకప్రముఖకారణాన్నాడిః
సమూర్ఛిత్వాపిగాఢంపునరపిసాజీవితంధతై॥ ౫౮॥

తా॥ భారమునుమోయుట, ప్రవాహంబున గొట్టుకొనిపోవుట మూర్ఛ జెందుట, భయము జెందుట, శోకించుట, ఈ మొదలగు కార్యంబులుగావించుటచే నాడి యతిగా ఘోరుగను, స్తబ్ధంబుగను నుండు. విష నా నాడిగలవాడు సజీవుడుగనుండు.

శ్లో॥ పతితస్సంధితోభేదీనష్టశుక్రశ్చయోభవేత్ । శావ్యతేవిస్మయస్తస్యనకించిన్నప్రత్యకారణమ్॥ ౫౯॥

తా॥ వృత్తేద్యుచ్చస్థానంబులనుండి క్రిందపడినవాడు, అస్త్రాదులచే మర్దము భేదంపబడినవాడు, శుక్రనష్టముగలవాడు, వీరికినాడి “మృత్యువాసన్నంజై నవానికి నడిచెడు చందంబున” నడుచుచుండు. ఆయిన నానాడిగలవాడు మరణంబుజెందక యుండు.

ఘాతాభిషంగజ్వరనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ తథాఘాతాభిషంగేహిత్రిదోషవచుషస్థితా । సమాంగావహతేనాడితథానచక్రమంగతా॥ ౬౦॥

తా॥ ఘాతాభిషంగము గలవానినాడి, త్రిదోషనాడివలె, వాత, పితృశ్లేష్మంబులు సంకలితమై సమాకారంముగ నడుచుచుండు.

రోగరహితాపమృత్యులక్షణము.

శ్లో॥ అపమృత్యుర్నరోగాశ్చనాడితత్సనిపాతవత్॥ ౬౧॥

తా॥ రోగరహితమైయుండునపుడు అపమృత్యువును గాంచెడివానినాడి సన్నిపాత నాడివలె నడుచుచుండు.

శోకహిమములచే నిశ్చలముగనుండు

నా డీ లక్షణము.

శ్లో॥ స్వస్థానహీనాశోకేచహిమాక్రాంతేచనిర్గదాః । భవంతినిశ్చలానాడోన్యనకించి తత్రదూషణమ్॥ ౬౨॥

తా॥ శోకమునుజెందినవాడు, మంచులో సంచరించినవాడు, వీరినాడిస్వస్థానంబునుండి చ్యుతంజై నిశ్చలంబుగనుండు. ఆట్లుండినను చానికిదోషముజ్ఞింపకయుండు.

దుష్టపితృనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ స్తోకంవాతకఘంశుష్టంపితృవహతాదారుమ్ । పితృస్థానం
విజానియాద్భవజంతస్యకారయేత్ ॥ ౬౩॥

తా॥ దుష్టపితృవోపంబున వాతశ్లేష్మనాడులు మిగుల ఆల్పంబుగను, పితృనాడి
అతిదారుణంబుగను, నడుచుచుండుగాన పిటిసెటింగి వైద్యుడు చికిత్సంజేయవలయు.

సాధ్యనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ స్వస్థానచ్యవనంయావద్ధమన్యానోపజాయతే । తత్సచిహ్న
స్యసత్వేపినాసాధ్యత్వమిన్ధితిః ॥ ౬౪॥

తా॥ స్వస్థానంబునుండి నాడి చ్యవముగాకయుండెడివాని రోగముసాధ్యంబని
యు, నాడికి స్వస్థానచ్యవముగలిగినేని ఆతనిరోగంబుసాధ్యంబనియునెఱుంగవలయు.

ధాతుప్రాప్తనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ యదాయంధాతునుప్నోతితదానాడీతథాగతిః । తథా
హిసుఖసాధ్యత్వంనాడీజ్ఞానేనబద్ధ్యతే ॥ ౬౫॥

తా॥ వాతపితృశ్లేష్మధాతువులలో యేధాతువును నాడి యక్కాలంబున నా
శ్రయించియుండునో నక్కాలగతియే వాటికిని గలిగియుండుగాన యానాడీజ్ఞాన
ముచే తత్తద్రోగానుసారంబులగు చికిత్సలంజేయవలయు.

సదోషనిదోషనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ నాడీయథాకాలగతిస్త్రయాశాంప్రకోపశాంత్యాదిభిరేవ
భూయః । నాతాదిదోషేచభవేత్ప్రకోపాస్థూలాల్పగాపాశనియంత్ర
తేస్యాత్ ॥ ౬౬॥

తా॥ నాడి సదా వాతపితృశ్లేష్మయుక్తంబుగనుండు. మరియు నాడి వాతాది
రోగంబులయందు బ్రకోపంబుగను, నీరోగంబున శాంతత్వమునుబొంది యధారీతిగను,
వాతాదిదోషంబున రోగయుక్తమై బ్రకోపంబుగను, పాశాదిబద్ధంబున స్థూలముగను
ఱిబ్బముగను నడుచుచుండు.

నూనె, బెల్లము, మినుములు, పాలు, తేనె, వీటిని

సేవించియుండెడి వాని నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ పుష్టిస్తైలేగుడాహారేమాషేచలగుడాకృతిః । షీరేచస్త్రిమి
తావేగానుధురేభకపద్ధతిః ॥ ౬౭॥

తా॥ నూనెసేవించియుండెడువానినాడి పుష్టిగను జెల్లము, మినుములు, వీటిని భుజించియుండెడువానినాడి దుడ్డుకట్టవలె నిడుపుగను, నడుచుచుండు. పాలుత్రాగి యుండెడువానినాడి స్తిమితముగను, నిలిచినిలిచి మందముగను, నడుచుచుండు. తేనె త్రాగియుండెడువానినాడి కప్పువలె నడుచుచుండు.

మధురము, వగరు, పులుసు, ఉష్ణము, జేడు, ఇవిగల, పదార్థ

ములాహారంబొనర్చియుండువాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మధురేబద్ధిగమనాతక్తేస్యాత్థూలతాగతిః । అష్టేకోష్టా
ష్టవగతికటుక్తైర్భృంకసన్నిభా॥ ౬౨॥

తా॥ మధురపదార్థములు భుజించియుండెడువానినాడి మయూరంబువలెను చే దుపదార్థములు భుజించియుండెడువానినాడి స్తబ్ధముగను, పులుసు, కించిదుష్టము, ఇవి గల పదార్థములు భుజించియుండెడువానినాడి ఏగిరిగియును, వగరుపదార్థములు భు జించియుండెడువానినాడి భృమరంబువలె గిట్టుచునియు నడుచుచుండు.

కారము, ఉష్ణ, ఇవిగలపదార్థముల భుజించి

యుండెడువానినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ కసాయేకర్తినాహ్లానాలవణేసరళాద్రుతా । ఏవంద్విత్రిబ
తుర్లోగేనానాధర్మవత్తిధరా॥ ౬౩॥

తా॥ కారముగలపదార్థములను భుజించియుండెడువానినాడి కఠినంబుగను, వా డినట్లును, ఉష్ణగలపదార్థములను భుజించియుండెడువానినాడి ఋజువుగను, తేలికగ ను, వేగముగను, నడుచుచుండు. మఱియు రెండుపదార్థంబులైనను, మూడుపదా ర్థంబులైనను నేకంబుగ భుజించియుండెడువానినాడి పలువిధంబులుగ నడుచుచుండు.

ద్రవపదార్థములు, కఠినద్రవ్యములు, వీటిని భుజించి

యుండెడువాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ద్రవేతికనానాడీకోమలాకరినాశసే । ద్రవద్రవ్యస్యకారి
స్యేకోమలాకరినాపిచ॥ ౬౪॥

తా॥ ద్రవద్రవ్యములను భుజించియుండెడువానినాడి కఠినంబుగను, మిగులకఠి నంబులగు ద్రవ్యములను భుజించియుండెడువానినాడి కోమలంబుగను, ద్రవద్రవ్యములు కఠినద్రవ్యములు, వీటిని నేవించియుండెడు వానినాడి కోమలంబుగను, కఠినంబుగను, నడుచుచుండు.

పులుసు, మధురాస్థము, అటుకులు, భక్తిద్రవ్యములు,

వీటిని భుజించియుండెడు వాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ అష్టైశ్చమధురాష్టైశ్చనాడీశితావిశేషతః । చిపితైర్భక్తి

ద్రవ్యైశ్చస్థిరామందతరాభవేత్ ॥

౨౦॥

తా॥ పులుసునైనను, మధురము, పులుసు, ఇవిగలపదార్థములైనను, భుజించియుండెడివానినాడి మిగుల శీతలంబుగను, అటుకులు మెదలగుద్రవ్యములు, వేయించిన ద్రవ్యంబులు, వీటిని సేవించియుండెడు వానినాడి స్థిరముగను, మందముగను, నడుచుచుండు.

గుమ్మడుకాయ, అరటికాయ, ఆకుకూరలు, ఈమొదలగు

నాటినిభుజించియుండెడువాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ కూష్మాండ్వైర్గులకైశ్చైవమందమందాచనాడికా । శాకైశ్చక్రదత్తైశ్చైవరక్తపూర్ణైవనాడికా॥

౨౧॥

తా॥ గుమ్మడికాయ, ముల్లంగి మొదలగు గడ్డలు, వీటిని భుజించియుండెడు వానినాడి మందముగను, ఆకుకూరలు, అరటి, వీటిని భుజించియుండెడువానినాడి రక్తపుష్టిగలవానినాడి చందంబుగను, నడుచుచుండు.

మాంసము, గుడ్డము, గుడము, క్షీరము, పిండి, ఈమొదలగు

నాటినిభుజించియుండెడు వాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మాంసాస్థిస్సరవహానాడిదుగ్ధైశితాబలియసీ । గుడైఃక్షీరైశ్చపిష్టైశ్చస్థిరామందవహావేత్ ॥

౨౨॥

తా॥ మాంసముభుజించియుండెడువానినాడి సరంబుగను, పాలుత్రాగియుండెడువానినాడి మిగుల శీతలముగను, పాలు, బెల్లము వీటితోజేయబడిన రొట్టెలు, ఈ మొదలగునాటినిభుజించిన వానినాడి స్థిరముగను, మందమందముగను, నడుచుచుండు.

బెల్లము, అరటిపండ్లు, మాంసము, ఉష్ణపదార్థములు,

ఎండిన తీక్ష్ణపదార్థములు, ఈమొదలగునాటిని

భుజించియుండెడువాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ గుడరంభామాంసరూక్షశుష్క-తీక్ష్ణాదిభోజనాత్ । వాతపి

౨౩॥

క్షౌరీ-రూపేణనాడీవహతినిగ్నితా॥

తా|| బెల్లము, అరటిపండ్లు, మాంసము, రూక్షద్రవ్యములు, ఎండినపదార్థములు, ఈమొదలగు తీక్ష్ణద్రవ్యములనుభవించి యుండెడివానినాడి వాతపితృరోగముగలవాని నాడి చండంబున నడుచుచుండు.

ప్రాతఃకాలము, మధ్యాహ్నకాలము, సాయంకాలము,

రాత్రికాలము, వీటియందల నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ప్రాతస్సన్నిధిమయినాడిమధ్యాహ్నాపుష్కతాన్వితా! సాయాహ్నావమానాచరాత్రోవేగవివజితా|| ౨౫||

తా|| నాడి ప్రాతఃకాలంబున కోమలంబుగను, మధ్యాహ్నంబున సుష్టగతిగను సాయాహ్నంబున సతివేగంబుగను, రాత్రులయందు వేగరహితంబుగను, నడుచుచుండు. బంధించబడినసీరోగి నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ప్రకృతిస్థాతుసానాడీనదాజ్ఞేయభివగ్నవైః! అంగగ్రహణనాడీనాంభవంతిమంభరస్థవాః|| ౨౬||

తా|| పైనజెప్పబడిన మాత్స్యస్వభావముగ యుండెడివాడు పాశాదిబుద్ధులైనపుడు వానినాడి స్థూలగతి, ఆల్పగతి, మంహూకగతి, వీటిలోగూడియుండు. జ్వరదాహసన్నిపాత నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ప్లవప్రబలతాంయాతిజ్వరదాహభిఘాతయే! సన్నిపాతికరూపేణభవంతిసర్వవేదనాః|| ౨౭||

తా|| మిగుల తాపయుక్తమగు జ్వరముగల రోగికి సఫికముగ చమట వడియు చుండుటయొక్క నాడియు సన్నిపాతంబువలె నడుచుచుండు. మరియు పైన నుదహరింపబడిన లక్షణంబులుగల జ్వరము, దాహము, ఇవి సన్నిపాతంబున గలిగెనేని యనేక వేదనలు జనించు.

జ్వరప్రకోప నాడీలక్షణము.

శ్లో|| జ్వరప్రకోపేధమనీసోష్ణావేగవతీభవేత్|| ౨౮||

తా|| జ్వరప్రకోపంబున నాడి వేడిమిగను, ఆతి వేగముగను, నడుచుచుండు.

జ్వరవాతసంభోగరాత్ర్యవఃకాల నాడీలక్షణము.

శ్లో|| జ్వరేచవక్రంధావంతితథాచమరుతఃప్లవే! రమణాంతేనగిప్రాతస్తప్తాదపిశిఖోపమా|| ౨౯||

తా|| జ్వరము, వాతరోగము, వీటియందు నాడి సంకరగ నడుచు. మఱియు స్త్రీసంభోగంతమందును, రాత్రులయందును, ఆరుణోదయకాలంబునను, నాడి ఉష్ణముతోగూడి రోమాకారంబుగ నడుచుచుండు.

పిత్తజ్వరము, కఠినాహారము, వీటియందలి నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ద్రుతాచసరళాద్విఘ్నోఽపిత్తజ్వరేభవేత్ | శీఘ్రమాహానసంనాడికారిన్యాచలతేతథా|| ౮౦||

తా|| పిత్తజ్వరంబున నాడి సరళంబై ద్రుతగతితోగూడి దీఘకాలంబుగను, శీఘ్రముగను, నడుచుచుండు. కఠినద్రవ్యములను సేవించినపుడు నాడి “బికినిప్రహరించుటకై పలుగిడువాని చందంబున” శీఘ్రముగ నడుచుచుండు.

మలాజీర్ణము, శ్లేష్మదోషము, వీటియందలి

నా డీ లక్షణము.

శ్లో|| మలాజీర్ణేననితరాంస్పందనంపరికీర్తితమ్ | నాడీతంత్రుసమామందాశీతలాశ్లేష్మదోషజా|| ౮౧||

తా|| మలాధిక్యమనందును, అజీర్ణమనందును, నాడి “తంతువుభంగ” చలించుచుండు. శ్లేష్మాధిక్యంబున నాడి శీతలముగను, మందముగను, నడుచుచుండు.

వాతపిత్తము, శ్లేష్మవాతము, వీటియందలి

నా డీ లక్షణము.

శ్లో|| చంచలాతరళాస్థూలాకఠినావాతపిత్తజా|ఈషచ్ఛద్యశ్యతే తూష్ణామందాస్యాశ్లేష్మవాతజా|| ౮౨||

తా|| వాతపిత్తదోషంబున నాడి చంచలముగను, ప్రకాశముగను, స్థూలముగను, కఠినముగను, నడుచుచుండు. మఱియు శ్లేష్మవాతరోగంబున నాడి కించిదుష్టంబుగను, మందముగను, నడుచుచుండు.

అల్పశ్లేష్మము, ప్రబలవాతము, ఉష్ణవాతము,

వీటియందలి నాడీలక్షణము.

శ్లో|| నిరంతరంఖరంరూక్షం మందశ్లేష్మాతివాతలా | రూక్షవాతభవేతస్యనాడీస్యాత్పిండసన్నిభా|| ౮౩||

తా|| అల్పశ్లేష్మదోషమునందును, ప్రబల వాతదోషమునందును, నాడి సంతతము తిట్టంబుగను, ఉష్ణముగను, నడుచుచుండు. ఉష్ణవాతంబున నాడి పిండమువలె “బొడ్డాకారముగ” నడుచుచుండు.

సహజవాతము, తీవ్రవాతము, వీటియందలి

నా డీ లక్షణము.

శ్లో॥ సౌమ్యసూక్ష్మస్థిరామందానాడీసహజవాతజా । స్థూ
లాచకతివాశీఘ్రాస్పందతేతద్రమారుతే॥ ౮౪॥

తా॥ సహజవాతంబున నాడి సౌమ్యంబుగను, సూక్ష్మముగను, స్థిరముగను, మందముగను, సడుచుచుండు. మఱియు తీవ్రవాతంబున నాడి స్థూలముగను, కఠినముగను, శీఘ్రముగను, సడుచుచుండు.

జ్వరప్రకోపము, కామము, కోర్కెము, వేగము, రోధము,

చింత, ఇవిగలవాని నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరప్రకోపేభవసిసోస్మావేగయుతాభవేత్ । కామా
తోగ్రధాద్వేగరోధాత్తీక్షణాచింతాభరప్లుతాత్॥ ౮౫॥

తా॥ కామము, కోర్కెము, మలమూత్రాది రోధము, చింత, ఆభిభూతము, పీడిచే జ్వరము ప్రకోపించెనేని సప్తకాలంబున నాడి ఉష్ణంబుగను, ఆతివేగముగను, సడుచుచుండు.

దుష్టరక్తనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మధ్యేకరేవహేన్నాడీయదిసంతర్పితాధ్రువమ్ । తదానూ
నంనునుష్యాణాంరుధిరాపూరితామలాః॥ ౮౬॥

తా॥ దుష్టరక్తము దేహంబున నృద్ధిజెందెనేని యారక్తము పచ్చమానాశయమునందలి మలంబుతోజేరు. ఆప్పుడు నాడి సంతాపయుక్తమై మధ్యహస్తంబున చలింపుచుండు.

భూతజ్వరము, ఏకాహికజ్వరము, విషమజ్వరము,

వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ భూతజ్వరేనేకఇవాతివేగాధావంతినద్యోసాయధాన్తిగా
మాః । ఏకాహీకేనక్వచనప్రదూరేక్షణాంతగామావిషమజ్వరేణ॥ ౮౭॥

తా॥ భూతజ్వరంబున నాడి “సముద్రంబునబడబోయెడినదులు బ్రవహించుచుండుంబున” ఆతివేగంబుగనడుచుచుండు. మఱియు ఏకాహికము, విషమజ్వరము, వీటియందు నాడి కొంతకాలం బతివేగంబుగను, విశ్రాంతిజెందియు, సడుచుచుండు.

ద్వ్యహిక, త్ర్యహిక, చాతుర్థిక, జ్వరములనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ద్విత్రియకేవాభత్యతీయతుర్యయోగ్గచ్ఛంతితప్తాభ్రమరక్రమేణ॥

మఖభేదము, గ్రహణీరోగము, అతిసారభేదము, విలంబికము,

ఆమాతిసారము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ భేదేనశాంతాగ్రహణీగదేననిర్విర్యరూపాత్వతిసారభేదే |
విలంబికాయాంష్లగకదాచిదామాతిసారేష్యధులాతథాచ॥ ౯౯॥

తా॥ నాడి మలభేదమున శాంతముగను, గ్రహణీరోగము, అతిసారము, వీటి
యందు తేజోహీనముగను, విలంబికయును రోగమున పడవవలెను, ఆమాతిసారమున
ప్రేలుచుండెడు చుండెను, నడుచుచుండు.

మూత్రమల నిరోధము, విద్య్రహము, విషూచిక,

వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ నిరోధేమూత్రశక్యతోవిద్య్రహేతితరాంశ్రితాః | విషూచి
కాభిధూతేవభవంతిభేదవత్క్రమాః॥ ౧౦౦॥

తా॥ మలమూత్రములను నిరోధించినవానినాడి అతివేగముగ నడుచుచుండు.
మఱియు విషూచికారోగమున నాడి కప్పవలె నడుచుచుండు.

అనాహము, మూత్రకృచ్ఛము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ అనాహేమూత్రకృచ్ఛేవభవేన్నాడీగరిష్ఠతా॥ ౧౦౧॥

తా॥ అనాహక మనెడి కామిలారోగము, మూత్రకృచ్ఛము, వీటియందు
నాడి గరిష్ఠముగ నడుచుచుండు.

వాతరోగము, శూల, మరుత్లవము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ వాతేనశూలేనమరుత్లవేనసదోపవక్రాహీసిరావహంతే॥

తా॥ వాతరోగము, శూలరోగము, మరుత్లవము, వీటియందు నాడి వక్ర
ముగ నడుచుచుండు.

మైత్ర్యము, ఆచుశూల, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ జ్వాలామయిపిత్తవిచేష్టితేనసామేనశూలేనచభృష్టిరూపా॥

తా॥ మైత్ర్యరోగమున నాడి “జ్వాలంబోలి” భగభగయనియు, ఆచుశూలం
మున భృష్టిగను, నడుచుచుండు.

ప్రమేహము, ఆచుదూపణము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రమేహేగ్రంధిరూపాచప్రసుప్తాచామదూషణే॥ ౧౦౪॥

తా॥ ప్రమేహమున నాడి మిశ్రమంజై గ్రంధిరూపముగను, ఆచుదూపణమున
నిడురగాంచినటులను, నడుచుచుండు.

విషదోషము, విష్టంభవాతము, గుల్మము, అత్యర్థవాత తన
మాప్తికాలము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ఉత్పిచ్చరూపావిషదస్త్వికాయాం విష్టంభగుల్మైశ్చవక్త్రరూ
పాః । అత్యర్థవాతేనఅధస్సురంతీఉత్తానభేదస్యనమాప్తికాలే॥ ౧౦౫॥

తా॥ నాడి విషదోషంబున యూర్ధ్వగతి గలిగయును, విష్టంభ గుల్మరోగంబు
న మిగుల అధోభాగంబునను, వాయునమాప్తికాలంబున ఊర్ధ్వభాగంబున నెగసిబడె
నట్లును నడుచుచుండు.

గుల్మము, కంపము, పరాక్రమము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ గుల్మైశ్చకంపేనపరాక్రమేణపారావతస్యేవగతింకరోతి॥

తా॥ గుల్మరోగము, కంపము, పరాక్రమము, వీటియందు నాడి పావురపట్టు
వలె నడుచుచుండు.

వ్రణము, భగందరము, వీటియందు నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ వ్రణార్థంకఠినేదేహేప్రయాపిపైతికంక్రమమ్ । భగద్దరా
నురూపేణనాడీవ్రణనివేదసే॥ ౧౦౬॥

తా॥ వ్రణము, భగందరము, ఇవిగలవానినాడి పైత్యోల్బుణంబుగ నడుచుచుండు.
వాంతుడు, శల్యాభిహతుడు, వేగావరోధుడు,

వ్యాకులుడు, వీరినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ వాంతస్యశల్యాభివాతస్యజంతోర్వే గావరోధాకలతస్య
భూయః । గతిర్విధత్తేనమనీగజేంద్రమరాశిమానేవకఫోల్బజేన॥ ౧౦౭॥

తా॥ వసునంబొనర్చికొనినవాడు, శల్యముచే నిజదేహంబున కభిఘాతము జేసి
తినవాడు, వేగావరోధుడు, వీరలనాడి మదించిన గజము, హంస, వీటివలె నడుచు
చుండుటయగాక శ్లేష్మంబును నధికముగ బ్రవోపించియుండు.

నాడీజ్ఞానరహితుడు శ్లాఘనకన్దుడనుట.

శ్లో॥ నాడీజ్ఞానంవిनाకశ్చేత్సత్సునశ్లాఘ్యతాంవ్రజేత్ । తస్మా
ద్విద్వాన్ప్రియతేనతద్జ్ఞానంసముపాచరేత్॥ ౧౦౮॥

తా॥ నాడీజ్ఞానంబునెఱుంగని పైద్యుడు విద్వాంసులగు పైద్యులనభలలో శ్లా
ఘింపబడనేరడు. కావున నాడీజ్ఞానమును అవశ్యముగ పైద్యుడు నెఱుంగవలయు.

గ్రంథానుసంధానదేశకాలప్రకరణ నాడీజ్ఞానము.

శ్లో॥ క్వచిద్గ్రంథానుసంధానాత్కాలదేశవిధాగవతః । క్వచిత్ప్రకరణాచ్చపినాడీజ్ఞానంభవేదిహ॥ ౧౧౦॥

తా॥ ఈనాడీశాస్త్రంబు నెఱుంగుంగోరువారు కొన్నినాడులగతిని గ్రంథానుసంధానంబువలనను, కొన్నిటిని వసంతాది కాలభేదంబులవలనను, కొన్నినాడులను దేశభేదంబులవలనను, కొన్నిటిని తత్కాలప్రకరణమువలనను, నెఱుంగవలయు.

నాడీజ్ఞానప్రాప్తిలక్షణము.

శ్లో॥ సద్గురౌరుపదేశాచ్చదేవతానాంప్రసాదతః । నాడీపరిచయోహంకేప్రాయఃపుణ్యేనజాయతే॥ ౧౧౧॥

తా॥ మఱియు ఘనాడీజ్ఞానము పూర్వజన్మ తపఃఫలంబుచే లభించెడు సద్గురుపదేశముచేతను, దేవతా ప్రసాదముచేతను, గలుగు.

హస్తీయమతానుసార ప్రత్యక్షనాడీజ్ఞానము.

శ్లో॥ స్వస్థానాం దేహినాం దేహేవయోవస్థావిశేషతః । ప్రచలంతియథానాడ్యస్తత్యజ్ఞానమిహాచ్యతే॥ ౧౧౨॥

తా॥ రోగరహితులగు మనుజుల బాల్య యౌవన వృద్ధత్వములయందలి నాడీగతి విశేషంబుల దలియించెనెద.

శ్లో॥ సార్థద్యయపలఃకాలోయావద్గచ్ఛతిజన్మతః । తావత్ప్రకంపతేనాడిచత్వారింశచ్చతాధికమ్॥ ౧౧౩॥

తా॥ మానవుడు జనించిన తుణమునందు సతనినాడి యొకఘంటకాలములోపల (౧౪౦) మారులు చలింపుచుండు.

శ్లో॥ తదూర్ధ్వంవత్సరంయావత్సార్థద్యయపలేనసా । ముహూఃప్రకంపమాధత్తేత్రింశద్వారింశతోత్తరమ్॥ ౧౧౪॥

తా॥ జనించిన కాలము మొదలుకొని యొకవత్సరమువరకు ఆతనినాడి యొకఘంటకాలములోపల (౧౩౦) పర్యాయములు చలింపుచుండు.

శ్లో॥ ఉపరిష్టాదాద్వితీయాద్వాత్తావతాకలేశరీరిణః । తతఃప్రకంపతేనాడీదశాధికశతంముహూః॥ ౧౧౫॥

తా॥ ఆకాలము మొదలుకొని రెండువత్సరములు గతించువరకు (౧౧౦) మార్లు నాడి చలింపుచుండు.

శ్లో॥ తతఃప్రైవత్సరంవ్యాప్యదేహినాంభవసీపునః । ముహూఃప్రకంపతేతద్యత్సార్థద్యయపలేశతమ్॥ ౧౧౬॥

తా॥ రెండువత్సరములు మొదలుకొని మూడువత్సరములవరకు (౧౦౦) మూరులే నాడి చలింపుచుండు.

శ్లో॥ తతస్త్రాస్వినస్తమాద్వపాన్మవతిస్సాస్యత్సప్రవేశనమ్ | ధమన్యాస్తస్య తేకాలేప్రత్యక్షాదనుభూయతే॥ ౧౦౧॥

తా॥ నాలువవత్సరము మొదలుకొని నేడవవత్సరమువరకు (౯౦) మూర్లు నాడి చలింపుచుండు. (ఇది ప్రత్యక్షానుభవము.)

శ్లో॥ తతశ్చతుర్దశంతావత్సంచాశీతిప్రవేశనమ్ | త్రింశద్వషణమభివ్యాప్యతతో ౭ శీతిప్రకీర్తితమ్॥ ౧౦౨॥

తా॥ ఏడవవత్సరము మొదలుకొని పదునాలుగవ వత్సరమువరకు (౮౫) మూర్లును, పదునాలుగవ వత్సరము మొదలుకొని ముప్పదివత్సరములవరకు (౮౦) మూర్లును నాడి చలింపుచుండు.

శ్లో॥ శతార్ధవత్సరంవ్యాప్యకంపనంపంచనవృత్తి | తతో౭శీతాప్రకధితంషష్టివారంప్రవేశనమ్॥ ౧౦౩॥

తా॥ ముప్పదివత్సరములు మొదలుకొని నేబదివత్సరములవరకు (౭౫) మూర్లును, ఏబదివత్సరములు మొదలుకొని నెనుబదివత్సరములవరకు (౭౦) మూర్లును, నాడి చలింపుచుండు.

శ్లో॥ వయోవస్థాక్రమేణైవంక్షీయంతేగతయోమహుః | సార్థద్వయపలేకాలేనాడీనాముత్తరోత్తరమ్॥ ౧౦౪॥

తా॥ జన్మప్రభృతి వయోవస్థాక్రమంబుగా నాడుల కంపనమునుతగ్గుచుండు.

శ్లో॥ ఏవంబహువిధాదోగ్రాత్తత్తల్లింగానుబోధినీ | నాడీనాంచగతిస్తద్వద్భవేతాకలాత్ప్రభక్ష్పభక్ష్॥ ౧౦౫॥

తా॥ ఇటుల జన్మప్రభృతి యెనుబది వత్సరములవరకు నాడుల కంపనముయొక్క సంఖ్యవ్యవస్థితజూచునుండ మధ్యకాలంబున జ్వరాదిరోగములు ప్రసక్తియయ్యెనేని నపుడురోగజ్ఞానమునకు పేతుభూతంబగు నాడీగతసంఖ్యయు వ్యత్యస్తంబగు.

శ్లో॥ హృదయస్యబృహద్భాగస్సంకోచంప్రాప్యతేపది | ప్రసారయేత్తదానాడింవాయునారక్తవాహినీమ్॥ ౧౦౬॥

తా॥ హృత్పిండమందలి ప్రదేశావకాశము వాహుగతి విశేషముచే సంకోచము జేందెనేని అపుడు రక్తవాహినులగు నాడులను బ్రసరించునటులంజేయు.

శ్లో॥ నాడీగతిరతిక్షీణాభవేన్మలవిభేదతః | జీర్ణజ్వరాదల్పరక్తాద్ధుర్బలత్వాచ్చతాదృశీ॥ తర్పయన్త్యసృజందేహేన్యాఘాతైగతంబంధతః | చంచలాతేజఃపుంజాచదుర్బలాక్షీణదాధరా॥ ౧౦౭॥

తా|| నాడులు వాయుసంచారముద్వారా శరీరమున రక్తము వ్యాపించుటలు జేయుచున్నయవి. అరక్తదోష విశేషమువలన యానాడులకు ప్రతిబద్ధకము గలిగి నేని అప్పుడు నాడులు చంచలముగను, తేజఃపుంజగతికలవిగను, దుర్బలముగను, క్షీణగతి కలవిగను, నడుచుచుండు.

చంచలలాగతి నాడీలక్షణము.

శ్లో|| రక్తోష్ణశీఘ్రగానాడీ జ్వరేచచంచలాభవేత్|| ౧౨౪||

తా|| రక్తముచే నుష్ణము జనించెనేని అప్పుడు నాడి యతివేగముతోగూడి చంచలముగ నడుచుచుండు.

తేజఃపుంజగతిలక్షణము.

శ్లో|| జ్వరారంభేతథావాలే తేజఃపుంజగతిస్సిరా|| ౧౨౫||

తా|| జ్వరారంభమునను, వాతరోగంబునను, నాడి తేజః పుంజగతికలదియై నడుచుచుండు.

దుర్బలము, క్షీణనాడిగలవాడు, వీరినాడీలక్షణము.

శ్లో|| దుర్బలజ్వరరోగచలతిసారేప్రవాహికే| దుర్బలాక్షీణదానాడీ ప్రబలాప్రాణఘాతికా|| ౧౨౬||

తా|| దుర్బలరోగము, జ్వరము, అతిసారము, గ్రహణీరోగము, వీనియందునాడి మిగులదుర్బలముతోగూడియుండు. అట్లుండక ప్రబలంబుగనుండెనేని ప్రాణఘాతినియగు.

ధీరాగతినాడీలక్షణము.

శ్లో|| బహుకాలగతారోగానాడీధీరగామినీ|| ౧౨౭||

తా|| బహుకాలంబుగ రోగపీడితుడుగ నుండెడువానినాడి ధీరనాడియనంబు.

ఇతి నాడ్యత్పత్తి నాడీస్థానస్వరూప కూర్మాకృతిస్థూలనాడీసం

ఖ్యారోగాది పరిజ్ఞాన సాధ్య సాధ్యలక్షణ మృత్యుదినాది

నిరూపణ యావద్ద్రవ్యాదిభక్షణ జన్యయద్రాపకతి

తల్లక్షణడాక్టీయ నాడిజ్ఞానం సమాప్తమ్.

ఇట్లు నాడ్యత్పత్తి, నాడిస్థాన స్వరూపము, కూర్మాకృతి,

స్థూలనాడిసంఖ్య, రోగాదిపరిజ్ఞానము, సాధ్యసాధ్య

లక్షణము, మృత్యుదినాది నిరూపణము, ద్రవ్యాది

భక్షణ నాడిజ్ఞానము, వాటిలక్షణము,

డాక్టీయనాడిజ్ఞానము ముగిసెను.

శ్రీ ర స్తు.

అ శ్వ నీ దే వ ల చే
రచియింపబడినదియు
శ్రీకృష్ణసూరికృత వ్యాఖ్యానహితంబునునగు
నా డీ న క్ష త్ర మాల.

యామశాద్యనేకగ్రంథసంగ్రహీతంబగు
నా డీ ని ర్ణ య ము
ఇవి,

లేట్, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యగారిచే
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యము క్తంబుగరచియింపబడి
పిడుగు * వేంకట్రావుపంతులుగారిచే
స్వకీయ,

హిందూరత్నాకరముద్రాక్షరశాల

యందు (ఏడవతూరి)

ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

MADRAS

౧౯౧౦ సెల్ జనవరి నెల.

(All Rights Reserved.)

నాడీసత్వత్రమాల విషయసూచిక.

(పుటసంఖ్య.)	(పుటసంఖ్య.)
నాడీసత్వత్రమాల	౧ శ్లేష్మవాయులక్షణమ్ ౮
అశ్వర్థనాడీలక్షణమ్	౨ వాతశ్లేష్మనాడీలక్షణమ్ ౨౨
నాడీత్రయస్థానములు	౩ వాతనాడీలక్షణమ్ ౯
అస్యచ్చ	౩ కఫరోగనాడీలక్షణమ్ ౨౨
అస్యచ్చ	౨౨ పిత్తనాడీలక్షణమ్ ౨౨
వాతాదినాడులయుక్క విశేష	అథవిషమసంకలితనాడీవిచారః ౧౦
స్వాభావికగతులు	అథవాతాదినాడీమద్వాత్రింశ ౧౧
మరణకాలవాతాదినాడీలక్షణమ్	౪ ద్విష్టప్రాప్తినాడీలక్షణమ్ ౧౧
రోగనిరోగనాడీలక్షణమ్	౫ సూతికావాయునాడీలక్షణమ్ ౨౨
అథబ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరనాడీ	౨౨ అథ నాహ్యజ్వరాంతర్గత జ్వర ౧౨
విచారః	అస్థిగతజ్వరనాడీలక్షణమ్ ౧౨
వాతపిత్తనాడీలక్షణమ్	౬ అసాధ్యనాడీలక్షణమ్ ౨౨
పిత్తవాయునాడీలక్షణమ్	౨౨ సన్నిపాతనాడీలక్షణమ్ ౧౩
శ్లేష్మపిత్తనాడీలక్షణమ్	౭ శభనాడీలక్షణమ్ ౨౨
పిత్తశ్లేష్మనాడీలక్షణమ్	

నా డీ ని ర్ణ య వి ష య సూ చి క.

(పుటసంఖ్య.)	(పుటసంఖ్య.)
వాద్యుత్పత్తిప్రకరణం	౧౫ మతాస్తరే ౨౭
పదినాడులనుఆశ్రయించియుం	౧౬ వైద్యువికర్తవ్యము ౨౨
డేడి పదినాయువులు	౧౬ గ్రంథాస్తరే ౨౭
ఐళాపింగళానాడీస్వరూపము	౨౦ నాడీపరీక్షాకాలము ౨౨
అష్టధాతువులస్థానిర్ణయము	౨౫ స్త్రీపురుషనాడీలక్షణము ౨౫
నాడీస్థానములు	౨౫ మతాస్తరే ౨౨
సిరాదిస్వరూపము	౨౬ గ్రంథాస్తరే ౨౨
నాడీనిదానము	౨౫ మతాస్తరే ౨౨
గ్రంథాస్తరే	౨౫ కేవలస్త్రీనాడీలక్షణము ౨౬

(పుటసంఖ్య)	(పుటసంఖ్య)
నాడిపరిష్కృతము	౨౯ ఆసాధ్యనాడిలక్షణము ౩౬
గ్రంథాస్తరే	౩౦ గ్రంథాస్తరే ౩౭
పాదగతనాడిలక్షణము	౩౧ మతాస్తరే ౩౮
హస్తగతనాడిలక్షణము	౩౨ గ్రంథాస్తరే ౩౯
హస్తనాడిపరిక్ష	౩౩ మతాస్తరే ౪౦
కంఠనాడిపరిక్ష	౩౪ గ్రంథాస్తరే ౪౧
నాసానాడిపరిక్ష	౩౫ మతాస్తరే ౪౨
కాలభేదముచేనాడిసంబారక్రమము	౩౬ గ్రంథాస్తరే ౪౩
ఆక్షాత్పనాడిలక్షణము	౩౭ మతాస్తరే ౪౪
గ్రంథాస్తరే	౩౮ గ్రంథాస్తరే ౪౫
ధమనీనాడిలక్షణము	౩౯ మతాస్తరే ౪౬
జీవసాక్షిణీనాడిలక్షణము	౪౦ గ్రంథాస్తరే ౪౭
నాడిపర్యాయశబ్దములు	౪౧ మతాస్తరే ౪౮
నాడిదేవతలు	౪౨ సూసాస్తమృత్యునాడిలక్షణము ౪౯
వాతాదినాడిసూనములువాటిగుణము	౪౩ ఆర్ద్రమాసమృత్యునాడిలక్షణము ౫౦
గ్రంథాస్తరే	౪౪ సప్తదివమృత్యునాడిలక్షణము ౫౧
వాతాదినాడిగమనక్రమము	౪౫ గ్రంథాస్తరే ౫౨
మతాస్తరే	౪౬ ఐదవదివమృత్యునాడిలక్షణము ౫౩
గ్రంథాస్తరే	౪౭ చతుర్థదివసమృత్యునాడిలక్షణము ౫౪
ఆరోగ్యనాడిలక్షణము	౪౮ మతాస్తరే ౫౫
గ్రంథాస్తరే	౪౯ త్రిరాత్రమృత్యునాడిలక్షణము ౫౬
మతాస్తరే	౫౦ గ్రంథాస్తరే ౫౭
వాతనాడిలక్షణము	౫౧ మతాస్తరే ౫౮
పితృనాడిలక్షణము	౫౨ ద్వితీయదివసమృత్యునాడిలక్షణము ౫౯
కఫరోగనాడిలక్షణము	౫౩ గ్రంథాస్తరే ౬౦
వాతపితృనాడిలక్షణము	౫౪ అన్యచ్చ ౬౧
వాతశ్లేష్మనాడిలక్షణము	౫౫ గ్రంథాస్తరే ౬౨
గ్రంథాస్తరే	౫౬ ద్వాదశయోమమృత్యునాడిలక్షణము ౬౩
పితృశ్లేష్మనాడిలక్షణము	౫౭ దినాస్తమృత్యునాడిలక్షణము ౬౪
గ్రంథాస్తరే	౫౮ ఆరవయోమమృత్యునాడిలక్షణము ౬౫
సన్నిపాతనాడిలక్షణము	౫౯ సార్థయోమమృత్యునాడిలక్షణము ౬౬
గ్రంథాస్తరే	౬౦ అర్థయోమమృత్యునాడిలక్షణము ౬౭

(పుటసంఖ్య.)	(పుటసంఖ్య.)
గ్రంథాంతరే	సహజవాతము - తీవ్రవాతము } ౪౬
భూతజ్వరనాడీలక్షణము	వీటియొక్కలక్షణము
శోగరహితాపచ్యమృదానాడీలక్షణము	మృదారక్తనాడీలక్షణము
మృష్టితనాడీలక్షణము	భూతజ్వర-ఏకాహికజ్వరవిషమ
సదోషనిర్దోషనాడీలక్షణము	జ్వరనాడీలక్షణము
జ్వరదాహసన్నిపాతనాడీలక్షణము	దాస్యహికత్రాహిక-చాతురి
జ్వరప్రకోపనాడీలక్షణము	కజ్వరనాడీలక్షణము
మలాశేరశ్లేష్మదోషవీటినాడీలక్షణము	అజీణానాడీలక్షణము
వాతపిత్రము - శ్లేష్మవాతము.	మందాగ్నినాడీలక్షణము
వీటినాడీలక్షణము	దీప్తాగ్నినాడీలక్షణము
అల్పశ్లేష్మము - ప్రతిలవాతము	ఆగ్నిమాన్యము-గ్రహణీ వీటి
ఉష్ణవాతము వీటినాడీలక్షణము	యొక్కనాడీలక్షణము
అమ	
	—(*)—

విషయసూచిక - ముగిసెను.

శ్రీ ర మ్మ.

అశ్వసీదేవతాభ్యం నమః.

నా డీ న క్ష త్ర మా ల.

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలమాశ్రిత్య చాంగుళత్రయమాత్రకా । యవబీజ
ప్రమాణేననాడీసర్వాంగసజ్జతః ॥

వ్యా ॥ అంగుష్ఠేతి॥ సర్వాంగసంక్లతిః సర్వస్థిన్నంగేసంగతిః - సంబంధః
వ్యాపనరూపః - యస్యాంసాతఘోక్తానాడీ - అంగుష్ఠమూలమాశ్రిత్య హస్తాంగుష్ఠ
మూలభూతకూర్పరప్రదేశమవలంబ్యస్థితాసతి అంగుళత్రయమాత్రకా - ఆనామికా
మధ్యనూతర్జనీ రూపాంగుళత్రయపరిమిత ప్రదేశమనుసృత్య - ఆనామికాదిక్రమేణ
ప్రసారిణీ యవబీజప్రమాణేన యవబీజసదృశప్రమాణేన శోధ్యతామిత్యర్థః ॥

తా ॥ శరీరమంతయువ్యాపించియుండునట్టియు, హస్తముయొక్క అంగుష్ఠ
మూలభూతమగు, కూర్పరప్రదేశమును ఆశ్రయించియుండునట్టియు, ఆనామికా
మధ్యమ, తర్జనీరూపమగు, అంగుళత్రయపరిమితప్రదేశము, నాశ్రయించియుండు
నట్టియు, ఆనామికాదిక్రమముగ ప్రసరించుచుండునాడి, యవబీజతుల్యప్రమాణము
గలదిగనుండు, అనగా (పైజెప్పబడిననాడులు, వాళ, క్లేష్క, పిత్త, క్రమముగ
త్రివిధంబులుగ విలసిల్లు.)

అశ్చర్యనాడీ లక్షణము.

శ్లో॥ నాతపిత్తద్వయస్యాద్యోగ్గుణ్యైకగతర్చవేత్ । ఇయంనాడీ
తథాశ్చర్యావిజ్ఞేయావైశ్యపారగైః ॥

వ్యా॥ తాదృశనాడ్యోః నాత-క్లేష్క-పిత్త-రూపేణ త్రిధాభేదమభిప్రేత్యక్ర
మేణతాఃలక్షయతి ॥ వాతేతి ॥ అనోరనామికాతర్జన్యోర్వాతపిత్తద్వయస్యగతిర్యథా
భవేత్ - కోర్ణః - యథాఆనామికాయాంనాడీగతిః - తాదృశనాడీవాతనాడీయథా
తర్జన్యాంనాడీగతిః - తాదృశనాడీ ప్రేత్యనాడీజ్యేవనాడిద్వయస్యలక్షణేజ్ఞాతస్యేష్యం

చానామికావృత్తి త్వేనతి నాడిత్వంవాతనాడ్యాంలక్షణమ్ - తర్జనావృత్తి త్వేనతి నాడిత్వం -
పిత్తనాడ్యాశ్చలక్షణమ్ - పరస్పరవాన్వృత్త్యర్థం సత్యంతునివేకః - తజ్జన్యాఃఆదిమత్వం
చాంగుష్ఠమూలంబుష్టాన్వృత్త్యతిచోత్తరశ్లాకే || సూరేచవహతేపిత్తమితి || మధ్యే
మధ్యమాయాంయథానాడిహవేత - సా - కఫగతిః - ఇథంవ - మధ్యమావృత్తి త్వేనతి
నాడిత్వం కఫనాడ్యా - లక్షణమితి - వేదితవ్యం - ఇయంనాడితథానేన ప్రకారేణాశ్చ
ర్యాశ్చర్యసంక్లేతేతి వైద్యపారశైర్విజ్ఞేయా - నిర్ధార్యామధ్యమాయాయానాడి
తస్యాః కఫసంజ్ఞావాశ్చద్యసంజ్ఞాహ్యస్తీత్యర్థః ఆశ్చర్యత్వంచమధ్య స్థితకఫస్యాపరి
ణాతపిత్తద్యయస్యపరస్పరాభిసరణదశాయాం కఫనాడిమస్మత్ప్రవృత్త్యవ
త్వాదన్వర్తనంజ్ఞాచేయంధన్వ సైరికౌద్రష్టవ్యా ||

తా || మొదటిదియగు ఆనామిక, తర్జనీస్థానముల, నాశ్రయించియుండువాత
పితృయామగు నాడివ్యయముయొక్క మధ్యస్థానము, కఫస్థానమని యెరుంగవల
యు. అనగా, మధ్యమాంగులస్థానము నాశ్రయించియుండునట్టినాడి, కఫనాడియని
యు, ఆశ్చర్యనాడియనియు, నామధేయవ్యయముచేతిలసిట్లు. ఆశ్చర్యనాడియనగా
(మధ్యమమునందుండు క్లేష్మనాడికి ఉపరిభాగమునందు, పరస్పరాభిసరణనమయమున
వాత, పితృ, ధాతువులను, తానుస్పృశించకయుండుటయే.) ఆశ్చర్యత్వము.

నాడీత్రయస్థానములు.

శ్రీ॥ తర్జన్యాంపి త్రనాడిచ కఫనాడిచమధ్యమే । అనామిక్యాంవాత
నాడిచ ర్తతేనరజస్సునామ్ ॥

వ్యా॥ పూర్వస్థానేనైవతాదీ నాద్యాశ్రయజ్ఞానసృసాధ్యత్వేపి శిష్యబుద్ధి
నైశచ్యార్థం వినివృతతాదీనాదీస్తానానిజ్ఞాపయతి ॥ తర్జనామితి ॥ సర్వత్రసప్త
మ్యోః ఆశ్రయత్వం తర్జనామిత్తనాదీ పిత్రనాద్యాశ్రయభూతాత్వసిత్యర్థః ఏవమే
వాత్తరత్రాపిజ్ఞాతవ్యం - మధ్యమే - మధ్యమాంగుళాసిత్యర్థః - సరజస్సాంమను
స్యాణామేవవసంవిధానాదీనిర్ధార్య నాతి క్షణంతానామితిభావః ॥

తా || ఇపుడు, గ్రంథకర్త వాతాదినాడిస్థానముల తెలియజేయుచున్నాడు. తత్స్థానము నాశ్రయించియుండునట్టివాడి, పితృనాడియనయ, మ ఏమాంగులైనా శ్రయించి యుండునట్టివాడి, కన్యానాడియనయ, ఆహుమింను, ఆశ్రయించియుండునట్టివాడి వాతనాడియనయి నెఱుంగవలయు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ మూలేదవహతేపిత్రంనుధ్యేచవహతేకథః । అంతేచవహతే
వాయురై వ్యకృతాస్త్రస్యనిశ్చయమ్ ॥

వ్యా॥ పూర్వంవాతనాడ్యాః - ఆదిమత్వంపి త్రనాడ్యాః - అంతిమత్వంచనా
డిప్రసర దృష్టానిరూపితం - ఇదాసీంత్యంగుష్ఠమూలంబృష్టాన్ - పిత్రనాడ్యాఃఆది
మత్వం - వాతనాడ్యాశ్చరచత్వంచవ్యవస్థాపయతి ॥ మూలేతి వైద్యశాస్త్రస్య వై
ద్యశాస్త్రప్రతిపాద్యధాతుపరీక్షణస్యలక్షణజ్ఞాతవ్యమిత్యర్థః ॥

తా॥ వాతనాడిమొదటిదనియు, పిత్రనాడిఅంత్యమనియు, నాడిసంచారక్రమ
ముచే యిదివరకు జెప్పబడియె. ఇప్పుడు అంగుష్ఠమూలము నాశ్రయించిన మొద
టిది, పిత్రనాడియనియు, అంతమునందుండునది వాతనాడియనియు దెలియజేయు
చున్నాడు. మనుజునికి అంగుష్ఠమూలమునందు పిత్రనాడియనియు, మధ్యమమునందు
కథనాడియనియు, అంతమందు వాతనాడియందుననియు, వైద్యశాస్త్రజ్ఞుల నిశ్చ
యమిట్టిదని నెఱుంగవలయు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ ఆదౌవాచ్యుఃకథోమధ్యేఅంతేపైత్యంచవర్తతే । సర్వనాడీ
క్రమాదూహ్యంవైద్యశాస్త్రస్యలక్షణమ్ ॥

వ్యా॥ రోగపరీక్షాంగం ధాతువిధారణదశాయాస్తుతనామికాదిక్రమేణైవ క్ర
షీతవ్యమిత్యభిప్రేత్యాహ - ఆదౌవీతి ॥ సర్వంనుగమం ॥

తా॥ వాతనాడి మొదటయందుండుననియు, కథనాడి మధ్యమమునందుండునని
యు, పిత్రనాడి అంతమునందుండుననియు, ఇటులరోగపరీక్షాకాలమునందు, ఆనా
మికాదిక్రమముగ నిరీక్షించుదగు.

వాతాదినాడులయొక్కవిశేషస్వాభావికగతులు.

శ్లో॥ వర్షాభూన్ముకకాకలాపుకగతంపైత్యంజవంవర్తతే । మాయూ
రేభనుహంసకుకుటగతిఃశ్లేష్మస్థిరోవర్తతే । కూర్మవ్యాఢ
జలూకమీనగమనాందోళోమరుద్వర్తతే । ఇత్యేవంత్రివిధా
విశేషచలనానాడిబుడైర్గ్రాహ్యతామ్ ॥

వ్యా || వాతాదినాడినాం - విశేషస్వాభావికగతిమాహ . వద్వాభూరితి || వద్వా
భూర్కంఠాకః - శుకః - ప్రసీద్ధః - కాకశ్చ - లావుకః - తిత్తిరి - (అంధ్ర)భాషా
యాంతీతువ) తేమాంగతంగమనంభావేక్తః - తద్గమనసదృశసిశిష్టం ఆతపివజవంవేగవ
త్ - విధేయప్రాధాన్యాన్నపుంసకలింగతా - జవోవేగివవేగచేతివిశ్వః . ఏవంవిధంస
త్పైత్యంవర్తతే - ప్రసరతి - మాయూరవీవ - మయూరః - ఇభః - గజః - హంసః -
మరాః - కుక్కుటస్తామ్రచూడః - తేమాంగతీరివగతిర్యస్వాస్సాతథావిధః - ఆత
పివస్థిరః - మందప్రకారః - శ్లేష్మః - కఫనాడివర్తతే - కూర్మః - కనురః - వ్యాళః -
కృష్ణసర్పవిశేషః - జలూకః - రక్తపాః - (అంధ్ర)భాషాయాంజలగ) బహువచన
నియమస్తుస్థానపక్షమివ - నాకారాంతపక్షే రక్తపాస్తజలూకాయాం స్త్రియాంమ్ని
జలౌకసః - ఇత్యమరకాశేదర్యనాత్ || తతః స్త్రియాః పుంసదిత్యాదినా-పుంసద్భావ
మివక్షాయాంజలౌక ఇతిసమానేపులింగతా - మీనః - మత్స్యః - తేమాంగమనమివ
గమనయస్యతథోక్తః - ఆతపివవక్తః - డోలాంబోళనవత్కుటిలగతిః - మరుద్వాతనా
డివర్తతే - ఇత్యేవయాపేణ - త్రివిధావిశేషచలనాతిస్త్రివిధాః - ప్రకారాస్తాసాంవిశే
షైశ్చలతితితథోక్తాః ఇతిశబ్దః - విశేషపదవిశేషణంవా ఏవంవిధా నాడి - బుద్ధైర్ధాతు
నిర్ధారణసమర్థైర్గావ్యాతాం - జ్ఞానవిషయీక్రియతామిత్యర్థః ||

తా || ప్రైత్యనాడి, కప్ప, చిలుక, కాకము, తిత్తిరిపక్షి, వీటిగమనముతో
పుగ్గసనముగలవిగనుండుగాన మిగులవేగముగలదిగనుండు. కఫనాడి, నెనులి,
గజము, హంస, కోడి, వీటిగమనముతోతుల్యగమనముగలదిగనుండునని యెరుంగ
వలయు. గాన సది స్థిరముగనుండు. వాతనాడి, తాచేలు, సర్పము, జలగ, మీనము
చోల వీటిగమనముతోతుల్యగమనము గలదిగనుండుగాన, కుటిలగతిగలదిగనుండు.
ఇటులబుద్ధిమంతులు పితృదినాడుల గతివిశేషములు మూడువిధంబులుగనుండునని
యెఱుంగవలయు.

మరణకాలవాతాదినాడిలక్షణమ్.

గ్రో || వాతాధికోభవేదంతేమధ్యేష్టాధికోభవేత్ | వాతాధికో
భవేదాదావంతేపితృధికోభవేత్ ||

వ్యా || వాతనాడ్యః - మనుష్యాణాం - ప్రాణప్రాయాణసమయే - స్వస్థానం హయ || అవ్యస్థానేస్థిత్యా - ప్రకుప్తత్యాహ - వాతశతి - అంతేప్రాణప్రాయాణసమయేవాతః - వాతనాడిఅధికః - ప్రకోపికోభవేత్ | క్షేప రోగోన్నతికాలేమధ్యస్వస్థానభూతమధ్యమాంగులౌక్ష్యః - కఫః - అధికోభవేత్ - ఆదోస్వస్థానభూతానామికాయాంవాతః - వాతనాడి అధికోభవేత్ - అధిక్యంచమాంద్యాతిశయః - వాత రోగోన్నతినమయశితేషః - అంతేస్వాశ్రయభూతతర్జన్యాం పితృధికఃపైత్యనాడి అధికః - స్వభావసిద్ధవేగావేక్షయా - ద్విగుణ - వేగోభవేత్ |

తా || మనుజులకు, ప్రాణోత్క్రమణకాలమునందు, వాతనాడి, స్వస్థానమును వదిలి, ప్రాణాంతరమునందు నిలిచి, అతిమాన్ద్యమునుబెందు. కఫనాడి, క్షేప్రరోగాతిశయకాలమున స్వస్థానభూతమధ్యమాంకులియందధికవేగముగలదిగనుండు. వాతరోగాతిశయకాలమున, వాతనాడిస్వస్థానభూత, అనామికయందధిక మాన్ద్యముగలదిగనుండు, పితృనాడి, పితృరోగాతిశయకాలమున, స్వాశ్రయ భూతతర్జనయందు, స్వభావసిద్ధవేగముకంటే ద్విగుణవేగము గలదిగనుండు.

రోగసిరోగ నాడిలక్షణమ్.

శ్లో|| నాడీత్రయీవక్రగతిశాస్త్రేస్త్రికారోగఉచ్యతే | నాడీత్రయీ సమాస్యాచ్చేదరోగశ్శాస్త్రనిశ్చయం ||

వ్యా || నాడీత్రయీతి || యథానాడీత్రయీవక్రగతిః - కుటిలగమనంతదా ఆస్త్రికాశాస్త్రే వైద్యకోరోగఉచ్యచ్యతే - నాడీత్రయీసమానామికాదిక్రమేణ సమాన ప్రసారాస్యాచ్చేత్ ఆరోగః - రోగస్వాభావశాస్త్రలక్షణం - శాస్త్రే జ్ఞాపితమ్ ||

తా || వాత, క్షేప్ర, పితృ, నాడులుచూడును, వక్రగతిగలవిగనుండిన, రోగమనియు, మూడునాడులు సమగతిగనుండిన సీరోగమనియు నెరుంగందగు.

అథ బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరనాడివిచారః.

శ్లో|| క్షేప్రకోబ్రహ్మసంజ్ఞాస్యాగ్నితైత్త్యకోవిష్ణుసంజ్ఞాకః | వాతఈశ్వరసంజ్ఞాస్యాదితిధన్వన్తరైర్గుతమ్ ||

వ్యా || నాడినాంబ్రహ్మదిసంజ్ఞామాహ - క్షేప్రశతి - క్షేప్రకః - కఫనాడిబ్రహ్మసంజ్ఞః - బ్రహ్మతిపరిధాపితస్యాత్ - ఏవషేవోత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం ||

తా || కఫనాడి బ్రహ్మసంజ్ఞ గలదిగను, పితృనాడి విష్ణుసంజ్ఞ గలదిగను, వాతనాడి, ఈశ్వరసంజ్ఞ గలదిగనుండు. ఇటుల, భస్మంతరి కఫ, పితృ, వాత, నాడులకు బ్రహ్మదిసంజ్ఞలను గల్పించె.

అథద్వంద్వనాడీ లక్షణ, ద్వంద్వజ్వరలక్షణైక
నాడీజ్వరలక్షణాస్య త్తరత్రో చ్యం తే-
వాతపితృనాడీలక్షణమ్.

శ్లో|| బ్రహ్మనాడ్యాంహంసగతావీశ్వరోవైష్ణవంస్పృశేత్ | త్రినాడ్యోవక్రగతయోనాతపితృస్యలక్షణమ్ ||

తా || బ్రహ్మనాడ్యామితి || బ్రహ్మనాడ్యాంకఫనాడ్యాం - హంసగతౌ - మందగతౌ సత్యామిత్యర్థః - ఈశ్వరః - వాతనాడి - వైష్ణవం - పైతృనాడింస్పృశేచ్ఛయిది - త్రినాడ్యోవక్రగతయః - భవేచ్ఛేత్ - వాతపితృస్యలక్షణమ్ - ఇయమేవతీవ్రగతిశ్చేత్ - వాతపితృజ్వరస్యలక్షణం - సైవమందాచేత్ - అంతర్గతజ్వరస్యలక్షణమితి వేదితవ్యం ||

తా || బ్రహ్మసంజ్ఞ గల, కఫనాడి, మందగతి గలిగియుండినను, ఈశ్వరసంజ్ఞ గల వాతనాడి, విష్ణుసంజ్ఞ గల పితృనాడినిస్పృశించినను, మూడునాడులును, వేరువేరుగ, వక్రగతులుగలవిగనుండినను వాతపితృలక్షణమని ఎరుగవలయు. యీవాతనాడితీవ్రగమనముగలదిగనుండిన, వాతపితృజ్వరమనయు, యిదియే మందగమనముగలదిగనుండిన, అంతర్గతజ్వరమనియు నెరుగవలయు.

పితృవాయునాడీలక్షణమ్.

శ్లో|| బ్రహ్మనాడ్యాంహంసగతౌవిష్ణురీశ్వరకంస్పృశేత్ | త్రినాడ్యోవక్రగతయోపితృనాడ్యోలక్షణం ||

వ్యా || బ్రహ్మనాడ్యామితి || బ్రహ్మనాడ్యాంశ్లేష్మనాడ్యాం - హంసగతౌ - సత్యాం - విష్ణుః - పైతృనాడి - ఈశ్వరకం - వాతనాడిం - స్పృశేచ్ఛేత్ - త్రినాడ్యోవక్రగతయశ్చేత్ - పితృనాడ్యోలక్షణం ఇయమేవతీవ్రాచేత్ - పైతృవాయుజ్వరస్య మందాచేత్ - తదంతర్గతజ్వరస్యాపి లక్షణమితి - జ్ఞాతవ్యం ||

తా || కఫనాడికి, మందగమనముగలిగియుండినను, విష్ణుసంజ్ఞ గల పైతృనాడి మద్రసంజ్ఞ గల వాతనాడినిస్పృశించినను, కఫ, పితృ, వాతనాడులుమూడును, వక్రగమనముగలిగియుండినను, పి శవాయువనిగనును. యీవాతనాడికి, తీవ్రగతిగలది.

యుండిన, పితృవాయుజ్వరమనియు, మందగమనముగలిగియుండిన, అంతర్గతప్రైత్యవా
తజ్వరమనియు నెరుంగవలయు.

శ్లేష్మపిత్తనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ తమోనాడ్యాంకూర్కగతౌసాఙ్గికంరాజసఃస్పృశేత్ | త్రినా
డ్యోవక్రగతయఃశ్లేష్మపిత్తస్యలక్షణం ||

వ్యా॥ తమోనాడ్యామితి || తమోనాడ్యాం - ఈశ్వరస్యతమస్వరూపత్వా
త్ - వాతనాడ్యామిత్యర్థః - కూర్కగతౌవక్రగతౌసత్వాం - రాజసఃరజోగుణస్వ
రూపకబ్రహ్మసంజ్ఞక కఫనాడి - సాత్వికం - శుద్ధసత్వరూపవిష్ణుసాంజ్ఞిక ప్రైత్యనా
డింస్పృశేచ్ఛేత్ - త్రినాడ్యోవక్రగతయశ్చేత్ శ్లేష్మపిత్తస్యలక్షణం - ఇయమేవతీవ్రా
చేత్ - శ్లేష్మపిత్తజ్వరస్య - మందాచేత్ - తదంతర్గతస్యాపి - లక్షణం - బోధస్యం ||

తా॥ తమస్వరూపమగు వాతనాడి, మందగతిగలిగియుండినను, రజోగుణ
స్వరూపమగు కఫనాడి, శుద్ధసత్వరూపమగు విష్ణుసంజ్ఞగల ప్రైత్యనాడిని స్పృశించి
నను మూడునాడీలకు వక్రగతిగలిగియుండినను, పితృశ్లేష్మమని నెరుంగదగు. మతి
యు సితైత్యనాడి, వేగముగనడిచెనేని, శ్లేష్మపిత్తజ్వరమనియు, ఇదియ, మందముగ
నడిచెనేని, అంతర్గత శ్లేష్మపిత్తజ్వరమనియు నెరుంగదగు.

పితృశ్లేష్మనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ మృతనాడ్యాంమందగతౌజ్వరకోజీవకంస్పృశేత్ | త్రినాడ్యో
వక్రగతయఃపితృశ్లేష్మస్యలక్షణమ్ ||

వ్యా॥ మృతనాడ్యామితి || మృతనాడ్యాంవాతనాడ్యాం - మందగతౌసత్వాం
అర్థకః - ప్రైత్యనాడి - జీవకం - కఫనాడి - స్పృశేత్ - త్రినాడ్యోవక్రగతయశ్చే
త్ - పితృశ్లేష్మస్యలక్షణం - తత్ప్రతీవ్రమందగత్యోః పితృశ్లేష్మజ్వరస్యతదంతర్గతస్యాపి
లక్షణం - జ్ఞాతవ్యం - ఏవంచవాతశ్లేష్మ పితృసాయధాక్రమం - మృతజీవార్థకజీవక
సంజ్ఞాఅపి - నివృత్తాఇతి ఫలితార్థః - తత్ర వాతప్రైత్యనాడ్యోః పార్శ్వవిభాగాదిచ
లనేనతివ్యాఘ్రే - కించిద్ధస్యస్యత్వం - శ్లేష్మనాడ్యాస్త్రభాచలనే అమయస్యాసాధ్య
త్వమేవేతిహాస్థాభావః ||

తా॥ మృతసంజ్ఞగల వాతనాడి, మందగతిగలిగియుండినను, అర్థకమనుసం
జ్ఞగలప్రైత్యనాడి, జీవకమనుసంజ్ఞగల కఫనాడిని స్పృశించినను, వాత, పితృ, శ్లేష్మ

నాడులకు, వక్రగతిగలిగియుండినను, పితృశ్లేష్మమనియు, ఈ అర్థకసంజ్ఞగల పైత నాడి, వేగముగ నడచిన పితృశ్లేష్మజ్వరమనియు, మందగమనముగలదిగనుండిన అంతర్గత పితృశ్లేష్మజ్వరమనియును నెరుంగందగు ఇటుల, వాత, శ్లేష్మ, పితృనాడులు, క్రమముగ, మృతమనియు, అర్థకమనియు, జీవమనియు, సంజ్ఞలుగలవిగ నుండు. మత్రియు, నీమూడునాడులలో, వాత, పైతృనాడులకు, పార్శ్వచలనముగలిగిన, వ్యాధి కౌంచము నుసాధ్యమనియు, అటులశ్లేష్మనాడికిసగా పార్శ్వచలనము గలిగిన, వ్యాధి ఆసాధ్యమనియు నెరుంగందగు.

శ్లేష్మనాయులక్షణమ్.

శ్లో॥ విష్ణునాడ్యం మందగతావీశ్వరం బ్రహ్మసంస్పృశేత్ । త్రినాడ్యో వక్రగతయః శ్లేష్మవాయోశ్చ లక్షణమ్ ॥

వా ॥ విష్ణునాడ్యమితి ॥ విష్ణునాడ్యం పైతృనాడ్యం మందగతాసత్త్వం బ్రహ్మశ్లేష్మనాడి ఈశ్వరం వాతనాడి-స్పృశేచ్ఛేత్ - త్రినాడ్యో వక్రగతయశ్చేత్ - శ్లేష్మవాయోర్లక్షణం శ్లేష్మనాడ్యం వాతనాడి స్పర్శగతి సాధారణాచేత్ - శ్లేష్మవాయుః తీవ్రాచేత్ - తజ్వరః మందాచేత్ - తదంతర్గతశ్చేతి తాత్పర్యం ॥

తా ॥ పైతృనాడికి మందగతిగలిగియుండినను, కఫనాడి, వాతనాడిని స్పృశించినను, మూడునాడులకు వక్రగమనముగలిగినను, శ్లేష్మవాయువనియు, ఈశ్లేష్మనాడితీవ్రముగ నడిచెనేని శ్లేష్మవాయుజ్వరమనియు, మందముగ నడిచెనేని, అంతర్గత శ్లేష్మవాతజ్వరమనియు నెరుంగందగు.

వాతశ్లేష్మనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ అర్థనాడ్యం మందగతామృతకోజీవకం స్పృశేత్ । త్రినాడ్యో వక్రగతయో వాతశ్లేష్మస్య లక్షణమ్ ॥

వా ॥ అర్థనాడ్యమితి ॥ అర్థనాడ్యం అర్థకసంజ్ఞకపితృనాడ్యమిత్యర్థః - తస్మాన్ మందగతాసత్త్వం మృతకః - వాతనాడీ జీవకం శ్లేష్మనాడి - స్పృశేచ్ఛేత్ - త్రినాడ్యో వక్రగతయశ్చేత్ - వాతశ్లేష్మస్య లక్షణం - గతిశ్చేయంతీవ్రాచేత్ - వాతశ్లేష్మజ్వరః - మందాచేత్ - తదంతర్గతజ్వరః ప్రతిమస్తవ్యం ॥

తా ॥ అర్థకసంజ్ఞగల పితృనాడికి, మందగతిగలిగియుండినను, మృతసంజ్ఞగల వాతనాడి, జీవసంజ్ఞగల శ్లేష్మనాడిని స్పృశించినను, మూడునాడులు, వక్రముగ

నడిచెనే, వాతశ్లేష్మమనియు, నీవాతనాడి, కీఘ్రముగనడిచెనేని, వాతశ్లేష్మ జ్వర మనియు, మందగతిగలిగియుండిన నది అంతగఁత వాతశ్లేష్మజ్వరమనియు, నెరుంగవలయు.

నాతనాడిలక్షణమ్.

శ్లో॥ బ్రహ్మవిష్ణోర్మందగత్యోరుదనాడిగతిస్సుఖతా । త్రినాడ్యోవ
క్రగతయో విజ్ఞేయంనాతనాడికమ్॥

వా॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మవిష్ణోశ్లేష్మపైతృనాడ్యోర్మందగత్యోస్సుత్యోఃరుద్ర నాడ్యోఃనాతనాడ్యోఃగతిఃస్సుఖతాచేత్ - త్రినాడ్యోవక్రగతయశ్చేత్ - నాతనాడికం శుద్ధవాతనాడివిజ్ఞేయం గతిరస్యాస్త్రీవ్రాచేత్ కేవలవాతజ్వరః - మందాచేత్ - తదంతగఁతశ్చేత్యభిజ్ఞేయమ్॥

తా॥ కఫపిత్తనాడులకు, మందగతిగలిగియుండగ, వాతనాడియొక్క గమన ముష్ఫటముగనుండి, మూడునాడులకు, వక్రగమనముగలిగెనేని శుద్ధవాతనాడియని నెరుంగవలయు. యీవాతగతి, తీవ్రముగనుండిన, కేవలవాతజ్వరమనియు, మందముగనుండిన, అంతగఁతవాతజ్వరమనియు నెరుంగవలయు.

కఘగోగనాడిలక్షణమ్.

శ్లో॥ రుద్రవిష్ణోర్మందగత్యోఃబ్రహ్మనాడిగతిస్సుఖతా । త్రినాడ్యో
వక్రగతయోవిజ్ఞేయంశ్లేష్మలక్షణమ్॥

వా॥ రుద్రేతి॥ రుద్రవిష్ణోఃవాతపిత్తనాడ్యోర్మందగత్యోస్సుత్యోఃబ్రహ్మనాడి గతిః శ్లేష్మనాడిసంచారఃస్సుఖతాచేత్ - త్రినాడ్యోవక్రగతయశ్చేత్ శ్లేష్మలక్షణమ్ ॥ శుద్ధశ్లేష్మవ్యాధిస్సూయాపమితిజ్ఞేయం. గతేస్తీవ్రత్యేశుద్ధశ్లేష్మజ్వరఃమందత్వేతదంతగఁత శ్చేత్యభిప్రాయః॥

తా॥ వాత, పిత్త, నాడులకు, మందగతిగలిగియుండగ, కఫనాడిసంచారము స్ఫుటముగనుండి, మూడునాడులు, వక్రముగనడిచెనేని, శుద్ధశ్లేష్మమనియు, యీకఫ నాడిగతి తీవ్రముగనుండిన, శ్లేష్మజ్వరమనియు, మంథముగనడిచిన, అంతగఁత శ్లేష్మ జ్వరమనియును నెరుంగందగు.

పిత్తనాడిలక్షణమ్.

శ్లో॥ బ్రహ్మరుద్రామందగతీవిష్ణునాడిగతిస్సుఖతా । త్రినాడ్యోవక్ర
గతయోపిత్తనాడ్యస్తులక్షణమ్॥

వా॥ బ్రహ్మరుద్రాదితి ॥ బ్రహ్మరుద్రౌమందగతిశ్లేష్మవాతనాద్యౌమందగతి
-చేతవిష్ణునాడిగతిఃపైత్యనాడిప్రచారఃస్ఫుటాచేత్ - త్రినాద్యౌవక్రగతయశ్చేతపిత్రనా
ద్యాఃపిత్రనాడి మూలకేవలపైత్యరోగస్యస్వరూపమిహోద్భవం - గతి స్సస్యాస్తీక్షణ
త్వేకస్థపైత్యజ్వరః - మందగతిశ్చేతతదంతగతశ్చేత్యభిప్రాయః॥

తా॥ శ్లేష్మ, వాత, నాడులకు, మందగమము గలిగియుండగ, పైత్యనాడి
ప్రచారము, స్ఫుటమయ్యేనేని, మూడునాడులకు, వక్రగతిగలిగిన, కేవల పైత్యమని
యు, యీపైత్యనాడి, స్ఫురముగనడిచెనేని పిత్రజ్వరమనియు, మందముగ చరించిన -
అంతగత పిత్రజ్వరమనియును నెరుంగవలగు.

అథ విషమసంకలిత నాడివిచారః.

శ్లో॥ త్రినాద్యౌమందగతయస్త్రీనాడిగతయస్సమాః । త్రినాద్యౌ
మందగతయఃత్రినాడిగతయోజవాః॥

*

వా॥ త్రినాద్యౌదితి ॥ ఏకస్మిత్తజేత్రినాద్యాఃవాతశ్లేష్మపిత్రనాడ్యఃవక్రగత
యఃకుటిలప్రచారాః - ఆపరస్మిత్తజేత్రినాడిగతయః సమాఃవాతశ్లేష్మపిత్రనాడ్యః
సమాన ప్రచారాః - ఆన్యస్మిత్తజేత్రినాద్యౌవాతశ్లేష్మపిత్రనాడ్యఃమందగతయః
గత్యామందప్రకారాః - తదుత్తరక్షణేత్రినాడిగతయః జవాశ్చభవీయుశ్చేతకోభః
ఉక్రవక్రగత్యాది క్రమముల్లంఘ్యైవపూర్వస్మిత్తజేవక్రగతిఃసమగతిమందగతి జవ
గతిర్వాభవతి - ఉత్తరక్షణేత్త్రీయే వక్రాజవగతిర్వాభవేత్ చతుర్థక్షణేసమమందా
మందసమావాభవేత్ - ఏవయాపేణనాడిత్రయ్యాస్సంకలనేవిషమ సంకలితనాడిత.
జ్వరశ్చేతిమంతవ్యం॥

తా॥ వాత, శ్లేష్మ, పిత్రనాడులుమూడును, వక్రక్షణమందు కుటిలగతిగలవి
గను, త్తజౌ నరమునందు, సమగతిగలవిగను, మరియొకక్షణమునందు, మందగతిగలవి
గను, తదుత్తరక్షణమునందు, తీవ్రగతిగలవిగను, లేక యీమామూడునాడులు పైజెప్పం
బడిన వక్రగత్యాదులను అతిక్రమించి, పూర్వక్షణమునందు వక్రగతి, సమగతి, మంద
గతి, తీవ్రగతిగలవిగను, ఉత్తరక్షణమునందు, తృతీయక్షణమునందును, వక్రగతి, తీవ్ర
గతిగలవిగను, చతుర్థక్షణమునందు, సమగతి మందసమములుగనుండెనేని, విషమసంక
లితనాడియనియును, విషమసంకలితజ్వరమనియును నెరుంగవలయు.

అథ వాతాదినాడిషు ద్వాత్రింశద్దోషప్రాప్తి

నాడిలక్షణమ్.

శ్లో॥ ముహులూకవగతిఃపిత్తోముహుర్భృకగతిస్తథా | ద్వాత్రింశద్దో
షాస్సంప్రాప్తాముహుశ్శుకగతిశ్శివః॥

*

వ్యా॥ ముహురితి॥ పిత్తః పైత్యనాడిలాభకగతిః - ముహురిత్యత్ర సర్వత్రపిస్సా
గ్రాహ్య - ముహుర్భుహుః - తిత్తిరిగతిసదృశగతిశ్చేత్ పిత్తః పైత్యనాడివాముహుర్భు
హుః భకగతిః మండుకపులిః మణ్డూకకంఠనాడి చలనసదృశగతిర్వాభవేయశ్చేత్ -
శివః వాతనాడివా - ముహుర్భుహుశ్శుకగతిశ్చస్యాచ్ఛేత్ ద్వాత్రింశద్దోషాః జహ్వీనో
నాదినిస్తామశివాహతూదిగ్రంథ ప్రతిపాదితదోషాసమ్రూప్తా భవేయిరితిభావః ద్వా
త్రింశద్దోషలక్షణానుశ్రవసరభయాన్నలిఖ్యతే - ద్వాత్రింశద్దోషశాస్త్రయోస్త్రయోద
శసన్నిపాతజ్వరాశ్చేత్సప్తనై - ఏతస్సర్వంధాతునిర్ధారణసమర్థేచ్ఛిత్త్యతైః పరికోశ్యం॥

తా॥ పిత్తనాడి, మాటిమాటికి, తిత్తిరిసదృశగతిగలదిగను, లేక, చలుమూర
కప్పయొక్క కంఠనాడిచలనముతోతుల్యమగు, గమనముగలదిగనుండినను, లేక, వా
నాడి, మాటిమాటికి చిలుకగమనమునకు సమమగుగతిగలిగియుండిన, జహ్వీదోషాది
ద్వాత్రింశద్దోషములు, సంప్రాప్తములగునని నెరుంగవలయు.

సూతికావాయునాడిలక్షణమ్.

శ్లో॥ ముహుర్బుందగతిర్భృశ్శ్చముహుర్జ్వవగతిశ్శివః | ముహుర్జ్వవగతి
ర్విష్ణుః సూతికావాయులక్షణం.

*

వ్యా॥ ముహురితి॥ అత్రాపి ముహుః పదేనపిస్సా గ్రాహ్య - బ్రహ్మోక్తేష్వనా
ముహుర్భుహుః మందగతిస్స్యాచ్ఛేత్ - శివః వాతనాడివా - ముహుర్భుహుః జవగతి
వక్రగతిశ్చయది - పిత్తనాడిముహుర్భుహుః - తివగతిర్వాస్యాత్ సూతికావాయోస్సూ
తికానిమిత్తకవాగైర్లక్షణం - స్వరూపమినిర్ధాన్యం పైత్యవాయోరేవసూతికా వ
యోరుత్పత్తిరితిసరత్వాకరణాహటగ్రంథాదిషుద్రష్టవ్యం॥

తా॥ శ్లేష్మనాడి, మాటిమాటికి మందగతిగలదిగను, వాతనాడి, మాటిమా
టికి శీఘ్రగతిగలదిగను, ఇటుల పిత్తనాడికిసగా, శీఘ్రగతిగలిగిన, సూతికావా

వనియు నెరుంగవలయు. నీసూతికాచాయపు పితృవాచాయపువలన జనించునని నెరుంగండగు.

అథవాహ్యజ్వరాంతగ్రతజ్వర అస్థిగతజ్వరనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ జవవక్రాస్త్రినాడ్యశ్చమందవక్రాస్త్రినాడీకాః । ఏకశ్లేష్మావక్రగతిఃజ్వరాంతరతిరస్థిగః॥

వ్యా॥ జవేతి ॥ త్రినాడ్యంవాతశ్లేష్మపితృనాడ్యంజవవక్రాః తీవ్రకుటిలశ్చేత్ జ్వరఃశరీరవాహ్యసస్తాసకృత్ బాహ్యజ్వరఃత్యర్థః । త్రినాడీకాఃసుద్ధవక్రాఃమందవక్రా ర్థోనుటిలగతయశ్చేత్ అంతగః=తిః అంతగః=తజ్వరఃత్యర్థః । వాతపితృనాడ్యోస్సాధా వికగత్యోరేవ- శ్లేష్మంఏకవినమందవక్రార్థోవక్రగతిశ్చేత్ । మధ్యమాంగుళిమధ్యైత్యై వవాచవేతస్తతః । తాడయశ్చేత్ అస్థిగః । అస్థియావచ్ఛరీరాధారకవృష్టభాగావస్థిత బృహచ్ఛల్కబిశేషః- తద్గచ్ఛతిత్యస్థిగః- అస్థిగతజ్వరఃత్యర్థః । అంతగతిరత్యైత్ర అంతశ్శరీ రాంతఃగచ్ఛతీతిసూక్ష్మాకారణాహ్నితీత్యర్థః- అంతగతిరమృభయత్రాపిఅస్వర్ణసంజ్ఞా ।

తా॥ వాత, శ్లేష్మ, పితృనాడులుమూడును, తీవ్రముగను, వక్రముగనునడిచె నేని, బాహ్యజ్వరమనియు, యీమాడునాడులు, మందముగను, వక్రములుగను, చరించెనేని, అంతగ్రతజ్వరమనియు, వాతపితృనాడులకు సాధావికగతిగలిగియుండగ శ్లేష్మనాడియొకటిమాత్రము, మందముగను నడిచెనేని, అస్థిగతజ్వరమనియును నెరుంగండగు. అస్థిగతజ్వరమనగా, వెన్నయొముకను ఆశ్రయించినది.

అసాధ్యనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ అనిలోయాతిపితృస్యపితౄయాతికఫాలయమ్ । కఫస్యకంఠమా లాయానభవేత్తస్యజీవనం॥

వ్యా॥ అనితేతి ॥ అనిఃవాతనాడిపితృస్యపైతృనాడేస్తానమితిశేషః । యాతిగచ్ఛతియదిపితృపైతృనాడివకఫాలయంశ్లేష్మస్థానంయాతిప్రాప్నోతియతియస్యపుంసః యాప్రాప్తికఫాలయః పితృనాడికఫస్యశ్లేష్మనాడ్యోః కంఠమాలాకంఠమాలావత్ శ్లేష్మమూపుత్యతిష్ఠంతీభవేత్- తస్యజీవనమపి నభవేత్సన్ధాస్యతి॥

తా॥ యేపురుషునియొక్క వాతనాడి తైత్తనాడిస్థానమునకేగినను, పిత్రనాడి కఫనాడిస్థానమునకుజనినను, యూపిత్రనాడి, కఫనాడి, కంతమాత్రకతెరగునవ్యాపించియుండినను ఆపురుషుడు, యమపుంధిరమునకేగునని నెరుంగందగు.

సన్నిపాతనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ మందంమందంశిథిలశిథిలం వ్యాకులంవ్యాకులంవా । స్థితాస్థి
త్వాత్పరితగమనం పంచసూక్ష్మంగదానాం । ఏవంనాడీత్రివిధ
గతయోయస్యహస్తేపదేవా । దృశ్యస్తేమిజగతిసభవేత్తస్యజీ
వాభిలాషః॥

*

వ్యా॥ మందమందమితి॥ మందంమందంమందప్రకారంసర్వత్రప్రకారేగుణవచనస్యేతిద్విర్భావః- శిథిలశిథిలంనివాతనస్మోకపత్ - శిథిలప్రకారసంచారం- వ్యాకులం వ్యాకులంవాసంశయజనకత్వేనస్థితాస్థిత్యాస్వవేగాధావాత్ - అదర్శనీయతయాక్షణంక్షణమతస్తానంత్యరితగమనం- ఉష్ణుతోన్యైష్టుత్యధావదశ్వగతివత్ క్షిప్రగమనం ఏవం రూపాపంచ- పంచావస్థాః- నాడీనాంసంభావేయశ్చేత్ గదానాంకాగాణాం అపస్తానమితేకేషః తత్సూక్ష్మంసూక్ష్మతయావిభావ్యమిత్యర్థః- ఏవంప్రకారేణ ఆమీపూర్వోక్తానాడీత్రివిధగతయః- త్రివిధనాడి ప్రచారాత్త్యగః- తామ్యస్యపుంసః హస్తేపదేవాదృశ్యస్తేతస్య జగతిఅస్మి తోకేజీవాభిలాషః ఆయంజీవివ్యతీత్వభిలాషః సభవేత్॥

తా॥ వాత, క్లేష్క, పిత్రనాడులగతులు, మంతమందముగను, వాయురహిత మగుస్థలమునందున్న పాముకుసుముతెరగున, శిథిలశిథిలగతిగలవిగను, వ్యాకులవ్యాకులముగను, నిలిచినిలిచియు, నెగరెగరినచుచు అశ్వగతిచందంబున, క్షిప్రగమనముగలవిగనుండిన రోగములస్థితిని, సూక్ష్మముగ నెరుంగందగు. ఈరీతిగ, యేపురుషునియొక్క హస్తమునందుగాని, లేక పాదమునందుగాని గనుపడునో ఆపురుషుని జీవాభిలాషలేదని నెరుంగవలయు.

శుభనాడీలక్షణమ్.

శ్లో॥ సువ్యక్తతానిర్మలత్వం స్వస్థానస్థితిరేవచ । అచంచలమమంద
త్వం సర్వేషాంశుభలక్షణమ్॥

*

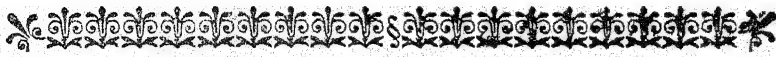
సఃవ్యా! వ్యక్తేతి - సువ్యక్తతానుష్ఠుఃస్ఫుటత్యేనభాసమానతా- నిల్పలత్వండా
 వరాహిత్యం-స్వస్థానస్థితిః అన్యస్థానమప్రాప్త్యైవసర్వాణాం నాడినాంస్వస్థానేవృత్తిః
 ఆచంచలమిత్యత్రభావప్రభావసిద్ధేశఃచాంచల్యాభావః- ఆమందత్వంసూంద్యతిశయా
 భావః ఏతత్సర్వంసర్వేహంకోగాణాం కుభలక్షణంసాధ్యత్వరూపశోభనజ్ఞాపకం॥

తా॥ నాడులయొక్కగతి, స్ఫుటముగను, దోషరహితముగను, స్థానాంతర
 ముజెందకయుండుటయును, చాంచల్యరాహిత్యముగను, మాన్ద్యరహితముగనుండిన
 సర్వరోగంబులు సాధ్యంబులని నెఱుంగవలయు.

గద్య॥ ఇతిసామూరివంశ పయఃపారావారరాకాసుధాకరాయమానస్య
 శ్రీమద్గోపాలాచార్యసూరేంద్రసూర్యేన శ్రీకృష్ణసూరీణామరచితా
 నాడినిరూపణాఖ్యాశ్చనీదేవకృతసప్తవింశతిశ్లోకీ
 వ్యాఖ్యానసమాప్తాభూత్.

ఇటుల ఆశ్విని దేవతలచేజేయబడిన నాడినక్షత్రమాలయను నీగ్రంథ
 ము, శ్రీకృష్ణసూరిచే జేయబడిన, నాడినిరూపణంబును
 వ్యాఖ్యానసహితముగ ముగిసెను.

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

నా డీ ని ర్ణ య ము.

నామ్యత్పత్తిప్రకరణము.

శ్లో॥ యేవైయావద్వికారాఃప్రకృతివికృతయోయాశ్చతేషాంజనిత్రా।
యేదేవాశ్చక్షురాచేరథసకలమిదం యత్సమూహైర్విస్మృష్టం ।
యత్సంక్షోభాత్త్రిమూర్తిః ప్రథితమిహాయతఃపాలనాదీస్వసి
ద్ధా । సామూలాఖ్యాజనేభ్యోనితరతుసుసుఖంముక్తయేనశ్చ
భూణూత్ ॥

✽

కం॥ ఆద్యంతావన్నాడి కావిజ్ఞానాదేవపాత ప్రభృతిజనితానామామయానాం
సాధ్యాసాధ్యసభేదకజ్ఞానంప్రాప్యడే అత ఏవతన్నిరూప్యత ఇతి॥

తా॥ వైద్యుడు ప్రథమంబున వాతపితృద్వివైషమ్యములచే జనించెడివ్యాధుల
సాధ్యాసాధ్యంబులను, తత్త్వవ్యాధిభేదంబులను, నెఱుంగుటకు నాడిజ్ఞానమే మూల
కారణముగనుండు, అట్టి నాడిగతి విశేషజ్ఞానముకలిగెనేని రోగస్వరూపంబును దెలిసి
కొని తగిన చికిత్సజేయందగు, కావున ఆనాడులస్వరూపంబులను దెలియంజేసెద.

శ్లో॥ కందమధ్యస్థితానాడిసుషుమ్నైతిప్రకీర్తితా । తిష్ఠంతేపరితస్స
ర్వాశ్చక్రేస్సేన్నాడికాస్తతః॥

✽

తా॥ శరీరమునందలి మూలాధారమధ్యంబున సుషుమ్నయనునొకనాడియున్న
యది. మఱియు వచింపంబోయెడి శ్లాపింగళాది నాడులక్షణమున్నాడిని చుట్టు
కొనియుండు.

ఆత్మతాత్పర్యసహితము

శ్లో॥ సార్థప్రీతికోట్యోనాఙ్యోహిస్థూలాసూక్ష్మాశ్చ దేహినామ్ । నా
భివృద్ధిబద్ధాస్తాస్త్రిత్యగూర్థవినశస్థితాః॥

*

తా॥ మనుజుల దేహంబున స్థూలసూక్ష్మంబులగు మూడుకోట్ల యేబదిలక్షలనాడు
లున్నయవి. అన్నాడులు మూలాధారంబును నాశ్రయించి కొన్నియూర్థవధాగంబున
ను, కొన్ని యభోధాగంబునను మఱికొన్ని తిర్యగ్భాగంబునను, వ్యాపించియున్నవి.

శ్లో॥ త్రిమకోట్యార్థతోటీచయానిలోమానిమానుషే । నాడీముఖాని
సర్వాణిఘృనింతుంతురంతిచ॥

*

తా॥ మఱియు పైనాడులను, నాశ్రయించి మూడుకోట్ల యేబదిలక్షల రోమం
బులున్నయవి, అరోమంబులే నాడులకు ముఖంబులనంబడు. అందుడియే చమట
ద్రవించు.

శ్లో॥ నానానాడీప్రసవగంసర్వభూతాంతరాత్మని । ఊర్థ్వమూల
మనశ్చాఖంవాయుమాగేణసర్వగమ్॥

*

తా॥ మనుజుల దేహమందు పైబెప్పిననాడుల కాధారభూతంబై పరబ్రహ్మ
స్వరూపమగు నాకసూక్ష్మవాయువుగలదు. అది ప్రాణాదివాయువుల ద్వారాదేహమం
తటను వ్యాపింపుచుండు.

శ్లో॥ ద్వీసప్రతిసహస్రాణీనాడ్యస్స్యైర్వాయుగోచరాః । కర్మమా
గేణానుషీరాతిర్యంచసుషీరాత్మికా॥

*

తా॥ ఈపైనాడులతో డెబ్బదిరెండువేల నాడులు వాయుసంచారయోగ్యం
బులైయుండు. మఱియు అనాడులు వాయుమాగేణాద్వారా పునరావృత్తి ప్రాప్త
కర్మరూప ఛిద్ర విశిష్టంబులై తిర్యగేతరంధ్రప్రధానభూతంబులుగనుండు.

శ్లో॥ తర్పయంతిరనైదేహంసద్యస్తోయైరివార్ణవమ్ । ద్వాసప్రతి
సహస్రంతతాసాంస్థూలాఃప్రకీర్తితా॥

*

తా॥ నడులునిజజలంబులచే, సాగరంబును, సమృద్ధిగావించుచందంబున పైనా
డులు దేహినేవించెడి యన్నపానాదుల రసంబుచే దేహంబును వృద్ధిజేయుచున్నయది.
అందు వెయ్యిన్ని డెబ్బదిరెండునాడులు స్థూలనాడులుగనున్నయవి.

శ్లో॥ దేహేధమన్యోధన్యాస్తాఃపంచేంద్రియగుణైఃపహః | స్థాభికం
దస్థితాస్తాస్తునాథౌచక్రేబ్రవేష్టితాః॥

✽

తా॥ పైనాడులలో శబ్దస్పర్శరూప రసగంధాత్మక పంచేంద్రియగుణ గ్రాహకంబులుగు నాడులే మిగుల శ్రేష్ఠంబులుగనుండు. ఆద్యైవనాడులు మూలాధారంబు నాశ్రయించి నాభివక్రంబునం బ్రవేశించియున్నయవి.

శ్లో॥ తాసాంచసూక్ష్మసుషిరాణి శతానిసప్తస్వత్పానియైరసకృద
న్నరసంవహద్భిః | ఆప్యాయతేవపురిదంహీన్మణామమీషామ
మృస్రవద్భిరివసింధుశతైస్సముద్రమ్॥

✽

తా॥ పైజెప్పబడిన స్థూలనాడులను శాశ్రయించి నిర్మలమైన యేడుసూక్ష్మ ప్రధాననాడులు సూక్ష్మభిద్రములలో గూడియుండు ఇవిప్రతిదినము మనుజులు భక్షి చెడి యన్న ప్రాణుల రసమును వహింపుచు సముద్రము నానావిధనదులచే నాపా యము బొందుచుండంబున శరీరమును వృద్ధిజేయుచున్నవి.

శ్లో॥ అపాదతఃప్రభృతిగాత్రమశేష మాసామానుస్తకాదపిచనాభి
పురస్థితేన | ఏతస్మద్దంగభవచర్మచయేనబద్ధంకాయంనృణామ
హసిరాశతసప్తకేన॥

✽

తా॥ మూలాధారంబును నాశ్రయించి పాదముమొదలు శిరముపర్యంతమువా పించియుండెడి యేడుసూక్ష్మనాడులచే మనుష్యదేహము వృదంగము చర్మముచేగట్టి బడియుండు తెఱంగున బంధింపబడియున్నయది.

శ్లో॥ ఇళాచపింగళౌచైవసుషుమ్నాచసరస్వతీ | వారుణీచైవపూ
షాచహస్తిజిహ్వాయసస్వినీ | విశ్వోదరీకుహూశ్చైవశంఖినీచప
యస్వినీ | అలంబుసాచగాంధారిముఖ్యాశ్చైతాశ్చతుర్దశ॥

✽

తా॥ పైనాడులలో ఇళా, పింగళౌ, సుషుమ్నా, సరస్వతీ, వారుణీ, పూ షా, హస్తిజిహ్వ, యసస్వినీ, విశ్వోదరీ, కుహూః, శంఖినీ, పయస్వినీ, అలంబు గాంధారి, అనునీ, పదునాలుగునాడులు ముఖ్యంబులుగనుండు.

శ్లో॥ ఇళాచపింగళాచైవనుషుమ్నాచనరస్వతీ । గాంధారిహస్తీజి
హ్వచకుహూఃపూషాయశస్వినీ॥ చారణాశంబుసావిశ్వాశంభి
నీచపయస్వినీ । ఏతాఃప్రాణవహనాఙ్గ్యజీవకోశేప్రతిష్ఠితాః॥

తా॥ నామాంతరములుగల పైపడునాలుగు నాడులు ప్రాణవాహినులై జీవకో
శంబునం బ్రతిష్ఠింపబడియున్నయవి.

శ్లో॥ తతప్రథానానాద్యస్తుదశవాయుప్రవాహికాః॥ *

తా॥ పైపడునాలుగు నాడులతో పది ప్రాణాది వాయువాహినులైయుండుట
వలన నవి మిగుల ప్రధానంబులుగనుండు.

శ్లో॥ ఇళాపింగళయోచ్చైవనుషుమ్నాచోర్ధ్వగామినీ । గాంధారి
హస్తీజిహ్వచప్రసారగమసేస్థితా॥ అలంబుసాయశస్విన్యాదక్షి
ణాంకేసమన్వితేకుహూకశంభినీచైవవామాంకేచావలంబితా॥
ఏతాసుదశనాతీషునానాకార్యప్రసూతికా॥ *

తా॥ ఇళా, పింగళా, సుషుమ్నాయను నీమూడు, నాడులు శరీరమునందూ
ర్ధ్వగామినులైయుండు. గాంధారి, హస్తీ, జిహ్వ, యనునాడులు చేతులు మొదల
గునవి జాచుటకును, మడుచుటకును, నుపయుక్తంబులైయుండు. అలంబుసా, యశ
స్వినీ, యనురెండునాడులు దక్షిణాంగంబునను, కుహూ, శంభినీ, యనునాడులు
వామాంగంబునను, వ్యాపించియుండు. అప్పదినాడులతో మధ్యమంబుననుండెడి పూ
రయను ప్రశూతికానాడి సమస్తకార్యంబులను జేయుచుండు.

శ్లో॥ ఇళాచవానునాసాయాందక్షిణేపింగళామతా । సుషుమ్నాబ్ర
హ్మరంధ్రేచగాంధారివామచతుషి ॥ దక్షిణేహస్తీజిహ్వచపూ
షాకర్ణైఃఫదక్షిణే । వామేయశస్వినీజ్ఞేయాముఖేచాలంబుసామ
తా॥ కుహూశ్చలింగమూలేస్యాచ్ఛంభినీశిరసోపరి । ఏవంద్వా
రంసమాశ్రిత్యతిష్ఠంతిదశనాడికాః॥ *

తా|| వామనాసీకయందు శశయు, దక్షిణనాసీకయందు పింగళయు, బ్రహ్మరంభ్రంబున నుడుముయు, వామశేత్రంబున గాంధారియు, దక్షిణశేత్రంబున హస్తీజిహ్వయు, దక్షిణకర్ణంబున పూషణు, వామకర్ణంబున యశస్వినయు, జిహ్వయందలంబున య, శిశ్నంబున కుహువు, శిరంబున శశినియు, వ్యాపించియుండు.

పదినాడులను ఆశ్రయించియుండెడి

పదివాయువులు.

శ్లో|| ప్రాణోపానస్సమానశ్చఉదానోవ్యానవీవచ | నాగఃకూర్మో
భక్యకరోదేవదత్తోధనంజయః|| ఏతేనాడీషుసర్వాసుచరంతిదశ
వాయవః | ఏతేషువాయవఃపంచముఖ్యాఃప్రాణాదయస్త్వ
తా|| తేషుముఖ్యతమావేతాప్రాణాపానానరోత్తమే| ప్రాణ
ఏవైతయోర్ముఖ్యస్సర్వప్రాణభృతాంసదా||

✽

తా|| ప్రాణము, అపానము, సమానము, ఉదానము, వ్యానము, నాగము, కూర్మము, కృకరము, దేవదత్తము, ధనంజయుము, అను నీపదివాయువులూ సర్వనాడులయందును సంచరింపుచుండు అయిన నిప్పుది బాయువులలో ప్రాణాది పంచవాయువులు ముఖ్యంబులుగను, అందు ప్రాణాపానంబులు మిగుల ముఖ్యంబులుగను, వానిలో ప్రాణమత్యంత ముఖ్యంబుగనుండు.

శ్లో|| శబ్దగ్రహశ్రుతేనాడీరూపగ్రహశ్చలోచనే| గంధగ్రహానాసికా
యారసనాయారసావహః || ఏవంత్యక్షుస్పర్శవహశ్చబ్దకృ
ద్ధృదయాన్ముఖే | మనోబుద్ధ్యాదీకంసర్వంహృదయేషుప్రతిష్ఠిత
మ్ || పురీతత్యాంనునస్థిత్యానిద్రాసమభిజాయతే||

✽

తా|| కణకంబులయందు వ్యాపించియుండు నాడులు శబ్దగ్రాహకంబులుగను నాయనంబులయందుండునవి రూపగ్రాహకంబులుగను నాసీకయందుండు నవి గంధగ్రాహకములుగను, జిహ్వయందుండునవి రస గ్రాహకముగను, చర్మమునందుండునవి స్పర్శ

గ్రాహకముగను, హృదయము, ముఖము, వీటియందుండునవి శబ్దాచ్చారణమునకును, సుపయోగముగనుండు. మనస్సు, బుద్ధి, ఇవి హృదయమున ప్రతిష్ఠింపబడియుండు. పురోతతియను నాడియందు మనస్సు లీనబయ్యెనేని సప్పదు సరునికి నిదురబట్టు.

వాక్యం॥ అన్యసాంనామాన్యవిశారదాయాం॥

తా॥ ఔజ్జ్వలమైన పడనాలుగు నాడీనామములుగాక నితరనాడుల నామంబులు శారదయను గ్రంథమునందు జెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ గాంధారిహస్తజిహ్వభ్యాసపూషాలంబుసామతా । యశస్వి
నీశంఖినీచకహూస్యస్సప్తనాడయః॥ వాక్యం ॥ తాసాంస్థి
స్వరూపయోగార్థవే॥

తా॥ గాంధారి, హస్తజిహ్వ, పూషా, ఆలంబుషా, యశస్వినీ, శంఖినీ, కుహూయను నామంబులుగల యేడునాడుల స్వరూపంబును, స్థితీయు, యోగాణామనను గ్రంథంబున జెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ ఇశాపృష్ఠేతుగాంధారిమయాగళసన్నిధా । సవ్యపాదాది
నేత్రాంతాగాన్ధారీపరికీర్తితా॥

తా॥ గాంధారియనునాడి మయాగళవణముగలదియై ఇళ యనునాడికి వృత్తము నాశ్రయించి సవ్యపాదము మొదలు నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు,

శ్లో॥ హస్తజిహ్వత్పలప్రేతో నాడీకస్యవైరస్థితా । సవ్యభాగ
గ్యమూర్ధాదిపాదాంగస్తాంకమాశ్రితా॥

తా॥ హస్తజిహ్వయనునాడి నల్లకలువ వణము గలదియై ఇళ యనునాడికి ముందుభాగము నాశ్రయించి సవ్యభాగమున శిరస్సుమొదలు పాదాంగుష్ఠమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో॥ తూషాతుపింగళాపృష్ఠేనీలజేమూతసన్నిధా । యామ్యభాగ
స్యనేత్రాంతాయావత్పదలంగతా॥

తా|| పూవయసునాడి నల్లనిచేగుచ్చాయ గలదియై పింగళయసునాడికి ఘృష్ణ భాగమునుండి దక్షిణభాగమున పాదాంగుష్ఠము మొదలుకొని నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో|| అలంబుసార క్తవర్ణానాడీతస్యాఃపురస్థితా| పాదాంగస్థాంత
మారభ్యనేత్రాంతంబక్షిణేశితా||

✽

తా|| అలంబుసయసు నాడి రక్తవర్ణముగలదియై పింగళయసునాడికి ముంగు భాగము నాశ్రయించుకొని కుడిపాదాంగుష్ఠము మొదలు నేత్రాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో|| యశస్విసేషంఖవర్ణాపింగళాపూర్వదేశగా| పాదాంగస్థాంత
మారభ్యదక్షిణమూర్ధాంతమాశితా||

✽

తా|| యశస్విని యసునాడి శంఖవర్ణము గలదియై పింగళయసునాడికి పూర్వ భాగము నాశ్రయించుకొని దక్షిణ భాగమునందు పాదాంగుష్ఠాంతము మొదలు శిరః బువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో|| గాంధార్యాశ్చసరస్వత్యామధ్యస్థాశంఖినీమతా | సువర్ణవ
ర్ణాపాదాదికర్ణాంతాసప్యధాగతే||

✽

తా|| శంఖినియసునాడి స్వర్ణవర్ణముగలదియై గాంధారి సరస్వతీ, యశు నాదులకు మధ్యము నాశ్రయించి సప్యపాదము మొదలు కణాంతమువరకు వ్యాపించియుండు.

శ్లో|| కుహూరిప్రోక్తాశ్వేతవర్ణావారుణీపూవనుధ్యగా| పాదాంగు
స్థావిమూర్ధాంతాయావ్యధాగేకుహూగ్నతా||

✽

తా|| కుహుయసునాడి శ్వేతవర్ణముగలదియై వారుణీ, పూవా, యసునాదులు మధ్యము నాశ్రయించుకొని యావ్య పాదాంగుష్ఠము మొదలు శిరస్సువరకు వ్యాపించియుండు.

వాక్యం|| రావనాసరస్వతీవిశ్వాదరీశంఖినీవీతాఅప్రిధాన
తేవోక్తాః ఉక్తంచ||

✽

తా॥ రావనా, సరస్వతి, విశ్వదరి, శంఖునీ, యనునాహులును ప్రధానంబులుగ జెప్పబడియున్నవి.

శ్లో॥ ముక్తిమార్గేసుషుమ్నసాబ్రహ్మరంధ్రేఽతీర్తితా । అవ్యక్తాసాచవిజ్ఞేయసుషుమ్నా వైష్ణవీస్థితా॥ *

తా॥ సుషుమ్నయనునాడి ముక్తిమార్గమునందుంటుండే బ్రహ్మరంధ్రంబున జెప్పబడు అన్నాడి విష్ణుదేవతాకమై అది వ్యక్తముగనుండు.

శ్లో॥ తాసాంతిస్రప్రధానాస్తుత్సృష్టేకోత్తమామతా । ఇళాచపింగళాచైవసుషుమ్నాచతృతీయకా॥ *

తా॥ పైజెప్పబడిన పదినాడులలో ఇళా, పింగళా, సుషుమ్నయను మూడునాడులును ప్రధానంబులుగ నున్నయవి. వాటిలో సుషుమ్నయనునాడి సుత్రమోత్రమముగనుండు.

శ్లో॥ తత్రైకానాముతోయాత్కిన్యోదక్షిణేతథా । మధ్యేనాయుపథంవిద్యాత్కిన్భిస్తుంగతాగతమ్॥ *

తా॥ ఇళయనునాడి యెడమపార్శ్వమునందు పింగళయనునాడి కుడిపార్శ్వమునందు, సుషుమ్నయనునాడి యానాడులకు మధ్యంబునను, నుండుటయగాక నిమ్నాడు నాడులయందును తుల్యముగ నుంచరించెడి వాయుమాగము గలిగియుండు.

ఇళాపింగళానాడీస్వరూపము.

శ్లో॥ ఇళాచశంఖచంద్రాభాదస్యావామేవ్యవస్థితిః । పింగళానితరక్తాధాదక్షిణంపార్శ్వమాశ్రితా॥ *

తా॥ పింగళయనునాడి శంఖమువలెను, చంద్రునివలెను, బ్రకాశించుచు సుషుమ్నయనునాడికి వామభాగమునందు, పింగళయనునాడి నలుపు యెరుపుగల మిశ్రవణముగలదియై బ్రకాశించుచు సుషుమ్ననాడికి దక్షిణభాగము నాశ్రయించియుండు.

శ్లో॥ చంద్రస్సూర్యోమరుచ్చైవత్రయస్తిస్సప్తవస్థితాః । తథారజస్తమస్సత్వంరాత్ర్యహఃకాలవీచచ॥ *

తా॥ ఇళయసునాడి చంద్రదేవతాకమై రజోగుణ ప్రధానమైయుండుటయ
గాక రాత్రిరూపఖండ కాలయ క్తముగనుండు. పింగళయసునాడి సూర్యదేవతాకమై
తమోగుణ ప్రధానమైయుండుటయగాక ఆహః కాలస్వరూపఖండ కాలయ క్తముగ
నుండు. సుషుమ్నయసునాడి వాయుదేవతాకమై సత్త్వగుణప్రధానమై యుండుటయ
గాక ఆఖండకాలయ క్తమైయుండు.

శ్లో॥ ఇళాదోషమయీప్రోక్తాపింగళావస్సారూపిణీ వాయ్వగ్నై
యూసుషుమ్నాచ బ్రహ్మగ్నైరపధానుగా॥

తా॥ దోషరూపమగు ఇళయసు నాడియు, తేజరూపమగు పింగళయసు నాడి
యు, వాయ్వగ్నైరూపమగు సుషుమ్నయసునాడియు, బ్రహ్మగ్నైరపధానునాశ్రయించు
కొనియుండు.

శ్లో॥ పద్మకోశప్రతీకాశంనుణిరైశ్చవిభూషితమ్ । హృదయంతద్వి
జానీయాద్విశ్వస్యాయతనంసౌతత్॥

తా॥ తామరమొగ్గవలె ఆగ్రమునందు రంధ్రములుగలిగి (అధోముఖించు
నాభికోర్కవంబుగనుండెడి) హృత్పుండరీకము బ్రహ్మకు నివాసస్థానంబుగనున్నయది.

శ్లో॥ దక్షిణాపింగళానాడీవస్మినుండలగోచరా దేవయానమిత్తే
యాపుణ్యకర్మానుసారిణీ॥

తా॥ యజ్ఞాదిపుణ్య కర్మములు జేసినవారిని, పింగళయసునాడి మూలాధార
మునుండివెడలి హృత్పుండరీక దక్షిణభాగముగ శిరంబుననుండెడి సహస్రారమును చ
క్రము నాధారపఱచుకొని వహ్నిమండలమువరకు వ్యాపించి అర్చరాది ముగ్ధముగ
దేవలోకము జెందునటులంజేయు.

శ్లో॥ ఇళాచవామనిశ్శ్వాస్సాసోమనుండలగోచరా పితృయానమితి
జ్ఞేయీవామమాశ్రిత్యతిష్ఠతి॥

తా॥ పితృలోక ప్రాప్తిహేతు భూతమగు సత్కర్మములు జేసినవారికి ఇళ
యసు నాడి మూలాధారమునుండి వెడలి హృత్పుండరీక వాసుభాగముగ శిరంబుననుం

డెడి సహస్రారవక్రము నాధారపరచుకొని చంద్రమండలమువరకు వ్యాపించి భూ
మాచిమాగకముగ పితృలోకమునుజెందునటులంజేయు. ఈ ఇళాపింగళయనునాడులే
డిచాచ్చిస విశ్వాసముల కాధారభూతంబులై యున్నయవి.

శ్లో॥ గుదస్యపృథ్విభాగేస్త్రికవీణాదండస్యదేహభృత్ దీర్ఘాఙ్ఘ్రిమూ
ర్ధ్వపద్మంతంబ్రహ్మదణ్డేతికథ్యతే॥

✽

తా॥ గుదస్థానముమొదలు శిరస్సువరకు వ్యాపించి వీణాదండంకారంబుగనుం
డెడి యస్త్రి బ్రహ్మలోకపాక్షితి హేతుభూతమగు సుషుమ్ననాడి కాధారమగుటచే
బ్రహ్మదండమనబడు.

శ్లో॥ తస్యాంతేసుషిరంసూక్ష్మంబ్రహ్మనాడితిసూరిభిః ఇళాపింగళ
యోర్గుర్ధ్వసుఖమాసూక్ష్మరూపిణీ॥

✽

తా॥ బ్రహ్మలోక పాక్షితిహేతుభూతమగు దహరాద్యుపాసనజేసినవారికి,
సూక్ష్మరూపియగు సుషుమ్ననాడి మూలాధారమునుండి ఇళా, పింగళ, వక్ర్యమునందు
మొదలి సూక్ష్మరూపమై, వీణాదండంకారంబుగనుండెడి, పీఠయెముకద్వారమునందు
జొచ్చి సహస్రారవక్రమను బ్రహ్మరండమాలముగ సూర్యమండలమువరకువ్యాపించి
బ్రహ్మలోకమును గలుగంజేయు.

శ్లో॥ సర్వప్రతిష్ఠితంయస్మిన్సర్వగంసర్వతోముఖమ్ తస్యామధ్య
గతాస్సూర్యస్సామాగ్నిపరమేశ్వరాః॥ భూతాలోకాదిశఃక్షే
త్రంసముద్రాఃపర్వతాశ్చిలాః॥ ద్వీపాశ్చనిమ్నగావేదాశ్చాగ్రే
స్త్రవిద్యాకులాక్షరాః॥ స్వరనుత్రపురాణానిగుణాన్చైతాని
సర్వగః । నీజజీవాత్మకస్తేసాంక్షేత్రజ్ఞాఃప్రాణనాయకః॥
సుషుమ్నంతగతంవిశ్వంతస్త్రికసర్వప్రతిష్ఠితమ్॥

✽

తా॥ సర్వప్రపంచాత్మక పరంజ్యోతి స్వరూపియగు బ్రహ్మ యీసుషుమ్న
నాడియందే నివసించుచుండు, మతయు సీనాడి నానామాగకములుగలిగి బహుము
ఖంబులతో చ్యాపించు, ఈనాడియే శుద్ధబ్రహ్మయగునగు రూపాంతరములుగనుండెడి

సూర్యచంద్రాగ్ని పరమేశ్వరులకును, పృథివ్యాది పంచభూతంబులకును, చతుర్దశ భువనంబులకును, ప్రాగాదిదశదిక్కులకును, కాశ్యాదిధర్మక్షేత్రములకును, అనణాది సప్తసముద్రములకును, మేర్వాదిపర్వతములకును, రత్నానిశిలలకును, సప్తదీప్తిపములకును గంగాదిసదులకును, వేదములకును, మీమాంసాది సకలశాస్త్రములకును చతుష్షష్ఠివిద్యలకును, బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, ఆకారాదివర్ణములకును, ఉదాత్రాదిస్వరములకును, సప్తకోటినుహామంత్రములకును, బ్రాహ్మదిపురాణములకును, సత్వరజస్తమోగుణములకును, మహదాదిచతుర్వింశతితత్వములకును, జీవునికిని, క్షేత్రప్రజ్ఞునికి, ప్రాణాది పంచవాయువులకును, నాగాద్యుపవాయువులకును, సమస్తప్రపంచమునకును, నాథాగంబుగనున్నయది.

నాడ్యత్వత్తిప్రకరణము ముగిసెను.

అష్టధాతువుల స్థాననిర్ణయము.

శ్లో॥ (అయుర్వేదే) అథాన్యత్సంప్రసక్త్యైమి సంక్షిప్తంనూక్తము
త్తయం॥ ఆయుర్వేదోపదేశేన్ద్వికాష్టధాతునిగద్యతే॥ నాడ్యో
స్తోపాణిపాతగుంధనాసోపాతంసమాశ్రితాః॥ కరయోఽపా
దయోఽఘ్రాణమూలయోఃకంఠమూలయోః॥

తా॥ ఆయుర్వేదమునందు సంక్షేపముగ వచియింపబడిన అష్టధాతుస్థానంబు విశదముగ వక్కాణించెద. ఆవియెవ్వియనిన, హస్తద్వయమునందుండునాడులు (౨) పాదద్వయమునందుండునాడులు (౨) కంఠమునకుభయపార్శ్వములయందుండునాడులు (౨) నాసికకిరుప్రక్కలయందుండునాడులు (౨) ఇటుల పైజెప్పబడిన స్థానంబులందుండు నాడులెనిమిదివిధంబులని నెఱుంగవలయు.

నాడీస్థానములు.

శ్లో॥ పాదయోర్పాడికాస్థానం గుల్ఫస్యాంగుళికాత్రయం॥ హస్త
యోస్తుప్రసోప్తాస్తే మణిబద్ధేఘ్నశ్చిత్రయమ్ ॥ కంఠమాలేఘ్నశ్చ

ద్వంద్వంనాసామూజ్ఞశాధికం । స్థానాన్యేతానినాడీనాం
తేషుపాఞ్చోవ్యవస్థితః॥

*

తా॥ పాదగతనాడులు, గుల్ఫప్రదేశము (ఆనగా) చీలమండలకు క్రిందుగ
మూడు అంగుళములపరిమితస్థానమునందును, హస్తగతనాడులు ప్రకోష్ఠానరమునం
దలి మణిగట్టుకుక్రిందుగ మూడు అంగుళములప్రదేశమునందును నాసామూలమునందా
శ్రయించియుండునాడులు ఏకాంగుళపరిమితస్థానముందును కంఠమూలమునందుండునా
డులు రెండుఅంగుళములనిడుపుగల స్థానమునందునునుండుగాన నిటుల నాడీస్థానం
బుల నెరుంగవలయు. ఈయేనిమిదిస్థానంబుల, ప్రాణవాయువు ఆశ్రయించియుండు.

సీరాదిస్వరూపము.

శ్లో॥ పత్రరేఖానిభాభిన్నాసూక్ష్మైవపున్సిరాశ్రితాః॥మృణాళనాడి
కారూపాశ్చోత్తాంసినర్వదేహగాః॥

*

తా॥ సన్ననరములు, ఆకులయందలి రేఖలచందంబున మిగుల సూక్ష్మమగుచు
శరీరమంతయు వ్యాపించియుండు. బోలునరములు తామరనాళముల తెరంగున శరీ
రంబంతయు వ్యాపించియుండు.

నాడీనిదానము.

శ్లో॥ నాడీమంగుష్ఠమూలాధస్సన్ప్రేక్ష్యక్షిణగేకరే । జ్ఞానార్థంరొగి
ణోవైద్యోనిజదక్షిణపాణినా॥

*

తా॥ వైద్యుడు రోగసంబంధమగు దక్షిణహస్తముయొక్క అంగుష్ఠమూల
మును, ఆనగా, (కూర్పరప్రదేశమునకు వెనకనుండు అంగుళస్థానమును) తనకుడిచే
తో నిదానమునుచూడవలయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ సవ్యేనరోగధృతికూర్పరభాగమధ్యం పీడ్యథదక్షిణకరాంగుళి
కాత్రయేణ॥ అంగుష్ఠమూలమధిపశ్చిమభాగమధ్యే నాడీప్రభం
జనగతిం సతతంపరీక్షేత్॥

*

తా|| వైద్యుడు రోగియొక్క దక్షిణహస్తమును మోచెయ్యి మొదలుకొని తనరామహస్తముచే జక్కగపిసికి ఆ హస్తముయొక్క అంగుష్ఠ మూలమునందలి లోఁ భాగముభ్యమును, తన దక్షిణాంగుళిత్రయముచే సదావాతగతిని బిగించి రోగనిదా నఁబు నెరుంగవలయు.

మతాస్తరే.

శ్లో|| ఈషద్విదామితకరం వితతాంగుళీయం చాహం ప్రసార్యరహే
భంపరిపేడనేన||

✽

తా|| హస్తనిదానమును తెలిసికొనునపుడు, రోగియొక్క హస్తమునుపిసికి మెటికలువిరిచి చెయ్యిచాపించి అంగుళములపట్టువదలించి నిదానము నెరింగి రోగమును తెలిసికొనవలయు.

వైద్యుఁకర్తవ్యము.

శ్లో|| స్థిరచిత్తః ప్రశాంతాత్మామనసాచవిశారదః | స్పృశేదంగుళైర్నా
డీంజానీయార్థక్షణేకరే||

✽

తా|| నేర్పరియగువైద్యుడు, నాడినిచూచేయడల, స్వస్థుఁడై, ఆత్మనుమన స్సును, శాన్తిపరచికొని, రోగియొక్క దక్షిణహస్తమును, తన మూడువేళ్లతోపట్టి దోషమును తెలిసికొనవలయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో|| ప్రాతఃకృతసమాచారంకృతాచారపరిగ్రహమ్ | సుఖాసీనస్సు
ఖాసీనంపరీక్షార్థముపాచరేత్||

✽

తా|| వైద్యుడు ప్రాతఃకాలమునందు, స్నానసంభావనందనాది, కృత్యముల నానర్చుకొని, పరిశుద్ధుడై, సుఖాసీనుండగు రోగికడకేగి, తానును సుఖముగగూర్చున్న వాడై, రోగనిదానంబు నెరుంగవలయు.

నాడీపరీక్షాకాలము.

శ్లో|| ఈషద్విదామితకరార్పరవామభాగహస్తే | సారితసదంగుళ
సంధికేచ | అంగుష్ఠమూలపరిపచ్చమభాగమధ్యేనాడిం ప్రభాత
సనుయే ప్రధమంపరీక్షేత్||

✽

తా|| వైష్ణవదుదయకాలమునందు, రోగియొక్క చాచినట్టి హస్తమందు ముఠికట్టుకు వెనుకతట్టున నుండునట్టి నాడిని, పరీక్షింపవలయు.

(స్త్రీపురుషనాడీలక్షణము.

శ్లో|| స్త్రీణామూర్ధ్వముఖింగూర్మఃపుంసాంపునరథోముఖః | అతః కూర్మవ్యతిక్రాంతాత్సర్వత్రైషవ్యతిక్రమః || అత్యుత్తేదక్షణే పుంసాంయంచనాడీవిచక్షణైః | కూర్మభేదేనవామానాంనామే చైవావలోక్యతే||

✱

తా|| స్త్రీలకు నాభీకూర్మము, ఊర్ధ్వముఖింబుగను, పురుషులకు, ఆధోముఖింబుగనుండుటచే, స్త్రీపురుషులకు నాడుబు వ్యత్యాసముగ నుండుగాన, స్త్రీలకు యెడమహస్తమునందును, పురుషులకు కుడిహస్తమునందును, నాడీపరీక్షింపవలయు.

మతాంతరే.

శ్లో|| కరమూలేపాదమూలేనాడీవహతిదృశ్యతాం | నారిణాంవామభాగేచపుంసాందక్షేతుకోధయేత్||

✱

తా|| హస్తమూలమునందును, పాదమూలమునందును, నాడి సంచరించుచుండుగాన, స్త్రీలకు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తమునందును పరీక్షింపవలయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో|| ప్రాయస్ఫుటాభవతివామకరేవధూనాం పుంసాంచదక్షిణకరే తదియంపరీక్షా||

✱

తా|| స్త్రీలకు వామహస్తమునందును, పురుషులకు దక్షిణహస్తమునందును, నాచిస్పృష్టముగనుండు.

మతాంతరే.

శ్లో|| నామభాగేస్త్రీయాయోజ్యానాడీపుంసస్తదక్షిణేతిప్రోక్తమ్ | యాదేవిసర్వదేహేషుదేహీనామ్||

✱

తా|| స్త్రీలకు యెడమహస్తమునందును, పురుషులకు కుడిహస్తమునందును, నాడిని పరీక్షింపవలయునని పార్వతితో పరమేశ్వరుండువచించె.

కేవలస్త్రీనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ స్త్రీశాంభిషగ్వాసహస్తేవామపాదేచయత్నతః । శాస్త్రేణ
సంప్రదాయేనతథాస్వానుభవేనవై । పరీక్షేదత్ప్రవచ్ఛాసావ
భ్యాసాదేవజాయతే॥

✽

తా॥ వైద్యుడు, స్త్రీలయొక్క యెడమహస్తమునందును, యెడమపాదము
నందును, శాస్త్రసంప్రదాయ స్వానుభవములచే పరీక్షింపవలయు. రత్నపరీక్షాజ్ఞాన
ము, అభ్యాసమువలన గలిగినటుల, నాడిపరీక్షాజ్ఞానము సగా, అభ్యాసమువలనే
గలుగును.

నాడిపరీక్షాక్రమము.

శ్లో॥ వారత్రయంపరీక్షేతధృత్వాధృత్వావిముంచయేత్ । విమృశ్య
బహుధాబుధ్యారోగవృత్తింవినిర్దిశేత్॥

✽

తా॥ రోగియొక్కనాడిని పలుచూరుబట్టివిడుచుచు, బుద్ధిచే చాగుగ మూడు
మార్లు బరిక్షించి, రోగబుట్టిదని నిర్దేశింపవలయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ అంగుళిత్రయమైస్పృష్టాప్రామాదోషత్రయోద్భవైః । మందాం
మధ్యగతాంతీక్షాంత్రభిర్దోషైస్తులక్షయేత్॥

✽

తా॥ రోగియొక్కనాడిని, వైద్యుడు తనయొక్కమూడువ్రేళ్లచే స్పృశించి,
వాతము, పిత్తము, కఫము, వీటియొక్కగతులను క్రమముగ, మంద, మధ్యను, తీక్ష
మలుగ తెలిసికొనవలయు. వాతపిత్తకఫములే, త్రిదోషములు, వీటిని వైద్యుడు
సూక్ష్మదృష్టిచే నెరుంగవలయు.

పాదగతనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ జీవితంలాఘవంస్వస్థ్యంజ్వరస్యచవిమోచనమ్ । యస్తుస్థానా
న్నముచ్చ్యేతపాదనాడినిదర్శయేత్॥

✽

తా॥ ఆయువు, శరీరలఘుత్వము, శరీరస్వస్థత, జ్వరవిమోచనము, వీటి నెరుం
గుటకై, పాదమునందుండునాడిని పరీక్షింపవలయు.

హస్తగతనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ తిర్యగ్యవప్రమాణేనజహతిచనిజంపదం । సూచితంజీవనిర్యా
ణంహస్తనాడిగళేచయా॥ *

తా॥ యేనునుజునినాడి హస్తమందుగాని, లేక, కంఠమందుగాని, తిర్యగ్యవ
ప్రమాణమయినను. స్వస్థానమునువదిలేసే, నాచునుజుడు శరీరమును త్యజించునని
యెరుంగవలయు.

హస్తనాడిపరీక్ష.

శ్లో॥ అబీర్ణమామదోషంచ జ్వరస్యాగమనంతుధా । వాతపిత్తక
ఫాక్షదుష్టాహస్తనాడినిదర్శయేత్॥ *

తా॥ అజీర్ణము, అమదోషము, జ్వరాగమనము, ఆకలి, దుష్టవాతము, పిత్త
ము, శ్లేష్మము, అనువానిని, హస్తనాడివలన తెలిసికొనవలయు.

కంఠనాడిపరీక్ష.

శ్లో॥ ఆగంతుకజ్వరంతప్రస్థామాయాసంమైథునంక్లమం । భయంశో
కంచకోపంచ కంఠనాడినిదర్శయేత్॥ *

తా॥ ఆగంతుకజ్వరము, దప్పి, ఆయాసము, మైథునము, బడలిక, భయము,
శోకము, కోపము, అనునివి, కంఠమునందు నాడివలన నెరుంగవలయు.

నాసానాడిపరీక్ష.

శ్లో॥ మరణంజీవితంకానుం నేత్రరోగంశిరోవ్యధాం । శ్రావణా
ముఖజాక్షరోగై నాసానాడినిదర్శయేత్॥ *

తా॥ నాసికయందలి నాడివలన, మరణము, జీవితము, కామము, నేత్రరో
గము, శ్రవణరోగము, తలభొప్పి, ముఖరోగము, వీటిని నెరుంగవలయు.

కాలభేదముచే - నాడిసంచారక్రమము.

శ్లో॥ ప్రాతఃశ్లేష్మయుతానాడి మధ్యాహ్నాచాపిపైత్తిక్ । అపరా
హ్నావాతకీచపునఃపిత్తంనిశార్థకే॥ *

తా॥ ప్రాతఃకాలమునందు, నాడిశ్లేష్మయుక్తముగను, మధ్యాహ్నకాలము
నందు, పిత్తయుక్తముగను, అపరాహ్నమున వాతయుక్తముగను, ఆర్ధరాత్రియందు
మరల పిత్తయుక్తముగను నడుచుచుండు.

అజ్ఞాతృనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ సద్యసాస్మితస్యసుక్తస్యతథాస్నేహఃవగాహినః । తుత్రుడా
తక్స్యసుప్తస్యనాడిసమజ్జబుధ్యతే॥

✽

తా॥ స్నానముజేసినవానికి, భోజనముజేసినవానికి, శముచూసుకొనినవానికి,
ఆకలి దప్పి, ఇవిగలవానికి, నిదురబోవువానికి, నాడిస్పృష్టముగ గనుబడదు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ తైలాభ్యంగేచసుప్తాచతథావైభోజనాంతరే । తథానజ్ఞాయ
తేనాడియథాదుగతరానరీ॥

✽

తా॥ తైలాభ్యంగమొనర్చుకొనినవానికిని, నిద్రించిమేలుకొనినవానికిని, భోజ
నముజేసినవానికిని, నాడి, ఆతిగంభీరమగు చందంబున దెలియఁబడదు.

ధమనీనాడిలక్షణము.

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలభాగేయధమనీజీవసాక్షిణీ । తచ్ఛ్చేష్టయానుఖం
దుఃఖంజ్ఞేయంకాయస్యపణ్డితైః॥

✽

తా॥ మనుష్యులయొక్క అంగుష్ఠమూలమునందు ఆనగా (మణికట్టుకు పెనుక
మూడంగుళముల ప్రదేశమునందు) జీవసాక్షియను బేర్కొనఁబడు ధమనీయను నాడి
గలదు. దానియొక్క నడకచే శరీరమునందుగల సుఖదుఃఖములను నాడిజ్ఞానలు దెలి
సికొనియెదరు.

జీవసాక్షిణీ - నాడిలక్షణము.

శ్లో॥ అంగుష్ఠస్యతుమూలేయాసానాడిజీవసాక్షిణీ । తస్యాకిగతివశా
ద్విద్యాత్సుఖందుఃఖిచ్ఛరోగితాం॥

✽

తా॥ అంగుష్ఠమూలమునందున్నట్టి నాడి, జీవసాక్షిణీయని బేర్కొనఁబడు.
దాని, గమనాతిశయముచే రోగియొక్క సుఖదుఃఖంబులం దెలిసికొనవలయు.

నాడిపర్యాయశబ్దములు.

శ్లో॥ స్నాయుర్నాడివసాహింసాధమనీధామనీధరా । తంత్రకీజీవ
జ్ఞాచసిరాపర్యాయవాచకాః॥

✽

తా॥ స్నాయువు, వసా, హింసా, ధమనీ, ధామనీ, ధరా, తంత్రకీ, జీవత
జ్ఞా, సిరా ఇటుల నాడులు తొమ్మిదివిధంబులుగ విలసిల్లు.

నాడీదేవతలు.

శ్లో॥ వాతనాడీభవేద్భగ్నిహృదితనాడీచకంకరః | శ్లేష్మనాడీభవేద్వి
ష్ణుఃస్త్రిదేవానాడీదేవతాః॥ *

తా॥ వాతపితృకఫనాడులకు క్రమముగ, బ్రహ్మ, శివ, విష్ణువులు దేవతలు
గా నుండురు.

వాతాదినాడీస్థానములు, వాటిగుణములు.

శ్లో॥ అగ్రేవాతవహనాడీమధ్యేవహతిపితృలా | అంతేశ్లేష్మవికారేణ
నాడీశ్లేష్మయాబుధైస్సదా | వాతాద్వక్రగతిర్నాడీపితృమణ్ముత్య
గామినీ | కఫాన్మందగతిర్జ్వేయాసన్నిపాతాదతిదృతం॥ *

తా॥ అగ్రమునందు వాతనాడి వాతము ప్రకోపముగనుండునపుడు వంకర
గానడుచును. పితృనాడి మధ్యనుమందుండి పితృప్రకోపమునందు కప్పవలె నెగిరెగిరి
నడుచును. కఫనాడి, కడపటునుండి కఫప్రకోపముగనుండు మందముగనడుచును.
సన్నిపాతమునందు పైజెప్పిన మూడునాడులు అతిత్వరగా నడుచును.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ ఆదోచవహతేవాలోమధ్యేపితృతథైవచ | అస్తేచవహతేశ్లేష్మ
నాడికాత్రయరక్షణం॥ *

తా॥ రోగిమణికట్టుయందు తనతర్జునికి స్పృశించెడినాడి వాతమనియు, మధ్య
మాంగులికిస్పృశించెడినాడి పితృమనియు, అనామికాంగుళిమునకు స్పృశించెడినాడి
శ్లేష్మమనియును, నాడిష్టానులు వదించెదరు.

వాతాదినాడీగమనక్రమము.

శ్లో॥ వాతేవక్రాతదనుచపలాశ్లేష్మరోగేస్థిరాస్యాత్సర్వాకారాప్ర
భవతితదావాతపితృప్రభావే | నాడీహంసీకఫపవనయోర్ద్దురా
శ్లేష్మపిత్తే | చిన్నాసూక్ష్మాపిచవిషమగతేసన్నిపాతేత్వలత్క్యా॥

తా॥ వాతరోగమునందు నాడి వక్రముగను, పితృరోగంబునందు చపలము
గను, కఫరోగంబునందు సిరముగనునుండు. మరియు, నాడి వాతపితృ రోగంబున
సర్పము తెరంగునను, శ్లేష్మవాతరోగంబున రాజహంసవలెను, శ్లేష్మపితృరోగము

నందు మంహూకమువలెను విషమమైనందు, తునకలుగను, సూక్ష్మముగను, సన్ని
పాతమునందు అదృశ్యమై యనేకరీతులుగ నడుచును.

మతాస్తరే.

శ్లో॥ తృణంపురస్సరంకృత్యాయథావాతోవహేద్భలిః శేషస్థంత్పణ
మాదాయపృథివ్యాంవక్రగాయథా। తథామధ్యగతోవాయుః
కృత్యాపిత్తంపురస్సరం। శేషస్థంకఫమాదాయనాడ్యాంవహతి
సర్వదా॥ వాక్యం॥ అతఏవపిత్తస్యచంచలాగతిర్వాయోరగ్ర
త్వాత్। కఫస్యమందాగతిర్వాయుపృథత్వాత్॥ *

తా॥ గాలివీచునపుడు దానికెదురుగనుండు తృణమంత్యరితంబుగను వెనుక
నుండు తృణము హీనంబుగ నడుచుకై వడి మధ్యమాంగుళియందు స్పృశించువాతము,
తర్జనీయందుస్పృశించుపిత్తమును విశేషముగ చలింపజేయుటయేగాక ఆనామికయందుం
డెడి శ్లేష్మమునుసగా మందముగ చలింపజేయు.

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో॥ పిత్తశ్లేష్మగతిర్వాస్తివాతస్యగమనేగతిః। తస్మాత్పిత్తగేవహే
ద్వాయుర్జలూకావక్రగాయథా॥ *

తా॥ పిత్తశ్లేష్మనాడులు, స్వతంత్రరాహిత్యంబులుగనుండుటచే, వాతనాడి,
గతిననుసరించే పిత్తశ్లేష్మములకు, గతిగలిగియుండు, గాన, వక్రముగనడుచు జలగ
చందంబున నాడులకు, అగ్రమునందుండెడి, వాతనాడి చలించెనేని, పిత్తశ్లేష్మములు
సగా చలింపు.

ఆరోగ్యనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ హంసగాచైవయానాడీతధైవగజగామినీ। ముఖంప్రసప్తంచభ
వేత్తస్యారోగ్యంభవేత్సదా॥ *

తా॥ నాడిహంసయొక్కయు, ఏనుగయొక్కయు నడకగలిగి ముఖము ప్రసప్త
స్నముగనుండిన, అట్టిరోగికి ఆరోగ్యము గలుగు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ భూలతాభుజగప్రాయాస్వచ్ఛసావ్యస్థమయీసేరా | సుఖిత
స్యస్థితాజ్ఞేయాతథాబలవతీమతా॥ *

తా॥ నీరోగియొక్కనాడి, భూతలయనంబుడూ, నది సర్పమువలె, స్థిరంబుగను
బలిష్ఠముగను నడుచు.

మతాంతరే.

శ్లో॥ యేరోగిణఃకరంస్పృష్టేష్వస్వకరంతాశయేద్యది | రోగాస్తస్య
వినశ్యంతి పంకప్రతాశనాద్యథా॥ *

తా॥ రోగియొక్కనాడిని వైద్యుడుచూచి తనహస్తమును కడుగుకొన్నయ
డల ఆరోగియొక్క వ్యాధులు నశించు.

వాతనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ సర్పజలూకాదిగతింవిదన్తివిబుధాఃప్రభంజనేనాడిం॥ *

తా॥ వాతరోగమునందునాడి, సర్పము, జలగ, వీటిగతిచందంబున నడుచు.

పిత్తనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ విత్తేచకాకలావుకమందూ కాదేస్తథాచపలామ్॥ *

తా॥ పిత్తరోగమునందునాడి, కాకి, లావుకము, కప్ప, వీట్లయొక్క గతి
సంతిగతి, గలదిగనుండు.

కఫరోగనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ రాజహంసమయూరాణాంపారావతకపోతయోః | కుక్కుట
స్యగతింధత్తేధమసికఫసంగినీ | పిత్తేవ్యక్తామధ్యమాయాంతృతీ
యాంగుళికాకఫే | వాతేధికేభవేన్నాడీప్రవ్యక్తార్జునితలే॥ *

తా॥ శ్లేష్మరోగమునందునాడి, రాజహంసము, నెమలి, పావురము, గువ్వ,
కోడి, వీటియొక్కగతులముగలిగియుండు. మరియు, పిత్తనాడి నడిమివ్రేలిక్రిందను,
శ్లేష్మనాడి, అనామికక్రిందను, వాతనాడి, తగ్గనీవ్రేలిక్రిందను నడుచును.

వాతపిత్తనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ముహూర్తస్వగతినాడీ ముహూర్తేకగతంతథా । తర్జనీమధ్య
మామధ్యే వాతపిత్తేధికస్ఫుటా । వక్రముష్ణుత్వచలతిధమనీవా
తపిత్తతః॥

✽

తా॥ వాతపిత్తప్రతోపమునంపు, నాడీతర్జనీమధ్యమాంగుళముల, మధ్యమునం
దు మాటిమాటికి, సర్పము, కప్ప, వీటియొక్క నడకతో తుల్యమై, వక్రముగ ఎగి
రెగిరి నడుచుచుండు.

వాతశ్లేష్మనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ సర్పహంసగతంతద్వ ద్వాతశ్లేష్మవతీంవచేత్ । అనామికా
యాంతర్జన్యాంస్యక్తావాతకఘేభవేత్ । వహేష్వక్రంచమందం
చనాతశ్లేష్మాధికత్వతః॥

✽

తా॥ అనామికాయందును, తర్జనియందును, స్ఫుటముగాకనుబడుచు, సర్పహం
సగతులుగలిగి, మందముగను, వక్రముగను నడుచునట్టినాడి, వాతశ్లేష్మనాడియొ
జెప్పువలయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ ధుజగాదిగతిస్త్రాగ్రారాజహంసగతిస్తథా । వాతశ్లేష్మద్వయో
ద్బుచ్చతాంభావస్తేతద్విదోజనాః॥

✽

తా॥ వాతశ్లేష్మనాడి, సర్పము, హంస, వీటిగతితో తుల్యగతిగలదిగనుండు

పిత్తశ్లేష్మనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ హరిహంసగతింధత్తేపిత్తశ్లేష్మాన్వితాధరా । మధ్యమానామి
కామధ్యేస్ఫుటాపిత్తకఘేధికే । ఉష్ణుత్వమందంచలతినాడీపిత్త
కఘేధికే॥

✽

తా॥ నాడి, కప్ప, హంస, వీటిగతితో తుల్యగతిగలిగి మధ్యమానామికయె
క్క మధ్యమందు సంచరించుచు, యెగిరెగిరి మందముగా నడిచిన, పిత్తశ్లేష్మనా
డిని తెలియవలయు.

గంధాస్తరే.

శ్లో॥ మండూకాదిగతింనాడింమయా రాదిగతింధరాం । పితృశ్లేష్మ
సమద్భూతాంప్రవదన్తిమనీషిణః॥ సూక్ష్మాశీతాన్ధితానాడిపితృ
శ్లేష్మసముద్భవా॥

✱

తా॥ నాడి, మండూకము, నెమలి, యివి మొదలగువాటిగతితెరంగున సంచ
రించుటయేగాక, సూక్ష్మంబుగను, శీతఱంబుగను నుండునది పితృశ్లేష్మనాడియని యె
రుంగవలయు.

సన్నిపాతనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ కాష్ఠకుట్టోయథాకాష్ఠంకుట్టతేచాతివేగతః । స్థితావస్థితావత
ధానాడీ సన్నిపాతేభవేద్భవం । అంగుళిత్రితయేపిస్యాత్ప్ర
వృక్తాసన్నిపాతతః॥

✱

తా॥ వృక్షమునుతొలుచునట్టిపిట్ట, ఆసగా (లకుముకిపిట్ట) వృక్షమును అతివే
గముగానిలిచినిలిచి యెటులకొట్టునో అదేనీతిగ నిలిచినిలిచి మూడువేళ్లక్రింద నడు
చుచు స్ఫుటముగనుండునది సన్నిపాతనాడియని యెరుంగవలయు.

గంధాస్తరే.

శ్లో॥ లావతిత్తిరివర్తకగమనంసన్నిపాతతః । కదాచిన్మందగానాడీ
కదాచిచ్ఛిస్సుగ్రాభవేత్ । త్రిదోషప్రభవేరోగేషిజ్ఞేయాచభిష
గ్వైతః॥

✱

తా॥ త్రిదోషమిళితంబగునాడి, లావుకపిట్ట, తిత్తిరిపక్షి, మీనవల్లంకిపిట్ట వీటి
శ్లోసహచరులయేగాక, నొకసమయంబున మందగతిగను మఱియొకసమయంబున శీఘ్ర
తిగను నడుచునది సన్నిపాతమని యెరుంగవలయు.

అసాధ్యనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మందంమందంశిథిలశిథిలంవ్యాకలంవ్యాకలంనా । స్థితావస్థితావ
వహతి ధమనీగూతీసూతిసూత్నైచసూత్నై । నిత్యంస్పందే

తున్న పరతిపునరప్యంగుళీసంస్పృశేద్వా ! భావై రేవంబహువిధ
తదై సన్నిపాతాదసాధ్యా॥

✽

తా॥ నాడి మండముగను, మిక్కిలి శిథిలముగను, అతివంచలముగను, నిలిచి
నిలిచియును, దృశ్యాదృశ్యముగను నుండిన యెడల, నది సన్నిపాతరోగమనియు, అసా-
ధ్యమనియును యెరుంగవలయు.

అంధాంతరే.

శ్లో॥ యాత్యుచ్చకాస్థిరాత్యంతాయాచేయంసూంసనాహీనీ॥ యాచ
సూక్ష్మైచవక్రతాచతామసాధ్యాంవిదుర్భుధాః॥

✽

తా॥ నాడి, అతిపేగుంబుగ నెగురుచును, మిగులస్థిగుంబుగను, మాంససంచారిగ
ను, అతిసూక్ష్మంబుగను, అతివంకరగను నుండెనేని, అదియసాధ్యంబని యెరుంగవలయు.

మతాంతరే.

శ్లో॥ స్పందతేచైకమానేన త్రింశద్వారంయదాధరా । స్వస్థానేనత
దానూనం రోగజీవతినాన్యదా । స్థితాస్థిత్వాపహతియాసా
జ్ఞేయాప్రాణఘాతినీ॥

✽

తా॥ ఏరోగియొక్క నాడి ఏకగతిగ ముప్పైత్యతికాలములు నడిచిన ఆరోగి జీవిం-
చును. లేక నాడి నిలిచి నిలిచి అదేరీతిగ నడచిన యెడల ఆట్టిరోగి మరణంబు జెందు.

అంధాంతరే.

శ్లో॥ మహాదాహేషిశీతత్వంశీతత్వేతాపతాసిరా । నానావిధాంత
ర్యస్యతస్యమృత్యుర్నసంశయః॥

✽

తా॥ ఏమనుజునికి అత్యుష్ణంబుగనుండు కాలంబున, అతిశీతంబుగను, అతిశీతం-
బుగనుండు కాలంబున అతితాపంబుగను, నానావిధ గతులుగలదిగ నాడి సంవర్తించె-
నేని అట్టివాడు మృతుడగు.

మతాస్తరే.

శ్లో॥ పూర్వంపిత్రగతింప్రభంజనగతింక్షేష్ణాణమాభిభ్రాతీం । స్వ
స్థానాద్భ్రమణంముహూర్ద్విదధతీంచక్రాదిరూఢేవయా । భీమ
త్వందధతీకదాచిదపివాసూత్సృత్వమాతస్వతీ । నోసాధ్యాంధ
మనీంవదంతిమునయోనాడీగజ్జానినః॥

✽

తా॥ ఏడాగియొక్కనాడి మందగతినిపొందినడుచుచు, మధ్యమాంగుళియందు
చాతక్షేప్తములయొక్క గతులనుపొంది మాటిమాటికి అనేకవిధములుగ చక్రముమీద
గూర్చున్నవాడెట్లుచిరుగునో అటుల స్వస్థానమునువిడిచి, అంతలోనే భయంకరమును
పొంది చాకప్పుడు సూత్సృత్వమునుపొందిన అట్టిరోగ బ్రతుకడని, నాడిజ్ఞానులగు
మానులు వచించిరి.

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో॥ త్రిదోషేస్పందతేనాడీ మృత్యుకాలేచనిశ్చలా । జ్ఞేయాసర్వవి
కారేషువైద్యఃకుశలకర్మభిః॥

✽

తా॥ త్రిదోషనాడి సర్వదాసంచరించుచు, మృత్యుకాలమాసన్నంతైన కాలం
బున నిశ్చలంబుగనుండు. ఇట్టిభేదంబులును సర్వసన్నిపాతంబులయందును నెరుంగ
వలయు.

మతాస్తరే.

శ్లో॥ తస్యమృత్యుంవిజానీయాద్యస్త్యేదంనాడిలక్షణం॥

✽

తా॥ ఈవైజేప్తంబుడినాడి ఏమనుజునికి గలిగియుండునో నామనుజుడు యమ
పురంబునకేగు.

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో॥ కంపతేస్పందతేత్యంతంపునస్సృశతచాంగుళీ । తామసా
ధ్యాంవిజానీయాన్నాడీందూరేణవర్జయేత్॥

✽

తా|| నాడివాకప్పుడు మిక్కిలి వణుకుచును, వాకప్పుడు కొద్దిగాకదులుచును, అంతలోనే కనపడకను మరల కనుపడుచును, పుండినయెడల వైద్యుడు అట్టి రోగ మసాధ్యమనియెంచి మారముగ వదలుకొనవలయు.

మతాస్తరే.

శ్లో|| అతిసూక్ష్మైతివేగాచశీతలాచభవేద్యది । తదావైవ్యోవిజానీ
యాత్సరోగీత్వాయుషంక్షయా||

*

తా|| ఏరోగియొక్కనాడి, అతిసూక్ష్మముగను అతివేగముగను శీతలముగను నడిచిన, అట్టిరోగి ఊతాయుష్యముగలవాడని నెఱుంగవలయు.

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో|| విద్యవ్యధోగిణోనాడీదృశ్యతేనచదృశ్యతే । అకాలవిద్యత్వా
తేవసగచ్ఛేద్యసుసాదనం||

*

తా|| ఏరోగియొక్కనాడి, మెరుపునలె గనుపడినను పడకయుండినను, అకాలమునందలి మెరుపునలెనుండునో అట్టిరోగి యమునినదనంబునకేగు.

మతాస్తరే.

శ్లో|| తిర్యగ్మైత్రాచయానాడీసర్పగావేగవత్తరా । కథపూరితకంఠస్య
జీవితంతస్యదుర్లభం||

*

తా|| ఏరోగియొక్కనాడి పెచ్చవై వంకరగానడుచుచు సర్పగతిగలిగి మిక్కిలి వేగముగ నడుచుచు కంఠము పూరించియుండినయెడల, అట్టిరోగి యమమందిరంబునకేగు.

గ్రంథాస్తరే.

శ్లో|| దృశ్యతేచరణేనాడీకరేనైవాధిదృశ్యతే । ముఖంవికాశితంయ
స్యతందూరంపరివర్జయేత్||

*

తా|| ఏరోగియొక్కనాడి పాదమునందు, కనుపడుచును, హస్తమునందు కనుబడక ముఖము విలాసముగనుండినయెడల అట్టిరోగి యమపురంబున కేగునని నెఱిగి వైద్యుడు వానిని విడువవలయు.

మతాంతరే.

శ్లో॥ వాతపితృకఫాచాపిత్రయోయస్యాంసమాశ్రితాః । కృచ్ఛ్ర
సాధ్యామసాధ్యాంవాప్రాహురైవద్యవిశారదాః॥ *

తా॥ ఏరోగియొక్కనాడిని, వాత, పితృ, కఫమును ఆశ్రయించియుండిన
ఆరోగియొక్క రోగమసాధ్యునియు, తేక, కష్టసాధ్యునియును వైద్యవేత్తలు
వచించిరి.

మాసాంతమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ధూలతాఘజగాకారానాడీదేహస్యసంక్రమాత్ । విశ్లేర్ణేక్షీణ
తాయూతిమాసాంతేమరణంభవమ్॥ *

తా॥ నాడి, సర్పాకారముగ దేహమంతయువ్యాపించి, శిథిలముగను జీణం
ముగనుండిన నట్టివాడు మాసాంత్యమునందు మృతుడగు.

అర్ధమాసమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ దేహేనైత్యంముఖేశ్వాసోనాడీతీవ్రావిదాహీనీ । మాసార్థంజీ
వితంతస్యనాడీవిజ్ఞాతృభాషితం॥ *

తా॥ ఏరోగియొక్క దేహమందు నైత్యము, ముఖమునందలి విశేషముగశ్వాస
ఇవిగలిగి, నాడితీవ్రముగను మిగుల దాహయుక్తముగ నడిచెనేని అట్టిరోగి, మాసా
ర్థము జీవించునని నాడీజ్ఞానులు వచించిరి.

సప్తదినమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ముఖేనాడీవహేస్తీవ్రాకదాచిచ్ఛీతలావహేత్ । ఆయాతిపిచ్ఛి
లసేవదస్సప్తరాత్రంనజీవత్॥ *

తా॥ వాతనాడి మిక్కిలి తీవ్రగతిగలిగియుండినను, వకప్పుడు శీతలముగనుండి
నను శక్తిరమునకు ఒంకగా చమటబట్టినను నట్టిరోగి సేడుదినములలో మృతినొందు.

అంతాస్తరే.

శ్లో॥ ఊడాద్యచ్చతివేగేనశాంతతాలభతేఊడాత్ । సప్తాహస్థర
ణంతస్యయద్యక్షేశోభవజీతః॥ *

తా॥ ఏమనుజునియొక్కనాడి స్వస్థానమునువదలి ఊడాకాలము తీవ్రవంబుగను
ఊడాకాలము శాంతవంబుగనడుచుచు శరీరము శోభవజీతముగనుండినను నట్టిమనుజు
డేడుదినంబులకు మృతిజెందు.

ఐదవదినమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ పాదాఙ్గుళిగతానాడీహస్తమందాయదాభవేత్ । పంచభిర్ద్రివస్తై
స్తస్యమృత్యుర్భవతినాన్యథా॥ *

తా॥ ఏమనుజునియొక్క పాదాఙ్గుళ్యమునుజెందియుండునాడి, మస్తమస్తముగ
నడుచునో అట్టిమనుజుడైదుదినంబులలో వై వస్యత పురంబున కేగు.

చతుర్థదినసమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ పాదాంగుళిగతానాడీకోష్ఠావేగవతీభవేత్ । చతుర్భిర్ద్రివస్తై
స్తస్యమృత్యురేషనసంశయః॥ *

తా॥ ఏమనుజునియొక్కనాడి పాదాఙ్గుళిగతంబై కించిదుష్టముతోగూడి యతి
వేగవంబుగనడుచుచుండెడినో అట్టిమనుజుడస్తకాతిభ్యమునుజెందు.

మతాస్తరే.

శ్లో॥ నిరీత్యదక్షిణేపాదేనాడీమేకాంవిశేషతః । ముఖంనాడింపమే
న్నిత్యంతదాదినచతుష్టయం॥ *

తా॥ ఏమనుజునికి కుడిపాదంబున యొకనాడి యతితీవ్రవంబుగనడుచుచుండుట
యేగాక, ముఖంబునసగా యొకనాడినడుచుచుండెనేని, నట్టిమనుజుడు నాలవది
సంబున మృతుండగు.

త్రిరాత్రమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ముఖేనాడియదానా స్తిమధ్యేనైత్యంబహిక్లషః | యదామందా
వహేన్నాడీత్రిరాత్రంనైవజీవతీ ||

*

తా॥ వాతనాడి, కదలక లోపల చల్లగనుండి, పైన నాడి, మందమందముగ
నడచిన నట్టిరోగి మూడుదినంబులలో మృతినిజెందు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ హేమవద్విషదానాడీజ్వరదాహేనతాపినాం | త్రిదోషస్పర్శం
భజతాంతదామృత్యుద్దినత్రయాత్ ||

*

తా॥ ఏమనుజునికి ఆత్యంతక్రూరంబగు జ్వరముగలిగియుండినపుడు, నాడిమం
చువలె శీతలముగనుండుటయేగాక, త్రిదోషస్పర్శసంబంధము గలిగియుండెనేని అట్టి
మనుజుడు- (౩) దివసంబులలో మృత్యువుపాలగు.

మతాంతరే.

శ్లో॥ పాదాంగుళగతానాడీచంచలాయదీగచ్ఛతి | త్రిభిశ్చదివనైస్త
స్యమృత్యురేవనసంశయః ||

*

తా॥ ఏమనుజునికి పాదాంగుష్ఠగతంబగునాడి మిగుల చలనంబుగ జనుచునుం
డునో నట్టివరుడు మూడుదినంబులలో సూర్యనందనుని పురంబునకేగు.

ద్వితీయదివసమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ శీఘ్రానాడీమలోపేతాశీతలావాధదృశ్యతే | ద్వితీయేదివసేమృ
త్యుర్నాడీవిజ్ఞాతృభాషితం ||

*

తా॥ ఏరోగియొక్కనాడి మలోపేతముగను, శీఘ్రగతిగలిగియును, శీతలముగ
నుపడినయడల అట్టిరోగి రెండవదినంబున యమునాగ్రజుని సదనంబునకేగు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ స్థిరానాడీభవేద్యస్యవిద్యుద్యతిరివేక్షతే । దినైకంజీవితంతస్య
ద్వితీయేమృత్యురేవచ॥ *

తా॥ ఏరోగియొక్కనాడి, చాలాకాలము స్థిరముగనుండి మెరుపువలె తళుక్కు
మని కనుబడి కనుబడకయుండునో అట్టిమనుజు డొకదినము జీవించి రెండవదినంబున
బండధరుని చెంతజేరు.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ శీఘ్రానాడీమలోపేతామధ్యాహ్నాగ్నిసమోజ్వరః । దినైకంజీ
వితంతస్యద్వితీయేహిమృత్యురేతనః॥ *

తా॥ ఏరోగియొక్క త్రిదోషనాడి మలయుక్తమై శీఘ్రముగ నడుచుచు, వ
ధ్యాహ్నకాలమందు, అగ్నితుల్యమగు జ్వరమువచ్చినయెడల అట్టివాడొకదినమున
మూర్ఛాండనందనుని గృహంబునకేగు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ స్థిత్వానాడీముఖేయస్యవిద్యుద్యతిరివేక్షతే । దినైకంజీవితంత
స్యద్వితీయేమరణంధృవం॥ *

తా॥ ఏమనుజునియొక్కనాడి, ముఖంబునలిచినిలిచి వర్షముతువుయందు మెరి
పు మెరుయు దెరంగున మిగులత్తీవ్రగతిగలిగియుండెనేని, నట్టివాడొకదినంబు జీవించి
మరుదినంబున వైవస్వతాలయంబునకేగు.

ద్వాదశయామమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ గతింభ్రమరకస్యేవావచ్ఛేదకదినేనతు । సుంధేచస్పందతేని
త్యంపునగఽచ్చతిచాంగుశే ॥ మధ్యేద్వాదశయామానామ్మృ
త్యురేవనసంశయః॥ *

తా॥ ఏమనుజునియొక్కనాడి తుమ్మెదవలె యిటుమృదునిబరుగిడుచును, భు
ములయందు చలింపుచును, అంగుళములయందు చలింపకనుండునో నట్టిమనుజుడ
పండ్రెండయోమములలోపల, శ్యామలాపతిపురంబునకేగు.

దినాన్తమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మరణేడమరుకాకారాభవేదకదిదేనచ॥

*

తా॥ దినాంతమునందు మరణము గలిగెడు మృత్యుకి నాడి డయరుకమువలె నుండు.

ఆరవయామమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మధ్యేరేఖాసమానాడీయదిష్టత్తనిర్చలా । పద్భిస్తుప్రహరైస్త
స్యమృత్యుర్దేయావిచక్షతైః॥

*

తా॥ ఏమనుజునియొక్క అంగుష్ఠమూలమందు నాడులన్నియుష్టమధ్యమాంగుళియందు, రేఖాసమంబుగనుండుటయేగాక, నిశ్చలంబుగనుండునో ఆట్టిమనుజుడారుయామంబులలో మృతుడగు.

సార్థయామమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ ద్వ్యంగుళాబాహ్యతోనాడీమధ్యేరేఖాబహిర్యదా । సార్థప్ర
సారకాన్యత్పూజాయతేనాత్రసంశయః॥

*

తా॥ ఏవురుపునియొక్కనాడి, తగినమధ్యమాంగుళమునువదిలి, ఆనామిక మాగుమూత్రము. సంపరించుచు, దానిక్రింద రేఖాకారంబుగ స్పృశింపుచుండెనేని ఆట్టివాడొకటిన్నరయామములలో మృత్యువుపాలగు.

ఆర్థయామమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ చలాచలతవేగాచనాసికాధారసంయుతా । శీతలాదృశ్యతే
యాచయామనుధ్యేచమృత్యుదా॥

*

తా॥ ఏరోగియొక్కనాడి, ముక్కులయొక్క శ్వాసోచ్ఛ్వాసముల ఆధారము గూడినదై చలకుచును, చంచలముగను శీతలముగనుండెనేని, ఆట్టిరోగి, ఒక యామములలోపల మరణమునొందు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ అంగుష్ఠమూలతోబాహ్యేద్వ్యంగుళేయదినాడేకా | ప్రహారా
ర్థాస్పహ్యత్వంజానీయాచ్చవిచక్షణం॥

తా॥ అంగుష్ఠమూలమునందు నాడులాస్థానంబునువదిలి, రెండంగుళములకు
క్రిందుగా, మధ్యమానామికలయందు, నడుచుచుండేనేని, సప్తవాడర్థయామములొ
కల, యమరాట్పదనంబునకేగు.

భూతజ్వరనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ తథాభూతాభిషంగేహిత్రిదోషవదుశస్థితా | సమాంగావహ
తేనాడీతథానచక్రమంగతా॥

తా॥ భూతాభిషంగముగలవానినాడి, త్రిదోషనాడివలె, వాతపిత్తశ్లేష్మంబులు
ఘనకలితమై, సమాకారంబుగ నడుచుచుండు.

రోగరహితాపమృత్యునాడీలక్షణము.

శ్లో॥ అపమృత్యుర్నరోగాచ్చనాడీతస్మిపాతవత్॥

తా॥ రోగరహితుడై అపమృత్యువును గాంచెడు వానినాడి, సన్నిపాత నాడి
వలెనుండు.

దుష్టపిత్తనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ స్తోకంవాతకఘండుష్టపిత్తంవహతిదారుణం | పిత్తస్థానంవిజా
నీయాన్భౌషజంతస్యకారయేత్॥

తా॥ ఏయనుజునికి వాతశ్లేష్మనాడుఋషిమిగుల అల్పంబుగను, పిత్తనాడి, అది
దారుణంబుగను నడుచుచుండేనేని నది దుష్టపిత్తమనియెఱింగి వైద్యుడు, చికిత్స
జేయవలయు.

సదోష-నిర్దోషనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ నాడీయథాకాలగతిస్త్రయాణాం ప్రహోపశాంతాదిభిరేవభూ
యః | వాతాదిదోషేచభవేత్ప్రకొపాఘ్నాలోల్పగాపాశని
యస్త్రితేస్యాత్॥

తా॥ నాడి, సదా వాతపిత్తశ్లేష్మ యుక్తంబుగనుండు. మఱియు నది వాతా
దిరోగలక్షణంబులయందు ప్రహోపంబుగను, నిరోగంబున శాంతత్వమునుబొంది, యధారీతి

గను, వాతాదిదోషంబున రోగయుక్తమై, బ్రహ్మపంబుగను, పాశాదిబద్ధంబున స్థూలంబుగను, అల్పంబుగను నడుచుచుండు.

జ్వరదాహ - సన్నిపాతనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ స్వప్రబలతాంయూతిజ్వరదాహభిఘాతయే । సన్నిపాతికరూపేభవన్తైస్సర్వవేదనాః॥

తా॥ నాడి, సన్నిపాతములుగ, మిగుల తాపయుక్తజ్వరముగల రోగికి, మిక్కిలి చురుకునడిచుచు, నడుచుచుండుటయే గాక ప్రేమదహరింపబడు, చిహ్నములు గలజ్వరము, దాహము, ఇవి సన్నిపాతంబునజనించెననియేకవేదనలంగలుగంజేయు.

జ్వరప్రకోపనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ జ్వరప్రకోపేధమనీసోష్ణావేగవతీభవేత్॥

తా॥ నాడి, జ్వరప్రకోపమునందు ఉష్ణముగను, అతివేగముగ నడుచుచుండు.

మలాజీర్ణ - శ్లేష్మదోష - వీటినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మలాజీర్ణేనసితరాంస్పన్దనంపరికీర్తితమ్ । నాడీతస్మిన్సమామద్ధాశీతలాశ్లేష్మదోషజా॥

తా॥ నాడి, మలాధిక్యము, ఆజీర్ణము, పీట్లయును, మందముగ చలించుచుండు. మఱియు, నాడి, శ్లేష్మాధిక్యంబున శీతలముగను, తంతుసదృశంబుగను, మందముగనునుండు.

వాతపిత్తము - శ్లేష్మవాతము - వీటినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ చంచలాతరళాస్థూలాకఠినావాతపిత్తజా । ఈషచ్ఛదృశ్యతే తూష్ణామద్ధాస్యాశ్లేష్మవాతజా॥

తా॥ వాతపిత్తరొగంబున చంచలముగను, ప్రకాశముగను, స్థూలముగను, కఠినముగనడుచుచుండు. మఱియు, శ్లేష్మవాతరొగంబుననాడి, కించిదుష్ణముగను, మందముగను నడుచుచుండు.

అల్పశ్లేష్మము - ప్రబలవాతము - ఉష్ణవాతము, వీటినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ నిరంతరంఖరంయూతంమన్దశ్లేష్మాతివాతలా । రూక్షవాతభవేత్తస్యనాడిస్యాపిష్టాసన్నిభా॥

తా|| నాడి, అల్పశ్లేష్మరోగమునందును, ప్రబలవాతరోగమునందును, నిరంతరముతీక్ష్ణంబుగను, ఉష్ణముగనునడుచుండు. మతియు, నాడి, ఉష్ణవాతమునందు, పిండమువలె నడుచుచుండు.

సహజనాతము-తీవ్రనాతము-వీటియొక్క-లక్షణము.

శ్లో|| సౌమ్యాసూక్ష్మస్థిరామద్దానాడీసహజనాతజా| స్థూలాచకరి
నాశీఘ్రస్పందతేతీవ్రమారుతే||

✽

తా|| ఏమనుజునికినాడి, సౌమ్యంబుగను, సూక్ష్మముగను, స్థిరముగను, మందముగను, స్థూలముగను, శీఘ్రముగను, నాడినడిచెనేని నది తీవ్రనాతంబుని నెరుంగవలయు.

దుష్టరక్తనాడీలక్షణము.

శ్లో|| మధ్యేకదేనహేన్నాడీయదిసన్తస్పితాధృవం | తదానూనంమ
నుష్యాణాంరుధిరాశూరితావలాం||

✽

తా|| దుష్టరక్తము, శరీరమందు వృద్ధిపొందెనేని యారక్తము పచ్చమనాశయమునందలి మలంబుతోజేరి సంతాపయుక్తమై మధ్యహస్తంబున చెల్లింపుచుండు.

ఘాతజ్వర-ఏకాహికజ్వర- విషమజ్వర

నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ఘాతజ్వరేనేకభవాదివేగాధావన్తినద్యోహియథాభిగామాః|

ఏకాహికేనకవచనప్రదూరేక్షణాంతగామీవిషమజ్వరేణ|| ✽

తా|| ఘాతజ్వరమునందలినాడి, సముద్రగామినులగు నడులచందంబున నతివేగంబుగను, మతియు, ఏకాహికజ్వరము, విషమజ్వరము, వీట్లయందు నాడి, కొంతకాలం బతివేగంబుగను, నిలిచియు జనుచునుండు.

ద్వావ్యహిక- త్ర్యాహిక- చాతుర్థికజ్వర,

నాడీలక్షణము.

శ్లో|| ద్వితీయకేనాథతృతీయతూర్వయోర్గచ్ఛన్తితప్తాభ్రమివక్రమేణ||

తా|| నాడి, ద్వావ్యహికము, త్ర్యాహికము, చాతుర్థికము, వీట్లయందు మిగుల నుష్ణంబుతోగూడి తుమ్మెదవలె నడుచుచుండు.

అజీర్ణనాడీలక్షణము.

శ్లో॥ అజీర్ణేతుభవేన్నాడీకఠినాపరితోజడా । ప్రసన్నాతుదృతాశు
ద్ధాత్వరితాచప్రవర్తతే॥ *

తా॥ నాడి, అజీర్ణంబున కఠినంబుగను, సర్వత్రజడముగను, త్వరితముగను, ఆశుధముగను, వేగముగను నడుచుచుండు.

మద్దాగ్నినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ మద్దాగ్నీక్షణతాంయూతినాడీహంసాకృతిస్తథా॥ *

తా॥ మద్దాగ్నిగలవాని నాడి ఊంజై హంసవలె నడుచుచుండు.

దీప్తాగ్నినాడీలక్షణము.

శ్లో॥ లఘీనహంతిదీప్తాగ్నేస్తథావేగవతీస్సృతా॥ *

తా॥ దీప్తాగ్నియందునాడి, లఘువుగను, వేగముగ నడుచుచుండు.

అగ్నిమాన్ద్యము - గ్రహణీ - వీటియొక్క

నాడీలక్షణము.

శ్లో॥ పాదేచహంసగమనాకరేమణ్డూకసంప్లవా । తస్యాగ్నేర్నృంధ
తాదేహేత్వథవాగ్రహణీగదః॥ *

తా॥ అగ్నిమాన్ద్యము, గ్రహణీగము, వీటియందునాడి, పాదంబున హంస
వలెను హస్తంబున కప్పువలెను నడుచుచుండు.

(నాడీనిర్ణయము-సమాప్తము.)

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ మద్ధన్వంతరయేనమః.

శ్రీమద్ధారీచవంశభూషణండును శ్రీబలదేవసూనుండును
సకలాయుర్వేదసంప్రదాయసార్వభౌముండునునగు
జ్ఞానసరామకవివర్యునిచే సుశ్రుతాది వివిధాయుర్వేద
గ్రంథప్రమాణోక్తముగ రచియింపబడిన

అనుపానరత్నాకరము.

అను

(వైద్యశాస్త్రము)

ఇది

పిడుగు - సుబ్బరామయ్య గారిచే
సూతనముగ వ్రాయబడిన తెనుగుతాత్పర్యసహితముగ

వైద్యాకరణపండితశిరోమణియగు

సింగరాజు - కామాశాస్త్రాలవారిచే

లేఖకపమాదాదిదోషరహితముగ పరిష్కరింపబడి

పిడుగు * సుబ్బరామయ్య అండ్ సన్

గార్లచే స్పృశితము

హిందూరత్నాకరము ద్రాక్షర

శాలయందు

మొదటితూరిముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

MADRAS.

1896

(All Rights Reserved.)

అనుపానరత్నాకరము.

విషయసూచిక.

పుటసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
ప్రథమ స్త్రరంగము.	జయజయ స్త్రరంగములు ... ౧౯
అనుపానపరిభాష ... ౧	తృతీయ స్త్రరంగము.
కొన్నిరోగములకుక్షీరానుపానము... ౬	సువర్ణభస్మానుపానములు ... ౨౨
యోగరాజగుగ్ధల్యనుపానములు .. ౮	గ్రంథాంతరే ... ౨౩
వారాయణచూర్ణానుపానములు ... ౯	రాష్ట్రభస్మానుపానములు ... ౨౨
నిర్దుండ్యానుపానములు ... ౧౦	గ్రంథాంతరే ... ౨౪
భృంగరాజానుపానములు ... ౧౧	తామ్రభస్మానుపానములు ... ౨౫
సకలరోగములకుహరీతక్యాది	గ్రంథాంతరే ... ౨౬
పానములు ... ౧౧	వంగభస్మానుపానములు ... ౨౭
ఆన్యచ్ఛ ... ౧౨	జనదభస్మానుపానములు ... ౨౮
గుడూచ్యానుపానములు ... ౧౩	నాగానుపానములు ... ౨౯
నేత్రరోగమునకు పునర్నవాను	లోహానుపానములు ... ౩౦
పానము ... ౧౩	స్వర్ణమాక్షికానుపానములు ... ౩౧
త్రిఫలానుపానములు ... ౧౪	రాష్ట్రమాక్షికానుపానములు ... ౩౨
ద్వితీయ స్త్రరంగము.	తుత్తానుపానములు ... ౩౩
మృత్యుంజయాదిరసములకు అను	శిలాజితుభస్మానుపానములు ... ౩౪
పానములు ... ౧౫	పారదభస్మానుపానములు ... ౩౫
వసంతకుసుమాకరరసానుపాన	రససేంద్రానుపానములు ... ౩౬
ములు ... ౧౬	గ్రంథాంతరే ... ౩౭
లోకనాథరసానుపానములు ... ౧౭	రసకర్పూరానుపానములు ... ౩౮
స్వర్ణమాలినీవసంతరసానుపాన	గంధకానుపానములు ... ౩౯
ములు ... ౧౮	హింగులానుపానములు ... ౪౦
బృహస్పాలినీవసంతరసానుపాన	అభ్యుక్తానుపానములు ... ౪౧
ములు ... ౧౯	ఆన్యచ్ఛ ... ౪౨
పాశుపతరసానుపానములు ... ౨౦	ఆన్యచ్ఛ ... ౪౩
పర్వతీరసానుపానములు ... ౨౧	ఆన్యచ్ఛ ... ౪౪

		పుటసంఖ్య.			పుటసంఖ్య.
హరితాశానుపానములు	...	30	నియమనము	...	౫౫
మనశ్శిలానుపానములు	...	3౯	సందీపనము	...	౫౫
గ్రంథాంతరే	...	౫౫	రసశోధన	...	౫౬
శాపిరానుపానములు	...	౪౦	ఆస్యచ్ఛ	...	౫౫
ఖర్వరానుపానములు	...	౪౧	ఆస్యచ్ఛ	...	౫౬
వజ్రజస్మానుపానములు	...	౫౫	(ఉపరసశోధన)		
వైక్రూం తానుపానములు	...	౪౨	గంధకశోధన	...	౫౫
నీలవైక్రూం తానుపానములు	...	౫౫	హింగుళశోధన	...	౫౫
ప్రవాళభస్మానుపానములు	...	౫౫	ఆభ్రశోధన	...	౫౫
రసోపరసాద్వాచధములకన్నిటి	}	౪౩	హరితాశోధన	...	౫౮
కిని, కాన్సిరోగములయందను			మనశ్శిలశోధన	...	౫౫
పానములు			ఆస్యచ్ఛ	...	౫౫
విషానుపానములు	...	౪౪	ఖర్వరశోధన	...	౫౯
చతుర్థస్త్రరంగము.			కంకుష్టాదిశోధన	...	౫౫
సప్తధాతుశోధన	...	౪౯	సర్వోపరసశోధన	...	౫౫
ఉపధాతు (ఆపగా) సువర్ణమా	}	౫౫	(రత్నశోధన)		
క్షికశోధన			వజ్రశోధన	...	౫౫
రాప్యమాక్షికశోధన	...	౫౦	సర్పరత్నశోధన	...	౬౦
తుత్తశోధన	...	౫౫	విషశోధన	...	౫౫
కాంస్యరీతిశోధన	...	౫౫	ఉపవిషశోధన	...	౫౫
సేందూరశోధన	...	౫౫	సేపాశోధన	...	౫౫
శిలాజతుశోధన	...	౫౫	పంచమస్త్రరంగము.		
రససంస్కారము	...	౫౧	స్వర్ణమారణము	...	౬౧
రసాష్టాదశసంస్కారవివరణము	...	౫౫	రాప్యమారణము	...	౫౫
స్వేదనః	...	౫౫	తామ్రమారణము	...	౬౨
మర్దనః	...	౫౨	వంగమారణము	...	౬౩
మార్పనః	...	౫౫	జిసదమారణము	...	౬౪
ఉష్ణాపనః	...	౫౩	నాగమారణము	...	౫౫
ఉర్ధ్వపాతనః	...	౫౫	లోహమారణము	...	౫౫
అధఃపాతనః	...	౫౪	స్వర్ణమాక్షికమారణము	...	౬౫
తిర్యక్పాతనము	...	౫౫	రాప్యమాక్షికమారణము	...	౫౫
బోధనము	...	౫౫	తుత్తమారణము	...	౫౫

పుటసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
కాంక్షము, ఇత్రడి, వీటిమారణము...	ఆపకవ్యజనదదోషశాంతి ... ౧౧
సేందూరమారణనిష్ఠము ... ౧౧	పక్వనాగభస్మగుణము ... ౧౧
శిలాజతుమాగణవిధి ... ౬౬	ఫపక్వనాగభస్మదోషము ... ౧౨
మందూరవిధి ... ౧౧	అపక్వనాగదోషశాంతి ... ౧౧
రసమారణము ... ౧౧	పక్వతోమాభస్మగుణము ... ౧౧
అన్యచ్చ ... ౬౭	అపక్వతోమాభస్మదోషము. ఈ
రససేందూరవిధి ... ౧౧	హెడ్డిగు ౨౦౫- ౨౦౬- ౨౦౭- ౧౪
రసకర్పూరవిధి ... ౧౧	స్థోకములకు ప్రంచకోవలను }
హింగుళమారణము ... ౬౮	అపక్వతోమాభస్మశాంతి ... ౧౫
అభ్రకమారణము ... ౬౯	అపక్వతోమాజన్యక్రీటశాంతి ... ౧౧
గ్రంథాంతరే ... ౧౧	పక్వసువర్ణమాక్షికభస్మగుణము ౧౬
అన్యచ్చ ... ౭౦	అపక్వస్వర్ణమాక్షికభస్మదోషము ౧౭
హరితాశమారణము ... ౭౧	అపక్వస్వర్ణమాక్షికదోషశాంతి ౧౧
వజ్రమారణము ... ౧౧	పక్వరాప్యమాక్షికభస్మగుణము ౧౧
ప్రవాళమారణము ... ౭౨	అపక్వరాప్యమాక్షికభస్మనైశేకా
సర్వరత్నమారణము ... ౧౧	దోషము ... ౧౧
పక్వ స్వరంగము.	అపక్వరాప్యమాక్షికదోషశాంతి ౧౮
పక్వసువర్ణభస్మగుణము ... ౭౩	తుత్తభస్మగుణదోషములు ... ౧౧
అపక్వసువర్ణభస్మదోషము ... ౭౪	అపక్వతుత్తదోషశాంతి ... ౧౧
అపక్వస్వర్ణదోషశాంతి ... ౭౫	పక్వశిలాజతుభస్మగుణము ... ౧౧
పక్వరాప్యభస్మగుణము ... ౧౧	అపక్వశిలాజతుభస్మదోషము ... ౧౧
అపక్వరాప్యభస్మదోషము ... ౭౬	అశుద్ధశిలాజతుదోషశాంతి ... ౧౯
అపక్వరాప్యదోషశాంతి. ... ౧౧	శుద్ధపారదభస్మపక్వగుణము ... ౧౧
పక్వతామ్రభస్మగుణము. ... ౧౧	అన్యచ్చ ... ౧౧
అపక్వతామ్రభస్మదోషము. ... ౭౭	అశుద్ధపక్వపారదభస్మదోషము ౧౦
అపక్వతామ్రదోషశాంతి. ... ౭౮	అన్యచ్చ ... ౧౧
పక్వపంగభస్మగుణము ... ౧౧	అశుద్ధపక్వపారదదోషశాంతి ౧౧
పంగశర్వరగుణము ... ౧౧	అన్యచ్చ ... ౧౧
అపక్వపంగభస్మదోషము ... ౭౯	రససేందూరశుద్ధభస్మగుణము ౧౧
అపక్వపంగదోషశాంతి ... ౮౦	రససేందూరఅపక్వదోషతచ్ఛాంతి ౧౧
పక్వజనదభస్మగుణము ... ౧౧	రసకర్పూరపక్వగుణము ... ౧౧
అపక్వజనదభస్మదోషము ... ౧౧	రసకర్పూరఅపక్వదోషము ... ౧౧

పుటసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
అశుద్ధరసకర్పరదోషశాంతి	౯౨ ఆపవ్యప్రవాళభస్మదోషము
శుద్ధగంధకభస్మగుణము	౯౩ ఆశుద్ధప్రవాళభస్మదోషశాంతి
అశుద్ధగంధకభస్మదోషము	౯౪ మౌక్తికాదిదోషశాంతి
అశుద్ధగంధకదోషశాంతి	౯౫ వజ్రచందారయోర్విషశాంతి
శుద్ధహింగుళగుణము	౯౬ కషయష్టిపిత్తలగ్నోషశాంతి
అశుద్ధహింగుళదోషము	౯౭ అశుద్ధభల్లాత్కదోషశాంతి
అశుద్ధహింగుళదోషశాంతి	౯౮ అశుద్ధకర్పరదోషశాంతి
పక్వఅభ్రకభస్మగుణము	౯౯ అశుద్ధగురుగింజలదోషశాంతి
గ్రంథాంతరే	౧౦౦ ఆశుద్ధగస్తేరువిషదోషశాంతి
మతాంతరే	౧౦౧ ఆశుద్ధసేపాళగింజలదోషశాంతి
ఆపవ్య అభ్రకభస్మదోషము	౧౦౨ ఆశుద్ధసవాసాగరదోషశాంతి
ఆపవ్యభ్రకదోషశాంతి	౧౦౩ కీతలాదాహదోషశాంతి
పక్వహరితాళభస్మగుణము	౧౦౪ ఆశుద్ధవత్సనాభిదోషశాంతి
ఆపవ్యహరితాళభస్మదోషము	౧౦౫ అశుద్ధఖదిరదోషశాంతి
ఆపవ్యహరితాళభస్మదోషశాంతి	౧౦౬ దుష్టవాతజ్వాలిరోగదోషశాంతి
పక్వచునస్కలగుణము	౧౦౭ భృమరమౌక్తికవిషదోషశాంతి
ఆపవ్యచునస్కలదోషము	౧౦౮ జంగమవిషదోషశాంతి
అశుద్ధచునస్కలదోషశాంతి	౧౦౯ కోద్రవధాన్యదోషశాంతి
శుద్ధశాపీరభస్మగుణము	౧౧౦ నాగశేనఃపదోషశాంతి
అశుద్ధశాపీరభస్మదోషము	౧౧౧ నూషకాద్యృజంతువిషదోషశాంతి
అశుద్ధశాపీరదోషశాంతి	౧౧౨ శాంతి
పక్వఖర్చరభస్మగుణము	౧౧౩ దంష్ట్రవిషదోషశాంతి
ఆపవ్యఖర్చరభస్మదోషము	౧౧౪ ఉష్ణైత్తఃత్తులపిషదోషశాంతి
అశుద్ధఖర్చరభస్మదోషశాంతి	౧౧౫ వృచ్చికఃపదోషశాంతి
పక్వవజ్రభస్మగుణము	౧౧౬ వృగౌంకవిషదోషశాంతి
అశుద్ధవజ్రభస్మదోషము	౧౧౭ తుష్ణైదలకాటుచేజనించుదోషమునకుశాంతి
అశుద్ధవజ్రభస్మదోషశాంతి	౧౧౮ సర్పాదివిషదోషశాంతి
పక్వవైక్రాంతభస్మగుణము	౧౧౯ పాకలు మొదలయినానిదోషశాంతి
ఆపవ్యవైక్రాంతభస్మదోషము	౧౨౦ శ్వాసవిషదోషశాంతి
అశుద్ధవజ్రపక్వవైక్రాంతభస్మదోషశాంతి	౧౨౧ సేంహబాలవిషదోషశాంతి
పక్వవైక్రాంతభస్మగుణము	౧౨౨ శరటవిషదోషశాంతి
ఆపవ్యవైక్రాంతభస్మదోషము	౧౨౩
అశుద్ధవజ్రపక్వవైక్రాంతభస్మదోషశాంతి	౧౨౪
పక్వప్రవాళభస్మగుణము	౧౨౫

పుటసంఖ్య.	పుటసంఖ్య.
యూకాదిదంశనవిషదోషశాంతి ...	బృహన్నా లినీవసంతరసనిర్మాణవిధి ౧౧౭
దుష్టజంతువిషదోషశాంతి ...	పాశుపతరసనిర్మాణవిధి ...
గృహగోధికావిషదోషశాంతి ...	షర్వతీరసనిర్మాణవిధి ... ౧౧౮
చెవులయందు ప్రవేశించినజోరీగల వికారశాంతి }	జయంతినిర్మాణవిధి ... ౧౧౯
శ్వేతనూషకకృతగ్రంథిదోషశాంతి ౧౨౦	జయంతివటినిర్మాణవిధి ... ౧౨౦
భృమరకృతజలదోషశాంతి ...	అష్టమస్తరంగము.
సర్పవిషములదోషశాంతి ...	ధాతుపులవివరము ...
సప్తమస్తరంగము.	ఉపధాతువులు ... ౧౨౧
హౌగరాజగుర్తులు ... ౧౨౨	రసములు ...
నారాయణచూర్ణవిధి ... ౧౨౩	ఉపరసములు ...
మత్స్యంజయరసనిర్మాణవిధి ... ౧౨౪	విషములు ...
వసంతకుసుమాకరరసనిర్మాణవిధి ౧౨౫	ఉపవిషములు ... ౧౨౫
లోకనాథరసనిర్మాణవిధి ... ౧౨౬	రత్నములు ...
స్వర్ణమాల్గినీవసంతరసనిర్మాణవిధి ౧౨౭	ఉపరత్నములు ...

—*—

విషయసూచిక ముగిసెను.

ఈగ్రంథము ఆన - ౧౮౪౭ డో సంవత్సరపు ౨౦
య్యో శాసనమునుబట్టి రిజిష్టరు చేయబడినదిగనుక ఇతరులు
దీనిని అచ్చువేయకూడదు.

ప్రకృతము విక్రయమునకు దొరికెడు ఆంధ్రీతాత్పర్యసహిత

గ్రంథముల జాబితా.

అనుపానరత్నాకరము (నూతనగ్రంథము.)	వైద్యము ...	౦	౧౨	౦
గుణపాతము (ద్రవ్యగుణముల దెలుపునది)	వైద్యము...	౨	౮	౦
చికిత్సారత్నము (స్త్రీరోగచాలరోగములుగలది.)	వైద్యము	౧	౦	౦
చింతామణి ఆంధ్రీతాత్పర్యసహితము	వైద్యము ...	౮	౦	౦
ధన్వంతరినిఘంటువు (వైద్యము)		౨	౮	౦
నాడీనక్షత్రమాల (వైద్యము)		౦	౪	౦
కాలజ్ఞానము (వైద్యము)	... ..	౦	౪	౦
వైద్యనైఘంటిక పదపారిజాతము	... ..	౪	౮	౦
వైద్యామృతము (వైద్యము)		౧	౦	౦
భామినీసుగుణమంజరి (స్త్రీనీతిశాస్త్రము)...	... ..	౦	౨	౦
జాతకాలంకారము (జ్యోతిషము)	... ..	౦	౬	౦
బల్లిపతనము - బల్లిపలుకు (డిటో) నూతనగ్రంథము	... ..	౦	౧	౦
ఆంధ్రీపదపారిజాతము - శుద్ధాంధ్రీనిఘంటువు	... ..	౨	౮	౦
కృష్ణజన్మఖండము (పురాణము)	౧౦ ఘోరములుగలసంచిక			
౧కి ౦ ౮ ౦ చొప్పున సంచికలు కెకి	... ..	౧	౮	౦

ఇందువహరింపబడియుండు పుష్పకములను కోరువారు యీక్షింపకనుపరచి
యుండు ఆద్రస్యప్రకారము వాపేర వ్రాసె తెప్పించుకొనవలయును.

ఇట్లు

పిడుగు - వేంకటరావు.

హిందూరత్నాకరముద్రాక్షరశాల

మద్రాసు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః-

ఆంధ్ర తాత్పర్య సహిత

అనుపానరత్నాకరము.

ప్రథమ స్తవరంగము

శ్లో॥ ప్రణమ్యశ్రీగణేశ్వరంహారంవిష్ణుందివాకరం ।

శివాంరత్నాకరంకుర్వేనుపానస్యయథామతి॥

తా॥ విష్ణుశ్వరుడు - శివుడు - విష్ణువు - సూర్యుడు - పార్వతీదేవి - శివ
అను నమస్కరించి నాబుద్ధికి గోచరమైనంతవరకు “అనుపానరత్నాకరము” అను
గ్రంథమును రచించుచున్నాడను.

అనుపానపరిభాష.

శ్లో॥ అష్టేనకేచిద్విహితామనుష్యామాధుర్యయోగేప్రణయోభవంతి।

తథాస్తుయోగేమధురేణతృప్తాస్తేషాంయథేష్టంప్రవదంతిపథ్యం॥

తా॥ కొందరుపులుసుయందు త్రితిగలవారును కొందరుతీపుయందు స్రీతిగల
వారుగను మఱికొందరు తీపుగను పుల్లగనునుండు వాటియందు ఆసక్తిగలవారుగను
నుండురు. అట్టివారికి హితముగనుండు పథ్యములను వైద్యవేత్తలు చెప్పచున్నారు. అతి
యెక్కియనిన.

శ్లో॥ శీతోష్ణతోయాసవమద్యయాషఫలాస్తుధాన్యాస్తుపయోరసా

నాంయస్యానుపానంతుహితంభవేద్యత్తస్మైప్రదేయంత్యిహ

మాత్రయాతతే॥

౨॥

తా॥ శీతోదకము ఉష్ణోదకము చెరుకుకల్లు కట్టు కట్టు అనగా (పెసలుమొ
దలగువానిని ఉడక పెట్టిననీరు) పండ్లపులుసు ధాన్యములముక్కపులుసు పాలి కుళి

రసములు వీటియందు ఏదరెవరికి ఏమే అనుపానము హితముగనుండునో అట్టివారికి
ఆయా అనుపానమును ఆయా ప్రమాణ ప్రకారముగ బోధన సహితముగ ఇయ్యి
వలయును.

శ్లో॥ వ్యాధించకాలంచవిభావ్యధీరైర్వ్యాణియోజ్యానిచతానితాని॥
సర్వానుపానేశువరంవదంతిమేధ్యంయదంభశ్శుచిభాజనస్థం॥

తా॥ విద్యాంసుః గురారు వైద్యశ్రేష్ఠులు వ్యాధినిన్నీ కాలమునున్న అనుసరించి
ఆయా అనుపానములను చేర్చవలయును. మఱియు శుద్ధపాతలయందు (మట్టి
పాత్ర) చుబడిన శుద్ధోదకము సమస్త అనుపానములందును శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు.

శ్లో॥ లోకస్యజన్మప్రభృతిప్రకస్తాస్తోయాత్త కాస్సర్వరసాశ్చదృ
ష్టాః సుక్షేపషూః భిషితోఽనుపానేశ్వతః పరంవిస్తర
తోఽభిధాన్యే॥ ౪॥

తా॥ సమస్తరసములును పుడకాంతర్భూతముగనుండుటవలన జనులకుజన్మ
ప్రభృతి మరణపర్యంతము పుడకము ప్రకస్తమైన అనుపానమని యెఱుంగవలయు.
జిట్టిపుడకము సమస్త అనుపానములందు సుక్షేపముగ జెప్పబడినది. ఇకను
విశేషముగ అనుపానములను జెప్పబోచుచున్నాను.

శ్లో॥ ఉష్ణోదకానుపానంశుస్నేహానామథనస్యతే । ఋతేభల్లాతక
స్నేహాత్స్నేహాత్తావరకాత్తథా॥ ౫॥

తా॥ జీడిగింజలు వగరుపదార్థములు వీటినుక్తతైలములకుతప్ప యితరము
లయిన తైలములకు ఉష్ణోదకము అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ అనుపానంవదంత్యేకతైలేయూషామ్లుకాంజికే । శీతోదకం
మాక్షికస్యపిష్టాన్నస్యచసర్వకః॥ ౬॥

తా॥ కొండలుతైలములకు పులికట్టు పులికడగు ఇక అనుపానములని చెప్పు
చున్నారు. మఱియు తేనె పేలపిండి మొదలయిన పిండిపదార్థములు వీటికి సర్వ
సమ్యక్తముగ శీతోదకము అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ దధిపయసిమద్యా ర్దైషజుష్టేతతైవచ । కేచిష్టిష్ట సయస్యా
హారనుపానంశుభోదకం॥ ౭॥

తా॥ మద్యము విషము వీటివలనగలిగిన వికారములకు పెరుగు పాలు యివి అనుపానములగుచున్నవి వైశిష్ట్యబడిన కేలపిండి మొదలయినవాటివలన గలిగిన వికారములకు సుఖాష్టాదకము అనుపానమని కొందరువచించెదరు.

శ్లో॥ పయోమాంసరసోవాపిశాలిష్టుద్గాదిభోజినాం । యుద్ధా
ద్వాతపసంతాపవిషమద్యరుజాసుచ॥ ౮॥

తా॥ సంభావియ్యము పులగము వీటినిభుజించుట యుద్ధముచేయుట దారి నడుచుట ఎండపేడిమిచేకొట్టుబడుట సప్తసైగ చే గానీనొందుట పిచిపానము మద్య పానము వీటివలన గలిగినవికారములకు పాలుగాని మాంసరసముగాని అనుపాన మగుచున్నది.

శ్లో॥ మాషాదేరసుపానంతథాన్యాన్లుండధిమస్తువా । మద్యంమద్యో
చితానాంతసర్వమాంసేషుపూజితం॥ ౯॥

తా॥ మినుములు మొదలయినవాటికి ధాన్యపులుసుగాని పెరుగుగాని పెరుగు మీదకేటగాని అనుపానమగుచున్నది. మఱియు మద్యపానాభ్యాసముగలవారికి సర్వమాంసములయందును మద్యపానమే శ్రేష్ఠమగుచున్నది.

శ్లో॥ అమద్యపానాముదకంఘలాన్లుంవాప్రశస్యతే । క్షీరంఘర్తా
భ్యభాష్యస్త్రీక్లాంతానామవృతోపమం॥ ౧౦॥

తా॥ మద్యపానాభ్యాసములేనివారికి (సర్వమాంసములయందును) ఉదకము గాని పులుసుగల పండ్లరసముగాని ప్రశస్తిపొందిన అనుపానముగనుండు. ఎండమొదలయినవానివలన గలిగినతాపము మిగులమాటలాడుట స్త్రీసంభోగమువలన గలిగిన శ్రమ వీటికి క్షీరము అమృతతుల్యమనుపానముగనుండు.

శ్లో॥ సురాకృతానాంస్థూలానామనుపానంమధూదకం । నిరామ
యానాంచిత్రంతంభుక్తమధ్యేప్రకీర్తితం॥ ౧౧॥

తా॥ చిక్కినవారికి మద్యము అనుపానము. బలిసినవారికి ప్రదేశసహితమగు లేనె అనుపానము రోగరహితము భోజన మద్యమునదు నానావిధపదార్థములు అనుపానములని చెప్పబడుతున్నవి.

శ్లో॥ స్త్రిగోష్ఠంమారులేపథ్యంకఘేనూత్తోష్ణమివ్యతే । అనుపానం
హితంచాపిపిత్తేనుధుశీతలం॥ ౧౨॥

తా॥ వాతరోగమునకు కొంచము ఉష్ణముగనుండు పదార్థమున్ను కఫరోగమునకు మిక్కిలి ఉష్ణపదార్థమున్ను పిత్తరోగమునకు తీపుగను చల్లగనుండుపదార్థమున్ను హితమైన అనుపానముగనుండు.

శ్లో॥ హింశంశోఽణితపి త్తిభ్యోఽక్షీరమిత్తురస స్తథా । అర్కు-శేతుశిరీ
షాణామాసనాస్తువిషా ర్తిషు॥ ౧౩॥

తా॥ రక్తపిత్తరోగముగల వారలకు పాలుగాని చెరుకురసముగాని అనుపానముగనుండు. విషజనితరోగముగలవారలకు జిల్లేడు విరిగి దిరిశన వీటియొక్కమద్యములు అనుపానములుగనుండు.

శ్లో॥ అతఃపరంతువర్ణానామనుపానంపుథక్పృథక్ । ప్రవత్స్యేమాను
పూర్వేనాసర్వేషామేవమేత్రుణా॥ ౧౪॥

తా॥ ఇకమీదట వర్ణములనన్నిటికి అనుపానములను వేర్వేరుగనెప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ భవంతిచాత్రసర్వేషాంమా హేంద్రంతోయము త్తమం । సా
త్త్వీయస్యతుయతోయంత త్తస్యేహితముచ్యతే॥ ౧౫॥

తా॥ మాహేంద్రోదకముగనుండు అనుపానములయందును ఉత్తమమైనది. ఏవనికె ఏప్రదకము వికారమును కలుగజేయునుండునో ఆప్రదకము వాస్థవిహితముగనుండునని జెప్పబడును.

శ్లో॥ పుష్టంవాతేకఘేతోయంపీతైర క్షేదశీతలం । దోషవద్గురువా
భుక్తమతిమాత్రమతాపివా । యథోక్తేనానుపానేనసుఖమ
న్నప్రజీర్యతే॥ ౧౬॥

తా॥ వాతరోగము కఫరోగము వీటియందు ఉష్ణోదకమును. పిత్తరోగము రక్తజనితరోగము వీటియందు శీతోదకమును అనుపానములుగనుండు. భుజింపవడిన పదార్థము వాతపిత్తశ్లేష్మములతో నేదియైన కలుగజేయునదిగనుండినను గురుత్వమును గలుగజేయునదిగనుండినను అధికమైనను పైజెప్పబడిన ఉచితానుపానములచేత జీర్ణింపబడును.

శ్లో॥ రోచనంబృంహణంవృష్యందోషసంఘాతభేదనంతర్వణంహ
ర్ద్రవకరంత్రమక్లమహంసుఖం ॥ దీపనందోషశమనంపిపాసా
చ్ఛేదనంపరంబల్యంవర్ణకరంసమ్యగనుపానంసదోచ్ఛ్యతే॥౧౭॥

తా॥ ఏయేషదార్ధమునకు ఏయేసుపానము ఉచితముగజెప్పబడియున్నదో
ఆయాఅనుపానము రుచికరముగను వృద్ధికరముగను వీర్యవృద్ధికరముగను సమ
స్తదోషములను పోగొట్టునదిగను తృప్తికరముగను మృదుత్వమును కలుగజేయు
నదిగను శ్రమము గ్లాని వీటినిపోగొట్టునదిగను బలకరముగను కాలినీకలుగజేయు
నదిగనునుండు.

శ్లో॥ తదాదాకర్షయేత్ప్రీతంస్థాపయేన్నధ్యసేవితం । పశ్చాత్ప్రీతం
బృంహయతితస్మాద్వీక్ష్యప్రయోజయేత్ ॥ స్థిరతాంగతమక్లి
న్నమన్నమద్రవపాయినాం । భవత్యాచాధజననమనుపాన
మతఃపిభేత్ ॥

౧౮॥

తా॥ అట్టి అనుపానము భోజనాదియందు నేనింపబడెనేని శరీరమునకు దౌ
ర్బల్యము మధ్యమునందు నేనింపబడెనేని భుజింపబడిన పదార్థమును శరీరమునందు
యిమిడికయు భుజింపబడినపిదప నేనింపబడెనేని శరీరపుష్టి పటినిగలుగంజేయు
గాన చక్కగ అలోచించి అనుపానములను వైజెప్పబడిన ప్రకారముగనేనింప
వలయు ద్రవపదార్థమును నేనించనివారికి భుజింపబడిన అన్నము మృదుత్వమును
జెందక స్థిరత్వమును పొందినదై శరీరమునకు బాధనుగలుగజేయుగాన అనుపాన
మును తప్పక నేనింపవలయు.

శ్లో॥ నపిబేచ్ఛాన్వసకాసార్తోరోగేచాప్యూర్ధ్వజత్సగే తతోరసః ।
ప్రసేకీచయస్యచోషహతస్సర్వరః॥

౧౯॥

తా॥ న్వాస కాసరోగములుగలవాడును ఉర్ధ్వజత్సరోగముగలవాడును
రోమ్మునొప్పిగలవాడును ప్రసేకరోగముగలవాడును హీనస్వరముగలవాడును ఇట్టి
రోగములు ప్రకోపించియున్నపుడు ఉదకమును పానముజేయకూడదు.

శ్లో॥ వీత్యాధ్యభ్యాష్యాధ్యయనగేయస్వప్నాన్నశీలయేత్ । ప్రథూ
ష్యామాశయంతిత్తస్యకంతోరసిస్థితం ॥ స్యందాగ్నిసాదచ్చ
ద్ధ్యాదీనామయాజనయేద్బహుశా॥

౨౦॥

తా॥ అనుపానమును సేవించినతోడనే దారినడచుట మిగుల సుఖాపిండుట
 అభ్యయనముచేయుట గానముచేయుట నిద్రించుట వీటిని వర్జింపవలయు. అటుల
 వర్జింపనియడల పానముజేయబడిన అనుపానము ఆహారమును యెరిచి కంఠము
 కొమ్ము వీటియందునిలచి ఒకరించి కఫమువడుట అగ్నిమాంద్యము వమనము ఇవి
 మొదలైన అనేకరోగములను గలుగజేయు.

శ్లో॥ గురులాఘవచింతేయంస్వభావంనాతివర్తతే తథాసంసాహర
 మాత్రాంతకాలాంశ్చాప్యత్తరోత్తరం॥ ౨౧॥

తా॥ మనఃస్థానియొక్క స్వభావము సంసాహరము ప్రమాణము రోగాంత
 కాలము వీటియొక్క స్థూనాధికభావముల ననుసరించి అధికముగగాని లఘువుగ
 గాని అనుపానమును సేవించవలయు.

శ్లో॥ మందకర్మానలారోగ్యాసుకుమారాస్సుఖోచితాః । జన్తవా
 యేతేషాంహించింతేయంపరికీర్తితా॥ ౨౨॥

తా॥ మందముగ పనిజేయువారు మందాగ్నిగలవారు మిగుల ఆరోగ్యము
 నజేక్షించువారు సుకుమారులుగనుండు వారెవరో అట్టివారికి పైజెప్పబడిన అను
 పానములు విధింపబడియున్నవి.

శ్లో॥ బలినఃకరభక్షాశ్చయేచదీప్తాగ్నయోనరాః । కర్మనిత్యాశ్చ
 యేతేషాంనావస్యంపరికీర్తయేత్॥ ౨౩॥

తా॥ యెట్టివారు బలవంతులుగను కఠినభక్షణముచేయువారుగను అగ్నిదీప
 ముగలవారుగను మెల్లప్పుడు పనిజేయు వారుగను నుండురో అట్టివారికి పైజెప్పబడిన
 అనుపానములు అవస్యకముగావు.

✽ కొన్నిరోగములకు - క్షీరానుపానము. ✽

శ్లో॥ క్షీరోచితస్యప్రక్షీణశ్లేష్మణోదాహతృణ్యతః । క్షీరంపిత్తానీలా
 ర్తస్యపథ్యమప్యతిసారిణి॥ ౨౪॥

తా॥ క్షీణశ్లేష్మము తాపము దప్పి పిత్తము వాతము వీటిచేపడి అతిసారము
 జ్వరగలవానికి పాలు అనుపానముగనుండు.

శ్లో॥ తద్వస్తుర్లంఘనోత్తమః ప్రస్తుంవనమివాగ్నినా । దివ్యాంబుజీవ
యే తస్య జ్వరంచాశునియచ్ఛతి॥ ౨౫॥

తా॥ కార్చిచ్చుచేదహింపబడిన వనము వర్షోదకముచే మరలచిగించుచుం
దంబున లంఘనముచేత గాఢజ్వరినవాడు మృండచేత తపింపబడినవాడు క్షీరాను
పానముచే జీవించు అట్టివానికి జ్వరము శీఘ్రముగ నశించు.

శ్లో॥ సంస్కృతంశీతమష్టంవాతస్థాగారోష్ణమేవవా । విభజ్యకాలే
యుంజీతజ్వరిణంహస్త్యతోన్యథా॥ ౨౬॥

తా॥ కాకిచల్లరియు లేక కొంచము ఉష్ణముగను లేక ధారోష్ణముగనుండు
పాలును కాలమును నెఱిగి జ్వరపీడితుడు సేవింపవలయు కావబడనదియును ధా
రోష్ణముగనుండనిదియునునైన పాలను జ్వరపీడితుడు సేవించెనేని మృత్యువశుడగును.

శ్లో॥ పయస్సశుంఠీఖుర్జూరమృద్వీకాశరూరాఘృతం । శృతశీతంమధు
యంతృతృద్వాహజ్వరనాశనం ॥ తద్వద్రాక్షౌబలాయష్టిసారి
వాకణచంద్రైః । చతుర్గుణేనాంభసావాపిపల్కావాశ్రితం
పిబేత్॥ ౨౭॥

తా॥ పాలయంను శొంఠి శర్జూతపుకాయ ద్రాక్ష పిటితో నేదియైననువైచి
క్వాది అందుశర్కరగాని నెయ్యిగాని తేనెగానివైచి చల్లార్చి అనుపానముగ సేవిం
చిన యడల దప్పి తాపము పీటిని నివర్తింపజేయు. మఱియు ద్రాక్ష చిట్టాముదపు
వేరు యష్టిచుడుకము సుగంధపాలజేటు పిప్పలి చందనము పిటినివైచి కావబడిన
పాలు సేవింపబడినను లేక పాలకు నాలుగి తలుపుదకముపోసి పిప్పలివైచి నీరం
తయు యిగురుసటులకాచి సుఖోష్ణముగ పానముచేసినను జ్వరమునునశింపజేయు.

శ్లో॥ కాసాచ్ఛ్వాసాశ్చిరశ్శూలాత్పార్శ్వశూలాచ్ఛిరజ్వరాత్ । ము
త్యతేజ్వరితఃపీత్యావచ్ఛముఖీశ్రితంపయః॥ ౨౮॥

తా॥ జ్వరముగలవాడు పంచమూలములను పాలతోవైచి కాచి అనుపాన
ముగ సేవించినయడల చిరకాలజ్వరము నశించుటయేగాక కాస శ్వాస తలనాప్తి
పార్శ్వశూల యివిగూడనశించు.

శ్లో॥ శ్రితమేరండమూలేనబాలవిలేవనవాజ్వరాత్ । ధారోష్ణంవా
పయఃపీత్యావిబద్ధానిలవర్చనః॥ ౨౯॥

తా॥ పాలయందు ఆముదపువేరునుగాని లేత బివ్విపత్రములనుగాని వైచి
కాచి అనుపానముగ నేవించినను లేక పాలను ధారోష్ణముగ నేవించినను జ్వరము
మలబద్ధము యివినశించు.

శ్లో॥ సర క్తపితృతాతీస్పతేస్సత్పత్ శూలప్రవాహికాత్ । సిద్ధంశుంఠీ
బలావ్యాఘ్రీగోకణ్ణకగుడైఃపయః॥ ౩౦॥

తా॥ పాలయందు శొంఠి చిట్టాముదపువేలు వాకుడు పల్లెరు బెల్లము వీటిని
వైచికాచి అనుపానముగ నేవించిన రక్తపిత్రము అతిసారము దప్పితోఁబూడిన శూల
భేదులు యివినవర్తించు.

శ్లో॥ శోభముఃత్రశకృద్వాతవిబంధజ్వరకానజితే । వృశ్చీకబిల్వపర్షా
భూసాధితంజ్వరశోభనుత్ ॥ శంశుపాసారసిద్ధంవాతీరమా
శుజ్వరాపహం॥ ౩౧॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు బిల్వము గలిజేరు వీట్లను పాలయందువైచి కాచి అను
పానముగ నేవించినను లేక ఇరుగుడురసమునువైచి కాచి తాగినను శోభ మూత్ర
రోగము భేదులు వాతము మలనూత్రములనుబంధించు రోగము జ్వరకాన జ్వర
శోభ కేవలజ్వరము యివినవర్తించు.

శ్లో॥ సౌభాగ్యపుష్టిబలశుక్రవివర్ధనానికింసన్తినోభువిబహూనిరసా
యనాని । కందర్పవర్ధినీపరంతుసితాజ్యయుక్తాద్ధూర్వతేన
మమకోపిమతఃప్రయోగః॥ ౩౨॥

తా॥ శరీరకాంతి శరీరపుష్టి బలము వీర్యవృద్ధి కామవృద్ధి వీటినిగలుగఁ
జేయుటకు అనేకరసాయనములుండినప్పటికిన్ని పాలనుకాచి అందుతెల్లశర్కర
నెయ్యి వీటినివైచి నేవించిన పైజెప్పబడిన గుణములను గలుగజేయుటకు యితర
రసాయనములు యీప్రయోగముతో సమానములుగావు.

యోగరాజగుగ్గులనుపానములు.

శ్లో॥ రాస్నాదిక్వాళసంయుక్తోవివిధంహంతిమూరుతం । కాంకో
ల్యుదిశ్రితాఽప్యత్రంకపమారగ్వధాచినా॥ దార్ద్రశ్రితేనమేహం
శ్చగోమూత్రేజైవపాండుతామ । మేదోవృద్ధిచమధునా

కుష్ఠేనింబశ్రితేనవా! చ్చిన్నాక్వాధేనవాతాస్రంశోథంశూలం
కణాశ్రితా॥ పాటలాక్వాధసహితోవిషమూషకజంజయేత్ ।
త్రిఫలాక్వాధసహితోనేత్రార్తిహంతిదారుణాం ॥ పునర్ల
వాదేఃక్వాధేనహన్యాత్సర్వోద్వరాణ్యపి॥ ౩౩॥

తా॥ యోగ రాజగుర్గులు ఆసేదౌషధమును రాస్తాదికషయముతో నేవించిన నానావిధములయిన వాతములునశించు. కాకోల్పాదికషయముతో నేవించిన పిత్తరోగమునశించు. ఆరగ్వధాది (రేల) కషయముతో నేవించిన కఫరోగమునివర్తింపు. మ్రూనిపసపు కషయముతో నేవించిన మేఘరోగములునివర్తింపు. గోమూత్రముతో నేవించిన పాండురోగమునశించు. తేనెతో నేవించిన మేదావృద్ధి/అధికబలుపు) నశించు. పేదకషయముతో నేవించిన కుష్ఠరోగముతొలుగు తిప్పవీగ కషయముతో నేవించిన వాతరక్తరోగమునివర్తింపు. పిప్పలికషయముతో నేవించిన శోథ శూల గులిచివర్తింపు. మొక్కపు చెట్టుకేరు కషయముతో నేవించిన యెరుక విషమునశించు. త్రిఫలకషయముతో నేవించిన దారుణమైన నేత్రరోగమునివర్తింపు పునర్నవాది (గలిజేరు) కషయముతో నేవించిన సమస్త పుడరరోగములునశించు.

❖ నారాయణచూర్ణానుపానములు. ❖

శ్లో॥ దద్యాన్యక్తానుపానేనతథాధ్వానేసురాదిభిః । గుల్మేబదర
నీరేణవిట్సంగేదధిమస్తునా ॥ ఉష్ణాంబుభిశ్చజ్జేఢేచపృతౌష్ణేః
పరికర్తృషు । ఉష్ణీదుగ్ధేనోదరేషుతథాతక్రేణవాగవాం ।
ప్రసన్నయావాతరోగేదాడిమాంభోభిరర్చనీ ద్వివిధేచవిషే
దద్యాత్ ఘృతేనవిషనాశనం॥ చూర్ణంనారాయణంనామషష్ఠ
రోగగణాపహం॥ ౩౪॥

తా॥ నారాయణచూర్ణమును ఆయారోగములకు తగిన అనుపానములతో నివ్వవలయు. ఎట్టిన్నను, మద్యము మొదలయినవాటితో నారాయణచూర్ణమును నేవించిన కడుపుబ్బరమునివర్తింపు. రేగుకషయముతో నేవించిన గుల్మరోగము తొలగు. పెరుగుతేటతో నేవించిన మలబద్ధమునశించు. ఉష్ణాదకషయతో నేవించిన ఆజీర్ణరోగమునివర్తింపు. వృక్షాఘ్నములతో నేవించిన గుడరోగమునశించు. ఒంటె పాలతో నేవించిన ఉదరరోగములునివర్తింపు. కల్లుతో నేవించిన వాతరోగము

నశించు. దాడిమరసముతో సేవించిన ఆర్శోరోగము (మూలవ్యాధి) నశించు. తేనెతో సేవించిన ద్వివిధవిషములు నశించు. ఇట్టిగుణములుగల నారాయణచూర్ణమును సేవించిన ఆశేకరోగములను బోగొట్టునని తాత్పర్యము.

❖ నిర్గుండార్ణమపానములు. ❖

శ్లో॥ ప్రస్థనిర్గుండిచూర్ణస్యగోమూత్రేణసమంపిబేత్ । దశరాత్ర
ప్రయోగేనకుష్ఠనాశోద్భవేధ్యవం॥ ౩౫॥

తా॥ పదహారుపలముల వాపిలిచూర్ణమును గోమూత్రముతో వైచి దానిని. ౧౦. ధాగములుచేసి - ౧౦ - దినములు సేవించిన కుష్ఠరోగము నివర్తింను.

శ్లో॥ నిర్గుండిచూర్ణమాదాయఘృతేనసహభక్షయేత్ । కృశస్తుదర్బ
లోవాపీబలవిర్యయతోభవేత్॥ ౩౬॥

తా॥ చిక్కిపోయినవాడుగాని దుర్బలుడుగాని నిర్గుండిచూర్ణమును నేతితో సేవించిన బలము పిర్యవృద్ధి పట్టతో గూడుకొన్నవాడగును.

శ్లో॥ నిర్గుండిచూర్ణమాదాయపిబేదుష్ణేనవారిణా । సప్తరాత్రప్ర
యోగేనరోగముక్తోభవేన్నరః॥ ౩౭॥

తా॥ ఉష్ణోదకముతో ౭ దినములు నిర్గుండిచూర్ణమును సేవించిన సత్వరోగములు నివర్తింను.

శ్లో॥ నిర్గుండిమూలముద్భృత్యగృహేచధారయేద్భుధః । నస్యంతి
సర్వవిఘ్నానిగృహాన్నాగాశ్చసర్వశః॥ ౩౮॥

తా॥ ఎవనియింట్లో వాపిలివేరువుంచబడియున్నదో వానిగృహమునందు విఘ్నములు లేకుండుటయేగాక సర్వములు సగాతాలిగిపోవును.

❖ భృంగరాజునుపానములు. ❖

శ్లో॥ భృంగరాజపత్రరసంకృష్ణజీరసమంపిబేత్ । తైలేనసహసం
దద్యాద్వ్యలీపలతవర్జితః॥ ౩౯॥

తా॥ గుంటగలగరాకురసమును నల్లజీలకర్రతోగాని తేక మంచిఝానెతోగాని చేర్చి అనుపానముగ సేవించిన వార్ధకమువలనగలిగిన శరీరశైధిల్యము పెంట్టుట సరిగిపోవుట ఇవితోలగి యవ్వనమునుజెందు.

శ్లో॥ భృంగరాజరసంచైవగుడూచీరససంయుతం । మాసమాత్ర
ప్రయోగేనసర్వవ్యాధిద్విసశ్యతి॥ ౪౦॥

తా॥ గుంటగలగరాకురసమును తిప్పతీగరసముతోచేర్చి మాసమాత్రము
సేపించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

* సకలరోగములకుహారితక్యాదిపానములు. *

శ్లో॥ సితాయుక్తాచశరదీపేమంతేనాగరేణచ । శిశిరేషిష్ఠీయ
క్తావసంతేమధునాసహా । గ్రీష్మేచగుడసంయుక్తావద్దాసుల
వణేనచ । అనేనైవవిధానేనభక్షయేద్యోహరీతకీం । తస్య
వృద్ధిబృలంబీర్యంమారోగ్యంస్థిరయవ్వనం । అగ్నిర్వహతికా
ష్ఠానితసురోగాహరీతకీం । కదాచితుగ్ధ్యతేమాతానోద
రస్థాహరీతకీం । మాతేవసర్వదాజ్ఞేయాహితథాత్రిహరీతకీం॥

తా॥ కరకచూర్ణమును శరద్రుతువునందు తెల్లశక్తరతోను పేమంతయు
తువునందు శౌంతిచూర్ణముతోను శిశిరుతువునందు పిష్ఠలిచూర్ణముతోను వసంతయు
తువునందు తేనెతోను గ్రీష్మరుతువునందు బెల్లముతోను వర్షర్తువునందు లవణము
తోను ఈప్రకారముగ యెవడుసేపించుచున్నాడో అట్టిమనుజునికి వృద్ధి బలము
వీర్యము పుష్టి ఆరోగ్యము స్థిరయావనము యివిగలుగుటయేగాక అగ్నికృష్టేలనుద
హింపజేయుచుండంబున సమస్తరోగములను సగానవర్తింపజేయు. తల్లి పుత్రుని
కాపాడురీతి పూర్వోక్తప్రకారముగ సేపింపబడిన కరకచూర్ణము తన్ను సేపించిన
వానిని కాపాడును.

అన్యచ్ఛ.

శ్లో॥ గ్రీష్మేతుల్యగుడాంసుసైంధవయుతాంమేఘావనహ్యంబరే ।
తుల్యాంశరురయశరద్యమలయాశుంత్యాతుపారాగమే ।
పిష్ఠల్యశిశిరేవసంతసమయేక్షాద్రేణసంయోజితాం రాజక
ప్రాప్యహరీతకీనువరుజోనశ్యంతితేశత్రవః॥ ౪౧॥

తా॥ గ్రీష్మర్తువునందు కరకచూర్ణమును బెల్లముతో సమముగచేర్చి సేపించి
నను వర్షర్తువునందు సైంధవలవణముతో సమముగచేర్చి సేపించినను శరద్యతువు
నందు తెల్లవక్త్రరతో సమముగచేర్చి సేపించినను పేమంతరుతువునందు శౌం

మూర్ఖముతో సమముగచేర్చి సేవించినను శిశురూతువునందు పిప్పలిచూర్ణముతో సమముగచేర్చి సేవించినను వసంతగుతువునందు తేనెతోచేర్చి సేవించినను శూరత్వము జెందిన రాజెడట శత్రువులు నశించుచుదంబున సమస్తరోగములునశించు.

గుడూచ్యనుపానములు.

శ్లో॥ ఘృతేనవాతంసగుడావిబంధంపిత్తంసితాధ్యామధునాకఫంచ |
వాతాస్త్రుమగ్రంరుబులైలమిశ్రాశురత్యామవాతంశమయేద్దు
దూచీ॥ ౪౩॥

తా॥ తిప్పశత్తును నేతితోసేవించిన వాతరోగమునివర్తించు. తెల్లముతో సేవించిన మలమూత్ర కష్టురోగమునశించు. తెల్లచక్కెరతోసేవించిన పిత్తరోగము నివర్తించు. తేనెతోసేవించిన కఫరోగమునశించు. ఆముదముతోసేవించిన వాతరక్తరోగము నివర్తించు శాంతిచూర్ణముతోసేవించిన అమవాతరోగమునశించు.

శ్లో॥ అమృతాస్వరసోహస్తీక్షౌద్రయుక్తోహికామలాం | శార్జధ
రేణుచోక్తత్వాచ్చోక్తోయంరచితోమయా || సమధుచ్చిన్నా
స్వరసోనానామేహానివారణం | వదంతిభిషజస్సర్వేశ్వరదిందు
నిభాననే॥ ౪౪॥

తా॥ తిప్పతీగరసమును తేనెతోసేవించిన కామిలారోగము సమస్తప్రమేహరోగములు యినివర్తించు.

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరంకఫకృతంకణయాసమేతచ్ఛిన్నోద్భవోహ్యథకషాయకషపహంతి॥ ౪౫॥

తా॥ తిప్పతీగకషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణమునువైచి సేవించిన కఫజస్య జీర్ణజ్వరమునివర్తించు.

శ్లో॥ అమృతాక్వాథకలారాధ్యాంసక్షీరంవిచక్షేప్యతం | వాతరక్తం
జయత్యాశుకుష్ఠంజయతిదుస్తతం॥ ౪౬॥

తా॥ తిప్పతీగకషాయము తిప్పతీగకల్కము పాలు నీళ్లను నేతితోవైచి వత్సముగవండి ఘృతముచే దానినిసేవించిన వాతరక్తము కుష్ఠము యినివర్తించు.

శ్లో॥ గుడూచీస్వరసంకర్షంతౌద్రంస్యాన్తాషకోన్మితం । సైంధవం
ద్రౌత్యుల్యంస్యాత్సర్వమేకత్రమర్దయేత్ ॥ అంజనము
నంతేనపిల్లార్కతిమిరంజయేత్ । కాచకందూలింగనాశంశుక్లా
కృష్ణాంతాంతాదాత్ ॥ ౪౭॥

తా॥ కర్షమాత్రము తిప్పతీరసము మాడప్రమాణము తేనె మాషప్రమా
ణము సైంధవలవణము వీటినిన్నిటిని నేకముగజేసి మర్దించి నేత్రమునకు అంజనము
జేసికొనిన పిల్లార్కయనే నేత్రరోగము తిమిరరోగము కాచరోగము కండ్లయందు
దురద లింగనాశనము (అనగా గురుతు కెలియకపోవుట) నట్లెల్లగుట్లయందలి
రోగము వీటినినివర్తింపజేయు.

నేత్రరోగమునకుపునర్నవానుపానము.

శ్లో॥ దుగ్ధేనకంఠూంతౌద్రేణనేత్రస్రావంచనన్విషా । పుష్పంత్రైలేన
తిమిరంకాంజికేననిశాంధతా ॥ పునర్నవాజయత్యాకుభాస్థర
స్తిమిరంయథా ॥ ౪౮॥

తా॥ గలిజేతురసమును పాఠోరంగరించి నేత్రములకు అంజనమిడిన కండ్ల
దురద తేనెతోరంగరించి అంజనమిడిన నేత్రస్రావము శేతితోరంగరించి అంజన
మిడిన కండ్లయందలి పూలు మంచినునెతోరంగరించి అంజనమిడిన తిమిరరోగము
కడుగు వీటితోరంగరించి అంజనమిడిన శవీకటి వీటిని సూర్యుడు అంధకారము
ను తొలగించుచందమున యాయంజనముతొలగించు.

శ్రితిఫలానుపానములు.

శ్లో॥ ఏకాహారీతరీయోజ్యాద్యౌచయోజ్యౌవిభీతకౌ । చత్వార్యా
మలకాన్యేవత్రిఫలైషాప్రకీర్తికౌ ॥ త్రిఫలాశోధమేహస్మి
నాశయేద్విషమజ్వరాత్ । దీపనీశ్లేష్మపీత్రఘ్నికుశ్మహంత్రసా
యనీసర్పర్కఘ్నిభ్యాంసంయుక్తాసైవనేత్రామయాత్ ॥

తా॥ కరక్కాయ - ౧ భాగము తానికాయ - ౨ భాగములు తుళిరికవలుపు
౪ భాగములు వీటినిన్నిటిని నేకముగజేర్చి చూర్ణముచేసినట్టి చూర్ణము త్రిఫలయన
బడును. ఈత్రిఫలచూర్ణమునుసేవించిన శోభ మనము విషమజ్వరములు శ్లేష్మము
పీత్రము కుష్మరోగము వీటినినివర్తింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగాగలు

గంజేయు. మఱియు యీమాన్యుమును నెయ్యి తేనె పిట్టతో రంగరించి నేత్రముల కంజనమిడిన నేత్రరోగములనన్నిటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ ఫలత్రికోద్భవంకావ్యధంగోమూత్రేదైవపాయయేత్ । వాత
శ్లేష్మకృతంహంతిశోభవృషణసంభవం॥ ౫౦॥

తా॥ త్రిఫలకమాయమును గోమూత్రముతోవండి నేపించిన వాతశ్లేష్మజనిత రోగము వీజమువాచట వీటిని నశింపజేయు.

శ్లో॥ షోడ్రణత్రిఫలాక్వాథఃపీతోమేదహరఃస్వృతః । శీతిభూతం
తథోష్ణాంబుమేదోహృత్క్షౌద్రసంయుతః॥ ౫౧॥

తా॥ త్రిఫలకమాయమునందు తేనెవైచి చేర్చిగాని లేక చల్లారిన వేడినీళ్లు తేనె యీరెంటినిచేర్చిగాని పుచ్చకానిన మేదోరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ త్రిఫలారగ్వధక్వాథశ్శర్కరాక్షౌద్రసంయుతః । రక్తపిత్త
హరోదాహపిత్తహాలనివారణః॥ ౫౨॥

తా॥ త్రిఫలములు రేలవిత్తులు పీడినకమాయముకాచి అందుశర్కర తేనె పీటినివైచి నేపించిన రక్తపిత్తము తాపము పిత్తము శూల పీటినినివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ త్రిఫలాయూరసక్షౌద్రయుక్తోజయతికామిలాం । శార్దూలరేణ
హస్తత్వాఘోకోయంరచితోమయా ॥ మృతాయుస్త్రిఫలా
యష్టిచూర్ణంమధుఘృతాన్వితం । దినాంతేలేధినిత్యంసరతౌ
చటకవద్యవేత్॥ ౫౩॥

తా॥ త్రిఫలకమాయమునందు తేనెవైచి పుచ్చకానిన కామిలారోగము నివర్తించు. మఱియు అమోఘన్నము త్రిఫలచూర్ణము యెట్లమధుకచూర్ణము పీటిని నేకముగ జేర్చి అందునెయ్యిగాని తేనెగానివైచి రంగరించి ప్రతిదినము రాత్రులందు నేపించిన మగపిచ్చుకవత శ్రీసంభోగమునందు పటుత్వముగలవాడగును.

గద్య॥ ఇతిశ్రీమదాంధ్రీభాషానువాదభూషితే

అనుపానరత్నాకరే.

అన్నాపద్యనుపానవివేకకథనంనామ ప్రథమ స్కంధః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః-

ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

ద్వితీయస్తవరంగము

మృత్యుంజయాదిరసములకు అనుపానములు.

శ్లో॥ మృత్యుర్విరిజ్జితోయస్మాత్తేనమృత్యుంజయోరసః । మధునా
లేహశంఖోక్తంసర్వజ్వరనివృత్తయే ॥ దధ్యుదకానుపానేన
వాతజ్వరనిబర్హణః । ఆర్ద్రకస్యరస్యైఃపానం దారుణేనస్నిపా
తతే ॥ జమ్బీరద్రవయోగేనహ్యజీర్ణజ్వరనాశనః ॥ అజాజీ
గుడసంయుక్తోవిషమజ్వరనాశనః॥ ౫౪॥

తా॥ ఈరసము మృత్యువును జయించునది కాబట్టి మృత్యుంజయరసమనంబుడు
దీనిని తేనెతో సేవించిన జ్వరము, పెరుగుమీడి లేటతో సేవించిన వాతజ్వరము, అల్ల
పురసముతో సేవించిన దారుణమగు సన్నిపాతము, గిమ్మపండ్లరసముతో సేవించిన ఆ
జీర్ణజ్వరము, బెల్లముతో గూడిన జీలకర్రకాయముతో సేవించిన విషజ్వరము వీటిని
నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ వసంతకుసుమాకరరసానుపానములు.

శ్లో॥ శిలాజితమధుషణైః త్షయగదేషుసర్వేష్వపి ప్రమేహరుజిరా
త్రిభిస్సమధుశర్కరాభిస్సహా । సీతామలయజద్రవైర్మహతి
రక్తపిత్రేభవాసితామధుసమన్వితైర్వృషభపల్లవానాంధ్రవైః ।
త్రిజాతగజచందనైరపిచతుష్టిపుష్టిప్రదోమనోభవకరః పరోవ
శుభశంఖపుష్పైరస్యైః । అభీరురసశర్కరామధుభిరస్తుపిత్రా
మయేపరేషుతుయథోచితసనుగదేషుసంయోజయేత్ ॥ ౫౫॥

తా॥ వసంతకుసుమాకరరసమును, తేనెలో చాచి అందు శిలాదతుభస్మము, త్రూటణములు వీటినిచేర్చి సేపించిన ఘన ప్రచుగుత్తులు, మూనిపసపుమార్కము శర్కర, వీటిని తేనెలో వైచి యానుపానముతో సేపించిన ప్రమేషములు, చందనకషాయములో తెల్లచక్కెరవైచి దానితో సేపించినను లేక వృషభకనుశ్చెట్టు చిగుళ్లరసమునందు తెల్లచక్కెర తేనెవైచి దానితో సేపించినను పగుల ప్రకోపముగనుండు రక్తపిత్తము వీటినినివర్తింపజేయు. త్రిజాతకము, గజపిప్పలి, చందనము వీటినిచేర్చి కషాయముకాచి దానితో సేపించిన సంతోషము శరీరపుష్టి, కామవృద్ధి, వీటినిగలుగజేయు. శంఖపుష్పీరసముతో సేపించిన వషనము, పిల్లపీచర రసమునందు శర్కర తేనె వీటినిచేర్చి దానితో సేపించిన ఆప్లవిత్తము యివినశించు మఱియు యితరరోగములయందు తగుమైన అనుపానములతో సేపించిన ఆయా రోగములు నెవర్తించు.

శ్లో॥ కనాధరసానుపానములు॥

శ్లో॥ అరుచోనస్తుషంధాన్యంభృతభృష్టంసశరగరం । దద్యాత్త
థాజ్వరేధాన్యంగుడూచీక్వాభమాహారేత్ ॥ ఉశీరవాసక
క్వాథందద్యాత్సవధుశరగరం । రక్తపిత్తేకఫేశ్వాసేకాసే
చస్వరసంక్షయే ॥ అగ్నిభృష్టజయామ్నాంసవధునానిశీదియ
తే । నిద్రానాశేతిసారేచగ్రహణ్యాంమందపావకే ॥ సా
వర్చలాభయాకృష్ణాచూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ । శూలేజ్జీర్ణే
తథాకృష్ణామధుయుక్తాజ్వరేహితా । క్షీణాదరేవాత
రక్తేచ్ఛర్ద్యాంచైవగుడాంకురే ॥ నాసికాచిఘరక్తేఘరసందా
డిమఘృష్టజం । దూర్వాయాస్సవరసంసన్యందద్యాచ్ఛరగర
యాయుతం ॥ కోలమజ్జాకణాబర్హిపక్షభస్మాసశరగరం ॥
మధునాలేహయేచ్ఛర్దిహికాకాశోపస్యశాంతయే । విధిరేష
ప్రయోజ్యస్తుసర్వస్థి౯నోపేతీరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచ
మౌక్తికాఖ్యేరసేతథా । ఇత్యయంతాకనాధాఖ్యేరసస్సర్వ
రుజోజయేత్ ॥

తా॥ తోకనాథరసమును, ధనియాలను చక్కగదంచి పొట్టుతీసి దానిని
 కేయించి చూర్ణముచేసి అందుతో శర్కరకలిపి యీ అనుపానముతో నేపించిన, అ
 రుచిరోగము నివర్తించు. ధనియాలు తిప్పతిగ వీటిని కషాయముకాచి దానితోనే
 వించిన జ్వరము మానును. వట్టివేళ్లు అక్షస్వరము పిటినికషాయమువైచి అందుశర్కర
 తేనెపైచి యీ అనుపానముతో నేపించిన రక్తపిత్తము క్షయము కావదు, కాశము
 స్వరహీనము, యివిసశించు. పసపును కేయించి చూర్ణముచేసి తేనెకలిపి యీ
 అనుపానముతో రాత్రులయందు నేపించిన నిద్రానాశము అతిసారము గ్రహణీ మం
 దవాతము యివిసశించు. శౌవర్చలవణము కరక్కాయ పిప్పళ్లు వీటిని చూర్ణము
 చేసి కేడినీళ్లయందుపైచి యీ అనుపానముతో నేపించిన ఈల ఆబిగ్గము యివి
 నివర్తించు. పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెకలిపి దీనితో నేపించిన జ్వరమునివర్తించు.
 దాడిచుప్రస్వరసముతో నేపించిన స్త్రీహము ఉదరరోగము వాతరక్తము, వాంతి
 మొలక మూలము ముక్కునుంచి రక్తముకారుట యివిసశించు. మఱియూ గరిక
 వేళ్లరసమునందు శర్కరపైచి యీ అనుపానముతో చేర్చి నస్యముచేసిన నాసికా
 రక్తస్రావరోగము నివర్తించు. రేగునిజరు పిప్పలిచూర్ణము నెమలిరక్కొత్తము
 శర్కర వీటిని నేకముగజేసి తేనెపైచి రంగిలించి యీ అనుపానముతో నేపించిన
 ప్రకోపించిన వసునము ఎక్కిళ్లు యివిసశించు. మఱియు పొటలీరసము మృగాంక
 రసము హేమగర్భరసము చూర్ణకరసము యీ రసములు పైజెప్పబడిన రోగములునివర్తించు.
 యీ ప్రకారముగ తోకనాథరసము సమస్తరోగములను నివర్తించు జేయుననితా

✽ స్వరమాలినివసంతరసానుపానములు. ✽

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరేధాతుగతేతిసారేరక్తాన్వితేరక్తజవృష్టిరోగేః ఘా
 తేవ్యధేపిత్తకృతేభరోగేబలప్రదోదుగ్ధయంతంచపథ్యం ॥ వస
 న్తోమాలినిపూర్వస్వరసరోగహరశ్శిశోః । గగ్నిత్యాదేయమే
 తంచజయస్తీప్రప్సక్తైర్ముతం । సర్వజ్వరహరం శ్రేష్ఠంగర్భపా
 లనము త్తమం ॥

౫౭॥

తా॥ స్వర్ణమాల్నివసంతరసమును పాలు అనుపానముతో నేవించిన. ఛాతు
గతమైన జీర్ణజ్వరము రక్తాతిసారము రక్తజనిత నేత్రరోగము మిగులపిత్తరోగ
ము ఇవినివర్తింపటయేగాక బలమును సగాగలుగజేయు. మఱియు యీవసంత
మాల్నిరసము శిశువులకు వైశేష్యంబడిన అనుపానముతో నేవించజేసిన సర్వరోగ
హరముగనుండు. గర్భిణీ స్త్రీలకు సోమింద పుష్కరసముతో నేవించజేసిన సర్వజ్వర
ములను పోగొట్టుటయేగాక గర్భమును స్థిరముగజేయు.

* బృహన్నాల్నివసంతరసానుపానములు. *

శ్లో॥ వల్లప్రమాణంమధుపిష్పలీభ్యాంజీర్ణజ్వరేఛాతుగతేప్రదేయః |
ఛిన్తోద్భవానత్వసితాయుతశ్చ సర్వప్రమేహేషుచయోజని
యః || కృచ్ఛాశ్చరీంసిహంత్యాశుమాతులుంగార్ద్రకర్ద్రవైః |
రసోవసంతసామాయంమాల్నివపదపూర్వకః || ౫౮ ||

తా॥ పిష్పలీభ్యామునందు తేనెచేర్చి అందు బృహన్నాల్నివసంతరసమును
వల్లప్రమాణముచేర్చి నేవించిన జీర్ణజ్వరము ఛాతుగతజ్వరము ఇవినివర్తింతు, లిప్ప
సత్తులలో శర్మరచేర్చి దానిలో వల్లప్రమాణమునేవించిన సర్వప్రమేహములు నివ
ర్తించు. మాదీకలరసము ఆల్లపురసము కఱితో వల్లమాత్రమునేవించిన మూత్ర
కృశ్మరోగము నివర్తించు.

* పాశుపతరసానుపానములు. *

శ్లో॥ తాలమూలీరసేనైవహృదరామయనాశనః | మోచారసే
నాతిసారంగ్రహణీతక్రస్రైంధవైః || సోవర్చలవణాశుంఠీయు
తశ్శూలంవినాశయేత్ | అర్శాంసిహంతితక్రేణపిష్పల్యారా
జయత్తు కం||వాతరోగంసిహంత్యాశుశుంఠీసోవర్చలాన్వితః |
శర్మరాధాన్యయోగేనశ్లేష్మరోగంచతత్తు తాత్ | అతఃపరత
రోనాస్తీధన్వంతరిమతోరసః || ౫౯ ||

తా॥ పాశుపతరసమును నేలతాడిరసముతో నేవించిన ఉదరవ్యాధి అరికి
రసముతో నేవించిన అతిసారము, మజ్జిగలో సైంధవలవణమువైచి దానితో నేవించిన
గ్రహణీ, సోవర్చలవణము శోంఠి పిష్పలి కఱిచూర్ణములనైకముగజేసి దానితో నేవించిన
శూలము, మజ్జిగలో నేవించిన అర్శస్సు, పిష్పలిచూర్ణముతో నేవించిన తుయరోగ

ము శౌంతి సౌవర్చలవణము వీటిచూర్ణముల నేకముగ జేర్చి దానితో సేవించిన వాత రోగము, వేయించిన ధనియాలచూర్ణములో శర్కర జేర్చి దానితో సేవించిన శ్లేష్మ రోగము యివనిన ర్తింను. ఇది ధన్వంతరిచే జెప్పబడిన మిగుల శ్రేష్ఠమైన రసమని తెలియవలయు.

✽ పర్వతీర సానుపానములు. ✽

శ్లో॥ సహింశుజీరకవ్యౌషైశ్చామయేద్ద్రహణీంరసః । దశమూలాం భసావాతజ్వరంక్రికటునాకఘం ॥ జ్వరంశుభకసారేణపంచ కోలేనసర్వజం । యత్క్షౌణంశుపిప్పల్యాగోమూత్రేణగుదాం కురాన్ ॥ సూలేచైరండుత్రైలేనపాండుంశోభంసగుగ్గులుః । కుష్మాని భంగభల్లాతవాకుచీపంచనింబత్తైః । ధుత్తూరబీజసంయోగా న్నపెహున్నాదవినాశినీ ॥ అపస్మాంరనిహంత్యాశువ్యోషసేంబ దత్తైస్సహ । స్తనంధయశిశూనాంతునీతరాంపర్వతీహితా । పథ్యాయాశ్చుర్జనంయుక్తావ్యాధీంశ్చాన్యాంత్సుదుస్తరాన్ ॥

తా॥ పర్వతీరసమును, ఇంగువ, శీలకర్ర, శౌంతి, పిప్పలి, మిరియాలు వీటిని నేకముగ చూర్ణించి దానితో సేవించిన గ్రహణి, దశమూలః మాయముతో సేవించిన వాతజ్వరము, క్రికటుకముతో సేవించిన కఘము, ఆతిమధురఘృక మాయముతో సేవించిన జ్వరము, పంచకోలక మాయముతో సేవించిన సమస్తజ్వరములు, పిప్పలి చూర్ణములో తేనెవైచి దానితో సేవించిన క్షయరోగము, గోనూత్రముతో సేవించిన గుదాంకురము, అముదముతో సేవించిన శూలరోగము, గుగ్గిలముతో సేవించిన పాండురోగము శోఘ, జనపవిత్రులు, జీడిగింజలు, కారు గత్సపేలు, పంచనింబకములు వీటినికమాయముపైట్టి దానితో సేవించిన కుష్మరోగములు, ఉష్ణే త్రిస్త్రుల చూర్ణముతో సేవించిన మహున్నాదము, శౌంతి పిప్పలి మిరియాలు వేపాకు వీటిని కమాయముపైట్టి దానితో సేవించిన అపస్మారరోగములు, కరక చూర్ణముతో సేవించిన సర్వరోగములు వీటినినివర్తింపజేయు. మఱియు స్తన్యపానముజేయు శిశువులకు పర్వతీరసము మిగుల హితకరముగ నుండు.

✽ జయజయ స్త్రీసానుపానములు. ✽

శ్లో॥ జయస్త్రీనాజయవాధక్షీరైఃపీత్రద్వరాపసః । ముద్గామలక యూషేణపథ్యంజేయంఘృతంవినా ॥ జయస్త్రీనాజయవాధ

సక్షోద్రమరిచాన్వితా । సన్నిపాతజ్వరహంతరసశ్చానంద
భైరవః । జయంతీవాజయావాధవిషమజ్వరసుఖ్యుతైః । సర్వ
జ్వరంశుధువ్యోమైర్దవాంమూత్రేణోతకం । చందనస్యకషా
యోగరక్తపిత్తజ్వరాపహా । జయంతీవాజయావాధమాషీకే
ణచకాసజిత్ । జయంతీవాజయావాధశండులోదకపానతః ।
అశ్మరీంహంతినోచిత్రంమూత్రకృచ్ఛ్రింతుదారుణం । జయం
తీవాజయంవాధగోమూత్రేణయతాంపిబేత్ ॥ హంత్యాశు
కాకణంకుప్తంసులేఫేనచతద్భృతం । ద్వినిష్కంకేతీమూలం
విస్త్యాతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాధమేహం
హంతిసురాహ్వయం ॥ జయంతీవాజయావాధమధునామేహ
జిగ్భవేత్ । లోభీముస్తాభయాతుల్యంకట్టలంచజలైస్సహ ।
క్వాథయిత్యాపిబేచ్ఛానుమధునాసర్వమేహజిత్ । జయంతీ
వాజయావాధగుడైకోష్ఠజలైఃపిబేత్ ॥ త్రిదోషోత్థంహరేద్భ
ల్యురసశ్చానందభైరవః । జయంతీవాజయాహంతీశుంత్యాస
ర్వంభగందరం । జయంతీవాజయావాధతక్రేగ్రహణీప్రణుత్ ।
జయంతీవాజయావాధరసశ్చానందభైరవః । రక్తపిత్తేత్రిదోషో
త్థేనీతతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాధభృంగ
ద్రావైర్నిశాంధ్యసుత్ । జయంతీవాజయావాధశుష్టాస్తస్యేవ
చాంజయేత్ । ప్రావణంసర్వదోషోత్థంమాంసవృద్ధించనాశ
యేత్ ॥

౬౦॥

తా॥ జయంతీ జయవటుకములలో దేనివైనను, పాలతోసేపించి నేతిని
వర్జించి పెసరకట్టు, నెల్లికట్టు వీటినిపక్వమిడిన పిత్తజ్వరమునివర్తించు. మతియు
మిరియాలచూర్ణములతో తేనెవైచి ఆనందభైరవరసమునుచేర్చి దానితోసేపించిన
సన్నిపాతజ్వరమునశించు. నేతితోసేపించిన విషమజ్వరము, త్రికటుకచూర్ణము లో
తేనెవైచి దానితోసేపించిన సమస్తజ్వరములు, గోమూత్రముతోసేపించిన కీటజ్వ
రము, చందనకషాయముతోసేపించిన రక్తపిత్తజ్వరము, తేనెతోసేపించిన కాస
ము, కడుగునీళ్లతోసేపించిన మూత్రరోగము, దారుణమైన మూత్రకృచ్ఛము, యిది

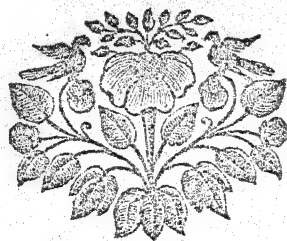
నివర్తించు. మఱియు కాకణకుష్మరోగముగలవాడు యీజయంతీ జయహేతుకములతో దేనినైనను గోమూత్రముతో నేరించి వైవటుకములను ఘృతమునందువైచి కాచి దానిని శరీరమునకు తననముజేసుకొనినట్లు కాకణ కుష్మరోగమునివర్తించు. అందు వరహాలయెత్తు మొగిలిగడ్డనుసూరి నీళ్లలో కలిపి కషాయముకాచి దానితో నేరించిన సురామేళమునివర్తించు. తేనెతో నేరించిన మేళారోగము నశించు. మఱియు ద్వినిని తేనెతో నేరించి, లాడ్డుగ, తుంగమునైలు, కరక్కాయ, కట్టలము, పీటిని సమ భాగముల నీళ్లయందునిచి కషాయముకాచి అందు తేనెవైచి పుచ్చుకొనిన సరమేళములు నివర్తించు. సుఖాష్టముగనుండు నీళ్లయందు బెల్లముపైచి కలిపి, అనంద ధైరవిమాత్రనుచాచి అందుతో కలిపి దానితో నేరించిన త్రిదోషజనిత గుల్మరోగమునుబోగొట్టు. మఱియు వైవటుకమును శౌంతిలో నేరించిన సమస్తమునైన తగల. రోగములను నశింపజేయు. మజ్జిగతో నేరించిన గ్రహణీరోగమునివర్తించు. చల్లని నీళ్లయందు అనంద ధైరవినికలిపి దానితో నేరించిన త్రిదోషజనిత రక్తపిత్తరోగమును నశింపజేయు. గుంటగలగరసముతో వైవటుకమునుచాచి కండ్లకు అంజనమిడిన రేణీకటినివర్తించు. వైవటుకమును చనుబాలతో చాచి కండ్లకు అంజనమిడిన త్రిదోషజనిత ప్రావణము కండ్లయందు మాంసవృద్ధి వీటిని నశింపజేయు. [ప్రావణమనగా కండ్లయందునిరుగానుట.]

గద్య|| ఇతి శ్రీ ఆంధ్రభాషానువాదధూషితే

అను పానరత్నాకరే మృత్యుంజయాయ

రసానుపాన వివేకకథనమ్నామ

ద్వితీయ స్కరంగం.

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః-

ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

తృతీయస్తవరంగము.

సువర్ణాదినస్తధాతుపుటకు అనుపానములు.

ఃసువర్ణభస్మానుపానములు.ః

శ్లో॥ మధ్యపితృస్వయోగేనస్వర్ణతత్కాలదాహజిత్ । భృంగ
యోగాచ్చతద్వృష్యంధుగ్ధయోగాద్బలప్రదం॥ పునర్నవాయు
తంనేత్ర్యంఘృతయోగేరసాయనం । స్వృత్యాదీకృద్వచాయో
గాత్కాంతికృతుంకుమేనచ । రాజయత్తైచపయసానిర్వి
ష్వాచవిషంహరేత్ । శుంఠీలవంగమరిచైస్త్రిదోషోన్మాదహా
తకం । మధ్వామలకచూర్ణంతుసువర్ణంచేతితత్రయం । ప్రా
శ్యాద్విష్టగృహీతోపిమంచ్యతేప్రాణసంకటాత్ । శంఖపుష్పాన్వి
వయోర్ధంచవిదార్యాచప్రజార్థకః॥ ౬౨॥

తా॥ స్వర్ణశస్త్రమును చాపకాఘ్నతోసేవించిన తత్కాలతాపమునివర్తిం
చు. గుంటగలగరసముతోసేవించిన వీర్యవృద్ధి, పాలతోసేవించిన బలము, గలి
జేరురసముతోసేవించిన నేత్రములకుహితము, నేతితోసేవించిన వయస్థాపనము,
వసతోసేవించిన చిత్తస్ఫూర్ణము, కుంకుమపుష్పతోసేవించిన శరీరకాంతి వీటిని
గలుగజేయు. పాలతోసేవించిన ఉయిరోగము, నిర్విషాయుగుండ్యముతోసేవిం
చిన విషరోగము, శౌంతి, లవంగములు, మిరియాలు వీటికషాయముతోసేవించిన
త్రిరోషజనిత ఉన్నాదరోగము, ఉసిరికచూర్ణముతో తేనెకలిపి చాంతోసేవించిన
ప్రాణహరకమగు స్రవబలహ్యానులు వీటినినివర్తింపజేయు. శంఖపుష్పరసముతోసే
వించిన వయోవృద్ధి, నేలగుమ్మడుగడ్డ రసముతోసేవించిన పుత్రోత్పత్తి వీటిని
గలుగజేయు.

✽ గ్రంథాంతరే. ✽

శ్లో॥ వాజీకరంభ్యంగరసేనతూర్ణంనుగ్ధేనశక్తింప్రదదాతిసత్యంపున
ర్నవాయుజ్జయనామయఘ్నం జరాహంచాజ్యయంతనరా
ణాం । బుద్ధిచంతువచాయక్తంహాఘ్నంకటుకాయతం ।
కాంతిదంకుంకుమేనేదంకాంతిజిన్నవసీరజే ॥ సద్యోఽగ్ధయ
తంహంఠియత్సైమతిదారుణం । లవంగశుంఠీమరీచైరున్మా
దంచత్రిదోషకం । మధ్వామలకసంయుక్తంగ్రహణీంసబలాం
హరేత్ । మధునావరఖంఘ్రైమంవిషదోషనివారణం । శంఖ
పుష్పీరస్సైరాయఃప్రదంచందనచర్చితే । విదారీకందసంయు
క్తంపుత్రదంపుత్రవత్సలే॥

౬౩॥

తా॥ సువర్ణభస్మమును గుటుగలిజేరాకుసముతోపుచ్చుకొనిన వాజీకరణ
ము (అనగా స్త్రీసుఖోగమునందు మిగులపటుత్వము,) పాలతోసేవించిన పటుత్వ
ము యివిగలుగు. గలిజేరాకురసముతోసేవించిన శేత్రరోగము, నెయ్యితోసేవిం
చిన ముదిమి ఇవినశించు వసతోసేవించిన బుద్ధివృద్ధియగును. కటుకరోహిణితోసే
వించిన తాపమునుత్రాలుగంజేయు, కుంకుమపువ్వుతోసేవించిన శరీరమునకుకాంతిని
గలుగంజేయు. ఆపుపాలు సురుగుతోసేవించిన మిగులదారుణమగుక్షయరోగము,
లవంగములు శౌంఠి మిరియాలు వీనిమూర్ణములను నేకముగజేసి దానితోసేవించిన
ఉన్నాదము, త్రిదోషములు ఇవినశించు. ఉసిరికెమూర్ణము తేనెతోకలిపి దీనితో
సేవించిన దారుణమగు గ్రహణిరోగముతాలగు. తేనెతోసేవించిన విషాపద్రవములు
నివర్తయగు. శంఖపుష్పీరసముతోసేవించిన ఆయుర్వృద్ధి, నేలగుమ్మడుగడ్డ చూ
ర్ణముతోసేవించిన పుత్రోత్పత్తి యివి గలుగు.

✽ రౌప్యభస్మానుపానములు. ✽

శ్లో॥ భస్మీఘాతంరజతమమలంతత్సమంవ్యోమభానుః । సర్వైస్తు
ల్యంత్రికటురసవరంసారమాజ్యేనయుక్తం । లీఢంప్రాతఃక్ష
పయతిసృణాయత్తుపాండూదరార్క । శ్వాసాకాసాకాన
యనతిమిరంపి త్తరోగానశేషాక॥

౬౪॥

రా॥ శుద్ధిజేసిన రజితభస్మము, అభ్రకభస్మము, తామ్రభస్మము వీటినిసమముగచేర్చి, యీమాంటితో సమముగ త్రికటుకరసముగాని లేక చూర్ణముగాని చేర్చి ప్రాతఃకాలమునందు నేతితోసేపించిన తుయరోగము, పాండువు, మహేయదరము, అర్చస్సు, శ్వాస, కాస, తిమిరరోగము పిత్తరోగము వీటినిసంశంపజేయు.

* గ్రంథాంతరే. *

శ్లో॥ దాహేశరగరయాయుక్తం వాతేపితైవరాయుతం॥ త్రిసుగంధయుతం మేహగుల్మైశ్చారసమన్వితం॥ కాసేకఫేటరూక్షస్యరసేత్రికటుకాన్వితే॥ భార్జివిశ్వయుతంశ్వాసేక్షయజిత్యశలాజతు॥ క్షీణేమాంసరసేదేయంధుశ్శేవాలలనోత్తమే॥ యక్ష్మప్రీహసూరంకాంతేవరాపిష్టలీనంయుతం॥ పునర్నవాయుతంశోఫేపాండోమండురసంయుతం॥ వలీవలితహంకాంతిక్షుతరంఘృతసంయుతం॥

౬౩॥

తా॥ తాపమునందు రజితభస్మమును సంచదారతోను, వాతము, పిత్తము వీనియందు త్రిఫలచూర్ణముతోను, మేహమునందు త్రిసుగంధచూర్ణముతోను, గుల్మమునందు సర్వక్షారముతోను, కాసము కఫము వీటియందు త్రికటుకచూర్ణము, అడ్డసరపురసము వీటితోను, శ్వాసమునందు గంటుభారంగి శౌంతి వీటితోడను, తుయమునందు కిలాజతుతోడను, క్షీణతయందు మాంసరసముతోడను లేక అపుపాలతోను, యక్ష్మత్తు, స్త్రీహము వీటియందు త్రిఫలములు విప్పళ్లు వీటిచూర్ణముతోను, శోఫయందుగలిజేరు రసముతోను, పాండారోగమునందు, మండురముతోను, పుచ్చకొనిన కైనుదహించిన వ్యాధులన్నియునశించు. ఓలలనోత్తమా ! యీరజితభస్మమును నేతితోపుచ్చికొనినవతులు పలితము వీటినిబోగొట్టుటయేగాక, ఒకలి కాంతి వీటినిసగా గలుగజేయు.

* తామ్రభస్మానుపానములు. *

శ్లో॥ దుగ్ధంఖండంచానుపానంప్రథద్యాత్సజ్యంభోజ్యంత్యాజ్యమజ్జేనయుక్తం॥ వీర్యంపుష్టించీపనందేహదార్ధ్యందివ్యాదృష్టిజ్ఞాయతేకామరూపం॥ పూర్వేషాంమతమాలోక్యవైద్యైశ్చాధునికైర్చుదైః॥ స్వబుధ్యాదాపయేత్తామ్రంరోగనాశనవస్తుభిః॥

౬౪॥

తా॥ తామ్రభస్మమును, పాలతోగాని లేక నేతిలోకలకండమాన్యమువైచి దానితోగాని సేవింపజేసి పులుసువర్జించి పథ్యునిజిన వీర్యవృద్ధి, శరీరపుష్టి, అగ్నిచీపసము, శరీరదార్ధ్యము, నిర్మలదృష్టి, కామరూపము, యుక్తిగలుగు. మఱియు వైద్యజేత్రులు ప్రాచీనవైద్యులతములను పర్యాయలోచించి స్వబుద్ధిచేత విచారించి ఆ యారోగములకుతగిన అనుపానములతో ఈతామ్రభస్మమును సేవించజేసిన ఆయా రోగములు (ఆనగా సర్వరోగములు) నివర్తించు.

※ గ్రంథాంతరే. ※

శ్లో॥ పిష్పలీమధుసంయుక్తసర్వరోగేషుయోజయేత్ । స్వబుద్ధ్యాపి
ప్రియుంజీతరోగాశనవస్తుభిః॥ ౬౭॥

తా॥ తామ్రభస్మమును, పిష్పలీమాన్యముతో తేనెవైచి దానితోసేవించిన సర్వ రోగములుహరించు. మఱియు బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు ఆయారోగాను గుణ్యముగ బుద్ధిచేయించి రోగహరద్రవ్యములను అనుపానముగా గ్రహించి దానితో తామ్రభస్మము నిష్పించవలయు.

※ వంగభస్మానుపానముః. ※

శ్లో॥ జాతీభలేనేతికరోతిపుష్టింవక్రేసుగంధింస్థటికేనచోక్తం । ప్రా
చీనవైద్యైర్మృతరంగకోఽథ శ్లోకోమయాఽయంరచితోఽత్ర
నూనం ॥ తులసీపత్రసంయుక్తఃప్రమేహంనాశయేద్ధృవంఽఘృ
తేనపాండురోగంచటంకణైర్ముగ్ధనాశనం ॥ నిశయారక్తపిత్రం
చమధునాబలబుద్ధికృత్ । ఖండేనసహపిత్రఘ్నంనాగవల్యా
చబంధనం ॥ పిష్పల్యాచాగ్నిమంద్యత్వంసశయాచార్ధ్యశ్వాస
హృత్ ॥ చంపకస్వరసేనైవదుగ్ధంధింనాశయేద్ధృవం । నింబ
కస్వరసేనాడ్యంజేహేదహానశాంతయే । కస్తూరీసంయుక్త
వంగభక్షణాద్వీర్యరోధకృత్ । ఖదిరకావ్యథయోగేనచర్మపక్షి
మలైస్సహః । పూగీభలేనసార్ధంవాఽజీర్ణంనాశయేత్తణాత్ ॥
నవనితసమాయుక్తమస్తిజీర్ణంనవంభవేత్ । దుగ్ధసార్ధంభవే
త్తుష్టిర్జయయాస్తంభనంభవేత్ । లఘునైర్వాతజాంపిండాం
నాశయేన్నాత్రసంశయః । సముద్రఫలసంయోగాన్నిర్గుండాగ్ని

హాభక్షణాత్ కుష్టం నాశయతేక్షప్రసంహనాదేమ్యగాయవ |
 ఆఘాతజటికాయోగాత్క్షండత్వం నాశయేద్ధృవం | దేవపుష్ప
 స్యసంయోగాశ్శముద్రఫలయోగతః | నాగపత్రం సైన్దవేపాల్లింగ
 వృద్ధిః ప్రజాయతే | గోరోచనలహంకేనతిలకాన్తోహనంభవేత్ |
 ఏండ్లజటికాయోగేఘర్షయిత్వాచవంగకం | లేపయేచ్ఛలలా
 తేవైతదాశీగదంజయేత్ | కాజ్జేఽపామార్గమూలేనస్త్రి
 హేటంకణసంయుతం | రసేనతైలయుక్తస్యమపస్సార్కషూ
 దనం | పుత్రాప్త్యైరాసభీక్షిరైస్తక్రాశ్యం వాతగుల్మనుత్ | య
 వానికాయుతం వాతేవాజిగంధాయుతంతువా | జలోదరేశ్వ
 జాక్షీరసంయుతంగుణకృద్భవేత్ | జాతీఫలాశ్వగంధాభ్యాం
 కటిపీడానివారణం ||

౬౮ ||

తా॥ వంగభస్మమును, జాజికాయతో నేపించిన పుష్టి, పచ్చకర్పూరముతో నేపిం
 చిన ముఖమునందు సువాసన యిచ్చిగులుగుని ప్రాచీనవైద్యులు చెప్పియున్నందున
 యిచ్చుటవ్రాయడమైనది. మఱియు తులసీరసముతో నేపించిన ప్రమేహము, శతితో
 నేపించిన పాండువు, వెలిగారముతో నేపించిన గుల్మరోగము, మానిషపపుమార్గ
 ముతో నేపించిన రక్తపితము, యిఁగివర్తిచు. తేనెతో నేపించిన మిగుల బలమును
 గలుగఁజేయు. కలకండతో నేపించిన పిత్రరోగము, తమలపాకుతో నేపించిన మల
 బద్ధము, పిప్పలీచూర్ణముతో నేపించిన అగ్నిమాంద్యము, పసపుతో నేపించిన ఉర్ధ్వ
 శ్వాస, సంశంగరసముతో నేపించిన శరీరదౌర్బల్యము, వేపాకురసముతో నేపించిన
 శరీరతాపము వీటిని నశింపజేయు. వంగభస్మమును కస్తూరితో నేపించిన వీర్యస్తంభ
 నమును గలుగఁజేయు. చంద్రకషాయముతో పులుగుమలముచేర్చి వంగభస్మమునకు
 అనుపానముగ నేపించిన చర్మరోగమునివర్తిచు. మఱియు పోకచూర్ణమును చం
 ద్రోసాయముతో చేర్చి నేపించిన అజీర్ణరోగమునశించు. వెన్నతో నేపించిన అత్తిగత
 రోగములు బైలువెడలు. పాలతో నేపించిన శుతోషము, కరకచూర్ణముతో నేపించిన
 వీర్యస్తంభనము, వీటిని గలుగఁజేయు. ఉల్లిపాయలరసముతో నేపించిన వాతరోగ
 ము, సముద్రఫలము, వానిరసము వీటితో నేపించిన శిశిహానాదమును విని యి
 తరహుగములు బురగింపవందలబున” కుష్మరోగము శీఘ్రముగ నశించు. కోరింపజేళ్ల

కషాయముతోనేపించిన పండత్వమునివర్తింను. క్షేంభాణపుష్క, సముద్రఫలము, తమలపాకురసము వీటినిచేర్చి నేపించి లింగమునకు తేపముజేసిన పుం స్సవృద్ధి గలుగు. గోరోచనము, లవంగము, తిలకచూర్ణము వీటినికలిపి దానితో నేపించిన మోహనముగలుగు, చిట్టాముదపుచేయరసముతో వంగళస్తమసుకలిపి చక్కగమర్చించి లలాటమునకు తేపముజేసిన కిరోరోగము నివర్తింను. ఉత్తరేణదేయనద్వీ చూర్ణముతోనేపించిన కుజ్జత్వము, వెలిగారముతో నేపించిన స్త్రీరోగము, వెల్లులి రసముతో నస్యముజేసిన అపస్తంబరంగము యిదినివర్తింను. గాడిదపాలతోనేపించిన పుత్రోత్పత్తిగలుగు. మజ్జగతోనేపించిన వాతగుల్మమునివర్తింను. ఓమకషాయముతోగాని తక్ పన్నేరుగడ్డచూర్ణముతోగాని నేపించిన వాతరోగమునర్తింను. మేకపాలతోనేపించిన జిహ్వదరమునివర్తింను. జాజికాయ, పెన్నేరుగడ్డ వీటిచూర్ణములతోనేపించిన కటిషిడ(అనగా మొలనాప్పి)తొలగు.

* జనదభస్తానుపానములు. *

శ్లో|| శ్రుణుసఖేజనదస్యవదామ్యహంసుఖకరంహ్యనుపానమరంవరం |
వివిధతంత్రమతంసువిచార్యవైనిధనగస్యగవాపహరంన్యతాం |
జనదభస్తజయేఽసుగంధినానసుసఖేత్రమతోద్భవమామయం |
హరతిశాలిహిమేనతథాజ్వరంసహవృషచ్ఛదయాలఘుమాయం
జం | శిఖరదీప్యయంతంశమయేజ్జ్వరంజనదభస్తసఖేశ్రుణుశీత
జం | రుధిరజంత్యతిసారగదంవమింకంసిదాయితమాశునిహం
తివై | మథరసేనధనంజయమందతాంనయనరోగమధోషసిచాం
జితం | సృణికయావృవమాశుసఖేఫవాహరతిగోహవిషాప్రత
నేనవై | సుభసితంహ్యశితంజనదంయదాలఘురిహంతిచమేహ
గదంతదా | అహిలతాదలయక్తమిదంసదాసహసఖేవహావీ
హవిషాథవా | శిఖరదీప్యకతైస్సనశరైర్నైర్నరతిశూలగదంహి
భయనకం | సహకవోష్ణయవానికయాసఖేజయతిచాశువిబం
ధగదంధృవం||

౬౯||

తా|| ఓన్నేహితుడా ! నేను అనేకవైద్యవాస్త్రమును పరిశోధించి, మనుష్యులలోపల మరణసందేహముగలవారికి రోగనివర్తకముగనుండు సత్తుగళమునకు ప్రష్ణులగునుండు అనుపానములను సంగ్రహముగ చెప్పచున్నాను వినుము. సత్తు

భస్త్రమును *త్రిజాతకముతో*సేవించిన త్రిదోషజనితరోగములునివర్తించు. చియ్యపు కడుగునీళ్లతోగాని లేక ఖర్జూరపుకాయల కషాయముతోగాని సేవించిన పిత్తజ్వరమునివర్తించు. లవంగము, ఓషుము వీటితోకషాయముబెట్టి దానితోసేవించిన శీతజ్వరమునివర్తించు. జీలకర్ర చక్కెర వీటితోసేవించిన రక్తాతిసారము, వాంతి యివిశీఘ్రముగతొలగు. మారసైల్లిరసముతోసేవించిన అగ్నిమాంద్యము, జొల్లుయందుగాని పాత ఆభరణముగాని యీసత్త్వభస్త్రమును రంగరించి ప్రాతఃకాలమునందు నేత్రములకంజనముచేసిన నేత్రరోగము యివిహరించు. తమలపాకురముతోగాని, ఎనప నేటితోగాని సేవించిన ప్రమేహము శీఘ్రముగనివర్తించు. లవంగము, ఓషుము, జీలకర్ర వీటినిన్నీటిని కషాయముబెట్టి తెల్లచక్కెరచేర్చి దానితోసేవించిన భయంకరమగు శూలరోగముహరించు. సుఖోష్ణముగనుండు కోరిందకషాయముతోసేవించిన చులబద్ధరోగము నివర్తించు.

* నాగానుపానములు. *

శ్లో॥ మృతంనాగంహయంహరతిసహమాముష్మసితయాశిరోరోగం
దాహంహ్యరుచిమథనేత్రాపయమరం । ప్రలాపంసంతాపం
వివిధగదతాపంజయతివైసఖేదేయంవైద్యైర్నుగదగణేఽన్యే
స్వస్వమతినా॥

౭౦॥

తా॥ నాగభస్త్రమును శర్కరతోసేవించిన వాతము, పిత్తము, శిరోరోగము, తాపము, అరుచి, నేత్రరోగము, ప్రలాపము, సంతాపము, అనేకరోగజనిత పీడయినివర్తించుగాన వైద్యులు తమస్వబుద్ధిచే ఆలోచించి సమస్తరోగములయందును తగుమైన అనుపానములతో నివ్వవలయు.

* లోహానుపానములు. *

శ్లో॥ లోహమృతంసర్వగదేషుదేయంసదానువైద్యైశ్చపలేనసాకం ।
భార్గ్యమధువ్యోషయతంజయేద్వైకృత్సం తథాధాతువికార
మాతృ॥ పునర్నవాక్వాథయతశ్చపాండుషేహంనిశాక్షౌద్రయ
తంజయేద్వై కణామధుభ్యామథవానరాణాంశైలేయయోక్తం
సనుమూత్రకృచ్ఛం॥ సూనంకంఠగంధరసేంద్రమాక్షికైస్సార్ధం

*త్రిజాతకమనగా:— ఏలకులు, లవంగపుచక్కెర ఆకుపత్రి పిటిహటుము.

చతుర్థాతినితాన్వితఁజయేత్ | ఛైర క్తపి తుల్యతలోహమానుతం
హన్యాత్పునర్భూపయసాతథాబలం || ద్రాక్షాకణాసంహిక
మాక్షిక్తైకృతాశ్వానంజయేద్వైగుటికాముఖేభృతా | పారా
వతస్యాభిమృతస్య సేవనాన్తర్మృభవేచ్ఛామయహీనవిగ్రహాః ||

తా|| లోహాభిమృతమును శుద్ధిజేసిన పారదభస్మముతో గూడ సేవించిన సమస్త
రోగములునివ ర్తించు. నుత్తరయు గంటుభారంగి, తేనె, త్రికటుకములు వీటితో సే
వించిన ధాతుజన్యవికారములు శీఘ్రముగ నెవ ర్తించు. గలిజేరుక పాయముతో సేవిం
చిన పాండువు, మానిషసపు తేనె వీటితో గాని పిప్పలి, తేనె వీటితో గాని సేవించిన
ప్రమేహము, శోబజతుభస్మముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛిము వీటినినివ ర్తింపజే
యు. శుద్ధగంధకభస్మము, శుద్ధపారదభస్మము, తేనె వీటితో సేవించిన కఫము, చాతు
ర్జాతకములు తెల్లచక్కెర వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము వీటిని నశింపజేయు తె
ల్లగలిజేరు పేష్ట చూర్ణమును పాలలో వైచి దానితో సేవించిన బలమునుగలుగజేయు.
ద్రాక్ష పిప్పలి, అద్దిసరము వీటిచూర్ణములు తేనె వీటితో చేర్చి గుటికలుచేసి వో
టియందుంచుకొని దానిరసమును మ్రింగుచుండిన శ్వాసనన త్రియగు చుట్టియు నీలో
హాభిమృతమును రోగరహితుడు తాంబూలముతో సేవించిన రోగరహితశరీరముగ
లవాడగు.

* స్వర్ణమాక్షికానుపానములు. *

శ్లో|| మధుపిప్పలిసంయుక్తంక్షయశ్వాసభగ్నిమాదికాః | హస్తినోగ
చయంవిష్ణుర్యథాచక్రధరోసురాః || ౨౨ ||

తా|| స్వర్ణమాక్షికభస్మము తేనె, పిప్పలిచూర్ణము వీటితో సేవించినచేత
ధారెయగు మహావిష్ణువు రాక్షసులను నశింపజేయుచుండఁబున క్షయ, కాస, భగ్ని
వీటిని నివ ర్తింపజేయు.

* రాప్యమాక్షికానుపానములు. *

శ్లో|| లిఘోవ్యోమవరాన్వితోవిమలకోయుక్తోఘ్నత్రైస్సేవితోహన్యా
ద్దుర్భగకృజ్జ్వరాశ్చయథుకంపాండుప్రమేహారుచిం మూ

* చాతుర్జాతకములనగా : లవంగములు, ఉకుపత్రి, ఏలకులు
నాగ కేసరములు వీటిచూటము.

లార్తింగ్రహణీశ్చశూలమతులం యత్క్వేమయంకామలాంస
ర్వాస్మిత్తమయగ్ధదాని-మపరైర్వోగైరశేషామయాక్ ॥ విష
వ్యోషవరాజ్యేనవిమలస్నేతోయది । భగంధరాదికారోగా
న్మథాంగచ్ఛంతినుస్తరాః॥ . 23॥

తా॥ రాష్ట్రమాక్షికమును, అభ్రీకభస్తము, త్రిఫలాచూర్ణము వీటిని నేతితో
వైచి దానితో సేవించిన కురూపమునుగలుగుజేయు జ్వరములు, శోఢ, పాండువు,
ప్రమేహము, ఆరుచి, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, మిగుల శూల, త్తయరోగము కామిల
సమస్తైత్యరోగములు, వాతరోగము, వీటినినివర్తింపజేయు. మఱియు సర్వ
రోగనాశనమునకు పై అనుపానములకంటె యితరానుపానముల సహాయము దీనికి
అనావశ్యకము. అతివస, త్రికటుకములు, త్రిఫలములు వీటిని చూర్ణించి నేతితో
కలిపి దానితో సేవించిన దుస్తరముతైన భగంధరాదిరోములు నివర్తిండు.

* తుత్థానుపానములు. *

శ్లో॥ ఘృతేనకందూవిషకుష్ఠరోగాక్తాంబూలయోగేనకథంతథో
గ్రం। కృనింకృమిశ్చన్నచతుర్థభస్త్రక్షోద్రాంజితంనేత్రగతం
జయేద్వై॥ 24॥

తా॥ తుత్థభస్త్రమును నేతితో సేవించిన దురద, విషము, కుష్ఠరోగము, తాం
బూలముతో సేవించిన ఉగ్రమైన కఫము, వాయువిడంగములతో సేవించిన కృమిరోగ
ము, లేనేతోకలిపి అంజనమిడిన నేత్రరోగము యివి చూరించు.

* శిలాజితుభస్తానుపానములు. *

శ్లో॥ ఏలాపిప్పలిసంయుక్తంమాసమాత్రంతుభక్షయేత్ । మూత్రకృ
చ్ఛ్రీంమూత్రరోధంహంతిమేహంతథాక్షయం । సర్వానుపా
నైస్సర్వత్రరోగేషువినియోజితే । జయత్యభ్యాసతోనూనంస్తాక్
స్తాక్రోగాన్నసంశయః॥ 25॥

తా॥ శిలాజితుభస్త్రమును ఏలకులు, పిప్పలి వీటిచూర్ణముతో మాసమాత్ర
ము సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము, మూత్రసరోధము, ప్రమేహము, త్తయము యివి
నివర్తిండు. మఱియు నిభిస్త్రమును ఆయారోగములకు తగుమైన అనుపానములతో
దీర్ఘకాలము సేవించిన ఆయారోగములు నిస్సంశయముగ తొలగు.

* పారదభస్మానుపానములు. *

శ్లో॥ పిష్పలీమరిచైశ్శుంఠీభారంగీమధునాసహః । కాశశ్వాసప్రశ
మనఃశూలస్యచవినాశనః । హరిద్రాశర్కరసార్థసంధిరస్య
వికారసుత్ । త్రూప్యషణ్ణంత్రిఫలవాసాకామలాపాండూరోగ
జితే । శిలాజతుతథైలాచశితోపలసమన్వితః । మాత్రకృచ్ఛే
ప్రశస్తోయంసత్యంనాగార్జునోచితం । లవంగమనుమంపత్రం
హింగులంచాకలంకరా । పిష్పలీవిజయాచైవసమాన్యేతాని
కారయేత్ । కర్పూరమహిఫేనానినాగాద్భూగార్థకంక్షిపేత్ ।
సర్వమేకత్రసంమర్ద్యధాతువృద్ధాప్రదాపయేత్ । సౌవర్చలం
లవంగంచభూనింబంచహరీతకీ । అస్యానుపానయోగేనసర్వ
జ్వరవిनाశనఃతథారేణకరఃప్రోక్తఃసౌవర్చలఫలత్రికంలవంగ
కుసుమంచైవదరదేనచసంయుతం ॥ తాంబూలేనసమంభత్యం
ధాతువృద్ధింకరంపరం । విదారీచూర్ణయోగేనధాతువృద్ధికరో
మతః ॥ విజయాదీప్యసంయుక్తోవమనస్యవికారసుత్ । సౌవర్చ
లంహరిద్రాచవిజయాదీప్యకంతథా । అనేనోదరపీడంచన
ద్యోత్పన్నాంవిनाశయేత్ । చతుర్వల్లిపలాశస్యబీజంచద్విగు
ణంగుడః । అస్యానుపానయోగేనకృమిదోషవిनाశనః । అహి
ఫేనలవంగంచదరదంవిజయాతథా । అస్యానుపానతస్సర్వ
స్వర్వాతీసారనాశనః । సౌవర్చలేనదీప్యేనఅగ్నిమాండ్యహరః
పరః । త్సుదోభజనకచ్చైవసిద్ధనాగేశ్వరోచితం । గుడూచీ

సత్వయోగేనసర్వపుష్టికరస్త్యుతః॥

౩౬॥

తా॥ రసభస్మమును పిప్పలి, మిరియాలు, శొంఠి, గంటుభారంగి వీటిచూ
ర్ణములతో తేనెకలిపి దానితోసేపించిన కాశ, శ్వాస, శూలరోగము, మ్రానిపసపు
చూర్ణములతోశర్కరకలిపి దానితోసేపించిన రక్తపకారము, త్రూప్యషణ్ణము, త్రిఫల
ములు, అడ్డసరము పీటికపాయముతోసేపించిన కామిల, పాండుపుశిలాజతుకృష్ణము
ఏలకలచూర్ణము, ఖండశర్కర వీటితోసేపించిన మాత్రకృచ్ఛము యివినిపరిచు.
లవంగములు, తాళిసూత్రి, ఇంగువ, అక్కలకర్ర, పిప్పలి, కరక్కాయ వీటిచూర్ణ
మును సమముగ జేర్చి, నాగేశ్వరభస్మము (౧) భాగము కర్పూరము, నల్లమందు

యివి ౪ భాగము వీటినిన్నియు ఖల్వమునందునిచి మద్దించి దానితోనేపించిన ధాతు వృద్ధిగలుగు. శ్లావర్చలవణము, లవంగములు, నేలపేము, కరక్కాయ, వీటిచూర్ణముతోనేపించిన సర్వజ్వరములునివర్తింతు. శ్లావర్చలవణము, త్రిఫలములు వీటికషాయముతోనేపించిన విశేషనముగలుగు. లవంగము రసభస్మము వీటిని తమల పాకుయందునిచి నేపించినను నేలగుమ్మడుపేరు చూర్ణముతోనేపించినను వీర్యవృద్ధిని గలుగజేయు. కరక్కాయ, ఓమము వీటిచూర్ణముతోనేపించిన వచనము శ్లావర్చలవణము, మానిపసపు, కరక్కాయ, ఓమము వీటిచూర్ణముతోనేపించిన తత్కాల ఉదరపీడ, చతుర్వర్తీ, మోదుగవిత్తులు వీటిచూర్ణమునకు రెండింతలు బెల్లముచేర్చి దానితోనేపించిన క్రిమిరోగము, నల్లమందు, లవంగము, కరక్కాయ, వీటికషాయముతోనేపించిన సమస్త అతిసారరోగములు, శ్లావర్చలవణము, ఓమము వీటితోనేపించిన ఆగ్నిమాంద్యము యినివర్తింతు. తిప్పసజ్జతోనేపించిన ఆకలిని గలుగజేయుటయేగాక శరీరపుష్టిని సగాగలుగజేయు.

శ్లో॥ పితృశర్కరయూషలేనసహసావాతేచకృష్ణాసమం । దద్యాచ్చేష్ట ణిశృంగబేరసహితంజంబీరనీరంజ్వరే ॥ రక్తోద్దేహుధునావ్రవాహుధిరేస్యాస్తేఘనాదోదకే । దద్యాచ్చభక్యతాతిసారవికృతారోగారిసంక్షోరసః॥ ౭౭॥

తా॥ రసభస్మమును శర్కర, ఉశిరికెచూర్ణము వీటితోనేపించిన పిత్రరోగము, పిష్టలిచూర్ణముతోనేపించిన వాతరోగము, అల్లపురసముతోనేపించిన క్షేష్టరోగము, నిమ్మపండ్లరసముతోనేపించిన జ్వరము, తేనెతోనేపించిన రక్తజనితరోగము, చిట్టిహార రసముతోనేపించిన రక్తస్రావము (రక్తభేది) అతిసారము యినివర్తింతు గాన యీరసభస్మము రోగారి యనబడును.

✽ రససిందూరానుపానములు. ✽

శ్లో॥ వాతేసక్షౌద్రపిప్పల్యపిచకఫరుజిత్రూప్యవణంసాగ్నిచూర్ణంపితృతైలాసి తేందూవ్రణవతిచవరాగుగ్ధులుశ్చరుబద్ధే । షాతుర్జాతేనపుష్టాహరనయనఫలాత్కల్పీపుష్పవృత్తం । కింవాకాంతాలలాటాభరణరసపతేస్యాదసూపానమేతత్ ॥ ౭౮॥

తా॥ రససిందూరమును తేనెతో సూడిన పిప్పలీమాగ్గముతో నేపించిన వాత రోగము, త్రూకషణములు చిత్రములపుమాగ్గము వీటిని నేకముగ జేసి దానితో నేపించిన కఫరోగము, శిలాజతుల స్తమలతో పచ్చకర్పూరముచేర్చి దానితో నేపించిన పిత్త రోగము, త్రిఫలములతో నేపించిన వ్రణరోగము, గుగ్గిలమాగ్గముతో నేపించిన మల బద్ధము యికహరించు. చాతుర్థాతకముతో గాని త్రిఫలములతో గాని బూరుగ పుష్ప రసముతో గాని నేపించిన శరీరపుష్టిగలుగు. ఇట్టిరససిందూరము హిమకు ప్రాజెప్పించడిన అనుపాసములు కళ్యాణమునూడ సమముగాదు ; అనగా రససిందూరము పుగులశ్రేష్ఠమైనదని తాత్పర్యము.

✽ గ్రంథాంతరే. ✽

శ్లో॥ పిప్పలీమధుసంయుక్తం వాతమేహానివారణం । సితోపలావరాయుక్తం పిత్తమేహం వరంగనే ॥ భాజ్జీత్రూకషణముత్తేకం కసనశ్వాసశూలసుత్ । సితారాత్రిసమాయుక్తం రక్తదోషం వినాశయేత్ ॥ కామలాపాండుమందాగ్నివ్యరాత్రూకషణాయుగ్జయేత్ । యథావిష్టుశ్రియాయుక్తోహృదస్తోభక్తపాతకాః ॥ హృద్రోగంబద్ధకోష్ఠంచహిన్నమాంద్యాదకాః గదాః ॥ జయేచ్ఛిత్రకపాంచాలీనివాసౌఽర్చలాన్వితం ॥ శిలాజతుసితైలాభిః మూత్రకృచ్ఛాత్రసుద్భవేత్ । సౌవర్చలవరాయుక్తం రేచయేత్తవయావనే ॥ జాతపత్రిలవంగాభూభంగాపిప్పలికుంకుమైః కర్పూరేణచసంయుక్తం ధాతువృద్ధికరంపరమ్ ॥ లవంగరుచ్యకశివాయుక్తం సర్వజ్వరాపహమ్ । ప్రియేభంగాజమోదాభ్యాంఘర్దీరోగప్రణాశనమ్ ॥ లవంగకుంకుమయుతేనాగవల్లిదళోద్భవే । ఏటకేవాపి కూశ్మాండచూర్ణేస్యాద్ధాతువర్ధనమ్ ॥ గుడపర్పటసంయుక్తం క్రిమీకకోష్ఠగతాః జయేత్ । లవంగభరిగాఘానైశ్చ సర్వాతీసారనుత్ప్రియే ॥ దీప్యసౌఽర్చలోపేతం వహిన్నమాంద్యాపహంపరమ్ । పౌష్టికేవ్యవృత్తానత్యసంయుతంపుష్టికాతకమ్ ॥ వాతంమాక్షికపాంచాలీచూర్ణాయుక్తం వినిర్జయేత్ । సితోపలాయుతం పిత్తంజయేదంబుజలోచనే ॥ త్రి

కట్వగ్నియంతంహన్యాతః-ఘరోగంసుదారుణం ! అన్యాయో
గాజయేద్యక్తాయథాయోగ్యానుపానకైః ॥ పథ్యంపారద
వత్సర్వంసేవయేద్యహరిస్తరత్ ॥ నవకంజపితాలాక్షిప్రి
యేషీనపయోనరే॥

లి॥

తా॥ రససింహారమును విప్పలిచూర్ణములో తేనెవైచి దానితోసేవించిన
వాతమేహము, తేనెచక్కెర త్రిఫలాచూర్ణము వీటితోసేవించిన పిత్రమేహము, గం
టుభారంగి - త్రికటుకచూర్ణము - తేనె వీటితోసేవించిన శంస, శ్వాస, శూల, పసు
పుచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తవోషము త్రిఫలములు త్రికటుకములు
వీటిచూర్ణములను నేకముగ జేసి దానితోసేవించిన కామిల, పాండువు, అగ్నిమాం
ద్యము, చిత్రమూలము విప్పలి కరక సౌవర్చలవణము వీటిని నేకముగజేర్చి చూ
ర్ణించి దానితో సేవించిన వృద్ధోగము, బద్ధకోష్ఠము, అగ్నిమాంద్యము, శిలాజిత్తు
శర్కర విలగలు వీటిచూర్ణముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛము వీటిని హరింపం
జేయు. సౌవర్చలవణము త్రిఫలాచూర్ణము వీటితో సేవించిన విరేచనము, జాపత్రి
లవంగములు, అభిని, గంజాయి, పిప్పళ్లు, కుంకుమపువ్వు, పచ్చకర్పూరము, వీటి
తోసేవించిన, విశేషముగ ధాతువృద్ధి వీటిని గలుగజేయు. లవంగములు, సౌవర్చ
లవణము కరక్కాయ వీటిచూర్ణముతో సేవించిన వాతాది సర్వజ్వరములు, గెం
జాయి అజామోదము వీటితో సేవించిన ఘర్షిరోగము రువినివర్తించు. లవంగఘ్న
కుంకుమపువ్వు వీటిని చైరససింహారముతోచేర్చి తమలపాకుయందునిచి సేవించినను
లేక కూష్మాండచూర్ణముతోసేవించినను విశేషముగ పీర్యవృద్ధిని గలుగజేయు. ప
ర్వాటకచూర్ణమును బెల్లములోకలిపి దానితోసేవించిన క్రిమిరోగము, లవంగములు
గంజాయి, అభిని వీటితో సేవించిన సర్వాతిసారములు, అజామోదము సౌవర్చ
లవణము వీటితోసేవించిన అగ్నిమాంద్యము, యిహివర్తించు. శిప్పసత్తుతోసేవించిన
శరీరప్రస్థినిగలుగజేయు. విప్పలిచూర్ణములో తేనెకలిపి దానితోసేవించిన వాత
రోగము, కలకండతో సేవించిన పిత్రరోగము, త్రికటుకములు చిత్రమూలము వీటి
చూర్ణములనుకలిపి దానితో సేవించిన దారుణముగు కఘరోగము యివి నశించు ఈ
రససింహారమును యుక్తానుపానములతో సేవించిన “శ్రీమహాలక్ష్మీసమేత విష్ణువు
భక్తజులయొక్క పాపములను నశింపజేయుచందంబున” సమస్తరోగములను బోకడ
చు. వికసించిన తామరపువ్వులవంటికండ్లును, గొప్పకుచములునుగల పీడియనాయకీ!

రసభస్మమును సేవించునపుడు అందుకు ఏప్రకారము పథ్యాదిక్రమంబుల నుదహరింపబడియున్నత్రా అదేప్రకారముగ రసనింహార సేవనయందును గూడనాచరింపవలయు.

✽ రసకర్పూరానుపానములు. ✽

శ్లో॥ వల్లంవల్లార్ధమా సేనజీర్ణ గుడసమం దేయం । యథోచితాను
పా సేనసర్వకర్మ సుయోజయేత్ ॥ దుగ్ధోదనంతుపథ్యం దేయం
చాస్త్యింశ్చ తాంబూలం । హరతిసమస్తాక్రోధాక్రూపూరా
ఖోరసోన్మతాం॥

౮౦॥

తా॥ శుద్ధిచేయబడిన రసకర్పూరము, వల్ల ప్రమాణముగాని శేక అండుతో సగముగాని పాతశెల్లముతో సేవించవలయు. మఱియు తగుమైన అనుపానములతో సేవించి పాలన్నముభుజించి తాంబూలము విడముజేసిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

✽ గంధకానుపానములు. ✽

శ్లో॥ ఇత్థంవిశుద్ధస్త్రీఫలాజ్యభృంగమధ్వాన్వితశ్శ్యామితోపవీధః ।
గృధ్రాక్షితుల్యంకురుతేక్షియగ్ధంకరోతిరోగోజ్జితదీర్ఘమా
యుః । శుద్ధగంధంనిమగ్మాత్రంసద్గంధం సేవ్యమాసంశౌ
ర్యవీర్యప్రవృత్త్యాషణ్తాసాతస్యోత్సర్వరోగప్రణాశోఽప్యాం
దృష్టిందీర్ఘమాయుస్స్వరూపం । మోచాభతేనత్వగ్ధోషంచిత్ర
శోణమహాబలం । ఆధరూషకమాయేణతయకాసాన్జయేద్భృశం ।
మందానలత్వంజయతిత్రిఫలాక్వాధసంయుతః । ఊర్ధ్వగాన్ధ
కలాన్ద్రోగాన్స్తంతిశీఘ్రంసుగంధకః॥

౮౧॥

తా॥ శుద్ధగంధకభస్మమును త్రిఫలాచూర్ణము నెయ్యి గుంటగలగరరసము తేనె వీటిని సేకముగ జేర్చి దానితో శాణ ప్రమాణము సేవించిన సేత్రములకు స్వచ్ఛతేహారదృష్టి యివిగలుగుటయేగాక శరీరారోగ్యము, దీర్ఘాయుస్సు వీటినిసగాగలుగంజేయు. శుద్ధిజేసిన గంధకభస్మమును నిష్కప్రమాణము పాలతో నొకమాసము సేవించిన శార్యము బలము యివిగలుగు. అణుమాసములు సేవించిన సమస్తరోగములు బోవుటయేగాక దివ్యదృష్టి దీర్ఘాయుస్సు సాందర్యము యివిసకాగలుగు. ఆరటి

పండుతోనేపించిన త్వగ్గోషము, చిత్రమూలముతోనేపించిన మహబలము ఆర్ద్రనరపు
కపాయముతోనేపించిన తీయ, కాస, త్రిఫలాకపాయముతోనేపించిన అగ్నిమాం
ద్యము, శరీరమునకు ఛార్ద్యభాగమునందు గలుగు సమ స్రరోగములు యివి శీఘ్ర
ముగ నివర్తించు.

❖ హింగులానుపానములు. ❖

శ్లో॥ వామావశ్యకరస్తధామయహరస్సంమారితోహింగులః । కం
దస్పంక్తిసుగంధినాశుతనుతేవహ్నింబలంసన్యతిం । తాంబూ
లేనసఖేసహంతికససంశ్వాసంసమస్తాకజ్వరాక్ । కేయోఽ
న్యేషువిచార్యసద్గుణయుతైరోగేషువైద్యైర్నియా॥ ౮౨॥

తా॥ హింగుళ (ఇంగిలీకము) భస్తము ఏలకలు, లవంగములు, ఆకుపత్రి
వీటిని నేకముగ జేసిన చూర్ణముతోనేపించిన సమ స్రరోగములను నివర్తింపజేయుట
యేగాక ప్రీతవశ్యకరత్వము, కామవృద్ధి, అగ్నిపుష్టి, బలము, సద్బుద్ధి వీటినిసగా
గలుగజేయు. తమలపాకుతోనేపించిన కాస, శ్వాస, సమస్తజ్వరములు, గులి
నివర్తించు. మణియు, యితరవ్యాధులయందును చక్కగ మోచించి యుక్తానుపాన
ములతో నేపింపజేసిన ఆవ్యాధులు నివర్తించు.

❖ అభ్రీకానుపానములు. ❖

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రీంసనువల్లకద్యయమితకృష్ణామధుభ్యాంయుతం । మే
హంశ్వాసవిషంచకుష్టమతులంవాతంచపిత్తంకఫం ॥ కానక్షీణ
క్షుతక్షయంగ్రహణికాంపాండుంభ్రీమంకామిలాం । గుల్కా
ద్యంచతథానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే॥ ౮౩॥

తా॥ రెండువల్లములప్రమాణము అభ్రీక భస్తమును తేనెతోఁదెచ్చబడిన పిప్ప
లీచూర్ణముతోనేపించిన మేహరోగము, శ్వాస, విషము, కుష్టము, వాతము, పిత్త
ము, కఫము, కాస, క్షీణత్వము, గాయము, క్షయము, సంగ్రహణి, పాంతువు,
భ్రీమ, కామిల, గుల్కము, యివిమోదలగు రోగములనుమారింపజేయు. వృణియు
వీనిని తగుమైన అనుపానముతోనేపించిన ఆపమృత్యుజయము సగాగలుగు.

❖ అన్యచ్చ. ❖

శ్లో॥ అభ్రీకంచనిశాత్యక్తపిప్పలీమధునాసహ । వింశజించప్రమేహః
నాంనాశయేన్నాత్రసంశయః । అభ్రీకంహేమసంయుక్తం

క్షయరోగవినాశనం । రాశ్యహేమాభక్తంచైవధాతువృద్ధి
కరంపరం ॥ గోక్షీరశర్కరాయుక్తపిత్తరోగవినాశనం ।
శైలజంపిష్పలీచూర్ణమాక్షిక్తైస్సర్వమేహహృత్ । అభయాగు
డసంయుక్తంవాతరక్తంనియచ్చతి । స్వర్ణయుక్తంక్షయంహం
తిధాతువృద్ధికరోతిచ । రక్తపిత్తంసిహంత్యాశుచైలాశర్కర
రయాసహ ॥ ర౪॥

తా॥ అభక్తభస్మమును పిష్పలిచూర్ణములతో తేనెవైచి దానితో ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన వింశతిప్రమేహములు, ఉష్ణైశ్వరిలచూర్ణములతో సేవించిన క్షయరోగము యివి నివర్తింతు. రాశ్యస్వర్ణభస్మములతో సేవించిన ధాతువృద్ధినిగలుగజేయు. అపుపాలలతో శర్కరవైచి దానితో సేవించిన పిత్తరోగము, శిలాజితుభస్మము, పిష్పలీచూర్ణము, తేనె వీటితో సేవించిన సర్వమేహములు, కరకచూర్ణము బెల్లము వీటితో సేవించిన వాతరక్తము యివిహరించు. స్వర్ణభస్మములతో సేవించిన క్షయరోగము తొలగుటచేగాక ధాతువృద్ధి సగాగులుగు. ఎలకచూర్ణము శర్కరవీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము నివర్తింతు.

* అన్యచ్చ. *

శ్లో॥ సితామృతానత్వయితంమేహంనాశయతేధ్రువం । వరామధు
ఘృతైస్సాకంపీర్యకృన్నేత్రరోగహృత్ ॥ ఏలాగోక్షురభూధా
త్రిశర్కరాసహితంతథా । గోదుగ్ధేనయుతంహంతిమూత్ర
కృచ్ఛంప్రమేహకం । త్రిసుగంధవరావ్యోషశర్కరానాగకే
సరంమాక్షికేణసిహంత్యాశుపాంశురోగంక్షయంజ్వరం॥౮౫॥

తా॥ అభక్తభస్మమును తిప్పసత్తు చక్రైరవీటితో చేర్చి సేవించిన మేహరోగము నివర్తింతు. త్రిఫలములు, తేనె నెయ్యి వీటితో చేర్చి సేవించిన నేత్రరోగమును పోగొట్టుటచేగాక వీర్యవృద్ధి కరముగనుండు. ఎలకులచూర్ణము, పల్లెగురసము, కేలఉసిరిక, శర్కర, పాలు, వీటిని నేకముగ జేర్చి దానితో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛము, ప్రమేహము వీటినినశించజేయు. త్రిజాతకములు, త్రిఫలములు, త్రికటుకములు నాగకేసరములు వీటిచూర్ణములతో శర్కర, తేనెకలిపి దానితో సేవించిన పాంశువు, క్షయరోగము, జ్వరము యివి నివర్తింతు.

* అన్యచ్ఛ. *

శ్లో॥ వల్లంవోగ్రపసమన్వితంఘృతయతంవల్లంన్వితంసేవితం । దివ్యా
భృంక్షయపాండుసంగ్రహణికాశూలంచకుష్ఠామయం । సర్వం
త్వాసగదంప్రమేహమరుచింకాసామయందుర్ధరం । మందాగ్నిం
జతరవ్యధాంపరిహరేత్తోషామయానిచ్ఛితం । ౮౬॥

తా॥ వాయుః, డంగములు, త్రికటుకములు, నెయ్యి, వీటితో వల్లప్రమాణము
అభృంక్షమును చేర్చి సేవించిన త్తయము, పాండురోగము, సంగ్రహణి, శూల, కు
ష్ఠపు, సమస్తత్వాసలు, ప్రమేహము, అరుచి, కాస, మిగులకాస, అగ్నిమాంద్య
ము, కడుపునొప్పి, శోష వీటిని శ్చయముగ నివర్తింపజేయు.

* హరితాలానుపానములు. *

శ్లో॥ అనుపానాన్యనేకానియథాయోగంప్రయోజయేత్ । గుడూ
చ్యాదికషాయేణగదానేతావ్యపోహతి ॥ సోపద్రవంవాత
రక్తంకుష్ఠాన్యష్టాదశాపివా । సర్వరక్తవికారేషుదేయమా
నుహరిద్రయా । సుహాలాహలజీరాభ్యామపస్తారహరంపరం ।
సముద్రఫలయోగేనజలోదరవినాశనః ॥ దేవదాలిరస్సైర్మృతం
భగంధరహరంపరం । ఫిరంగదోషజంరోగంజ్ఞాతంహంతినుమ
స్తతం । మంజిష్ఠాదికషాయేణకుష్ఠమష్టాదశంహరేత్ । త్రిఫలా
శర్కరాయుక్తపాండురోగంజయిత్తస్మా । శుంఠీచార్ణయుతం
హన్యాదామవాతంసుదుర్జయం । సౌవర్ణభస్మయోగేనరక్త
పిత్తవికారనుత్ । తండులీచురస్సైస్సాకంజ్వరమష్టవిధంజయేత్ ।
ఏవంసర్వేషురోగేషుస్వబుధ్యాకల్పయేద్భిషక్ ॥ ౮౭॥

తా॥ హరితాలశస్త్రమును ఆయూరోగములకు తగుమైన అనుపానములతో
సేవించవలయును. గుడూచ్యాదికషాయముతో సేవించిన వాతరక్తము, అష్టాదశ
కుష్ఠపులు యివినివర్తింపు. మామిడిపట్టచూర్ణము, మానిపనపుచూర్ణము వీటితో
సేవించిన సర్వరక్తదోషములు నివర్తింపు. అతివస, జీలకర్ర వీటిచూర్ణముతో
సేవించిన అపస్తారము, సముద్రఫలముతో సేవించిన జలోదరము, దేవదాలిరసము
తో సేవించిన భగందరరోగము, ఫిరంగరోగము యివినివర్తింపు. మంజిష్ఠాదికషాయ
తో సేవించిన అష్టాదశకుష్ఠపులు, త్రిఫలచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన పాండు

తిరోగము, శౌఠిచూర్ణముతోసేపించిన అమవాతరోగము, స్వగ్ధభస్మముతోసేపించిన రక్తపిత్తము, చిట్టకూరరసముతోసేపించిన అష్టవిధజ్వరములు యివిహరించు. శూద్రకారముగ బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు అనుసానములను ఆలోచించి ప్రయోగించవలయు.

✽ మనశ్శిలానుపానములు. ✽

శ్లో॥ మనశ్శిలానుమాక్షి కేణశుక్రమాశుపిచ్ఛిటంసిహ నివాసరాంధి
మామయంసఖేపసంశయః కణామరీచచూర్ణసంయుతాశిలాం
బునాంజితాత్రిదోషజంజ్వరంవృథాఞ్చసూతసంనివేశజాం ॥
దధ్యంబునాహ నితథార్చదం శిలాశ్వాసంచభాంజీకటుభద్ర
సంయుతా । వాసారసవ్యోషయుతాజయేచ్ఛిచ్ఛిలాకాసం
బలాసంకనకేనవైవిషం॥ ౮౮॥

తా॥ శుద్ధిజేయబడిన మనశ్శిలను తేనెతోచాది నేత్రమునకంజనమిడిన కంటి పూలు, పిచ్ఛిటమును నేత్రరోగము, తిమిరరోగము యివి నిస్సందేహముగనివర్తించు. మనశ్శిలను నీళ్లయందుచాది అందు పిప్పలి మిరియాలు వీటిచూర్ణమును చేర్చి అంజనమిడిన త్రిదోషజనిత జ్వరము (సన్నిపాతము) భూతవాధ యివినివర్తించు. మనశ్శిలను పెలుగుమీది తేటతో సేపించిన అర్బుదరోగము, భారంగి అల్లము వీటి క్షమాయముతోసేపించిన శ్వాస, అడ్డసరపురసము త్రికటుకములు వీటితో సేపించిన కాస,బలాసరోగము, ఉమ్మెత్తపిత్తుల చూర్ణముతోసేపించిన విషము వీటిని హరింపజేయు.

✽ గ్రంధాంతరే. ✽

శ్లో॥ పిప్పలీనింబఫలాభ్యాంశిలావిమర్ద్యానుకేరివాల్లరసైః । గుటికా
జ్వరామయఘ్నీత్రిదోషభూతజ్వరంసిహంత్యైవ ॥ శిలాయా
ద్విగుణంశంఖమర్ధంమారీచకంరజః । సైంధవంస్యాచ్చతుర్థాం
శఙ్గిచూర్ణంనేత్రగదాపహం ॥ శుక్రంతిమిరకంహంతిమాక్షి కేన
చపిచ్ఛటంఅర్బుదందధితోయేనకంజాక్షిప్రమదోత్తమే॥ కణా
మరీచసంయుక్తాశిలాపిష్టాంబునాంజితా । భూతావేశహరా
నేత్రేనన్నిపాతజ్వరాపహా ॥ భార్యీవిశ్వావృతంశ్వాసంవిషం

స్వర్ణసమన్వితం | వాసకస్వరసవ్యామైః కఫంకాసుజఘ్నేచ్ఛిలా ||
 శీలైలార్జునకాశీసగృహధూమాబ్జసర్జకైః | సరోధరోచనైర్దే
 పస్వర్ణపన్నేహసంయుతః || తిలాసంకిటభండద్రుంకుప్తంపా
 మాంభగందరం | ఇంద్రలుప్తమథార్వాంసిహన్యాదేవన్మదా
 మిచుమ్ ||

౮౯||

తా || పిష్టశ్లు నిమ్మనెండ్లరసము పీనచేశుద్ధిజేయబడిన మనశ్శిలను సుకేరిచాల
 రసముతో మద్దించి నైవగగింజంతగుటికలుచేసి దానినిసేవించిన జ్వరములు, సన్ని
 పాతజ్వరములు, భూతజ్వరము, శుభ్రమనశ్శిల (౧) భాగము, శంఖభస్మము (౨)
 భాగములు, మనశ్శిల కర్థభాగము మిరియాలచూర్ణము, మిరియాల చూర్ణమున
 కర్థభాగము సైంధవలవణము, వీటినన్నిటిని మెత్తగ చూర్ణించి నేకముగ జేర్చి దానిని
 తేనెలో కలిపి కండ్లకంజనమిడిన శుక్రరోగము, తిమిరరోగము, పిచ్చటము అను
 శ్లేత్రరోగములు, మఱియు పెరుగుమీది తేటలో మైచూరమును కలిపి అంజనమిడిన
 అర్చుదరోగము, పిష్టశ్లు మిరియాలు శుద్ధిజేసిన మనశ్శిల వీటిని సమముగ జేర్చి దా
 నిని బ్రదకముతో నూరి కండ్లకంజనమిడిన భూతపీడ, సన్నిపాతజ్వరము, గంటుభా
 రంకి శౌంఠి వీటిచూర్ణముల నేకముగ జేర్చి దానితో సేవించిన శ్వాసరోగము,
 స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన విషపీడ, అడ్డనరపురసములో త్రికలుకచూర్ణముచేర్చి
 దానితో సేవించిన కఫము, కాసరోగము, వీటినిసంపంజేయు. మఱియు మణిశిల,
 విలకులు, మద్దిచెక్క, కాశీసము, కరుధూపము, తుంగము సెలు, వేగిసపట్టి, లా
 డుగచెక్క, గోరోచనము వీటినన్నిటిని చూర్ణించి ఆవనూనెలో కలిపి లెపన జేసిన
 కిలాసరోగము, కీటభము, దద్రుకుష్ఠము, దురద, భగందరము, ఇంద్రలుప్తము, ర్శస్సు
 వీటినిహరింపజేయు.

శ్లో సౌవీరానుపానములు. *

శ్లో || నీలాంజనంకుంత్యాభయాగుడైః కఫంపి త్తంనిహంత్యాజ్యసితా
 యుతలఘ్నవం | వాయుంకణావిశ్వమరిచమాక్షికైర్దైయంధి
 యాన్యేషుగదేషుపండితైః ||

౯౦||

తా || సౌవీరమును, శౌంఠి, కరక్కాయ, బెల్లము వీటితో సేవించిన కఫము,
 నైయ్య, శర్కర వీటితో సేవించిన పిత్తము, పిప్పలి శౌంఠి మిరియాలు తేనె వీటి
 తో సేవించిన వాతము వీటినిసంపంజేయు. మఱియు పండితుడు యితరరోగముల
 యందు తగుమైన అనుపానములతో దీనిని సేవింపజేసిన అయూరోగములు నివర్తించు.

✽ ఖర్పరాసుపానములు. ✽

శ్లో॥ తద్భస్మమృతకాంతేనసమేనసహయోజయేత్ । అష్టగుంజామి
తంచూర్ణపత్రిఫలాక్వాథసంయుతం । కాంతపాత్రస్థితంరా
త్రోతిలజప్రతిపాపకం । నిశ్చేచితంనిహన్త్యాశుషధుమేహమపి
ధృవం । పిత్తక్షయంచపాండుంచశ్వయథుంగుల్మమేవచరక్త
గుల్మంచనారీణాంప్రదరంసోమరోగకం । యోనిరోగానుశే
షాంశ్చవిషమాంశ్చజ్వరానపి । రజశ్శూలంచశ్వాసంచపీఠ్తి
నాంచవిశేషతః॥ ౯౧॥

తా॥ ఖర్పరథస్తమ, కాంతభస్తమ వీటిని సమముగచేర్చి (౮) గురిగింజ
లప్రమాణము త్రిఫలాకషాయమునందువైచి దానిని లోహపాత్రయందొకరాత్రియు
నిది మరుదినము ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన మధుమేహము, పిత్తక్షయరోగము
పాండురోగము, శోఫ, గుల్మరోగము, స్త్రీలకుజనించెడు రక్తగుల్మము, ప్రదర
రోగము, సోమరోగము, సమస్తయోనిరోగములు, విషమజ్వరములు రజశ్శూల,
శ్వాస, ఎక్కిళ్లు వీటినిబోకడను.

✽ వజ్రభస్మానుపానములు. ✽

శ్లో॥ కుష్మేఖాదిరత్నకృష్ణథాపవనజాస్పక్శృంగభేరంమధుచేయంకా
సబలాసశ్వాసవికృతావాసోషణాత్వకగ్ధా ॥ పిత్రేదాహాసి
తాసమంజ్వరగణే చ్చిన్నాజలేతిక్తకేవజ్రంమారితశుక్తభస్మ
గదహృద్యోజ్యంభిషక్యం క్తిభిః॥ ౯౨॥

తా॥ వజ్రభస్తమును చంద్రపట్టక షాయముతోసేవించిన కుష్మరోగము, చ
ర్మరోగము, అల్లపురసములో తేనెవైచి దానితోసేవించిన వాతరక్తము, త్రికటుః
ములు, లవంగములు, ఓమము, అడ్డసరము వీటికషాయముతోసేవించిన కాస, శ్వాస,
బలాస, శర్కరతోసేవించిన పిత్తము, తాపము, తిప్పతీగ, నేలచేము వీటికష
యముతోసేవించిన సమస్తజ్వరములు యివినివర్తించు. మఱియు బుద్ధిమంతుడగ
వైద్యుడు తనబుద్ధిచాతుర్యముచేత యోచించి తగుపాటి అనుపానములతో నిష్పి
చిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

✽ వైక్రాంతానుపానములు. ✽

శ్లో॥ భస్మత్వంసముపాగతోవికృతకోహేమ్నామృతేనాస్వితః పా
దాంశేనకలాజ్యవల్లసహితోగుంజోన్మితస్సేవితః | యత్క్తాణం
జ్వరణంచపాండుగుదజంశ్వాసంచ | కాసామయందృష్టాంవైగ్ర
హణీమరఃక్షితముఖాక్రోగాజయేద్దేహకృత్ || ౯౩ ||

తా॥ వైక్రాంతభస్మము (౧) గురిగింజ సమాణము, కాలుగురిగింజయెత్తు స్వల్ల
భస్మము వీటిని (౩) గురిగింజలయెత్తు పాతశలితోకలిపి నేపించిన త్తయరోగము,
జ్వరము, పాండురోగము, గుదరోగము, శ్వాస, కాస, క్రూరమగుసంగ్రహణి ఉ
రక్షతము వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక శరీరపుష్టిని సగాగలుగజేయు.

✽ నీలవైక్రాంతభస్మానుపానములు. ✽

శ్లో॥ సూతభస్మార్థసంయుక్తంనీలవైక్రాంతభస్మకం | మృతాభృ
కంతదుభయోస్తులితంపరిమర్దితం || తౌద్రాజ్యసంయుతంప్రా
తర్గుంజామాత్రంనిషేవితం | నిహంతినకలాక్రోగాజ్జ్వరజ్వర
నన్యభేషజైః | త్రిసప్తవిసైన్మాణాంగంగాంభవివపాతకం ||

తా॥ రసభస్మము (౧) ఛాగము, నీలవైక్రాంతభస్మము ౪ ఛాగము, యీ
రెంటికి సమము ఆభృకభస్మము వీటిని నేకముగ జేర్చి చక్కగమర్దించి అందు తేనె
నెయ్యి వీటినివైచి కలిపి ఒకగురిగింజయెత్తు (౨౧) దినములవర్తంతము, ప్రతిదిన
ము ప్రాతఃకాలమునందునేపించిన గంగోదకము పాపములనణింపజేయు చందం
బున ఆసాధ్యములగు సర్వరోగములను నివర్తింపజేయు.

✽ ప్రవాళభస్మానుపానములు. ✽

శ్లో॥ ప్రవాళభస్మమౌక్షికేణమాగధీయుతేనవైనిహంతిమారుతంకో
ష్ఠగంజ్వరంపురాతనం | జయేత్సుపకృష్టవారుణీఫలేనశుక్రసంక్ష
యందదాతిపుష్టిమాశుశరీరాజ్యసంయుతంనృణాం || సితా
పయోయుతంనిహంతిపిత్తమాశుదారుణం సఖేసుశాశ్వాజ్జైగ్రిమై
శ్చమూత్రకృచ్ఛమామయం | చిక్తశ్చక్రైర్విచార్యదేయమామ
యేషువైధియాఖిలేష్వనేకతంత్రసమ్మతేనమత్కృతీస్థిమం ||

తా॥ ప్రవాళ (పవడము) భస్మమును, పిప్పలిచూర్ణము, తేనె వీటినికలిపి దానితో నేవించిన కోష్ఠగతవాతము, పురాణజ్వరము, పాపర (వెరిపుచ్చ) పండు రసముతో నేవించిన ధాతు క్షయము వీటిని నశింపజేయు. శర్కర, నైయ్యి వీటితో నేవించిన శరీరపుష్టినిగలుగజేయు. పాలు శర్కర వీటితో నేవించిన చారుణ మగు పిత్తరోగము, చల్లని కడుగునీళ్లతో నేవించిన మూత్రరోగము వీటినిబోకడ చు. మఱియు వైద్యుడు ఆయిరోగములయందు అనుపానములను బుద్ధిచేతనూ హించి నేపింపజేసిన యవి నివర్తించు.

రసోపరసాచ్యౌషధములకన్నిటికిని కొన్నిరోగముల
యందనుపానములు.

శ్లో॥ శూలేహింగుఘృతాన్వితం మధుయుతాకృష్టా పురాణజ్వరే॥ వా
తేసాజ్వరసోనకఃశ్వసనకేఘోద్రాన్వితంత్రూషణం॥ శీతేవ్యాల
లతాదళంసమరిచం మేహేవరాసోపలా॥ దోషాణాంత్రితయే॥
నుపానముచితంసక్షోద్రమార్ద్రోదికం॥

౯౬॥

తా॥ సమస్తరసోపరసములు మొదలైన ఔషధములకు సామాన్యముగ కొన్నిరోగములయందు అనుపానములను చెప్పచున్నాను. రసోపరసాచ్యౌషధము లకు, శూలరోగమునందు నేతితో చేర్చబడిన యింగువ, పురాణజ్వరమునందు పిప్పలీ చూర్ణముతో చేర్చబడిన తేనె వాతరోగమునందు నేతితో చేర్చబడిన ఉల్లి, కాసరోగ మునందు తేనెతో గూడిన త్రూషణచూర్ణము శీతరోగమునందు తమలపాకునందుంచ బడిన మిరియాలు, మేహరోగమునందు త్రిఫలములతో చేర్చబడిన ఇరుగుడురసము త్రిదోషములందు తేనెతో చేర్చబడిన అల్లపురసము యివి అనుపానములని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ ఘనపర్పటకంజ్వరేగ్రహణ్యం మధితం మేమగ రేవమీషులా
జూః । కుటజోఽతిస్మృతేవృషోఽస్రపిత్తేగుడకీలేష్వనలఃకృ
మాకృమిఘ్నః॥

౯౭॥

తా॥ జ్వరమునందు ఘం గము పైలు, పర్పటకము, గ్రహణిరోగమునందు మజ్జిగ విషరోగమునందు ఉమ్మెత్తవిత్తులు, వాంతిరోగమునందు కేలాలు, అతిసారము నందు కొడిసవిత్తులు, రక్తపిత్తమునందు అడ్డసరము, మూలవ్యాధియందు శుత్రమూల ము, క్రిమిరోగమునందు వాయువిడంగములు యివి రసోప రసాదులకు వైజ్యేష్టం బడిన రోగములయందనుపానములని తెలియవలయు.

* విషానుపానములు. *

శ్లో॥ శిఖకర్పరసోపేతంవిషమజ్వరజీర్ణిషం । విషయప్యోహ్వయం
రాస్నానేవ్యముత్పలకందకం । తండులోదకపీతానిరక్తపిత్త
స్యభేషజం । రాస్నావిడంగత్రిఫలాదేవదారుకటుత్రయం । పద్మ
కంఠౌద్రమమృతావిషంచశ్వాసకాసజితే । సితారసవిషక్షీర
ప్రవాళమధుభిఃకృతా । వాంతినిహంతిగుటికామనుజానాంన
సంశయః । నధుమద్యానిశారేణునైంధవైకుటత్వగృతం । చ్య
వసప్రాశనోపేతంవిషంతుపయతిత్తయం॥ ౯౦॥

తా॥ విషమున, శుద్ధమైలుతుత్థస్థము పారదభస్థము వీటితోనేమించిన
విషమజ్వరము, విషయప్తి పన్నరాస్నము, కలువగడ్డ, బియ్యపుకడుగునీళ్లు వీటితో
నేమించిన రక్తపిత్తము, సన్నరాస్నము, వాయువిడంగములు, త్రిఫలములు, దేవ
దారు, త్రికటుకములు, తామరగడ్డ, తేనె, తిప్పనత్తు వీటితోనేమించిన శ్వాసకా
సలు, శర్కర, శుద్ధపారదభస్థము అతివస, పాలు, పగడభస్థము, తేనె వీటిని
సేకముగ జేసి గుటికలుజేసి నేమించిన వాంతి రోగము, మూనిసంపు, వర్షాటకము
నైంధవలజము, దుండిలపుచెట్టుపట్టు, వీటిమాల్లములను తేనె, మద్యము వీటితోచేర్చి
దానితోనేమించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ విజయాపిప్పలీమూలంపిప్పలీద్వయచిత్రకైః । పుష్కరాహ్వసరీ
ద్రాక్షాయవానీక్షారదీప్యకైః ॥ సితాయష్టిద్విబృహతీనైన్ధవైః
పాలితైఃపచేత్ । సవిమార్ధపత్రైఃసస్థంఘృతాక్రంజీర్ణభుక్తిబే
త్॥దుర్నామమేహగుల్మార్థతిమిరకృమిపాండుకాః । గలగ్ర
హగ్రహాన్నాదకుష్టానిచనియచ్ఛతి ॥ ముస్తావత్సకపాతా
గ్నివ్యోవప్రతివిషావిషం । ధాతకేమోచనిర్యాసంచూతాస్థి
గ్రహణీహరం । కృభీఘ్నావిషపథ్యాగ్నిదంతీద్రాక్షావిషా
వృషాః॥ శిలాజితువిషంత్ర్యాషముదావర్తాశ్శరీహరం॥ ౯౧॥

తా॥ విషమును, కరక్కాయ, మోడి, పిప్పలి, గజపిప్పలి, చిత్రమూలము,
పుష్కరమూలము కచోరములు, ద్రాక్ష, యవక్షారము, ఓచము, శర్కర, య
ష్టిమధుకము, ములక, వాకుడు, నైంధవలజము, చంగల్వొక్తు ౪ పలము వస
నాభి వీటినిచేర్చివండి నీడనుడుండించి పిదప చూర్ణించి నేటిలోచేచి నాలుగుమాస

ములుంచి విదవ దానిని ప్రతినిత్యము సేవించిన, దుర్వామరోగము, మేహము, గుల్మము, అర్శస్సు, అతిసారము, క్రిమి, పాండువు, గళగ్రహము, ఉన్నాదము, కుష్టువు వీటిని నివర్తింపజేయు. తుంగము పైలు, కొడిశేవిత్తులు, విషబొద్ది, చిత్రమూలము, త్రికటుకములు, అతివస, వసనాభి, ఆరె, బూరుగబంక, మామిడిపప్పు వీటిక షాయముతో సేవించిన గ్రహణిరోగము, వసనాభి, కరక్కాయ, చిత్రమూలము, దంతివిత్తులు, ద్రాక్ష, అతివస, అద్దరసము, వీటిక షాయముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛము, శిలాజతుభస్తము, వసనాభి, త్రికటుకములు వీటిక షాయముతో సేవించిన ఉదావర్తము, అర్శస్సు వీటిని హరింపజేయు.

శ్లో॥ గోమూత్రక్షౌరసింధూత్థవిషసామాణభేదకం । వజ్రవద్దారయత్కేత దేకతఃపీతమశ్లేరిం । త్రిఫలాసర్జికాక్షౌరైర్విషంగుల్మప్రభేదనం । పిప్పలీపిప్పలీమూలంవిషంశూలహరంపరం । విషంద్రవంతిషధుకద్రాక్షౌరాన్నాసరీకణాః ॥ విషవేల్లమిశిక్షీరంగుల్మస్తీహానిబద్ధణం । స్తీహేనాదరఘ్నంపయసాశతాహ్వకృమిబిద్భిషం । వాయస్తీమూలక్వాథేనపీతంకుష్టహరంవిషం ॥ పయసారాజవృక్షత్వక్త్రాయంతీవాకుచీబలాత్ । స్తీహాఘ్నంవాకుచాయాంచవిషంక్వాథేనకుష్టజితే । అవల్లజైలాకజయావిడక్షౌరద్వయంవిషం । లేపస్ససైంధవఃపిష్టోవారిణాకుష్టనాశనః॥

తా॥ విషమును గోమూత్రము, యవక్షౌరము, సైంధవలవణము, క్రొమ్మన గ్రోవి వీటిక షాయముతో సేవించిన వజ్రాయుధము పర్యతము భేదించుచు దంబున అశ్లేరిరోగమును త్రిఫలచూర్ణము, సర్జక్షౌరము వీటితో సేవించిన గుల్మరోగమును, పిప్పలి, మోడి వీటిక షాయముతో సేవించిన శూలరోగమును, ఎలికచెవియాకు, యష్టిచుడుకము, ద్రాక్ష, సన్నరాన్న, కహోరములు, వసనాభి, వాయువిడంగములు, సదాప, వీటిక షాయములో పాలుబోసి దానితో సేవించిన గుల్మ, స్తీహారోగములు నునగుచు. పాలతో సేవించిన స్తీహము, ఉదరరోగము, వీటిని నివర్తింపజేయు. సదాపవిత్తులక షాయముతో సేవించిన కృబురోగము, కాచాకురసముతో సేవించిన కుష్టరోగము, రేలపట్ట, కలుకానుగి, కారుగత్స, వీటిచూర్ణమును పాతో నైచి దానితో సేవించిన స్తీహారోగము, కారుగత్సక షాయముతో సేవించిన కుష్టరోగము,

క్రాలుపట్ట, ఏలకులు, కరక్కాయ, వాయుడంగములు, సర్వక్షరము, యవక్షరము
సైంధవ, వణము పీటిని ఉదకముతో నూరి శరీరమునకు లేపనము జేసిన కుష్మరోగము
పీటిని బోకడచు.

శ్లో॥ ఏరండతైలత్రిఫలాగోమూత్రంచిత్రకం విషం । సర్పిషాసహితం
పీతం వాతార్ద్రత్వవిహతి ॥ స్వరసంబీజపూరశ్యవచాబ్రా
హ్మరసంఘృతం ॥ వంధ్యాపిబుధిసవిషం సుపుత్రైః పరివార్యతే ।
వీరాలాంగలికీచంతీవిషపామాణభేదకైః । ప్రయోజ్యమాఢగ
ర్భాణాం ప్రలేపోగర్భమోచనః । దేవదారువిషం సర్పిర్గోమూ
త్రంకంటకారికా । వచావాస్థలనంహస్తిబుద్ధేశ్చ పరివర్ధనం ।
విషం సర్పిస్సితాక్షోద్రంతిమిరాపహమంజనం । విషంచైకమజా
క్షీరకల్పితంఘృతధూపితం । విషంథాత్రిఫలరసైరసకృత్పరివాసి
తం । అంజనంశంఖసహితం ప్రగాఢంతిమిరంజయేత్ । విషమింద్రా
యుధంస్తస్యేఘృష్టంకాచభిదంజనం । బీజపూరరసైర్ఘృష్టం
విషంతద్వత్సితాస్వితం । విషంమాగధికాద్యేచనిషాకాచఘ్నమం
జనం । శుక్లార్కంచవిషంకృష్ణాయుక్తం గోమూత్రభావితం । భ
ల్లాతకాగ్నిశమ్భాకవిషైర్వామూత్రపేషితైః । లేపోవిచర్చికాద
ద్రురసికాకీటిభాపహః ॥ ఖర్జికాక్షారసింధూత్థశుక్తశుక్తవరంవి
షం । కర్ణయోః పూరణంతీవ్రకర్ణశూలనిబర్హణం । ప్రపాండరీక
మంజిష్ఠావిషతీనుసముద్భవైః । నిహంతిసాధితంతైలంగండూ
షేణసుఖామయా ॥ శాలాఖదిరకంకోలజాతీకర్పూరచందనైః ।
ఓలాబ్రవాతైర్ద్విగుణవిషైస్సారాంబుపేషితైః । సమూత్రవటికా
క్షుప్తాఘృతైర్ఘ్నంజిముఖామయా ॥ కటుతైలంవిషంనస్యంపలి
కారుంషికాపహం ॥ గుంజాటంకణశిగ్యమూలరజసిసంపాక
భల్లాతక । స్నుహ్యైర్ఘ్నాగ్నికరంజనైర్ధవవచాకుష్ఠాభయాలాం
గలి । వర్షాభూషడభూశిరీషవరః । వ్యోషాత్వమారోవిషం । గో
మూత్రంశమయేద్విలుప్తమపచీగ్రంథ్యర్బుజేస్థిపదాక ॥ ౧౦౧ ॥

తా॥ విభమును చిహ్నముదము గోమూత్రము నెయ్యి వీటిని నేకముగ జేర్చి అందు త్రిఫలములు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణములనువైచి దానితో నేవించిన వాత రోగమునివర్తింతు. బ్రాహ్మిరసము, నెయ్యి వీటియందు వసచూర్ణమునువైచి దానితో నేవించిన వంధ్యత్వమునివర్తింతు. గజనిమ్మ తరిగొట్టు దంత వసనాభిక్రో మ్మసగ్రోవి వీటిని న్నిటిని నేకముగ పుడకముతో నూరి గర్భమునకు లేపనముజేసిన మూఢగర్భవిమోచనముగలుగు. దేవదారు వసనాభి వస వీటిచూర్ణమును నెయ్యి, గోమూత్రము వీటినిచేర్చి దానియందువైచి దానితో నేవించిన నత్తిరోగము నివర్తింతుటయేగాక బుద్ధి వృద్ధి సగాగలుగు. నెయ్యి తేనె శర్కర వీటితో చేర్చి అంజనమిడినగాని లేక నెయ్యి మేకపాలు వీటితో అంజనమిడినగాని తిమిర రోగము నివర్తింతు. శంఖభస్మము, విషము వీటిని ఉసిరికరసముతో అనేకమాల్లు ఛావనచేసి నేత్రముల కంజనమిడిన గాఢమైన తిమిరరోగమునశించు. వజ్రభస్మము చనుబాలు, నెయ్యి వీటిని నేకముగకలిపి అంజనమిడిన గాని లేక మాడ్చిలరసము, శర్కర, విషము, వీటిని నేకముగజేర్చి రంగరించి అంజనమిడిన గాని కాచమునే నేత్రరోగము నివర్తింతు. పిప్పలి, గజపిప్పలి, వీటిచూర్ణమును తెల్లతామరపుష్ప రసముతో కలిపి అందునిషమునుచేర్చి నేత్రముల కంజనమిడిన కాచరోగము నివర్తింతు. పిప్పలి, విషము వీటిని గోమూత్రములో ఛావనచేసి అంజనమిడిన శుక్లా ర్మమునే నేత్రరోగము నివర్తింతు. జీడి, చిత్రమూలము, రేల, విషము వీటిని గోమూత్రముతో నూరి శరీరమునకు లేపనముజేసినానిన గజ్జి, ద్రువన రసికా, కిటిభ ఆసుకుష్ఠరోగములు యివి నివర్తింతు. సగ్గక్షౌరము, హైధవలవణము, త్రిఫలములు, విషము, వీటిని పులికల్లుతో వైచి చెవులయందుపోసిన కర్ణశూల నివర్తియగు. ప్రపాం డరీకమనే గ్రంథ్యము, మంజిష్ఠ, విషము, తుమికి, వీటిని నూనెయందువైచి తైలపక్వ ముగకాచి దానిని పుక్కిలించిన ముఖరోగము నివర్తింతు. ఏపి, చంద్ర, తక్కోలాలాలు, జాజి కాయ, పచ్చకర్పూరము, శ్రీగంధము, బోళిము, అద్దివాలము యివి ప్రత్యేకముగ (౧) ఛాగము. (౨) ఛాగములు విషము. వీటిని సుబురేణురసము, గోమూత్రము వీటితో నూరి వటుకములుచేసి నేతితో నేవించిన ముఖరోగములన్నియు నివర్తింతు. కటుకరోహిణి, విషము వీటిని మంచి నూనెలో వైచి కాచి నస్యము

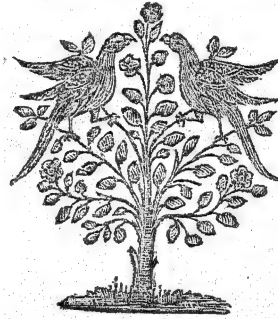
జేసినచలికా, ఆరుషికా అను నీరోగములునశించు. గురుగింజ్జ వెలిగారము, మునగిపేరు కోరిందపట్ట రేలపట్ట బీడి ఆకుజెముడు జిల్లేడు చిత్రమూలము వ్యాఘ్రానఖమనే గ్రంథద్రవ్యము సైంధవలవణము వస చంగల్వకోష్ఠు కరక్కాయ నీరు పిప్పలి గలిజేరు ఉత్తరేణీ దిరిశనము త్రికటుకములు గన్నేరు విషమువీటిచూర్ణము నుగోమూత్రముతోనూరి లేపముజేసిన అపవీరోగము గ్రంధిరోగము అర్బుదరోగము క్షీపదరోగము యివిత్రాలగు.

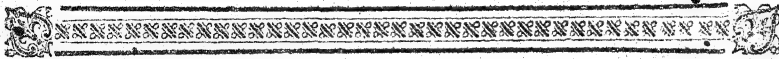
గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాదధూషితే అనుపానరత్నాకరే

సప్తధాతూపధాతు పారదాది రసోప రసానాం

విషస్య చానుపాన వివేకకథనన్నామ

తృతీయ స్సర్గః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః-

ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

చతుర్థస్తవరంగము.

* సప్తధాతు శోధన. *

శ్లో॥ స్వర్ణతారారతామ్రాణాంపతాన్యగ్నప్రతాపయేత్ । నిషి
జ్ఞోత్తప్తతప్తానితైలేతక్రేచకాంజికే । గోమూత్రేచకులుత్థా
నాంకపాయేచత్రిధాత్రిధా । ఏవంస్వర్ణాదిలోహానాంవిశుద్ధి
స్సంప్రజాయతే ।

౧౦౨॥

తా॥ బంగారు వెండి ఇత్రడి తాగి వీటిని పలచనగ చేకులుజేసి అనేక
మాండు నిష్పయందుకాచి నూనె మజ్జిగ కాంజికము గోమూత్రము ఉలవకషాయ
ము వీటిలో ప్రతిదానియందును మూడేసిమాండుమంచిన నవిశుద్ధియగు. ఇదేప్రకార
ము స్వర్ణాది సప్తధాతువులను శుద్ధిజేయవలయు.

* ఉపధాతు(అనగా)నువర్ణమాక్షికశోధన. *

శ్లో॥ మాక్షికస్యత్రయోభాగాభాగైకంనైంధవస్యచ । మాతులుంగ
ద్రవైర్వాధజమ్పిరస్యద్రవ్యైఃపచేత్ । చాలయేల్లోహజేపాత్రే
యావత్పత్రంసులోహితం ॥ భవేత్తతస్తుసంశుద్ధింస్స్వర్ణమా
క్షికమృచ్ఛతి॥

౧౦౩॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము (౩) భాగములు, నైంధవలవణము (౧) భాగము
వీటినిచూర్ణించి యినపబాణిలోవైచి అగ్నిపైనుంచి యందు మాదీక్షలరసమును
గాని లేక నిమ్మపండ్లరసమునుగాని బోసి బాణియెత్తుగ యగువరకు యినపగరింపె
తో కలియజేయుచుండిన స్వర్ణమాక్షికము శుద్ధియగు.

✽ రౌష్యమాక్షిక శోధన. ✽

శ్లో॥ కరోగ్రాటీమేషశృంగ్యః ధైర్యవైరజ్జన్మిరజైర్దినం । భావయేదాత

పేతప్రేవిమలాశుభ్యః పువం॥

౧౦౮॥

తా॥ రౌష్యమాక్షికమును దావరడంగి తీగరసముతో నొకదినంబును, వడ్డి
హారరసముతో నొకదినంబును, నిమ్మపండ్లరసముతో నొకదినంబును, మర్దించి ప్రతి
దినంబును తీక్షణమగు నెండనెండించిన నది శుద్ధియగు.

✽ తుత్తశోధన. ✽

శ్లో॥ విష్టయామర్దయేత్తుత్తం మార్జారకకపోతయోః । దశాంశం టం

కణం దత్వా పచ్చేన్మృదువు పుటే తతః ॥ పుటందధ్నా పుటంక్షౌ

ద్రైర్దేయం తుత్తపశుద్ధయే॥

౧౦౯॥

తా॥ పిల్లికష్ఠము సాపురపిష్టమలము వీటిని మైలుతుత్తమునకు సమభాగంబు
గను, వెలిగారము మైలుతుత్తమునకు సమభాగంబుగను గ్రహించి ఖల్వమున జక్కగ
మర్దించి యెండనెండించి ప్రమిదలయంబునిచి చీలయిచ్చి అడవి యేరుపిడకలతో
లఘుపుటంబిడి, పిదప దానిని యేరుగుతోమర్దించి పైజెప్పినప్రకారము మరల లఘు
పుటంబిడవలయు. ఇటులనే తేనెతో నూరి పుటంబిడిన మైలుతుత్తము శుద్ధియగు.

✽ కాంస్యరీతి శోధన. ✽

శ్లో॥ శోధనం కాంస్యరీతో శ్చ ధాతుశ్శుద్ధిసమంభవేత్ ॥

౧౧౦॥

తా॥ స్వస్థాదిధాతుల శోధనమువలెనే కంచు యిత్తడి వీటికికూడ శోధన
జేయవలయు.

✽ సింహార శోధన. ✽

శ్లో॥ దుగ్ధాష్టయోగతస్తస్య విశుద్ధిరతితాబుధైః ॥

౧౧౧॥

తా॥ పాలు పులుసు వీటితో సింహారమును శుద్ధిచేయవలయు.

✽ శిలాజతు శోధన. ✽

శ్లో॥ హేమాద్యాన్సూర్యసంతాపాద్రవంతిగిరిధాతవః । తచ్చాం

భోమృదుమృత్సాంభంతద్భవేచ్ఛశిలాజతు ॥ శిలాజతుసమా

నియత్రీక్షితప్రళిఖ్యతం । గోదుక్తప్రీఫలాక్వాతైర్భృంగ
ద్రావైశ్చమర్దయేత్ ॥ ఆతపేదినమేకైకంతచ్చుష్కంశుద్ధతాం
వ్రజేత్ ॥ ౧౦౮॥

తా॥ గ్రీష్మగురునందు సూర్యసంతాపముచే పర్వతాదులమండలి హేమాది
ధాతువులు తపించి యందుండి రసముద్రవించి ఘనీభవించుటయ శిలాజిత్తు అనం
బఱు. అట్టిశిలాజిత్తును ఆవుపాలు త్రిఫలక ఘనము గుంటగలగరరసము, పీటిలో
ప్రతిదానిచేతను నొక్కొక్కదినముచొప్పున ఖల్విమునమర్దించి నొకదినము ఎండ
నెండించిన నది శుద్ధియగు.

✽ రససంస్కారము. ✽

శ్లో॥ అష్టాదశైవసంస్కారాణాంవిశతికాఃకృచ్ఛితే । సంప్రోక్తా
రసరాజస్యవసుసంఖ్యాఃకృచ్ఛితాః॥ ౧౦౯॥

తా॥ రసమునకు ౧౮ సంస్కారములు గలవనియు ౧౯ సంస్కారములు
గలవనియు ౨ సంస్కారములు గలవనియును జెప్పబడియున్నది.

✽ రసాష్టాదశసంస్కారవివరణము. ✽

శ్లో॥ స్వేదనంమర్దనంమూర్ఛితౌపనంపాతనంత్రిధా । బోధనం
నియమంచైవదీపనంచానువాసనమ్ మారణంజారణంచైవసార
ణంప్రతిసారణమ్ క్రామణంచేధనంచైవదేహేయోగేచశస్త్రే॥

తా॥ స్వేదనము మర్దనము మూర్ఛనము ఉత్థాపనము అఙ్గపాతనము తిర్గ
త్పాతనము ఉర్ధ్వపాతనము బోధనము నియమము దీపనము అనువాసనము మ
రణము జారణము సారణము ప్రతిసారణము క్రామణము వేధనము శరీరయోగ
ము అనునవి రసాష్టాదశసంస్కారంబులనంబడు.

✽ స్వేదనవిధి. ✽

శ్లో॥ త్రూప్యవణంలవణంరాజీరజసిత్రిఫలార్ద్రకమ్ మహాబలానాగబలా
మేఘనాదాపునర్నవా । మేషశృంగీచిత్రకంబనవసారంసమంస
మమ్ । రసస్యబోధశాంశేనసర్వంయుంజ్యత్ప్రథక్ప్రథక్ ఏత
త్సమస్తంవ్యస్తంహపూర్వామైశైవపేషయేత్ । లింపేదశేన

కలీనవస్త్రేనాంగుళిమాత్రకమ్ । తన్మధ్యేన్ద్రియేషుతం
బధ్వానత్రదినంపచేత్ । ఊలాయంత్రేస్తుసంయుక్తజాయతే
స్వేదితోరసః॥ ౧౧౧॥

తా॥ త్రికటుకములు ఉప్పు ఆవాలు పసపు త్రిఫలములు అల్లము పెద్దము
త్తవపులగము నాగము త్తవపులగము చిట్టికూర తెల్లగలిజేరు వద్ది చిత్రమాలము
సహసాగరము అనువానితో ప్రతిద్రవ్యమునుగాని అందు దారికనవానిగాని రస
మునకు పదియారవభాగము గ్రహించి ప్రత్యేకముగగాని సమదాయముగగాని
కలితో సూరింప వస్త్రముపై అంగుళానమాణము శేషనముజేసి దానిమధ్యమున పాద
రసమునుపోసి వస్త్రములో మూటగట్టి దానిని ఊలాయంత్రమునదగిలించి కలితో
నొకదినము వండుటయే స్వేదనమనంబును.

* మర్దనవిధి. *

శ్లో॥ భిషగ్భిర్మర్దయేచ్ఛాద్దైర్నిశిత్యామోడశాంశతః । సూతస్యగా
లితేవస్త్రేవత్యమాణద్రవాదిభిః । గృహధూమేష్టికాచూర్ణం
తథాదధిగుడాస్వితమ్ । లవణాసురిసంయుక్తంక్షిప్త్యాసూతం
విమర్దయేత్ । జీర్ణాభ్రకంతథాజీర్ణశీజసూతంతథైవచ । గృ
హ్లాపినిర్మలాలోగాకాగ్రాసేగ్రాసేవిమర్దితః॥ ౧౧౨॥

తా॥ గృహధూపము ఇటికెరాయిపొడి పెరుగు బెల్లము ఉప్పు ఆవాలు జీర్ణా
భ్రకము పీటిలో ప్రతిదానిచూర్ణమును రసమునకు పదియారవభాగము జేర్చిమర్దించి
రసమును వస్త్రములో పోసిపిడిచిన నిర్మలమై శీఘ్రముగరోగముల హరింపజేయు.

* మూర్చ్ఛనవిధి. *

శ్లో॥ సహకన్యామలంహంతిత్రిఫలావహ్నినాశిని । చిత్రమాలం
విషంహంతితస్మాత్తంచప్రయత్నతః । నిశ్రితంమర్దయేత్సూ
తంసప్తవారేగమూర్చ్ఛయేత్ । ఇత్థంసంమూర్చ్ఛితస్నూతోదోష
శూన్యఃప్రజాయతే॥ ౧౧౩॥

తా॥ కలుబంద పాదరసమునందలి మలదోషమును, త్రిఫలములు వహ్నిదోష
మును, చిత్రమాలము విషదోషమును హరింపజేయు. కావున మిత్రత పాదరసము
ను కలుబంద త్రిఫలములు చిత్రమాలము అనువానిరసములతో ప్రతిదానిచే ఏదేని
మూర్ఛనమర్దించిన రసముమూర్ఛంజెందు. ఇటులమూర్ఛంజెందినరసము దోషరహితంబు

* ఉత్తాపనవిధి.

శ్లో॥ జత్రస్సోష్ణారనాత్తైర్వాత్సానాదుత్థితోభవేత్ । అథవాపాత
నాయంత్రేపాతనాదుత్థితోభవేత్ । ఉత్థితఃకాంజికక్వాఢైః
తాశస్థియమతఃపరమ్॥ ౧౦౩॥

తా॥ పాదరసమును ఉష్ణోదకముతోగాని ఉష్ణముగనుండు కలితోగాని
కడిగి దీసికొనిన ఉత్థితంబగు; లేక ఊర్ధ్వపాతనాయంత్రమునందును ఉత్థితంబగు; ఉ
త్తాపనానంతరము రసమునుష్ణముగనుండు కలితో గడుగవలయు.

* ఊర్ధ్వపాతనవిధి. *

శ్లో॥ భాగాస్త్రయోరసస్యారూచార్ణమంశాంశనింబుకమ్ । తత
స్సంమర్దయేద్యావత్తావదాయాతిపిండతామ్ । తత్ప్రిండంతల
భాండస్థమూర్ధ్వభాండేజలంక్షీపేత్ । కృత్వాలంబాలకేయం
త్రేదత్వావార్ధ్రిహిమోదకమ్ । సంరోప్యచాగ్నింషధ్యస్థంచ
తుర్యామహిబోధయేత్ । యుక్తైర్ధ్వభాండనలగ్నంగృ
హ్ణీయాత్పారదంతతః । ఊర్ధ్వపాతనమిత్యైక్తంభిషగ్నిస్సుత
శోధనే । ససూతభాండవివరమస్యర్థలతభాండకే । తథాసం
ధిర్ధ్వయోఃకార్యాపాతనాయంత్రయంత్రకే । యంత్రప్రమా
ణంవదనాద్ధురోగ్జేయంవిచక్షణం॥ ౧౦౪॥

తా॥ పాదరసము నూచుభాగములు, జిల్లేడుపట్టచూర్ణము ఒకభాగము,
ఇటుల వీనిని గ్రహించి అండాకింత నిమ్మపండ్లరసముబోసి యుంటగనగువరకు మ
ర్దించి, దాని నధస్థిత భాండమునందునిచి పైభాండమునందుదకముబోయుటచే
డమగుకాయంత్రమని బటంగడు దానిని పొయిమీదనునిచి పైభాండమునందు శీతో
దకముబోయుచు నాలుగుగూములు మధ్యమార్గితోవండి పైకండనంటియుండు
రసమును యుక్తితోగ్రహింపవలయు రసశోధనవిషయమున జేయంబడు సీక్రియనే
ఊర్ధ్వపాతనమనియెదరు. ఊర్ధ్వపాతనాధస్థితభాండముఖములో పైభాండము
యొక్క ముఖమునుజేర్చి బాగుగ సంధి లేపనముజేయవలయు. యంత్రప్రమాణము
గురుముఖమువలన వెలిసికొనవలయు.

* అధఃపాతనవిధి.

శ్లో॥ త్రిఫలాశిగ్రుణిభిర్లవణాసురిసంయుతైః । నష్టపిష్టరసంకృత్వా
 లేపయేనూర్ధ్వభాండకే । ఊర్ధ్వభాంఛోదరంలిప్త్వాచాధో
 భాంఛేజలంక్షిపేత్ । సంభలేపంద్యయోక్యత్వాతద్యంత్రంభు
 విపూరయేత్ । ఉపరిష్టాత్పుటేదత్తేజలేపతతిపాదరః । అధః
 పాతనమిత్త్యుక్తంసిద్ధాద్యైస్సూతకర్తృణి॥ ౧౧౬॥

తా॥ త్రిఫలములు మునగ చిత్రమాలము ఉప్పు ఆవాలు వీనితోడ రసమును
 జేర్చి రసముగలియువరకు ఖల్వమునమద్దించి డమరుకయంత్రముయొక్క పైపా
 త్రతోభాగమున దానినిమూసి క్రిందిపాత్రయందుదకముబోసి ఆరెండుపాత్రలజేర్చి
 సంఘటకు జాగుగచీలమన్ను లేపనముజేసి మొండించి యాపాత్రనుభూమిలోపూ
 డ్చి దానిపై పుటించిడవలయు. ఇటులజేసిన రసము బలముండు క్రిందిపాత్రయందు
 బడు. దీనిని సిద్ధాదులు రసకర్తృయందు అధఃపాతనమని వచించెదరు.

* తిర్యక్పాతనము. *

శ్లో॥ ఘటేరసోవినిక్షేప్యోజలంఘటమన్యకమ్ । తిర్యక్పూఖంద్యయోః
 కృత్వాసమ్మఖంరోధయేత్సుధీః । తత్రైవచుల్క్యాసంస్థాప్య
 యత్నతస్తంతతోభిషక్ । రససోమ్యజ్వాలయేద్వస్మిన్యావ
 త్సుతోజలంవిశేత్ । తిర్యక్పాతనమిత్త్యుక్తంసిద్ధశ్చైవార్జు
 నాదిభిః । మిశ్రితౌనాగవంగౌచరసేవిక్రయహేతుతః ॥ తా
 భ్యాంస్యాత్రామిదోషస్తుతన్తుక్తిఃపాతనత్రయాత్ । ఏవంసు
 సంస్కృతస్సూతఃపాతనావిధియత్నతః । సర్వదోషవిర్ముక్తౌ
 జాయతేరాత్రసంశయః॥ ౧౧౭॥

తా॥ యంత్రమునకుతగినటుల ఒకింతనిడుపుగనుండుకుండలగ్రహించి అం
 టికదానిలో పాదరసమును, మఱియొక దానిలో యుదకమునుబోసి, అడ్డముగను
 నిచి వాటినిజేర్చి సంఘటకు చీలమన్ను లేపనముజేసి, రసముబోసినకుండను పొయి
 మీదసడ్డముగ యుక్తితోనుడిచి పాకముజేసిన రసము నీళ్లతోబ్రవేశించు. దీనినే
 నాగార్జునుడు మొదలగు సిద్ధులు తిర్యక్పాతనమని వచించెదరు. ఇటులయత్నించే

మూడుమాన్లు తిర్యక్పాతనముజేయుటవలన రసమునందలి నాగ, వంగ, క్రిమిదోషములు నీవర్తించు. ఈతిర్యక్పాతనవిధివలన రసమునందలి సర్వదోషములు నిస్సంశయముగ హరించు.

✽ బోధనము. ✽

శ్లో॥ ఏవంకదర్శితస్సూతఃపండత్వవధిగచ్ఛతి । తస్మక్తయేస్యక్రియ
తేబోధనంకథ్యతేహితత్ ॥ ౧౦౮॥

తా॥ పైప్రకారముకోఁపబడిన పాదరసమునందు పండత్వదోషముండు. అది నివర్తించుటకై బోధనక్రియనువచించెద.

✽ బోధనము. ✽

శ్లో॥ కదర్శ్యనేనైవనపుంసకత్వమేవంభవేదస్యతసస్యపశ్యాత్ । వీర్య
ప్రకర్షాయచభూర్జపత్రేస్వేద్యోజలేనైంధవచూర్ణగర్భే ॥ ౧౦౯॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పబడిన సుస్కారమువలన పండత్వదోషముగలుగు. తన్నివారణార్థంబును, రససామర్థ్యము వృద్ధిజేయుటకును, రసమును భూర్జపత్రము, ఉదకము, సైంధవలవణము, అనువానితో పాకముజేయవలయు.

✽ నియమనము. ✽

శ్లో॥ సర్వాక్షీచించకావంద్యాభృం గాబ్జకనకాంబుభిః । దినంసంస్యే
దిజస్సూతోనియమాత్థిన్రతాంప్రజేత్ ॥ ౧౧౦॥

తా॥ పాదరసమును సర్వాక్షి, చింత, గొడ్డుకాకర, గుంటగలగర, తుంగముపైలు, ఉమ్మెత్త, అనువానిరసములతోగాని, లేక కషాయములతోగాని, ఒక దినమువంకిన నియమనమనంబు.

✽ సందీపనము. ✽

శ్లో॥ కాసీసంపంచలవణంతదూర్ధ్వంనింబుకంఠసమ్ । షీప్రాషీప్రాప్
థదాతవ్యంతాదృక్సైంధవఖేటకమ్ । గర్జేకృత్పాధరాగర్భే
దత్వానైంధవసంయుతమ్ । ధూలిమప్తాంగుళిందత్వారాజికా
మరిచానిచ । ద్విశ్చిగ్రుబీజ మేకత్రటంక జేనసమన్వితమ్ । ఆలో
డ్యకాంబిజేడోలాయంత్రేపాచ్యంతినైస్త్రిభిః । దీపనంజాయ
తేసమ్యక్సూత రాజస్యజారణే ॥ ౧౧౧॥

తా॥ అన్నభేది - పంచలవణములు-వీటినిగ్రహించి దానిపైపలుమారు నిమ్మ పండ్లరసముబోసి పైంథవలవణగడ్డనుపగలగొట్టి అందుపైంథవలవణముతోడ పాద రసమునుజేర్చి దానిపైపూర్వోక్తపైంథవలవణమును, నిమ్మపండ్లసంతించి దానిపై సైనిమిదంగుళముల ధూళినంతించి, మునగవిత్తులు, చేదుమునగవిత్తులు, వెలిగారము అనునీమూటినినూరి కుండకుతేవనముజేసి అందుకలిబోసి దానిమధ్యమున డోలాయంత్రముతో మూడుదినములువండిన రసము జారణసంస్కారమునందుదీపనమగు.

[రసమునకష్టాదశ సంస్కారములు జెప్పబడియుండినను, స్వేదోచర్దిత మూర్చనాస్థితిరతః పాతోపిభేదాన్వతో । బోధస్సంయమనంప్రదీపనమతిస్పష్టాప్త థాసంస్కృతిః ! అస్యాస్మర్వరసోపయోగితయాత్వన్యాయస్వస్యతే । గ్రంథే స్తికా ప్రకృతోపయోగ పరహాద్విస్తారభీత్యాథవా॥” అనుగ్రంథాంతరవచనప్రకారము స్వేదన, మర్దన, మూర్చన, ఉత్పాతన, పాతన, బోధన, సంయమన, ప్రదీపనములననెనిమిది సంస్కారములు సర్వోపయోగంబులగుటచే జెప్పబడియె. తక్కినపదిసంస్కారములు శౌషధోపయోగంబులుగాకుండుటంజేసియు, గ్రంథ విస్తరభీతింజేసియు, జెప్పబడవయ్యె.]

✽ రసశోధన.

శ్లో॥ అథవాహింగులూత్సూతంగ్రాహయేత్తన్నిగద్యతే । జంబీరనిం బుసీరేనుర్దితోహింగులోదినం । ఉర్ధ్వపాతనయంత్రేణగ్రాహ్యస్యాస్మిన్తలోరసః । కంచుకైర్నాగవంగాద్యైర్నిర్మలైశ్చ రసకర్తృణా వినాకర్తాప్తకేనైవసూతోఽయంసర్వకర్తృత్॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పబడిన సంస్కారములు లేకపోయినను ఇంగిలీకము లో తీయబడినరసము శుద్ధముగనుండు. గాన దానినిగ్రహించువిధమును వివరించెద. నిమ్మ పండ్లరసము, వెపపట్టరసము వీటితో నొడివము యింగిలీకమునుమర్దిం చి, ఉర్ధ్వపాతనమనే యంత్రమునందునిచి వండిన నాగవంగాదులతో నూడియుండు రసము నాటిచే విడువబడి శుద్ధరసమునిలుచు, ఇట్టిరసము మెనిమిదిసంస్కారములు లేకపోయినను, సమస్త రసకర్తలయందుపయోగించు.

✽ అన్యచ్ఛ. ✽

శ్లో॥ నింబూరనైర్నింబపత్రరనైర్వ్యాయామమాత్రకం । షిష్టాదరద మూర్ధ్వంచపాతయేత్సూతయైక్తివిత్ । తతశ్శుద్ధరసంతస్తా స్తీతాన్వైశ్చోద్యభయోజయేత్॥ ౧౨౩॥

చతుర్థ స్కంధము.

తా॥ రసమును వేపపట్టరసముతోగాని వేపాకురసముతోగాని యూహ మాత్రమునూరి ఊర్ధ్వపాతయంత్రమునందువండిన నదిశుద్ధమగు. దానిని సమస్త రసకర్మలయందుపక్షాగించవలయు.

* అన్యచ్ఛ. *

శ్లో॥ కుమారి కాచిత్రకర క్తసర్వవైక్యతైః కషాయైర్వృహతీవిమిత్రై
తైః । ఫలక్షికణాపివిమర్దితోరనాదినత్రయంస్వమత్రైర్విము
చ్యతే॥ ౧౨౮॥

తా॥ రసమును, కలబంద చిత్రమాలము ఎఱ్ఱాచాలు ములకజేరుప్రిఫలములు వీటికషా యముతో నూడుదినములు మర్దించిన, సమస్తమలములచే విడువబడి శుద్ధమగు.

—————* ఉపరసశోధనములు. *—————

* గంధకశోధన. *

శ్లో॥ లోహపాత్రేవినిక్షిప్యఘృతమగ్నోప్రతాపయేత్ । తప్తేఘృతే
తత్సమానంక్షిపేద్గంధకజంరజః । విద్రుతంగంధకంధృష్టావృతనువ
స్తేవినిక్షిపేత్ । యథావస్తాదీప్యసిన్ధుశ్శుద్ధగుచ్ఛభేఽఖిలం
పతేత్ । ఏవంసగంధకశుద్ధస్సర్వకర్తౌ చిత్తోభవేత్॥ ౧౨౯॥

తా॥ లోహపాత్రయందు నెయ్యిబోసి కాచి అందు నేతికసమముగ గంధక చూర్ణమునైచి అది కరుగునటులకాచి సూక్ష్మవస్త్రమునందుపోసి పాలయందుప డునటుల వడియగట్టిన ఆగంధకము శుద్ధమగు. దీనిని సర్వకార్యములయందు పక్షా గించవలగు.

* హింగుళశోధన. *

శ్లో॥ మేషీక్షీరేణదరదమమ్లవదైశ్చభావితం । సప్రవారాప్రలేపేన

శుద్ధిఘాయానిశ్చితం॥

౧౩౦॥

తా॥ జంగిలీకమును మేకపాలతో నేడుమార్లును నిమ్మపండ్లు మొదలగు పు ల్లనిద్రవ్యములతో నేడుమార్లును కల్పమునమర్దించి యుండించిన నది నిశ్చయముగ శుద్ధియగు.

* అభక్రీకశోధన. *

శ్లో॥ కృష్ణాభక్రీకంధమేద్వహక్మాతతఃక్షీరేవినిక్షిపేత్ । భిన్నప్రత్రం
తుతత్రృత్యాతండులీయామ్లయార్ద్రావైః । భావయేద్వయా
మంతు దేవంశుద్ధ్యతిచాభక్రీకమ్॥ ౧౩౧॥

అనుపానరత్నాకరము.

తా॥ * కృష్ణాభ్రకమును కట్టెలలో వేసి యది యెఱ్ఱగనగువఱకు తోలు తిత్తిలో నూది పిదప దానిని ఆపుపాలలో వేసి శేకులు శేకులుగ వాలించి చిట్టికూర రసమును, నిమ్మపండ్లరసమును నేకముగ చేసి యందాయభ్రకపు శేకులనువైచి యెని మిదియామంబునిచిన అభ్రకము శుద్ధియగు.

* మారితాళశోధన. *

శ్లో॥ తాళకంకణశంకృత్యాతచ్ఛర్ణంకాంజీకక్షపేతే । డోలాయం
త్రేణయామైకంతతఃకూష్మాండజైర్ద్రవైః । తిలతైలేపచేవ్యా
మంయూమంచత్రిఫలాజలైః । ఏవంతంత్రేవతుర్యమంపాచ్యం
శుద్ధ్యతితాళకం॥ ౧౨౮॥

తా॥ తాళకమును శేకులుగ వాలించి చూర్ణముజేసి జరుగుట్టలో మూటగట్టి డోలాయంత్రమున కాంజీకముచే నొకయాయంబును బూడిదగుమ్మడురసముచే నొకయాయంబును నువ్వులనూనెచే నొకయాయంబును త్రిఫలకషాయముచే నొకయాయంబును వండిన నది శుద్ధియగు.

* మనశ్శిలశోధన. *

శ్లో॥ పచేత్ర్యహమజ్జమాత్రైర్దోలాయంత్రేమనశ్శిలాం । భావయే
త్సప్తధాపి తైరజాయాశుద్ధిమృచ్చతి॥ ౧౨౯॥

తా॥ మణిలను డోలాయంత్రముననునిచి మేకపంచితముచే నూడుదినంబులువండి పిదప గామణిలను మేకపిత్రముతో నేడుమార్లు భావనజేసిన నది శుద్ధియగు.

* అన్యచ్చ. *

శ్లో॥ అగస్త్యిత్రతోయేనభావితంసప్తవారకంశృంగభేరరసైర్వాపి
విశుద్ధ్యతిమనశ్శిలా॥ ౧౩౦॥

తా॥ అగస్త్యిఆకురసముతోగాని లేక ఆల్లపురసముతోగాని యేడుమార్లు భావనజేసిన మనశిల శుద్ధయగు.

* శుద్ధిజేసిన కృష్ణాభ్రకమునుగ్రహించి దానికి నాలవభాగము వృద్ధుకలిపి కంబళిలోమూటగట్టి యామూటను తట్టయందునిచి చేతితోజక్కగబిసికిన నందలి అభ్రకము బైబువెడలు. ఇటుల వెడలినపిదప ఆతట్టయందలి అభ్రకపునీళ్లను నొక పాత్రలోబోసి యొకయాయంబునిచి మైతేట నీటినివంచి అడుగుననుండెడి అభ్రకమునుజేకాని యెండించిన నది ధాన్యాభ్రకమనంబడు.

✽ ఖర్చరశోధన. ✽

శ్లో॥ నరమూత్రేచగోమూత్రేనప్రాహంరసకంపచేత్ । డోలాయం
త్రేణశుద్ధస్సృతతఃకార్యేషుయోజయేత్॥ ౧౩౧॥

తా॥ ఖర్చరను (కల్కశరి) డోలాయంత్రంబుననునిచి యందు నరమూత్ర
ముబోసి నేడుదినంబులును, ఆవుపంజితముబోసి యేడుదినంబులును, వండిన నది శుద్ధి
యగు. ఇటుల శుద్ధిజేసినతర్వాత దీనినౌషధములయందు జేర్చుకొనందగు.

✽ కంకుష్టాదిశోధన. ✽

శ్లో॥ కంకుష్టంక్షౌరికంశంఖింకాసీసంటంకంజంతథా । నీలాంజనంశుక్తి
భేదాఃత్ముల్లకాస్సవరాటకాః । జంబీరవారిణాస్విన్నాఃత్పాల
తాంకోష్ఠనారిణాః । శుద్ధిమాయాన్త్యమీయోజ్యాభివృద్ధిర్యోగ
సిద్ధయే॥ ౧౩౨॥

తా॥ ముదారశుంకు శౌరికము శంఖము కాసీసము వెలిగారము నీలాంజన
ము ముత్యపుచిప్ప మొదలగునవి చిన్నగవ్వలు వీటిని నిమ్మరసముయొక్క ఆవిరితో
నునిచి, పిదప ఉష్ణోదకముతోకడిగిన నవి శుద్ధియగు. గానవీటిని వైద్యక్రియలయం
దుపయోగించందగు.

✽ సర్వోపరసశోధన. ✽

శ్లో॥ త్రిక్షారేలవణేచేయమమ్లవర్గేత్రిధాపచేత్ । తదాచోపరసా
శ్శుద్ధాజాయంతేవోషవర్జితాః॥ ౧౩౩॥

తా॥ త్రిక్షరములు లవణము ఆమ్లవర్గము వీటితోకూడ మూడుమాద్యవం
దిన ఉపరసములు నిర్దోషములై శుద్ధయగు.

✽ రత్నశోధన ✽

✽ వజ్రశోధన. ✽

శ్లో॥ కులిత్థకోద్రవక్వాఞ్చైర్దోలాయంత్రేవిపాచయేత్ । వ్యాఘ్నీకం
దగతంవజ్రంత్రదినంశుద్ధిమృచ్ఛతి॥ ౧౩౪॥

తా॥ వాకుడుగడ్డనుసూరి యందువజ్రమునునిచి జమరిబట్టిలో నూటగట్టి
డోలాయంత్రముననునిచి అందు ఉలవకట్టుబోసి మూడుదినంబులును, ఆరిక ఛాన్య
కషాయముబోసి మూడుదినంబులునువండిన వజ్రము శుద్ధియగు.

※ సర్వరత్నశోధన. ※

శ్లో॥ స్వేదయేడ్డోలకాయంత్రేజయంత్యాస్వరసేనచ । మణిముక్తా
ప్రవాళానాంయమైకంశోధనంభవేత్ ॥ ౧౩౫॥

తా॥ సూర్యకాంతము మొదలగు సమస్తమణులు ముత్తయము పగడ్డ
మొ ప్పటిని డోలాయంత్రముననునిచి తక్కువీరస్థముచే నొకయామమువండిన నవి
శుద్ధియగు.

※ విషశోధన. ※

శ్లో॥ కృత్వాచూకసంఖ్యానంగోమూత్రైగ్భవియేత్ర్యహం । సమటం
కణసంపిష్టంమృతమిత్యుచ్చతేవిషం॥ ౧౩౬॥

తా॥ విషమును వెలిగారముతో సూరి నెనగగింజంతమాత్రలుచేసి గోమూ
త్రముచే డోలాయంత్రమునందు మూడుదినములువండిన విషము శుద్ధియగు.

※ ఉపవిషశోధన. ※

శ్లో॥ పంచగవ్యేషుశుద్ధానిదేయాన్యృపవిషాణిచ॥ ౧౩౭॥

తా॥ ఉపవిషములను, పంచగవ్యములో భావనజేసిన శుద్ధియగు.

※ నేపాళశోధన. ※

శ్లో॥ నిస్త్వచందైవనేపాళంకుమారీరసజేనచ । గుడోదకేనగోక్షీ
రైర్గోఘృతేనపుథక్పృథక్ । పాచితంశుద్ధిమాప్నోతివైద్యశా
స్త్రవినిశ్చితం॥ ౧౩౮॥

తా॥ నేపాళముల వైపొట్టునొలిచి యందలి యగరులండిసి, కలబందరసము
పానకము ఆవుపాలు ఆవుసెయ్యి అనువానితో ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగనుడికించిన
నేపాళము శుద్ధియగు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాదధూషితే అనుపానరత్నాకరే

ధాతూపధాతు రసోపరస రత్నోపరత్న విషోప

విషాణాం శోధన వివేకకథనన్నామ

చతుర్థస్తవరంగః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః-

ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

పంచమ స్కరంగము.

* స్వర్ణమారణము. *

శ్లో॥ స్వర్ణస్యద్విగుణంసూతమష్టేనసహమర్దయేత్ | తద్గోలకంసమం
గంధనిదధ్యాదథరోత్తరం || గోలకంచతతోరుధ్వాత్పరావే
దృఢంపుటే | త్రిశద్వనోపలైర్దద్యాత్పుటాన్యేపంచతుర్దశ||
నిరుత్థంజాయతేభస్త్వగంధోదేయఃపునఃపునః|| ౧౩౯||

తా॥ శుద్ధిజేసినబంగారును సన్నముగచూర్ణముగావించి దానికిరెండింతలు
శుద్ధిజేసిన పాదరసమునుగలిపి నిమ్మపండ్లసరముచేమర్దించి ఉంటజేసి ఎండనెం
డించి దానికిసమముగ శుద్ధిజేసిన గంధకచూర్ణమును నొకమూకుడులో సగము
బోసి దానిపై ఆబంగారు పుంటునుపుంచి దానిపై మరల గంధకపుపొడిబోసి మఱి
యొక మూకుడుమూసి చీలమన్ను లేపముజేసి పిదప నొకపల్లముత్రవ్వి అందు(౧౫)
అడవియేరుపిడకలనుక్షల్చి పుటంబిడి స్వాంగోతలమున గ్రహింపవలయు. ఇటుల గం
ధకయుక్తముగ (౧౪) పుటములుజేసిన బంగారు నిర్జీలితముగ భస్మమగు.

* రాప్యమారణము. *

శ్లో॥ భాగైకంతాలకంమర్ద్యంయూమమష్టేనకేనచిత్ | తేనభాగత్ర
యంతారపత్రాణిపరిలేపయేత్ || ధృత్వామూషాపుటేరుద్ధ్వా
పుటేత్రిశద్వనోపలైః | సముద్ధృత్యపునస్తాలందత్వారుధ్వా
పుటేపచేత్ | ఏవంచతుర్దశపుటైస్తారంభస్త్వప్రజాయతే||౧౪౦||

తా॥ శుద్ధిజేసినతాళకమును (౧) భాగముగ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే నొకయోమముమద్దించి తాళకమునకు మూడుభాగము లధికముగ శుద్ధిజేసిన వెం పిరేకులనుగ్రహించి దానికి, మైమద్దింబియునిచిన తాళకమును లేపముజేసి, మూకుళ్ల యందునిచి యెండ నెండించి చీలచున్ను లేపముజేసి పల్లముత్రవ్వె యందు (౧౫) అ డవి యేరుపిడకలుపేల్చి దానిపై చీలయిచ్చియుంచిన సంపుటమునుపునిచి దానిపై మరల (౧౫) అడవియేరుపిడకలుపేల్చి పుటంబిడవలయు. ఇటుల (౧౪) పుటంబు లిడిన రజితము నిర్ణివితముగ భస్మంబగు.

✽ తామ్రమారణము. ✽

శ్లో॥ సూత్నాణితామ్రపత్రాణి కృత్వా సంస్వేదయేద్భుధః । వాసర త్రయమష్టేనతతఃఖల్వే వినిక్షిపేత్ ॥ పాదాంశంసూతకందత్వా యామమష్టేనమర్దయేత్ । తతఃకర్ణ్యత్యపత్రాణిలేపయేద్విగుణే నచ ॥ గంధకేనామృష్యేనతచ్యక్తుర్యాచ్చగోలకం । తతః పిష్ట్యావమీనాక్షీంచాంగేరీంవాపునర్నవాం ॥ తతః-లే-నబ హిగ్గోళంలేపయేదంగుఢాన్వితం । ధృత్వాతద్గోలకంభాండే శరావణచరోభయేత్ ॥ వాలుకాభిఃప్రపూర్వాభవిభూతిలవణాంబుభిః । దత్వాభాండముఖేముద్రాంతతఃచ్ఛుల్కాంవిపాచయేత్ ॥ క్రమవృద్ధాగ్నినాసమ్యగ్యావద్యామచతుష్టయం ॥ స్వాం గళితంసముద్ధత్యమర్దయేచ్ఛార్ణవై ॥ దినైకంగోలకంకు ర్యాదర్శగంధేనలేపయేత్ । సఘృతేనతతోమూషాపుటేగజ పుటేపచేత్ । సాంగళితంసముద్ధత్యమృతంతామ్రంశుభంభవేత్ । వాంతిభ్రాంతిక్లమంమూర్చ్ఛానకరోతికదాచన ॥ ౧౪౧ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినతామ్రమును పలచనగ రేకులుజేసి సన్నగకత్తిరించి నిమ్మపండ్ల రసంబునవైచి మందాగ్నిచే మూడుదినములుయడికించి యందుండి యా రేకులను వైటికిడిసి వానికి నాలవభాగము పాదరసమువైచి ఖల్వమున నిమ్మపండ్లరసముచే నొకయోమము రాగిరేకులనుమద్దించి పిదప నారేకులను వైటికిడిసి దీనికి కెండింతల గంధకమును నిమ్మపండ్లరసముచేసూరి యారాగిరేకులకు లేపముజేసి యుంటంగ జేయవలయు. పిదప పొన్నగంటితకు పులిచింతాకు తెల్లగలిజేరు పీటితో దేనినైన ముసూరి నాయుంటునుమైన నొకయంగుళప్రమాణముపూసి యెండనెండించి కుండ

లోనునిచి ఉంటుకున్న మూకుడునుబొర్లించి దానిపై కుండమూతివరకు నిసుకబోసి దానిపై మూకుడునుబొర్లించి బూడిద ఉప్పు వీటిని నుడకముతో నూరి జక్కగ చీల యిచ్చి త్రనముగ లఘు మధ్య గాఢాగ్నులచే నాలుగుయామములువండి స్వాంగ శీతలమున నాడింటనుగ్రహించి అడవికండరసముతో వసు దుంపరసముతోడను నొక దినముమర్దించి ముద్దజేసి దీనికిసగము గంధకమునుగ్రహించి దానిని నేతితో మర్దించి నాయుంటుకున్న లేపముజేసి మంటి నూకుల్లలోనునిచి జక్కగ చీలమన్నుజేసి అడవియెరుపిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున గ్రహింపవలయు. ఇటులఁ జేయఁబడిన తామ్రభస్మము వాంతులు భేదులు ఆయాసము మూర్ఛ వీటిరహితంజై చాలాగుణమును గలుగఁజేయు.

✽ వంగమారణము. ✽

శ్లో॥ మృత్వాత్రేద్రావి తేవంగేచించాశ్వత్థత్వచోరజః । క్షీప్తాప్తవం
గంచతుర్థాంశమయోదర్వాప్రచాలయేత్ ॥ తతోద్వియోమ
మాత్రేణవంగభస్మప్రజాయతే । అథభస్మసమంతాలంక్షీ
ప్తాప్తైస్సేనవిమర్దయేత్ ॥ తతోగజపుటేపక్వాపునరస్థేనమర్ద
యేత్ । తాలేనదశమాంశేనయామశ్మేకంతతఃపుటేత్ । ఏవం
దశపుటైఃపకోవ్వవంగస్తుమ్రయతేభవం॥ ౧౪౨॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తెల్లనీసమును మృత్వాత్రంబున వైచి కరిగించి దానికి చతుర్థాంశముగ చింతపట్టచూర్ణము రావిపట్టచూర్ణము వీటినిగ్రహించి, యందుకొంచము కొంచముగ చల్లుచు యింపగరితేచే రెండుయామములువద్దించుండిన తెల్లనీసము భస్మంబగు. ఈభస్మమునకు సమముగ శుద్ధిజేసిన తాళకమును ఆ తగరభస్మమును జేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి, ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి అడవియెరుపిడకలతో గజపుటంబిడి, స్వాంగశీతలమునగ్రహించి, యాభస్మమునకు పదియవభాగము శుద్ధిజేసిన తాళకమునుజేర్చి, మరల నిమ్మపండ్లరసముతో నొక యామము ఖల్వమునమర్దించి ప్రమిదెల యందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల (౧౦) గజపుటములిడిన తెల్లనీసము భస్మంబగు. (వంగమనగా తెల్లనీసము.)

అనుపానరత్నాకరము.

* జనదమారణము. *

శ్లో॥ జనదస్యచతుర్థాంశంపారదంగంధకంప్రియే । మర్దయేత్ ఖల్వ
కేసమృకగన్యానిమ్బురస్యైపుథక్ ॥ లేపయే త్రేనపత్రాణిగజా
హ్వోపాచయేత్పుటే ఏవ మేకపుటేనైవభస్మసాజ్జనదంభవేత్ ॥

తా॥ ఓ పియూరాలా ! శుద్ధిజేసిన సత్తును సన్ననిరేకులుగావించి దానికి నా
లవభాగము శుద్ధపారదము శుద్ధగంధకము వీటిని ఖల్వమునందునిచి కలబందరస
ముచేదాగుగమర్దనజేసి దానిని మరల నిన్న పండ్లరసముచేమర్దించి పైరేకులకు లేప
ముజేసి ఎండనెండించి శరావసంపుటమునందునిచి చీలయిచ్చి వాక్కుగజపుటమి
డిన సత్తుభస్మంబగు.

* నాగమారణము. *

శ్లో॥ తాంబూలరససంపిష్టశిలాలేపాత్పునఃపునః । ద్వాత్రింశచ్ఛిః
పుటైర్నాగోనిరుద్ధంభస్మజాయతే ॥ ౧౪౪ ॥

తా॥ మణిశిలను తమలపాకురసముతో నూరి దానిని నాగమునకు లేపము
జేసి మూడిటియందునిచి చీలయిచ్చి (౩౨) పుటములుజేసిన నాగము శుద్ధభస్మంబగు.

* లోహమారణము. *

శ్లో॥ క్షిపేద్వాదశంశేనదరదంతీత్యచూర్ణతః । మర్దయేత్సన్యకా
ద్రావైర్యమయుగ్గంతతఃపుటేత్ । ఏవంసప్రపుటైర్నైపుత్యం
లోహచూర్ణమవాప్నుయాత్ ॥ రసైఃకతారభిన్నాయాంపా
తాళగరుడీరసైః । స్తన్యేనచారగుద్ధనతీత్యస్యైవమృతిర్భవేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన లోహచూర్ణమునకు పన్నెండవభాగము శుద్ధిజేసిన ఇంగి
లీకమునుజేర్చి కలబందరసముతో రెండుయామములుమర్దించి ప్రమదెలయందునిచి
మొండనెండించి చీలయిచ్చి అడవిదురుపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల
(౧) గజపుటంబిడిన లోహము నిర్జీతముగ భస్మంబగు. లేక లోహచూర్ణమును
అడవితులసిరసముచే (౨) గజపుటంబులును, భూసరితీగరసముచే (౩) గజపుటం
బులును, చనుబాలచే (౪) గజపుటంబులును, జిల్లేడుపాలచే (౫) గజపుటంబులును,
జేసిన నిర్జీవితముగ భస్మంబగు.

※ స్వర్ణమాక్షికమారణము. ※

శ్లో॥ కులితస్యకషాయేణఘృష్టాత్తేనవాపుటేతో । తక్రేణవాఽథ
గోమూతైర్క్రియతేస్వర్ణమాక్షికం॥ ౧౪౬॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికమును ఉలవక ఘాయముతోనైనను లేక సుభవలసూనె
తోనైనను లేక ఘణ్ణిగతోనైనను లేక గోమూతముతోనైనను సూరి ఎండనెండించి
మూకుళ్లయందునిచి చీలియిచ్చి యేరుపిడకలతో గజపుటించిడిన స్వర్ణమాక్షికము
బాగుగ భస్మంబగు.

※ రాప్యమాక్షికమారణము. ※

వాక్యం॥ స్వర్ణమాక్షికమారణప్రకారేణ రాప్యమాక్షికస్యాపిమారణం॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షిక మారణప్రకారముగ నే రాప్యమాక్షికమునకును నూడ
మారణమును జేయందగు.

※ తుత్థమారణము. ※

శ్లో॥ లకుచద్రావగంధాశ్చ టంకజేనసమన్వితం । వజ్రమూషాగతం
ద్వితీకుకుటైర్నృతిమాపుయాత్॥ ౧౪౮॥

తా॥ తుత్థమును గంధకము మణిల వెలిగారము వీటితోచేర్చి నిమ్మపండ్ల
రసముతో సూరి వజ్రమూసయందునిచి రెండు లేక మూడు కుక్కుట పుటములిడిన
తుత్థము భస్మంబగు.

※ కాంస్యము - ఇత్తడి - వీటిమారణము. ※

వాక్యం॥ కాంస్యరీతోమారణమును పానంచాపితామ్రవజ్రేషు॥ ౧౪౯॥

తా॥ కంచు ఇత్తడి వీటికి తామ్రమువలెనే మారణము అనుపానము వీటిని
కల్పించవలయు.

※ సిందూరమారణనిషేధము. ※

శ్లో॥ సిందూరస్యప్రయోగోహిసదృష్టకుత్రచిత్పృథక్ । తస్మాద్యృ
క్తస్తవేయోజ్యముపదేశో గురోరితి॥ ౧౫౦॥

తా॥ సిందూరమారణ విధి వైద్యశాస్త్రమునందెక్కడయును వేఱుగ జెప్ప
బడలేదు గాన గురూపదేశముచేతనే దానిని జేసికొనందగు.

✽ శిలాజతుమారణవిధి. ✽

శ్లో॥ శిలాయాంగంధతాలాఘ్యాంమాతులుంగరసేనచ । పుటితం
హిశిలాధాత్తుర్క్రియతేష్టోపలేనచ॥ ౧౫౧॥

తా॥ గంధకము తాళకము వీటిని మాదీభలరసముతో సూరి శిలాజతుకు కవ
చమిచ్చి చీలజేసి (౮) పిడకలతో పుటబడిన శిలాజతు భస్మమగు.

✽ మందూరవిధి. ✽

శ్లో॥ అక్షౌంగాక్షైర్థమేతిగ్రట్టంలోహజంతద్గవాంజలైః । సేచయే
తప్తతప్తంతప్తప్తపారంపునఃపునః॥ చూర్ణయిత్వాతతః క్వా
త్థైర్విగ్రైస్త్రైఃఫలాభవైః । ఆలోఢ్యభర్జయేద్దన్తామందూరం
జాయతేవరత॥ ౧౫౨॥

తా॥ తాండ్రబాగ్గులతో యినపచిత్తైమునునిచి నెట్టిగనగువరకు తిత్తితో
నూది గోమూత్రముతో చల్లార్చవలయు. ఇటుల ఇనపచిత్తైమును ఏడుమార్లుకాచి
చల్లార్చి చూర్ణముచేసి దానికి రెండింతల త్రిఫలములనువైచి కషాయముకాచి యం
దాచిత్తైచూర్ణమునువైచి గట్టియగునటుల మరలకాచి పిదప నాకుండకు చీలజేసి
అడవిపిడకలతో గజపుటంచిది స్వాంగోతలమున నందలి మందూరమును గ్రహిం
పవలయు. ఇటుల జేయబడిన మందూరము శుద్ధమందూరమగుటచే దానిని రోగ
ములయం దుపయోగింపందగు.

✽ రసమారణము. ✽

శ్లో॥ కాకోదుంబరికాదుగైరసంకించిద్విషర్దయేత్ । తద్దగ్ధఘృత్త
హింగోశ్చమూషాయుగ్తంప్రకల్పయేత్ ॥ త్రిప్రావృతత్సంపు
టేహ్నుతంతత్రముద్రాంప్రదాపయేత్ । ధృత్వాతంగోలకం
ప్రాక్షోప్యన్తూషాసంపుటేధికే ॥ పచేలఘుపుటేనైవసూత
కోయాతిభస్మతాం॥ ౧౫౩॥

తా॥ బ్రహ్మమేడిపాలతో పాదరసమును ఖల్వమునజక్కగపర్చించి పిదప
యింగువను బ్రహ్మమేడిపాలతో సూరి దానిచే రెండుమూసలుజేసి యిండాకమూ
సలలో బ్రహ్మమేడిపాలతో మర్చించిన రసమునునిచి దానిపై మఱియొకమూసమూసి

సండువేకుండుసటుల జక్కగచేర్చి బంధించి దీనిని తగుమైన మంటిమూసలోనుంచి దానిపై మట్టియొక మూసమూసి జక్కగ చీలయిచ్చి యేరుపిడకలతో లఘుపుటం బిడిన పాదరసము బాగుగ భస్మంబగు.

✽ అన్యచ్ఛ. ✽

శ్లో॥ నాగవల్లిరనైర్ఘృష్టఃకర్కోటీకందగర్భితః । మృన్మాషాసం
పుటేపక్త్వాసూతోయాత్యేవభస్మతాం॥ ౧౫౪॥

తా॥ పాదరసమును తమలపాకురసముతోనుంచి కర్కోటీ (అనగా ఏరా వడ) వేళ్లనునుంచి పుటజేసి దానిమధ్యనుంచి ఆపుంటును మట్టమూసలోపెట్టి చీల యిచ్చి గజపుటంబిడిన రసము భస్మమగు.

✽ రససిందూరవిధి. ✽

శ్లో॥ సూతంపంచపలంస్వదోషరహితంతల్పభాగోబలి । ర్ద్వాటం
కౌనవసాగరస్యతువరీకర్షి శ్చసంమర్దితః । కుప్యాంకాచఘ్ని
స్థితశ్చసికతాయంత్రేతిభిగ్వాసరైః । పక్వోవస్త్విభిరుద్భవత్య
రుణభాసిందూరనామారసః॥ ౧౫౫॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము (౫) పలములు, గంధకము (౫) పలములు, వెలిగార మ్మ పటికారము యివిప్రత్యేకముగ (౨) పలములు, నవాసాగరము (౨) పలములు కందులు కర్ష ప్రమాణము వీటిని భల్వమునందుమర్దించి కాచకుప్పియందునించి దానిని వాలు కాయంత్రమునందు నూడుదినములువండిన రసము సిందూరమగు.

✽ రసకర్పూరవిధి. ✽

శ్లో॥ సంక్షేపాద్ధిరసంపూర్వంశోభయేచ్ఛుద్ధమానసే । పశాచ్చుచ్ఛదేన
ప్రత్యేకంతుల్యంకృత్వారసేనహి ॥ గైరికంఖటికామిష్టింసౌ
రాష్ట్రీంసైంధవంతథా । టంకణంతౌరలవణంమృత్సౌమీ
ర్లంసుసూక్ష్మకం ॥ ఏతచ్ఛుద్ధాస్వితంసూశంయూమైకంమర్ద
యేత్తతః । ఉర్ధ్వపాతనకేయంత్రేవహిందద్యాచ్ఛవైశ్శనైః॥
అహూరాత్రైశ్చతుర్విశ్చతతోవైస్వాగశీతలం । ఉష్ణాటోర్ధ్వ
విలగ్నంవైరసంకర్షంసంజ్ఞకం ॥ గృహీత్వాసర్వరోగఘ్నం
బలబుద్ధివివర్ధనం । వృంతాకశతకైశ్శుద్ధంభక్షితంగుణవత్తరం॥

తా॥ నిర్మలమగు మనస్సుగల ఓ ప్రియురాలా ! శుద్ధిజేసిన పాదరసము, ఇందుకు సమము జేగురాయి, ఇటికె, ఇటికెరాయి, సారాష్ఠీ, వైంధవలవణము, వెలిగారము, ఘోరలవణము, శ్రేష్ఠమగు మట్టి, వీటిచూర్ణములను మైరసము తోకలిపి వాకర్పూముమర్చించి ఊర్ధ్వపాతనయంత్రమనందునిచి నాలుగు అపూరాత్రములు మండాగ్నిచే చక్రముజేసి స్వాంగశీతలముగదించి మైఖాగమునంజంటి యందురసమును యెత్తుకొనిన నది రసకర్పూరమనబడును. ఇది సమస్తరోగముల నశంపంజేసి బలము బుద్ధి పిటివృద్ధిని గలుగజేయును. మఱియు నీరసకర్పూరమును (౧౦౦) వంకాయలతో శుద్ధిచేసి భక్షించిన అనేక గుణములను గలుగజేయును. రసకర్పూరమును వంకాయతో శుద్ధిజేయుటెట్లనిన:—వంకాయమధ్యలో రసకర్పూరమును పునిచి దానిని నిప్పుమీదబెట్టి ఆవంకాయ పాకమైనతోడనే యెత్తి అందులోనుండు రసకర్పూరమును యెత్తుకొని మఱియొక వంకాయలోపలనునిచి పాకముజేయవలయు. ఇటుల నూరువంకాయలతో చక్రముజేసిన ఆరసకర్పూరము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు.

✽ హింగుళమారణము. ✽

శ్లో॥ వల్లమాత్రంతాలపిష్టంశరావేస్తాపయేత్తతః । తస్మిన్కర్పూరసమంజేయంసకలందరదస్యచ ॥ పూరయేద్దార్ద్రకరనైద్విగుణంతత్రబుద్ధిమాక । పుష్పాణికాణమాత్రాణిపరితస్థాపయేత్తతః । శరావసంపుటేదత్వాచుల్యంమధ్యాగ్నినాపచేత్ । ఘటికాత్రయవర్యంతంతతడత్రార్యపేషయేత్ । తాంబూలేగుంజమాత్రంతుదేయంపుష్టికరంపరం । పాండౌత్యయేచశూలేచసర్వరోగేషుయోజయేత్ ॥

౧౫౭॥

తా॥ వల్లప్రమాణము శుద్ధిజేసిన హరితాశమూర్ణమును మూకిటియందునిచి దానిలో కర్ణప్రమాణము ఇంగిలీకమునునిచి, ఇంగిలీకమునుగునలుల అల్లపురసముచే పూరించి, శాణప్రమాణము జిల్లేడుచూలను దానిపైపరచి మరియొకమూకిటిచే మూతబెట్టి చీలఁగుచ్చి పొయిమీదపెట్టి నూడుఘడియలు మధ్యాగ్నిచే పాకముజేసిన హింగుళము భస్మమగు. పిదప దించి స్వాంగశీతలమునదీసి నూరి దానిని తవలపాకుతో గురిగింజప్రమాణము నేనించిన పాండుపు. తుయ. శూల. సమస్తరోగములు యిది నివర్తింపటయేగాక శరీరపుష్టి సగాగులుగూ.

* అభిక్రమాణము. *

శ్లో॥ కృత్వాధాన్యాభిక్రంతతుశోషయిత్యాభిమర్దయేత్ । అరగ-
క్షీరైర్ద్రినంఖల్వేచక్రాకారంచకారయేత్ ॥ వేష్టయేదరగపత్రై
శ్చసమ్యగజపుటేపచేత్ । పునర్తర్క్యంపునఃపాచ్యంసప్తవా-
రంప్రయత్నతః । తతోవటజటాక్వాఢైస్తద్వద్దేయంపుటత్ర-
యం । మ్రుయతేచాత్రసంజేహస్సర్వరోగేషుయోజయేత్ ।
మృతంత్యభింహరేన్పృత్యంజరాపలితనాశనం ॥ అనుపాస్తే
శ్చసంయుక్తంతత్తద్రోగహరంపరం ॥

౧౫౮॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభిక్రమును ఎండనెండిచి జిల్లేడుపాలతో నాకదినము
మర్దించి బిళ్లచేసి మండించి దానిపై జిల్లేడాకులుచుట్టి ప్రమిశ్లయందునిచి చీల
యిచ్చి అడవియేరుపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల జిల్లేడుపాలతో (౨)
గజపుటంబులిడవలయు. పిదప దీనిని మట్టియూడలకషాయముతో నాకదినము
ర్దించి మూడు గజపుటంబులిడవలయు. ఇటుల (పదిగజపుటంబులిడిన నిస్సంశయ
ముగ అభిక్రము నిర్ణీతముగ భస్మంబగు.) ఈభస్మమును యుక్తానుపానములచే
సేపించిన నది సర్వరోగములను నశింపజేసి మృత్యువు, ముదిరి, పీటినితొలగించి
తెల్లవెండ్రుకలను నల్లనగు నటులంజేయు.

* గ్రంధాతరే. *

శ్లో॥ వజ్రీక్షీరైరరగదుగ్ధైశ్చనుమూత్రైర్బలాజవైః । బాష్పైరుదంతి

స్వరసైర్వాసాగ్నిశాల్మలీద్రవైః ॥ కూశ్మాండస్వరసైరేవతదా-
డిమీసలితైస్తథా । వరాక్వాథేనగోజిహ్వసలితైరమృతాద్ర-
వైః ॥ జాతీగోక్షురమేఘానాంకషాయైర్బర్బరీద్రవైః । శంఖ-
పుష్పీరసైర్దాగ్ధైరసైర్మూలకజైరసైః ॥ రాక్షసీతులసీమండీ-
విశాలాసలితైరపి । విదారితకాభ్యంగీమదాక్వాఢైఃపుథక్పృ-
థక్ ॥ సేతికాతపనక్వాఢైరుగ్రగంధాశ్చతైరపి । సప్తకృత్వో-
విశాలాక్షిపాచయేదభిక్రంతతః ॥ వటారోహకషాయేణకుకు-
ద్రుస్సవ్వరసైస్తథా । కపిత్థస్యామ్లికాయాశ్చఫలోద్భవరసేనచ ॥
పృథగ్వింశపుటైరేవంపాచయేద్దగనంతతః । నింబూకస్వరసైః

పంచదశకృత్వోవిపాచయేత్ || తత్సంఖ్యాకైఃపుటైరేవంగుడ
దుగ్ధవినిశ్రితమ్ | గవాందధీయుతంతద్వద్ధృతఖండవినిశ్రితమ్ ||
పాచయేదభృకంశుద్ధంరమ్యంరక్తతగంభవేత్ | చంద్రికార
హితంశుద్ధమశుద్ధంస్యాత్తదస్వితమ్ || పుటాన్యేవంసహస్రాణి
భవగ్బుధ్యాప్రదాపయేత్ | అథవాకన్యకాద్రావైపుటేద్వార
సహస్రకమ్ ||

౧౫౯ ||

తా|| జెముడుపాలు - జిల్లేడుపాలు - గోమూత్రము - ముత్తవపులగపుక మో
యము - మందూక బ్రహ్మిరసము - రుదంతీరసము - అడ్డనరరసము - చిత్రమూల
రసము - ఋయగరసము - గుమ్మడురసము - దానిమ్మరసము - త్రిఫలక మాయ
ము - బరివెంకరసము - తిప్పతీగరసము - జాజిక మాయము - పల్లెయక మాయము -
తుంగము స్తలక మాయము - ఛార్జిరసము - పద్మపుతీగరసము - ద్రాక్షరసము - ము
ల్లంగిరసము - బలురక్కసిరసము - తులసిరసము - బోడతరరసము - పాపరరస
ము - నేలగుమ్మడుగడ్డ క మాయము - గుంటగలగరసము - మదాక మాయము -
జీడిగింజలక మాయము - వెల్లుల్లిక మాయము - వీటిలో ఒక్కొక్క మూలికారసమునందు
ప్రత్యేకము ఏడేసిమార్లునూరి ఏడేసిమార్లుపుటమువేయవలయును. పిదప మట్టిఱ్ఱ
వలక మాయములోనూరి (౨౦) పర్యాయములు పుటమువేయవలయును. ఈప్రకారము
తేల్లలొడ్డుగురసము - వెలగపండురసము - చింతపండురసము - పీసిలో ప్రత్యేక
ప్రత్యేకము (౨౦) మార్లు పుటముబులిడవలయును. పిదప నిమ్మపండ్లరసములోనూరి
(౧౫) పుటములువేయవలయును. ఈప్రకారముగానే బెల్లము - పాలు వీనిలోను
ఆపువెరుగులోను, నెయ్యి - ఖండశర్కరపీసిలోను (౧౫) పుటముబులిడవలయును
జుట్టుల (౧౦౦౦) పుటములువేసిన అధికము చంద్రిక లేనిదిగ శుద్ధముగ మిగులరక్త
వర్ణములో గూడినదిగ నుండు భస్మంబగును. చంద్రికతో (అనగా తేలుకులలో) గూ
డియుండిన నది శుద్ధము కాదు. నీయభికమునుకలుబంద రసములోనూరి (౧౦౦౦)
పుటముబులిడిన శుద్ధభస్మంబగును.

* అన్యచ్ఛ. *

శ్లో|| పీతామలకసౌభాగ్యసిద్ధంచక్రీకృతాభృకిం | పుటితంపష్టివా
రాణిసిందూరాభంప్రజాయతే | త్షయాద్యఖిలలోగఘ్నంభవే
ద్రోగాపయత్తయే ||

౧౬౦ ||

తా॥ పచ్చయిదుగుడరసము ఉసిరికరసము వెలిగారము వీటితో అభ్రకమును సూరి గుండ్రముగ బిల్లజేసి (౬౦) పుటములు వేసిన అభ్రకము సింహారసగు దీనిని సేవించిన యు యు ముదలగు సుతుస్త్రోగములు నివర్తించు.

✽ హరితాశమారణము. ✽

శ్లో॥ పలమేకంశుద్ధతాశంకౌమారీరసమర్దితం । శరావసంపుటేష్యే
స్త్రావ్యాయామాస్త్రావదశకంపచేత్ । స్వాంగశీతంసమాదాయ
తాలకంచమృతంభవేత్ । గలతుగ్ధంహరేచ్ఛేవతాలకంచన

సంశయః॥

౧౬౧॥

తా॥ ఒకపలము శుద్ధిజేసిన హరితాశమును కలబందరసముతో సూరి దానిని శరావమునందునిది (౧౨) యాచములు వండిన హరితాశము భస్మమగు. పిదప దానిని స్వాంగశీతలముగ దించి సేవించిన గళత్కుష్ఠరోగము నివర్తించు. (గళత్కుష్ఠరోగమనగా : రసికప్రపించుకుష్ఠరోగము.)

✽ వజ్రమారణము. ✽

శ్లో॥ తప్తంతప్తతుతద్వజ్రంభరమూత్రేనిషేచయేత్ । పునఃస్తా
ప్యంపునస్యేచ్యమేవంకుర్యాత్రినస్తథా । మతుగ్ధేస్తాలకం
పిష్టావ్యాయావద్భవతిగోలకం । తద్దోలేనిహితంవజ్రంతద్దోశం
వహ్నినాధమేత్ । సేచయేదశ్వమూత్రేణతద్దోలేచక్షిపేత్పు
నః । రుధ్యాధ్వాతంపునస్యేచ్యమేవంకుర్యాచ్చనస్తథా ఏవం
చమ్రయతేవజ్రంచూర్ణంసర్వత్రయోజయేత్॥

౧౬౨॥

తా॥ వజ్రమును అగ్నియందుకాచి గాడిదమూత్రముతో (౨౦) మార్లు చల్లార్చవలయు. ఇటుల చల్లార్చినపిదప నల్లులు, తాళకము వీటిని ఉంటగనగువరకు మర్చించి దానిమధ్యంబున శుద్ధిజేసిన వై వజ్రమునునిది మూసలో పెట్టి ఆమూసను కొలిమియందునిది యందలి పుంట చక్కగ కాలినపిదప నందు గుట్టపుమూత్రమును కొంచముగ చల్లి నావజ్రమును వెలికిదీసి మరల వైజెప్పినప్రకారమే నల్లులు, తాళకము వీటిని సూరి యంటజేసి యందు వజ్రమునునిది వైజెప్పినరీతిగనే కొలిమిని సూది కొంచముగ గుట్టపుమూత్రమును చల్లి వెలికిదీయవలయు. ఇటుల సేదమూర్తజేసిన వజ్రము నిర్జీవమగు పిదప దీనిని భస్మమున చూర్ణముజేసి సర్వరోగముల యందును బ్రయోగించవలయు.

అనుపానరత్నాకరము.

* ప్రవాళమారణము. *

శ్లో॥ శోధయేద్వజ్రవజ్రైఃసంమారయేచ్ఛాపివజ్రవత్ | అథవాత్వరగ్

జేక్షీరేమారయేతే గృకురౌపుటే॥

౧౬౩॥

తా॥ వజ్రమునకు విధించియుండు శుద్ధిప్రకారము పగడమును శోధనజేసి, వజ్రమారణమునకు చెప్పియున్నరీతిగ పగడమును పుటంబిడవలయు. లేక శుద్ధిజేయబడిన పగడమును జిల్లేడుపాలతో కుక్కుటపుటమిడిన నది భస్మంబగు.

* సర్వరత్నమారణము. *

శ్లో॥ కుమార్యాస్తండులీయేన స్తన్యేనచనిషేచయేత్ | ప్రత్యేకం

సప్తవేశాంచతప్తతప్తానికృచ్ఛశః | మాక్తికానిప్రవాళాని

తథారత్నాన్యశేషతః | ఊణాద్వివిధవర్ణానిమ్రయంతేనాత్ర

సంశయః | ఉక్తమాక్షికవస్తుక్తాప్రవాళానిచమారయేత్ | వజ్ర

వత్సర్వరత్నానిశోధయేత్తాయేత్తథా॥

౧౬౪॥

తా॥ సూర్యకాంతమణి, ముత్తియము, పగడము, యివి మొదలగు రత్నములను అగ్నియందుకాచి కలబందరసము, చిట్టిహారరసము, చనుబాలు, వీటిలొ ప్రతిదానిజేతను ఏడేడుమాల్లు చల్లాల్చిన నవి నిస్సందేహముగ భస్మంబగు. లేక స్వర్ణమాక్షికమును భస్మము జేసినటులనే ముత్తియమును పగడమును భస్మముజేయందగు. లేక వజ్రమును శోధన మారణంబులు జేసినటులనే, యితరరత్నములను సగా శోధనమారణంబులు జేయవలయు.

ఇతి శ్రీమదాంధ్ర భాషానువాదభూషితే అనుపానరత్నాకరే

ధాతుపధాతురసోప రస, రత్నోపరత్న, విషోపవిషా

ణాం మారణ వివేకకథనమ్నామ

పంచమ స్కంధః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

షష్ఠస్తవరంగము.

* పక్షసువర్ణభస్మగుణము. *

శ్లో॥ స్వర్ణంశీతంపవిత్రంక్షయవమికసనశ్వాసమేహాస్రపిత్త । త్రై
భ్యక్ష్యేడక్షతాస్రప్రదరగదనారం స్వాదుతి క్తంకషాయం ।
వృష్యంమేధాగ్నకాంతిప్రద మథమధురంకార్యహంచక్రిదో
షాః । మాదాపస్తారశూలజ్వరజిదపివపుర్బహుళంనేత్ర
పథ్యం॥ ౧౬౫॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చలవగను, పరిశుద్ధముగను, రుచిరముగను, చేదుగను,
వగనుగను, క్షిర్యవృద్ధికరముగను, సూక్ష్మబుద్ధికరముగను, దీపనకారిగను, కాంతి
కరముగను, తీపుగనునుండు. మజ్జియుతయ - వాంతి - కాస - శ్వాస - మేహ
ము - రక్తపిత్తము - బలహీనత - విషము - గాయము - రక్తదోషము - ప్రదర
ము - కృశత్వము - త్రిదోషములు - ఉన్మాదము - అపస్తారము - శూల - జ్వరము
వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక శరీరపుష్టి, నేత్రములకుహితము వీటినిసగా గలు
గజేయు.

శ్లో॥ మృతంహాటకందివ్యకాంతింతనోతిక్షతశ్వాసకాసక్షయంపిత్త
వాతౌ । ప్రమేహగ్రహణ్యాతిసారంచకుష్ఠంజ్వరహంతిచా
ఖండకందర్పదంచ॥ ౧౬౬॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము, గాయము, కాస, శ్వాస, క్షయరోగము, వాతగు
పిత్తము, ప్రమేహము, గ్రహణి, అతిసారము, కుష్ఠపు, జ్వరములు - కాస -
సంజేయుటయేగాక శరీరమునకు దివ్యమైనకాంతి, మిగులకావలయు - పితృతము -
గలుగజేయు.

యవ్యధి వీటిని

శ్లో॥ స్వర్ణంతిక్తంకషాయంమధురమతివయస్థాపనంకాంతిదంచ |
 వృష్యంహృద్యంచబల్యంరుచికరమఖిలంవాగ్విశుద్ధిప్రదంచ |
 ఆయుర్దంవైవలీనాంహరణమచిరతోనాశసందుర్విషాణాం |
 రోగేశోన్మాదమాంద్యంజ్వరపరిహరణంసర్వరోగాభినాశం॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చేడుగను, వగరుగను, మధురముగను, ముసలితనము నుబోగొట్టునదిగను, కాంతి, వీర్యవృద్ధి, మనస్సంతోషము, బలము, రుచి, విశేష బుద్ధి, వాక్పటుత్వము, ఆయుర్వృద్ధి వీటిని గలుగజేయునదిగనునుండు. మఱియు నిది మదిమి, దుష్టవిషము, ఉన్మాదము, జ్వరము యివి మొదలైన సర్వరోగములను బోగొట్టును.

శ్లో॥ స్వర్ణంవిధితైకిలరోగనాశంకరోతిసౌఖ్యంప్రబలేంద్రియత్వం | శు
 క్రస్యవృద్ధిబలతేజరుద్ధిక్రియాసుయుక్తిచయతంచహేమం॥

తా॥ పక్వస్వర్ణభస్మము సర్వరోగములను బోగొట్టునదిగను, ఇంద్రియము లకు పటుత్వమును గలుగజేయునదిను, శరీరమునకు సౌఖ్యమునుగలుగజేయునది గను, శుక్రము, బలము, తేజస్సు వీటివృద్ధిని గలుగజేయునదిగను, సర్వకోధనాది క్రియలను గలుగజేయునదిగనునుండు.

శ్లో॥ తపనీయంమృతంకాంతికందర్పతనుతేతథా | వాతంపిత్రం
 ప్రమేహంచకాసంశ్వాసంతక్షయం॥ గ్రహణీమతిసారం
 చజ్వరంకుష్ఠంవిషంహరేత్ | వయస్సస్థాపనంస్వర్యబల్యం
 వృష్యంరుచిప్రదం॥

౧౬౯॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము, కాంతి, కామోద్దీపనము, స్థిరయావనము, స్వరము, బలము, శుక్రము వీటివృద్ధి యివిగలుగు. మఱియు వాతము, పిత్రము, ప్రమేహము కాసము, శ్వాసము, క్షతము (గాయము) క్షయ, గ్రహణి, అతిసారము, జ్వరము, కుష్టువు, విషము వీటిని నశింపజేయు.

✽ అపక్వసువర్ణభస్మదోషము. ✽

అపక్వవిర్యంహరతేనరాణాంరోగవ్రజాన్వోషయతీహకాయే | అ
 యుచస్సచైవ హేమాఽపక్వంసదోషంమరణంకరోతి॥

తా॥ అపకవ్య స్వర్ణభస్మము, బలము పీర్వము వీటిని శాసనము, శరీరమునందు రోగ ప్రాబల్యము, ఎత్తుపుడు అసౌఖ్యము, మరణము వీటిని గలుగజేయు.

※ అపకవ్యస్వర్ణభోషణాంతి. ※

శ్లో॥ అభయాసితయాఘక్తాత్రిదినం నృభీరంగనే! హేమదోషహరీఖ్యా
తానత్యంసత్యంసనంశయః॥ ౧౭౧॥

తా॥ కరకచూర్ణము, తెల్లచక్కెర వీటిని సమముగ చేర్చి మూడుదినములు పుచ్చుకొనిన అపకవ్యమైన స్వర్ణభస్మ సేవన చే గలిగిన దోషములు నిస్సందేహముగ నశించు.

※ పక్వరౌప్యభస్మగుణము. ※

శ్లో॥ తారంచతారయతిరోగసముద్రపారందేహస్యసౌఖ్యదమదం
పలితంనిహంతి । హస్తీహరోగవిషదోషమలంప్రసహ్యవృ
ష్యంపునర్నవకరంకురుతేచిరాయః॥ ౧౭౨॥

తా॥ రౌప్యభస్మము, రోగమనెడి విషముయొక్క దోషమును బలాత్కార ఘోరహరించి రోగమనెడి సముద్రమును దాటించుటయేగాక దేహసౌఖ్యము - పలితనాశనము - పీర్వవృద్ధి - వార్ధకమునుపోగొట్టి యవ్వనము - దీర్ఘాయువు వీటిని గలుగజేయు.

శ్లో॥ తారంకరోత్యామయసింధుపారంపితౌపహంవాతకఘ్నానిహ
న్తి। గుల్మంప్రమేహంశ్వసనంచకాసంస్థిహత్యక్షణయశ్యద్వి
షార్తిమ్ ॥ పలీపలితనాశనంక్షుధాకాంతిపుష్టిదం। పాండు
శోఘహందదాతిచాయుషంనృణామిదం॥ ౧౭౩॥

తా॥ రౌప్యభస్మము విశేషముగ సర్వరోగములను హరింపజేయు. మఱియు పిత్తము - వాతము - కఫము - గుల్మము - ప్రమేహము - శ్వాస - కాస - స్థిహము - క్షయరోగము - క్షీణత్వము - యశ్యత్తు - విషము - వరులు - పలితము - శోఘ - వీటినినివర్తింపజేయుటయేగాక శరీరకాంతి శరీరపుష్టి - కాయవృద్ధి వీటిని సగాగలుగజేయు.

* అపక్వరాప్యభస్తదోషము. *

శ్లో॥ అశుద్ధంజతంకుర్యాత్పాండుకండుగళగ్రహణ్ । వివిధంవీర్య
నాశంచబలహానింశిరోరుజం॥ ౧౭౪॥

తా॥ అపక్వ రాప్యభస్తము, పాండువు, దురద, గళగ్రహము, పలువిధము
లగు వీర్యనాశనము, బలహాని, తలనాప్పి వీటిని గలుగజేయు.

శ్లో॥ తారంచదేహస్యకరోతితాపంవిద్గంధతాంయచ్చతిశుక్రనాశం ।
అపాటవంవీర్యబలప్రహానింమహాగదాన్యోషయతీహకాయే॥

తా॥ అపక్వ రాప్యభస్తము, శరీరమునందు జ్వరతాపము, మలమువలె దు
ర్గంధము, శుక్రత్రయము, దుర్బలము, వీర్యహాని, రోగప్రాబల్యము వీటిని గలుగజేయు.

* అపక్వరాప్యదోషశాంతి. *

శ్లో॥ శర్కరాంమధుసంయుక్తాంసేవయేద్యోదినత్రయం । అపక్వ
రాప్యదోషేణవిముక్తస్సుఖమశ్నుతే॥ ౧౭౫॥

తా॥ శర్కరయందు తేనెవైచి కలిపి దానిని మూడుదినములు సేవించిన
అపక్వ రాప్యభస్త సేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు తొలగు.

* పక్వతామ్రభస్తగుణము. *

శ్లో॥ కుష్ఠప్రీహజ్వరకఫమరుఛ్వాసకాసార్తిశోఘస్తంద్రాశూలా
దంకృమివమీపాండుమోహాతిసారాన్ । అర్ఘ్యోగుల్మక్షయ
భ్రమిశిరోవ్యాధిమేహాదిహీకాగ్నృద్ధంశుల్బంహరతిసతతం
వన్తివృద్ధింకరోతి॥ ౧౭౬॥

తా॥ శుద్ధమైన తామ్రభస్తము, కుష్ఠువు, క్షీహ, జ్వరము, కఫము, వాతము,
శ్వాస, కాస, నావు, తంద్ర, శూల, ఉదరరోగము, క్రిమిరోగము, వాంతి, పాం
డువు, మూర్ఛ, అతిసారము, మూలవ్యాధి, గుల్మరోగము, క్షయ, భ్రమ, శిరోరో
గము, ప్రమేహము మొదలగు రోగములు, ఎక్కిళ్లు, వీటిని బోగొట్టుటయే గాక ఆ
దోషమును సగాగలుగజేయు.

శ్లో॥ కాసంశ్వాసంకఫంవాతంస్త్రిహంసముదరంకృమిణ్ । కుష్ఠంశూ
లంజ్వరంతంధ్రావమింశోఘంచపాండుతాం మోహమర్శోతి
సారంచక్షయంగుల్మంశిరోవ్యధాం హిక్మాంమేహంభ్రమం
హంతిరవిరవ్విన్దింసిభోధయేత్ ॥ ౧౭౮॥

తా॥ తామ్రభస్త్రము, కాస, శ్వాస, కఫము, వాతరోగము, స్త్రీహ, ఉద
రరోగము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠపులు, శూలబు, జ్వరములు, తంధ్ర, వాంతి, వాపు,
పాండుపు, మూర్ఛ, అర్శస్సు, అతిసారము, క్షయ, గుల్మము, తలనొప్పి, ఎక్కిళ్లు,
ప్రమేహము, భ్రమము, వీటినిహరింపజేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగా
గలుగజేయు.

శ్లో॥ వన్దింప్రసీపయతినాశయతీహకుష్ఠమర్సాంసిపాండురప్రమేహ
గదంసశోఘం । అన్యార్శచ స్తరగదానఖిలాస్తనూత్థాంస్తా
మ్రంప్రయ క్తమచిరాశ్చనిహంతిశీఘ్రం ॥ ౧౭౯॥

తా॥ శుద్ధమగు తామ్రభస్త్రము కుష్ఠపు, మూలవ్యాధి, పాండుపు, ప్రమే
హము, వాపు చివిమిదలైన అసాధ్యరోగంబులన్నియు అతిత్వరతో నివర్తించుట
యేగాక దీపనమును సగాగలుగజేయు.

* అపక్వతామ్రభస్త్రదోషము. *

శ్లో॥ ఏకోదోషోవిషే తామ్రేత్వసమ్యక్తారితేష్టతే దాహస్వేదోఽ
రుచిర్హృత్సాక్షోరేకోవమభ్రమః ॥ ౧౮౦॥

తా॥ విషమునకు వాక్కుదోషమేనుండును. తామ్రభస్త్రము అపక్వముగ
నుండినదాహము, స్వేదము, అరుచి, మూర్ఛ, శరీరమందలి జిగురు, రేకమరోగ
ము, వాంతి, భ్రమము యిటుల యెనిమిదివిధములయిన దోషములుగలిగియుండుగాన
నిది విషమునకంటె ప్రారమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ పాకేనహీనంవసుంకరోతివిరేచనంతాపమతోతిమూర్ఛాం ।
హస్తాయురుశ్చైర్భ్రమమోహపాకేశు క్రాపహంబేహబలా
పహారీ ॥ ౧౮౧॥

తా॥ అపక్వమగు తామ్రభస్మము వమనము, విరేచనము, సంతాపము, అతి మూర్ఛ, భ్రమము, మోహము, పాకము, శుక్రక్షయము, దుర్బలము వీటిని గలుగజేయుటయేగాక ఆయువును సగానంపజేయు.

శ్లో॥ తామ్రమపక్వం వమనం విరేకతాపాదికం భ్రమం మూర్ఛామ్
హంబలస్య నాశం కరోతి శుక్రస్య చాయశ్శాపి॥ ౧౮౨॥

తా॥ అపక్వమైన తామ్రభస్మ సేవనచే వమనము, విరేచనము, తాపము, భ్రమ, మూర్ఛ, ప్రమేహము, బలనాశము, వీర్యనాశము, ఆయుష్షీణతయివిగలుగు.

※ అపక్వతామ్రదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ మునివ్రహ్మసీతాపానం వాధాన్యాకం సీతాంచత్కైః । తామ్రదోష
మశేషం వైవిభన్తన్యాద్ధినత్రయాత్॥ ౧౮౩॥

తా॥ తెల్లచక్కెర, అడవిధాన్యపుబియ్యము లేక ధనియాలు. వీటిని సమముగచేర్చి పుదకముతోనూరి నూడుదినములు ప్రాతఃకాలములయందు, సేవించిన అనగా పానముజేసిన అపక్వతామ్రభస్మ సేవనచేగలిగిన దోషములు హరించు.

※ పక్వవంగభస్మగుణము. ※

శ్లో॥ బల్యందీపనపాచనం రుచికరం ప్రజ్ఞాకరం శీతలం । సౌందర్యం
కవివర్ధనం హృతరుజంచారోగతాకారకం ॥ ధాతుస్థైర్యకరం
క్షయక్షయకరం సర్వప్రమేహపహం । వంగంభక్షయతోనర
స్యనభవేత్స్వప్నేపి శుక్రక్షయః॥ ౧౮౪॥

తా॥ పక్వవంగభస్మము క్షయ, ప్రమేహము వీటిని నివరింపజేయుటయేగాక బలకరముగను, దీపనకారిగను, జీర్ణకారిగను, రుచికరముగను, తీవ్రబుద్ధిని గలుగజేయునదిగను, శీతలముగను, సౌందర్యకరముగను, కవిత్వశక్తికరముగను, రోగహరముగను, ఆరోగ్యకరముగను, వీర్యప్రంభనకారిగనునుండు. మఱియు వంగభస్మము సేవించువానికి స్వప్నమునందు సగావీర్యనాశనము గలుగదు.

※ వంగేశ్వరగుణము. ※

శ్లో॥ భ్రమితమకకఫేవాశ్వాసకాసక్షయేవావిషరుధిరకీలేవాతపిత్ర
ప్రమేహేజ్వరగ్రహణి సశూలేకుష్ఠపాండ్వలవీర్యే బహుగద
వతిశస్త్రోగమ్యవంగేశ్వరోసౌ॥ ౧౮౫॥

తా॥ శుద్ధమగు వంశేశ్వరరసము భగ్నిమ, తమము, కళము, శ్వాస, కాస, శయ, నివహికారము, రక్తవికారమువలన గలిగినపీడ, వాతము, పిత్తము, ప్రమేహము, జ్వరము, గ్రహణి, శూల, కుష్ఠపు, పాండుపు, చిక్కిపోవుటయివిమొదలైన అనేకరోగములను హరింపజేయు.

శ్లో॥ భగ్నిమతిమిరకభప్రమేహకాసాక్షశ్వసనపవనపిత్తరక్తదోషాః ।

గ్రహణిగదనశూలకుష్ఠపాండుజ్వరగదమపిహంతివంగరాజః॥

తా॥ వంశేశ్వరరసమును సేవించుటవలన భగ్నిమ, తిమిరరోగము, కళము, ప్రమేహము, కాస, శ్వాస, వాతము, పిత్తము, రక్తదోషము, సంగ్రహణి, శూల, కుష్ఠము, పాండుపు, జ్వరము యివితొలగు.

శ్లో॥ శ్వసనమేహసమీరణనాశనఃప్రదరశూలయకృత్కఫపాండుహృత్

తే । భగ్నిమవమిత్తయజిద్బలవీర్యకృత్సకలరోగహరశ్శుచివంగకః॥

తా॥ వంగభస్మము, శ్వాస, ప్రమేహము, వాతము, ప్రదరరోగము, శూల, యకృత్తు, కళము, పాండుపు, భగ్నిమ, వాంతి, తయ యివిమొదలైన సర్వరోగములను నశింపజేయుటయేగాక బలము, వీర్యము వీటినిసగా గలుగజేయు.

✽ అపక్వవంగభస్మదోషము. ✽

శ్లో॥ పాకేనసీనఃఖలువంగకోసాకుష్ఠానిగుల్మానిమహన్తిరోగాః ।

పాండుప్రమేహపచివాతశోణితంబలాపహారంకురుతేనరాణామ్॥

తా॥ అపక్వమగు వంగభస్మము కుష్ఠపు, గుల్మము, యివిమొదలైన గొప్ప రోగంబులు, పాండుపు, ప్రమేహము, అపచి, వాతము, రక్తవికారము, కామ తయము వీటిని గలుగజేయు.

శ్లో॥ యద్యపక్వంభవేద్వంగంగుల్మకుష్ఠప్రమేహకృత్ । వాతశోణిత

మందాగ్నిపాండుదోర్బల్యరుక్ప్రదమ్॥

౧౮౯॥

తా॥ అపక్వమైన వంగభస్మము, గుల్మము, కుష్ఠపు, ప్రమేహము, వాతము, రక్తదోషము, అగ్నిమాంద్యము, పాండుపు, దుర్బలము వీటిని గలుగజేయు.

※ అపక్వవంగదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ మేషశ్రుంగీంసితాయుక్తాయస్సేవతిదినత్రయం । వంగదోష
విముక్తోస్సాసుఖంజీవతిమానవః॥ ౧౯౦॥

తా॥ తెల్లశర్కర, వడ్డివేరుపట్టుచూర్ణము వీటిని సహముగజేర్చి నూడు
దినములు సేవించిన అపక్వ వంగభిక్షదోషమువలన గలిగిన రోగములన్నియు
నివర్తించు.

※ పక్వజనదభస్మగుణము. ※

శ్లో॥ జనదంతువరంతి క్తంశీతలంకఫపి త్రహృత్ - చక్షుష్యంపరమం
మేహంపాండుంశ్వాసంచనాశయేత్॥ ౧౯౧॥

తా॥ పక్వమగు సత్తుభస్మము వగరుగను, చేదుగను, కీతలముగను, నేత్ర
ములకు మిగుల హితకారిగనునుండు. మఱియు నిది కఫము, పిత్తము, ప్రమేహము,
పాండువు, శ్వాస వీటిని నశింపజేయు.

శ్లో॥ త్రిదోషప్రమేహగ్నమాన్ద్యాక్షిరోగానతీసారపిత్తజ్వరాజీర్ణకా
సాక్ష । విబంధామవాతంహరేద్రీతిహేతుర్వమింశూలశీత
జ్వరాస్సప్రతీశ్య॥ ౧౯౨॥

తా॥ జనద (సత్తు) భస్మసేవనచేత్రీదోషము, ప్రమేహము, అగ్నిహింజ్య
ము, నేత్రరోగము, అతీసారము, పిత్తజ్వరము, అజీర్ణము, కాస, మలబంధము,
ఆమవాతము, వాంతి, శూల, శీతజ్వరము, రక్తాతీసారము యివినివర్తించు.

※ అపక్వజనపభస్మదోషము. ※

శ్లో॥ అపక్వజనదంరోగాక్షప్రమేహజీర్ణమారుతాక్ష । వమింభ
మంకరోత్త్యేనంశోధయేన్నాగవత్తతః॥ ౧౯౩॥

తా॥ అపక్వమగు సత్తుభస్మము, ప్రమేహము, అజీర్ణము, వాతరోగములు,
జాంతి, భృమ వీటిని గలుగజేయునుగాన నాగము శుద్ధిజేయురీతిగా దానిని శుద్ధి
చేసి పుచ్చుకొనవలయు.

※ అపక్వజనదదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ బాలాభయాంసితాయుక్తాయస్సేవయేద్యోదినత్రయం । జనద
స్యవికారోస్యానాశమాయాతినాన్యథా॥ ౧౯౪॥

తా॥ కరకపిండల చూర్ణమునంపు శర్కరవైది మూడుదినములు సేవించిన
అపక్వమగు సత్తుభస్మ సేవనచేగలిగిన దోషమునివర్తించు.

✽ పక్షినాగభస్మగుణము. ✽

శ్లో॥ త్షయపవనవికారే గుల్మపాండ్యమయేషుభ్రమ కృమికఫశూ
లే మేహకాసామయేషు । గ్రహణిగుదగదేవైనప్తవస్తాప్రశస్త
శ్మభవిధకృతనాగః కామపుష్టిపదదాతి॥ ౧౯౫॥

తా॥ నాగభస్మము, త్షయ, వాతవికారము, గుల్మము, పాండువు, భ్రమ, కఫము, శూల, ప్రమేహము, కాస, సంగ్రహణి, భగందరము, అగ్నిమాంద్యము యివిమొదలయిన వ్యాధులను బోగొట్టుటయేగాక పిర్వవృద్ధిని సగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ నాగోవానాగశతతుల్యబలందదాతివ్యాధీంశ్చనాసయతి జీవిత
మాతనోతి । వాయుంకృమీనపినిహంతి సతిక్తమేవంవృష్యంచ
పిత్తకరమాశు మృతంనిహంతి॥ ౧౯౬॥

తా॥ నాగభస్మము నూరుయేనుగులబలమును పుట్టించునదిగను, సమస్తరోగముల నశింపజేయునదిగను, ఆయుస్సును వృద్ధిజేయునదిగను, వాతము, కృమి యివిమొదలయిన రోగములబోగొట్టునదిగను, చేమగను, శీతకాగను, పిర్వవృద్ధి కరముగను, పిత్తకరముగను, అకాలమృత్యువును నివర్తించునదిగనుండు.

శ్లో॥ వాతరోగం త్షయంగుల్మంపాండుశూలభ్రమాకాకఫం । వహ్ని
మాంద్యం శుక్రదోషం కాసారోగ్రహణిక్యమీక ॥ అపమృ
త్యునిహంత్యాసు శతనాగ సమంబలం । దదాతిచాయుషోవృ
ద్ధించేత్కృతం విధినాప్రియే॥ ౧౯౭॥

తా॥ ఓప్రియారాలా ! శాస్త్రానుసారముగ క్రమముగాచేయబడిన నాగభస్మము, హితము, త్షయరోగము, గుల్మము, పాండువు, శూల, భ్రమ, కఫము, అగ్నిమాంద్యము, శుక్రదోషము, కాస, అర్శోరోగము, సంగ్రహణి, క్రిమి, అపమృత్యువు వీటిని నశింపజేయుటయేగాక నూరుయేనుగులబలము, ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

* అపక్వనాగభస్తదోషము. *

శ్లో॥ కుష్మాని గుల్మారుచిపాండురోగాః క్షయం కఫం రక్తవికార
కృచ్ఛం । జ్వరాశ్చ రీనులభగందరాశ్యం నాగం హ్యపక్వం కు
రుతేనరాచాం॥ ౧౯౮॥

తా॥ అపక్వమగు నాగభస్తము కుష్మపు, గుల్మరోగము, అరుచి, పాండు
వు, క్షయ, కఫము, రక్తవికారము, మూత్రకృచ్ఛము, జ్వరము, అశ్మరీరోగము,
శూల, భగందరరోగము వీటినిగలుగంజేయు.

* అపక్వనాగదోషశాంతి. *

శ్లో॥ హేమాహరీతకీంసేవేత్సితా యుక్తాందినత్రయం । అపక్వ
నాగదోషేణవిముక్త స్సుఖమేధతే॥ ౧౯౯॥

తా॥ వస, కరక్కాయ వీటినిచూర్ణించి అందులో శర్కరకలిపి దానిని
మూడుదినములుసేపించిన అపక్వనాగభస్త సేవనజే గలిగిన వ్యాధులు నివర్తించు.

* పక్వలోహభస్తగుణము. *

శ్లో॥ లోహంమృతంకజ్జలసన్నిభంతుభుంక్తేనదాయోరస రాజయు
క్తం । తస్యైవచేహేన భవంతి రోగామృతోపికామఃపునరే
తిధామ ॥ ఆయుఃప్రదాతాబలవీర్య కర్తారోగస్యహ ర్తామద
నస్యకర్తా । అయస్సమానం సహికించిదస్య ద్రవాయనం శ్రే
ష్ఠతమంవదంతి॥ ౨౦౦॥

తా॥ కజ్జలిలోసదృశమగు లోహభస్తము శుద్ధిజేయబడిన పాదరసము
వీటినిజేర్చి సేపించిన శరీరమునందు యెట్టిరోగమును కలుగకుండుటయేగాక కామ
కీనులకు అధికకామమును సగాగలుగంజేయు. మఱియు సీలోహభస్తము ఆయు
ర్వృద్ధి, బలము, వీర్యము, కామవృద్ధి వీటిని గలుగ జేసి సమస్తరోగములను హ
రింపంజేయు. గాన యీ భస్తముతో సమానమైనదియైనదియైన శేదనియును, స
మస్తరసంబులలో లోహభస్తమే శ్రేష్ఠమైనదియును వైద్యవేత్తలు చెప్పెదరు.

శ్లో॥ లోహాజంతువికార పాండుపవనక్షీణత్వ పిత్రామయస్థాల్వా
ర్యోగ్రహణీష్వరా ర్తికఫజిచ్ఛోఘప్రమేహప్రణలుత్ । గుల్మప్లీహ

విషాపహంబలకరం కాంతాజనానందకం || సౌఖ్యాలంబిరసా
యసం మృతీహారందృష్టేచ్ఛకాంతీప్రదం | ఆనువాతగదేషుశో
భనం పాండుమేహగదనాశనేగజః | నుష్టకుష్టపలితాస్రవాత
జీతస్యజ్జరామృతివలీవినాశనః || ౨౦౧ ||

తా|| లోహభస్తము జంతుచికారము, పాముకాటువిషము, పాండురోగ
ము, వాతక్షీణత్వము, పిత్తరోగము, శరీరస్థూలత్వము, మూలవ్యాధి, సంద్రహణి,
జ్వరము, కఫము, శోభ, ప్రమేహము, గుల్మము, క్షీణము, ముసలితనము, శ్లేష్మ
రోగము, ఆనువాతము, మహాకుష్ఠపులు: శ్వేతకుష్ఠము, రక్తవికారము, నృత్య
పు, వశులు, పలితము (వెండ్లకలు నెఱయుట) యిహమొదలైన వ్యాధులను బోగొ
ట్టుటయేగాక మిక్కిలి బలము, పెక్కు స్త్రీలతోరమించు శక్తి నీటిని సగా
గలుగజేయు.

శ్లో|| శశోభపాండుక్షయకామలామయ ప్రమేహ హావీరహాలీమకా
నితతేన-వలంలోహమిదంసిహంతినిసేవితంహ్యత్త వతానరేణ||

తా|| లోహభస్త సేవనచే శోభతో నూడినపాండువు, త్తయ, కామిల, ప్ర
మేహము, హాలీమకము యిహమొదలైన వ్యాధులు నివ రించు.

శ్లో|| పాండుంఖండయతిత్తయం త్తపయతి త్తైన్యం క్షీణోతి త్తణా
తాగ్రసంనాశయతిభ్రమాశమయతిశ్లేష్మానుయంఖాదతి|అర్శో
గుల్మసమూలపీనస వమీశ్వాసప్రమేహారుచిం శీఘ్రంనాశయతి
స్రవూతగుణకృల్లోహంపరంమారితం|| ౨౦౩ ||

తా|| లోహభస్తము పాండువు, త్తయ, క్షీణత్వము, కాస, భ్రమ, శ్లేష్మ
రోగము, అర్శస్సు, గుల్మరోగము, పీనస, వాంతి, శ్వాస, ప్రమేహము, ఆరుచి
వీటిని హరింపజేయు.

శ్లో|| మృగవిలోచనకుంజరగామిని శ్రుణువదామ్యయి లోహగుణా
నహం | సువిధిమారిత మేవహరత్యయః క్రిమిసమీరణపాండు
విషజ్వరాః | భ్రమవమిశ్వశనగ్రహణిగదానగ్రాఫ జరాకసన
త్తయకామలాః | అరుచిపీనసపిత్తప్రమేహకాగ్గుదజగుల్మరు
గామసమీరణాః || ప్లిహస్థాల్యవినాశనంబలకరం కాంతాజ

నానందదం । క్షీణత్వంవిధునోతి దృష్టిజనకం శోభాపహంకు
ప్రనుత్ ॥ భుక్తంశుద్ధరసేంద్రసంయుతమిదం సర్వామయధ్వం
సనం । కాంతాశ్చేష్ఠరసాయనం నహిపరంకాంతే ౭ స్తివిం
బాధరీ॥

౨౦౪॥

తా॥ లేడి నేత్రములతో సమానమగు నేత్రములుకలదియును, మదించిన
మేనుగ నడకవంటి నడకగలదియునునగు ఓప్రియరత్నమా! లోహభస్మగుణమును
పెప్పెదనుననుము. శాస్త్రోక్తముగ పక్వముచేయబడిన లోహభస్మము, త్రిమి, వా
తరోగము, పాండువు, విషము, జ్వరము, భిమ, వాంతి, శ్వాస, గ్రహణి, కఫ
ము, మదిమి, కాస, జ్వర, కామిల, ఆరుచి, కీనస, పిత్తము, ప్రమేహము,
ఆర్శస్య, గుల్మము, ఆచువాతము, క్షీహ, ఫోల్కము కృశత్వము, శోభ, కుష్ఠపు,
వీటిని హరింపజేయుటయేగాక రతిసలుపునపుడు స్త్రీలకు సంతోషమునుపుట్టించు
నట్టి సమర్థత, కండ్లకు నైర్మల్యము వీటినిసగా గలుగజేయు. పాండవండువంటి
పెదవిగల ఓ స్త్రీరత్నమా! లోహభస్మమును శుద్ధిజేసిన పాదరసముతోసేవించిన
సమ స్తరోగములుతొలగు గాన యీలోహభస్మమునకంటె రసాయనములలో శ్రే
ష్ఠమైనదియేదనియునులేదు.

శ్లో॥ అల్పేషధస్తోకపుష్పైర్నీనగంధకపారదైః । అపక్వలోహజం
చూర్ణమాయుఃక్షయకరంపరం ॥ షణ్ణత్వకుష్ఠామయమృత్యుదం
భవేత్ హృద్రోగశూతౌ కురుతే శరీరం । నానారుజానాం
చతథాప్రకోపంకరోతి హృల్లాసమశుద్ధలోహం॥ ౨౦౫॥

తా॥ అణుమారణముకు చేర్చవలసిన ఔషధములు తక్కువైనను లేక
పుటములు తక్కువైనను, గంధకము, పారదము యివి మిశ్రతముకాకపోయినను
లోహభస్మము అశుద్ధమగు. ఇట్టిలోహభస్మమును నేవించిన ఆయుస్సు క్షీణించు.
మణియు నిది షణ్ణత్వము - కుష్ఠము - మృత్యువు - హృద్రోగము - శూల-అక్షరి-
నానావిధరోగములు - హృల్లాసరోగము వీటినిగలుగజేయు.

శ్లో॥ విషంక్లేదంకరోత్యేవవీర్యంకాంతింసహంతిచ । అపక్వంహియ
తోలోహంతతస్సమృద్ధిపాచయేత్ ॥

౨౦౬॥

తా॥ ఆపక్వమగు లోహభస్మము విషము, క్లేదము వీటినిగలుగజేయు, మఱియు నిది వీర్యము - కాంతివీటినిసంపంజేయు. గనుక లోహమును శుద్ధ భస్మమగునటుల చక్కగపక్వముజేసి దానిని సేవించవలయు.

శ్లో॥ గరళంక్లమవాంతివీర్యహణితీదోషాః ప్రవదంతిలోహకే । అథ

శోధనభావకాః పుటాః విధి నైకేనవదంతిసూరయః॥ ౨౦౭॥

తా॥ లోహమునకు విషము, క్లాని, వాంతి, వీర్యహని అనునీదోషంబులు స్పష్టమై ఆయుర్వేదపేత్రలుకెప్పవరు. గనుక ఖాటినివారణకారకై శోధనభావన పుటములను తామ్రమునకు జేయరీతిగా జేయవలయు.

* అపక్వలోహభస్మశాంతి. *

శ్లో॥ మునిరసపిష్ట విడంగం మునిరసలీధం చిరస్థితేఘర్తే ద్రావయతి

లోహదోషాః వన్ధిర్నవసీతపిండమివ॥ ౨౦౮॥

తా॥ వాయువిడంగములను అగళిఆకు రసముతోనూరి యెండలో చక్కగ యెండించి దానిని అగళిఆకురసముతోసేవించిన అగ్ని వెన్ననుకరించుచుండంబున లోహభస్మ జనితదోషములను బోగొట్టు.

* అపక్వలోహజన్యకీటశాంతి. *

శ్లో॥ ఆరగ్వధస్యమజ్జోత్థరేచనంకీటశాంతయే । భవేదప్యతిసారశ్చ

పీత్వాదుగ్ధంతుతజ్జయేత్॥ ౨౦౯॥

తా॥ అపక్వలోహభస్మమును సేవించిన కడుపునండు పురుగులుజనించుగాన కేలబంతలో విరేచనమునకు పుచ్చుకొనిన అవినశించు. లేక అతిసారమైనను జనించు. అది నివర్తించుటకై పాలుత్రాగవలయు.

శ్లో॥ సైధవంత్రివృతాయుక్తం సేవయేత్తప్తవారిణా । అయోవికా

రశాంతిస్సాన్యతాపంకేశవదర్శనాత్॥ ౨౧౦॥

తా॥ సైధవలవణము, తెల్లతెగడ వీటినిసమముగచేర్చి చూర్ణించి ఉష్ణోదకముతోకలిపి సేవించిన “విష్ణుప్రనుమాచినమాత్రమున హాపములుతొలగుచుండును” అశుద్ధలోహభస్మ సేవనచే గలిగినవికారమునివర్తించు.

శ్లో॥ ఖండమాక్షికసంయుక్తమేలాచూర్ణం దినత్రయం వికారోలో

హజస్తస్యభుక్త్యానాశంసమాప్నుయాత్॥ ౨౧౧॥

తా॥ కలకండచూర్ణము - ఏలకులచూర్ణము వీటినిమాక్షికమును తేనెయందు కలిపి నూడుదినములు సేవించిన అపక్వ లోహభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ సింధూత్థంత్రివృతాచూర్ణం సేవితంకోష్ఠవారిణా । లోహజా
వికృతిస్తస్యవినశ్యతినసంశయః॥ ౨౧౨॥

తా॥ సింధువలెయు, తెల్లతెగడచూర్ణము వీటిని కొంచమువేడిగనుండు నీళ్లలోకలిపి పానముజేసిన అపక్వలోహభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ శితయామధునావాపి శ్వేతదూర్వారసంపిబేత్ । వికారంలోహ
జంత్యక్తావసుఖమేవహిజీవతి॥ ౨౧౩॥

తా॥ తేనె - శర్కర వీటియందు దేనితోనైనను తెల్లగరికెరసమును మిశ్రితముజేసిసేవించిన అపక్వలోహభస్మమును సేవించుటవలన గలిగిన దోషములన్నియు తొలగి సుఖజీవగనుండు.

❖ పక్వసువర్ణమాక్షిక భస్మగుణము. ❖

శ్లో॥ స్యాన్మాక్షికస్తీక్తసుదీపనకటుర్దుర్నామకష్టామయభూతనా
శనః । పాండుప్రమేహక్షయనాశనోలఘుస్సత్వంమృతంతస్యగు
వర్ణవద్గుణైః॥ ౨౧౪॥

తా॥ సువర్ణమాక్షికభస్మము చేదుగను, దీపనకారిగను, కారముగను, చులకనగనునుండు. మఱియు దుర్నామము - కుష్ఠము - భూతబాధ - పాండుప్రమేహము - క్షయ వీటిని నశింపజేయు. మఱియు నిది స్వర్ణభస్మముతో సమానముగనుండు.

శ్లో॥ వివిధపాండుగదాభ్రముకంక్షయంశ్వసనకంచ జయేన్మృత
మాక్షికం॥ ౨౧౫॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన నానావిధములగు పాండురోగము, భ్రమ, క్షయరోగము, శ్వాసయివి నివర్తియవు.

శ్లో॥ పృష్ఠ్యంస్వర్ణహిచక్షుష్కంవ్యవాయ్యపిరసాయనం । హంతి
వస్త్ర్యైశోఘ్నోహేమకుష్ణోదరక్షయా॥ పాండురోగం

విషంపి, త్రంకామలాంచహలీమకం । వాతంవాతాత్మజఃపుత్రం
రావణస్వయథాహనత్ ॥ ౨౧౬॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మము వీర్యవృద్ధి, కంఠమునకు సుస్వరము, శ్రీసం
భోగమునందు అధికశక్తి వీటినిగలుగజేయుటయేగాక శేత్రరోగములను సగా
నశింపజేయు. మఱియు నీస్వర్ణమాక్షికభస్మము, పొత్తికడుపునొప్పి, వాపు, ఆర్ధ
స్థు, ప్రమేహము, కుష్టుపు, ఉదరరోగము, క్షయ, పొండుపువిషము, పిత్తము,
కామిల, హలీమకము, వాతరోగము వీటిని హరింపజేయు.

* అపక్వస్వర్ణమాక్షికభస్మదోషము. *

శ్లో॥ అపక్వస్వర్ణమాక్షికేణాశు దేహంసంక్రమతేరుజా॥ ౨౧౭॥

తా॥ అపక్వస్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన శరీరమునం దశేకరోగము
లు జనించు.

* అపక్వస్వర్ణమాక్షిక దోషశాంతి. *

శ్లో॥ కులుత్థస్యకషాయేణమాక్షీవికృతిశాంతిక్యత్ । తథైవదాడిమ
త్వగ్వాదేయాదేహసుఖార్థినే॥ ౨౧౮॥

తా॥ ఉలవలకషాయముగాని, దాడిమతోలుకషాయముగాని సేవించిన అ
పక్వస్వర్ణమాక్షిక సేవనచే జనించినదోషము నివర్తించు.

* పక్వరౌప్యమాక్షికభస్మగుణము. *

శ్లో॥ రౌప్యమాక్షికగుణస్తు మేమవచ్ఛేదితోఽతిగుణచస్సుసేవితః ।

మేహకుష్ఠకృమిశోఘపాండుతాపస్తృత్వారతిసోస్తరీంజయేత్ ॥

తా॥ పక్వముగు రౌప్యమాక్షికభస్మము, మేహము - కృమిరోగము-శోఘ-
పొండుపు - అపస్తారము - ఆశ్మరి వీటినిహరింపజేయుటయేగాక శరీరమునకు
బంగారువంటి కాంతిని సగాగలుగజేయు.

* అపక్వరౌప్యమాక్షికభస్మసేవకాదోషము. *

శ్లో॥ అపక్వరౌప్యమాక్షికేణామయానేకాశ్చభవంతి॥ ౨౧౯॥

తా॥ పక్వముగాని రౌప్యమాక్షికభస్మమును సేవించిన అనేకరోగములు
గలుగు.

* అపక్వరాప్యమాక్షీకదోషశాంతి. *

శ్లో॥ వికారోయదిజాయేతంవిమలాయానిషేవణాత్ । శర్కరాన
హితాభత్యోమేషశృంగీదినత్రయం॥ ౨౨౧॥

తా॥ పిద్దిపట్టకమాయములూ శర్కరవైచి మూడుదినములు నేపించిన అపక్వ రాప్యమాక్షికభస్త్ర సేవనచే గలిగిన వికారము నివర్తించు.

* తుత్థభస్త్ర గుణదోషములు. *

శ్లో॥ తుత్థభస్త్ర కఠంహన్రిపామాంకుష్టవిషంకృమీక । చక్షువ్యం
లేఖనంభేదిశుద్ధిహీనంహిదోషకృత్॥ ౨౨౨॥

తా॥ శుద్ధిజేయబడిన మైలుతుత్థభస్త్రము కఠము, దురద, కుష్టువు, విషము, క్రిమివాతాదిదోషములు వీటినిహరింపజేయుటయేగాక సేత్రములకు హితము, మలవిసర్జనము వీటినిసగాగలుగజేయు. శుద్ధిజేయని తుత్థభస్త్రము త్రిదోషములకు ప్రకోపమును గలుగజేయునదిగనుండు.

* అపక్వతుత్థదోషశాంతి. *

శ్లో॥ జంబీరస్వరసంవాపిలాజావారిసమన్వితాః । లామజ్జకజలంవాపి
పిబేత్తుత్థకశాంతయే॥ ౨౨౩॥

తా॥ నిమ్మపండ్లరసము, పేలాలనునానజేసిన నీళ్లు, వట్టివేయసు నానజేసిన నీళ్లు వీటిలోదేనినైనను మూడుదినములు త్రాగిన అపక్వతుత్థభస్త్ర సేవనచేగలిగిన దోషములు నివర్తించు.

* పక్వశిలాజతు భస్త్ర గుణము. *

శ్లో॥ పాండురంసికతాకారంకర్పూరాభంశిలాజతు । మూత్రకృ
చ్ఛ్చాశ్చ రీమేహకామలాపాండునాశకృత్॥ ౨౨౪॥

తా॥ పక్వమగు శిలాజతుభస్త్రము ఇసుకవలెను, కర్పూరమువలెను తెల్ల గనుండు. మతియు మూత్రకృచ్ఛ్చము - అక్షరీరోగము - ప్రమేహము. కామిల-పాండువు వీటిని నశింపజేయు.

* అపక్వశిలాజతుభస్త్ర దోషము. *

శ్లో॥ అశుద్ధందాహమూర్చదీప్తమపితౌస్రశోణితం । శిలాజతు
ప్రకురుతేమాంద్యమగ్నేశ్చపిట్టహం॥ ౨౨౫॥

తా॥ శిశుద్ధశిలాజతుభస్మము దాహము - మూర్ఛాదిరోగములు - భృశము - రక్తపిత్తము - రక్తస్రావము - అగ్నిమాంద్యము - మలబద్ధము వీటినిగలుగంజేయు.

※ అశుద్ధశిలాజతుదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ మరిచంఘృతసంయుక్తం సేవయేద్దినసప్తకం । శిలాజతుభవం దోషంశాంతిమాప్నోతినిశ్చితం॥ ౨౨౬॥

తా॥ మరియాలహర్ణ మనుసేవితో ౩ దినములు సేవించిన అపక్వశిలాజతు భస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నివర్తించు.

※ శుద్ధపారదభస్మ పక్వగుణము. ※

శ్లో॥ యావన్నహరశీజంతుభతుయేత్పారదంమృతం । తావత్తస్య కుతోముక్తిర్భగార్దోగాద్భవాదపి॥ ౨౨౭॥

తా॥ మనుజుడెంతవర్యంతము పారదభస్మమును సేవించడో అంతవర్యంత ము పాపానుభవము - రోగము - సంసారము - యివియెటులనివర్తించు?

※ అన్యచ్ఛ. ※

శ్లో॥ మూర్ఛతోగదహృత్తథైవస్వగతింధత్రేవివృథాఽర్థదం । స్వాద్భ స్తామయవార్ధకాదిహరణందృక్కుప్తికాంతిప్రదం । వృష్యంమృ త్యువినాశనంబలకరంకాంతాజనానందదం । శార్దూలాతుల సత్వకృచ్ఛభువిజాన్రోగాక్మాదేదైవ్విస్ఫుటం॥ ౨౨౮॥

తా॥ శుద్ధపారదభస్మము ఆకాశగమనము - శరీరపుష్టి - ధనము - సేత్ర వైర్భల్యము - కాంతి - వీర్యవృద్ధి - బలము - శ్రీలకుత్పస్తినిగలుగ జేయుట - ఽర్థ పులితోసమానమైనబలము - వీటిని గలుగంజేయు. మఱియోరోగము, ముసలితన ము మొదలైనవి, మృత్యువు, సమస్తరోగములు వీటిని నివర్తించుజేయు.

శ్లో॥ రసారసరసైర్మృక్తిః శోధితోభస్మ సాత్కుతః ॥ త్రిదోషశమనః కౌమివర్ధనసర్వరోగహృత్ ॥ కామినీదర్పదలనః సుధాస్పర్శి సువర్ణకృత్ । చక్షుష్యస్తృతిచౌర్బల్యరూపదంకమికుష్టహం ॥ జరామరణజాడ్యఘ్నోయోగవాహీవరాంగనే । దహత్యగ్ని స్మృణోసివధాతుస్థానామయానసః॥ ౨౨౯॥

తా॥ పాదరసముషద్రసములతో చేరియుండును. దానినిశుద్ధిపరచిభస్మము చేసి సేవించిన నది త్రిదోషములు, సర్వరోగములువీటినినివర్తింపజేయు. మత్తీయు నిదిక్రిమిరోగము, కుష్టువు, ముదిరి, అపమృత్యుజాడ్యము ధాతుగతరోగములు వీటిని “ఆగ్ని తృణములనుదహించుభంగి”. నివర్తించుటయేగాక కామవృద్ధికరము గను, సురతకాలమునందు వీర్యవృద్ధికరముగను, అమృతతుల్యముగను, శరీరమునకు మంచికాంతిని గలుగజేయునదిగను, శేత్రములకుబలకరముగను, స్త్రీ-శూండర్యము వీటిని వృద్ధిపరచునదిగనునుండు.

✽ అశుద్ధాఽపక్వపారదభస్మదోషము. ✽

శ్లో॥ సంసార-రహీనంఖలుసూతరాజం యస్యేవతేతస్యకరోతిబా
ధాం । దేహస్యనాశంవిదధాతిసూనంకుపాదిరోగాఙ్జనయే
న్నరాణాం॥ ౨౩౦॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వపారదభస్మము సేవించినవానికి శరీరచ్ఛాద - దేహనాశ
నము - కుష్టాదిరోగములు వీటినిగలుగంజేయు.

✽ అన్యచ్ఛ. ✽

శ్లో॥ అశుద్ధోజడతాంకుష్టండాహంవిర్యప్రణాశనం । మూర్ఛాంసోఘ
టంచమృత్యుంశక్రమాతుర్వ్యాన్తైరసః॥ ౨౩౧॥

తా॥ శుద్ధిచేయనిపాదరసమునాగదోషముచేజడత్వము, వంగదోషముచేకు
ష్టరోగము, ఆగ్నిచాంచల్యముచే అధికకాశము, అసహ్యగ్నిచే వీర్యనాశము, విష
ముచేమూర్ఛయు, మలముచే సోఘటకమును, పర్వతముచే మరణము వీటిని యథా
క్రమముగ గలుగంజేయు.

✽ అశుద్ధాఽపక్వపారదభస్మదోషకాంతి. ✽

శ్లో॥ వికారాయనిజాయంతేపారదాన్తలసంయుతాత్ । గంధకం
సేవయేద్దీమాన్వాచితంవిధిపూర్వకం॥ ౨౩౨॥

తా॥ వివిధార్యకముగ పక్వముచేయబడినగంధకమును సేవించిన అశుద్ధాఽ
పక్వపారదభస్మ సేవనచేగలిగిన దోషమునివర్తించు.

✽ అన్యచ్ఛ. ✽

శ్లో॥ గవాంధుగ్ధయుతంపీత్వాగంధకందినసప్తకం । పారదస్యవికారేణ
ముక్తస్సుఖమవాప్నోయ్యుతే॥ ౨౩౩॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన గంధకమును అపుపాలులో వైచి దానిని ఏడుదినములు త్రాగిన పాదరససేవనచేగలిగిన దోషములు తొలగి శాఖ్యముకలుగు.

✽ రససింధూరశుద్ధభస్మగుణము. ✽

శ్లో॥ హరతిచరససింధూరంకాసశ్వాసాగ్నిమాంద్యమేహగణాన్ ।

రక్తవికారంకృచ్ఛంజ్వరాదిరోగాన్యథానుపానయుతం ॥

తా॥ రససింధూరమును తగుమైన అనుపానముతో సేవించినకాస, శ్వాస, అగ్నిమాంద్యము, నాగావిఘ్నమేహములు, రక్తవికారము, మూత్రకృచ్ఛము, జ్వరముయివి మొదలగు రోగములు నశించు.

✽ రససింధూర అపక్వదోషతచ్ఛాంతి. ✽

శ్లో॥ రససింధూరమశుద్ధాద్రసాద్విజాతంపారదవద్రోగాన్ । కు

ర్యాచ్చేత్తచ్ఛాంత్యైశ్శుతమరిచరజిపిబేతున ప్రదినం ॥ ౨౩౫ ॥

తా॥ అశుద్ధపాదరసముచేరససింధూరముచేసినను, లేకవిధి ప్రకారము పక్వము కాకపోయినను ఆరసింధూరము పక్వము కానిపాదరసమువలె వెక్కుదారుణమగు వ్యాధులను గలుగజేయు. అందులకై మిరియాలమార్గమును, అపుసేతిలో మిళితము చేసి ఏడుదినములు సేవించిన అపక్వరససింధూరసేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు నివర్తించు.

✽ రసకర్పూరపక్వగుణము. ✽

శ్లో॥ దేవకుసుమచందనకస్తూరికుంకుమైర్యుక్తం ఖాదన్త రతిభిరంగం

వ్యాధింసోపద్రవంఘోరం విందతవస్తేర్నీ పింపుష్టిపీర్యంబలం

విపులంరమయతిరమణీశతకంరసకర్పూరస్యసేవకస్సతతం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసకర్పూరమును, అవంగము - చందనము - కిస్తూరి - కుంకుమపువ్వు - పీటిని సూరిదానితో సేవించిన భిరంగరోగము - పుషద్రవముతో గూడిన భయంకరమగు వ్యాధులు యివి నివర్తించు. మఱియు, అగ్నివీచనము - శరీరపుష్టి - వీర్యవృద్ధి - మిగులబలము-నూరుస్త్రీలతోరమించుకై పీటిని గలుగజేయు.

✽ రసకర్పూర అపక్వదోషము. ✽

శ్లో॥ సేవితోవిధినాకుష్ఠంసంధివాతంకఫాధికంరసకర్పూరకంకుర్యా

త్తస్మాద్యత్సేవయేత్ ॥

౨౩౬ ॥

తా॥ శాస్త్రోక్తప్రకారము శుద్ధిశ్చేయని రసకర్పూరము కుష్టుపు, సుంధివా
తము, కఫాదిరోగములు వీటినిగలుగజేయుగాన దీనినిమిగుల ప్రయత్నముతో శు
ద్ధిజేసి పుచ్చుకొనవలయు.

✽ అశుద్ధరసకర్పూరదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ మహిషీశకృతోసిరంధాన్యాకంవాసితాయుతం । పిబేన్నీరేణ
ముక్తస్సాద్రసకర్పూరజైర్గదైః॥ ౨౩౮॥

తా॥ ఎనపక్షేడరసమునుగాని, ధనియాలచూర్ణము-తెల్లచక్కెరపీటిని ఈ
దకములొవైచివానిగాని, త్రాగిన అశుద్ధమగురసకర్పూరసేవనచే గలిగినదోషము
లన్నియు నివర్తించు.

✽ శుద్ధగంధకభస్మగుణము. ✽

శ్లో॥ శుద్ధోగంధోహరేద్రోగానుష్టమృత్యుజ్వరాదికాః । అగ్ని
కారీమహానుష్టోవీర్యవృద్ధింకరోతిహి॥ ౨౩౯॥

తా॥ శుద్ధగంధకభస్మము కుష్టుము - మృత్యుపు - జ్వరము యివి మొదలైన
రోగములను హరించుటయేగాక అగ్నిదీపనము - శరీరమునకు వృష్ణము - వీర్యవృ
ద్ధిపీఠినిసగా గలుగజేయు.

✽ అశుద్ధగంధకభస్మదోషము. ✽

శ్లో॥ అశుద్ధగంధకమరుతేచకుష్టంతాపంభృమంపిత్తరుజాంతధైవ ।
రూపంసుఖంవీర్యబలంనిహస్తీతస్త్వాద్విశుద్ధోవినియోజనీయః॥

తా॥ అశుద్ధగంధకభస్మము కుష్టము - తాపము - భృజు - పిత్తము-వీటిని
గలుగజేయుటయేగాక రూపము - సుఖము - వీర్యము - బలము- వీటినిసగానశం
పజేయుగాన శుద్ధగంధకభస్మమునే సేవించవలయు.

✽ అశుద్ధగంధకదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ గవాంపమోఘృతైర్మృక్తంవలీవికృతిశాంతిక్యత్ । తథైవధేవ
కుసుమంవచాయుక్తంచశాంతిక్యత్॥ ౨౪౦॥

తా॥ ఆవుపాలు - నెయ్యివీటిని కలిపిత్రాగిన అశుద్ధగంధక భస్మసేవనచే
గలిగిన దోషములుహరించు. మఱియు లవంగములు, వస వీటిని సేకముగ మార్చించి
పుచ్చుకొనిన - అశుద్ధగంధకభస్మ సేవనచేజనించిన దోషములుతొలగు.

※ శుద్ధహింగుళగుణము. ※

శ్లో॥ తిక్తంకమాయంకటుహింగుళంస్యాన్నేత్రామయఘ్నంకఫపిత్త
హరీ । హృల్లాసకుష్ఠజ్వరకామిలాశ్చష్టిహామవాతాచగదా
న్నిహంతి॥

౨౪౨॥

తా॥ శుద్ధహింగుళ భస్తముచేడుగను, వగరుగను, కారముగనునుండు. మఱి
యునిదిసేత్రరోగము - కఫము - పిత్తము - హృల్లాసరోగము - కుష్ఠము - జ్వరము -
కామిల - స్టిహము - ఆమవాతము వీటినినివర్తింపజేయు.

※ అశుద్ధహింగుళదోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధోదరదఃకుర్యాతుకృష్ణంకైబ్యంక్లమంభ్రమం । మోహంచ
శోధయేత్తస్మాత్తిద్ధవైద్యస్తుహింగులం॥

౨౪౩॥

తా॥ అశుద్ధహింగుళభస్తము కుష్ఠము - నపుంసకత్వము - శ్రమము - భృ
మము - మోహము - వీటినిగలుగజేయుగాన దీనిని శుద్ధిజేయుట యత్నావశ్యకము.

※ అశుద్ధహింగుళదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ ఉత్పద్యతేయదావ్యాధిర్దరదస్యనిషేవతాత్ । తదాసూతక
వత్సర్వాకార్యాశాంతిప్రతిక్రియా॥

౨౪౪॥

తా॥ అశుద్ధహింగుళభస్త నేవనచే గలిగిన దోషములకు, అశుద్ధరసభస్త జ
స్య దోషమునకుచెప్పబడిన శాంతినిజేసినవి నివర్తించు.

※ పక్షిఅభ్రాకభస్తగుణము. ※

శ్లో॥ మృతాభ్రాకంకామబల ప్రదంచవిషంమరుచ్ఛాప్సభగండగా
భ్యం । మేహభ్రామంపిత్తకఫంచకాసంక్షయంనిహన్త్రైవయ
థానుపానాత్॥

౨౪౫॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభ్రాకభస్తమును యక్తానుపానములోసేవించిన నది, విష
ము - వాతము - శ్వాసము - భగండరము - మేహము - భ్రామ - పిత్తము - క
ఫము - కాసము - క్షయము - వీటిని నివర్తింపజేయుటయేగాక కామము - బల
ము - వీటిని సగాగలుగజేయు.

* గ్రంథాంతరే. *

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రాంననువల్లకద్వయమిశంకృష్ణామధుభ్యాంయుతం । మే
హశ్వాసవిషంచకుష్ఠమతులంవాతాంశ్చపితౄకాకఘాక ॥ కాస
క్షీణక్షతక్షయగ్రహణీకాపాండుభ్రామంకామలం । గుల్మ
ద్యంచయధానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే॥ ౨౪౬॥

తా॥ శుద్ధాభ్రాకమును, ఆరుగురిగింజల ప్రమాణముగల తేనెలో పిప్పలిదూ
గ్లమువైచి దానితోసేవించిన మేహము, శ్వాస, విషవికారము, కుష్ఠరోగము, చాత
రోగములు, పిత్తరోగములు, కఫరోగములు, కాస, క్షీణత్వము, గాయము - క్షయ
రోగము - గ్రహణి - పాండువు, భ్రామ, కామిల, గుల్మము యివి మొదలగు
రోగములు - అకాలమృత్యువు వీటిని నశింపజేయు.

* మతాంతరే. *

శ్లో॥ వాతపిత్తకపాన్తేహకుష్ఠశ్వాసవిషభ్రామాక । గుల్మకాస
క్షతక్షీణగ్రహణీపాండుకామలాః । భగందరాదికాన్తన్తన్తాద
భ్రాంకామబలప్రదం॥ ౨౪౭॥

తా॥ అభ్రాకభస్మము వాతము, పిత్తము, కఫము, ప్రమేహము, కుష్ఠపు
శ్వాస, విషము, భ్రామ, గుల్మము, కాస, క్షతక్షయము, గ్రహణీరోగము, పాం
డువు, కామిల, భగందరము, యివి మొదలగురోగములనునశింపజేయుటయేగాక
వీర్యవృద్ధి - బలము వీటిని సగాలుగజేయు.

* అపక్వఅభ్రాకభస్మదోషము. *

శ్లో॥ చంద్రికాసహితమభ్రాకంయదాజీవితంఋషితినాశయేత్తదా ।
వ్యాఘ్నిరోమయివచోదరస్థితంవాతనౌవితనులేగదాన్చహూక ॥

తా॥ తక్కువతోహడియుండిన అభ్రాకభస్మమును సేవించిన ప్రాణహనిగలు
గు. లేక, “వెదపులివెండ్లక కడుపులోపోయిన అనేకరోగములను పుట్టించుచం
దయిన” అనేకరోగములనైనను గలుగజేయు.

శ్లో॥ స్తోకాయుధైపుతైస్సోక్తైరపక్వైరభ్రాకస్తథా । యథావ్యా
ఘ్నిస్యరోమేవపంచత్యముపజాయతే॥ ౨౪౮॥

తా॥ మాత్రా ప్రమాణవిహీనంబును, పుటహీనంబునునగు ఆభ్యుక్తము, వ్యాఘ్రురోమముతోనమానమై ప్రాణహానిగలుగఁజేయు.

* అపక్వాభ్యుక్తదోషశాంతి. *

శ్లో॥ ఉమాధలంవనేపిష్ట్యాసేవయేద్యోదినత్రయంఅశుద్ధాభ్యుక్తదోషేణవిముక్తస్సుఖమేధతే॥ ౨౫౦॥

తా॥ ఉసిరికవలుపును పుడకముతోనూరి మూడుదినములు సేవించిన అశుద్ధ ఆభ్యుక్తస్తనేవనవలన జనించిన వికారములు తొలగి సుఖముగనుండు.

* పక్వహరితాశభస్తగుణము. *

శ్లో॥ అశీతివాతానూఢపిత్తరోగాః కుష్ఠంచమేహంచగుదామయాంశ్వే । నిహంతిగుంజార్ధమితంతతాశంషడ్వల్లభంజ్వేనసమంచయుక్తం॥ ౨౫౧॥

తా॥ ఆర (౪) గురుగింజయిత్తు హరితాశభస్తమును ఆరువల్లముల కలకండ మాంసమునుచేర్చి సేవించిన అశీతివాతములు, కఫము, పిత్తరోగములు, కుష్ఠపు, మేహము, గుదరోగము, యివినివర్తించు.

శ్లో॥ హంతివాతామయాన్సర్వానూఢపిత్తగుదామయాన్ ॥ హరితాశంమృతంకుష్ఠంప్రమేహంవైజ్వరాదికాన్॥ ౨౫౨॥

తా॥ హరితాశభస్తము యెనభై విధములగువాతరోగములు, పిత్తరోగములు, కఫరోగములు, గుదరోగము, కుష్ఠురోగము, ప్రమేహరోగము, జ్వరాదిరోగములు వీటిని హరింపఁజేయు.

* అపక్వహరితాశభస్తదోషము. *

శ్లో॥ అశుద్ధతాశంఖలుషీతవర్ణంసధూమకంవాతచయంచపిత్తంపంగుత్వకుష్ఠంతనుతేనరాణాంజేహస్యనాశంప్రకరోతిసద్యః॥ ౨౫౩॥

తా॥ అశుద్ధహరితాశభస్తము, వాతసమూహము, పిత్తము, పరిగుత్వము, కుష్ఠపు వీటిని గలుగఁజేయుటయేగాక, శరీరమునకు పీతధూమవర్ణములు - శీఘ్రముగనాశనము వీటిని సగా గలుగఁజేయు.

* అపక్వహరితాశభస్తదోషశాంతి. *

శ్లో॥ అజాజీశరీరాయుక్తంసేవయేద్యోదినత్రయం । వికృతీస్తాలజాహన్యాద్యథాచారిద్ర్యముద్యమే॥ ౨౫౪॥

తా॥ తెల్లజీలకర్రను శర్కరతో మ్మాడుదినములు నేవించిన - ష్టద్యోగము
దారిద్ర్యమును బోగొట్టుచందఁబున” అపవ్యహరితాశక భస్మమును నివర్తిం
పఁజేయు.

శ్లో॥ దాడిమస్యఫలంపక్వంజలంతస్యవిజేన్నరః । పింగవికారశాంతి
స్యాన్ప్రత్యతకంగురువందనే॥

౨౫॥

తా॥ చక్కనిదానిమ్మ పండు విత్తులరసమును త్రాగిన అపవ్యహరితాశక భ
స్మ సేవనచేగలిగినదోషములు గురువందనముచేత పాతకములు నశించుభంగి”
నశించు.

శ్లో॥ జీరకంశర్కరాయుక్తంశేవయేద్దినసప్తకం । తాళవికారశాంతి
స్యాద్దారిద్ర్యముద్యమేయథా॥

౨౫౬॥

తా॥ జీలకఱ్ఱ, శర్కర, పీటినిసమముగజేర్చి ఏడుదినములు పుచ్చకొనిన
ష్టద్యోగముచేదారిద్ర్యము తొలగుచందఁబున” అపవ్యహరితాశక భస్మమును నే
వించుటవలన గలిగినదోషములునశించు.

శ్లో॥ కూష్మాండస్యరసంజేయంనురాలభాంత్యధైవచా । రాజహం
సీరసంతావత్తాలవికృతిశాంతిక్యత్॥

౨౫౭॥

తా॥ బూడిదగుమ్మడి, దురదగొండివేళ్లు, రాజహంస పీటిరసమును సమ
ముగజేర్చి పానముచేసిన, అపవ్య హరితాశక భస్మ సేవనచేజనించిన దోషములు
నివర్తించు.

శ్లో॥ సువర్ణపుష్పఘానింబక్వాధంసేవేద్దినత్రయం । తాలవికారశాం
తిస్యాన్ప్రత్యతకమశాంతిర్యథాస్తియాః॥

౨౫౮॥

తా॥ సల్లపుష్పే త్రఫూలుగాని లేక, వ్రాకుడువేళ్లు - నేలజేమ పీటినిసమ
భాగములుగాజేర్చి దంచి కషాయముబెట్టిత్రాగిన ష్టాండర్యవతియగు స్త్రీసంగమ
ముచే కామముత్య ప్రిజేందుచందఁబున” అపవ్యహరితాశక భస్మ సేవనవలన గలిగిన
దోషములుఛరించు.

శ్లో॥ యథారసవిషంహన్యాన్లోదుగ్ధేనచగంధకం । ససితానర్ప
క్షీరసస్తథాతాళవిషంపునః॥

౨౫౯॥

తా॥ అప్రపాలలో శుద్ధగంధకమార్గమునువైచి దానినిసేవించిన పాదరస
దోషమును, శర్కర - సర్వాక్షిరసము వీటినిసమముగజేర్చి పుచ్చకానినాపకవృ
ణారితాశక భస్త్రసేవనచే గలిగిన దోషములు తొలగు.

❖ పక్వమనశ్శిలగుణము. ❖

శ్లో॥ మనశ్శిలాసర్వరసాయనాభ్యాతిక్తాకటూష్ణాకఫవాతహంత్రీ
సత్త్వాత్మికాభూతవిషాగ్నిమాంద్యం కంఠాంబకాసక్షయ
హారిణీచ॥ ౨౬౦॥

తా॥ మణిల భస్త్రము సర్వరసాయనములతో సమానముగను, చేమగను,
కారముగను, ఉష్ణముగను, సాత్వికముగనునుండు. మణియు కఫము - వాతము -
భూతపాథ - విషము - అగ్నిమాంద్యము - దురద - కాస - క్షయ - వీటిని నశిం
పంజేయు.

శ్లో॥ జ్వరంనేత్రామయంశ్వాసంకాసంభూతభయంకఫం । కృచ్ఛ్రిం
విషంమనోగుప్తాహంతికుష్మాదికామయా౯॥ ౨౬౧॥

తా॥ శుద్ధమణిలభస్త్రము, జ్వరము, నేత్రరోగము, శ్వాస, కాస, భూత
వీడ, కఫరోగము, మూత్రకృచ్ఛ్రిము, విషము, కుష్మపు యివి మొదలగు రోగము
లను నశింపంజేయు.

❖ అపక్వమనశ్శిలదోషము. ❖

శ్లో॥ మనశ్శిలామందబలంకరోతిజుతూన్ధ్రీవంశోధనయతరేణ । మ
లస్యబంధంకిలమూత్రరోగంసశర్కరంకృచ్ఛ్రిగదంచకుర్యాత్॥

తా॥ పక్వముగాని మనుశిలభస్త్రమును సేవించిన బలహీనత - జంతురోగము
మలబంధము - సున్నపుసుద్ధతో గూడియుండు మూత్రకృచ్ఛ్రిము వీటినిగలుగంజేయు

శ్లో॥ అశుద్ధాకునటీకుర్యద్వాంతిర్భ్రాంత్యాదికా౯గదా౯॥ ౨౬౩॥

తా॥ శుద్ధిజేయని మనశ్శిలభస్త్రమును సేవించిన వాంతి - భ్రాంతి యివి మొ
లగు అనేక రోగములను గలుగజేయు.

❖ అశుద్ధమనుశిలదోషశాంతి. ❖

శ్లో॥ గోక్షీరంమాక్షికయుతంపిబతేయోదినత్రయం । కునటీతస్యచే
హేచవికారంసకరోతిహి॥ ౨౬౪॥

తా॥ అనుపానలో తేనెనైచి మూడుదినములు సేవించిన అశుద్ధ మనుషుల భస్మ స్ననేవన చేజనించిన దోషమునెవ ర్తియగు.

※ శుద్ధసౌవీరభస్మ గుణము. ※

శ్లో॥ సౌవీరం గ్రాహిమధురంచక్షుష్యం కఫవాతజిత్ | సిద్ధ్యత్తయీ
స్రసుచ్చీతం ప్రోతోజ్ఞానమవీద్యతం॥ ౨౬౫॥

తా॥ శుద్ధ సౌవీరభస్మము గ్రాహకముగను (భేదికట్టుట) తియ్యగను, నేత్ర
హిత కారిగను, శీతలముగనునుండు. మఱియు కఫము - వాతము - శిర్షరోగము -
క్షయ - రక్తదోషము కండ్లనీరు గారుట వీటిని హరింపజేయు.

※ అశుద్ధసౌవీరభస్మ దోషము. ※

శ్లో॥ అశుద్ధసౌవీరాద్దేహేనేత్రేవభవంతిరోగాః॥ ౨౬౬॥

తా॥ అశుద్ధ సౌవీరభస్మమును సేవించిన శరీరము నేత్రము వీటియందనేక
రోగములను గలుగజేయు.

※ అశుద్ధసౌవీరదోషశాంతి. ※

శ్లో॥ త్రిఫల సేవనాద్భవతి సౌవీరజనితవికారాణాం శాంతి॥ ౨౬౭॥

తా॥ త్రిఫలములను సేవించిన అశుద్ధ సౌవీరభస్మ జనితదోషములు నివ ర్తియగు.

※ పక్వఖర్పరభస్మ గుణము. ※

శ్లో॥ ప్రిదోషజిహ్వి త్రకఫాతిసారక్షయజ్వరఘ్నైరసకోతిరూక్షః | నే
త్రామయానాం ప్రకరోతి నాశం శ్యాద్రంజకః కామలనాశనశ్చ॥

తా॥ పక్వమైన ఖర్పరభస్మము రూక్షముగను, మనోల్లాసకరముగనునుండు,
వీరియు త్రిదోషములు - విత్తము - కఫము - ఆతిసారము - క్షయ - జ్వరము - నే
త్రరోగములు - కామిల వీటిని నశింపజేయు.

శ్లో॥ రసకోహరతేరోగాక్షరక్తదోషంగుదామయం బీర్ణజ్వరమతీ.
సారం ప్రదరాదిగదానపి॥ ౨౬౮॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన ఖర్పరభస్మము, రక్తదోషము, గుదరోగము, బీర్ణజ్వర
ము, ఆతిసారము, ప్రదరరోగము యివిమొదలైన యివేకరోగముల నశింపజేయు.

* అశుద్ధభిర్వరభస్త్రదోషము. *

శ్లో॥ అశుద్ధభిర్వరభస్త్రద్యద్వాంతింభ్రాత్రివిశేషతః | తస్మాచ్ఛుచీధ్య
ప్రయత్నేనయావద్వాంతివర్జితః॥ ౨౭౦॥

తా॥ అశుద్ధ భిర్వరభస్త్రము వాంతి భ్రాంతి వీటినిగలుగజేయు. గానయి
ట్టిగుణములు గలుగకయుండునటుల శుద్ధిజేయఁదగు.

* అశుద్ధభిర్వరభస్త్రదోషశాంతి. *

శ్లో॥ రసకనిశేవణతోయదిరోగాఃప్రాదుర్భవంతిమనుజానాం | తే
నాశమాప్నువంతిపీతంగోమూత్రపానతఃసప్తాహం॥ ౨౭౧॥

తా॥ గోమూత్రమును ఏడుదినములు పానముజేసిన అశుద్ధ భిర్వరభస్త్రజనిత
రోగములు నివర్తించు.

* పక్వవజ్రభస్త్రగుణము. *

శ్లో॥ ఆయుఃప్రదంసద్గుణదంచపృష్ఠ్యందోషత్రయప్రశమనంసకలాయ
యఘ్నంసూతేంద్రబంధవధసద్గుణదంప్రచీప్తంమృంత్యుంజయే
త్తవమృతోపమమేవవజ్రం॥ ౨౭౨॥

తా॥ శుద్ధవజ్రభస్త్రము ఆయుస్సు, సద్గుణము, వీర్యపుష్టి, శరీరశాంతి వీటిని
గలుగజేయుటయేగాక అమృతతుల్యముగనుండు. మజ్జియు త్రిదోషములు, సమస్త
రోగములు, అపమృత్యువు వీటిని బోగొట్టును. ఇది కష్టిబడిన రసము, మారితమైన
రసము దీనితో సమానమైన గుణమును గలుగజేయు.

* అశుద్ధాపక్వవజ్రభస్త్రదోషము. *

శ్లో॥ వీడాంవిధత్రైవివిధాంసరాశాం కుష్ఠంక్షయంపాండుగదంచదు
ష్టంహృత్పైర్నవ్వీడాంకురుతేతిదుస్సహమశుద్ధవజ్రంగురూ
త్తహంత్యశేతే॥ ౨౭౩॥

తా॥ అశుద్ధపక్వవజ్రభస్త్రము, శరీరమునకు నానావిధములైన బాధలు, కుష్ఠ
ము, క్షయము, దుష్టమగుపాండురోగము, హృద్రోగము, పార్శ్వవీడ, సహించ
గూడని రామ్మొకొమ్మి, పార్శ్వకొప్పి, అత్తచాత్యవీటినిగలుగజేయుగాన దీనిని
సేవించవలదు.

* అశుద్ధాఽపక్వవజ్రభస్మదోషశాంతి. *

శ్లో॥ సీతామధుఘృతైస్సాకంగోదగ్ధండినస్తప్తకం । విధినాసేవితం
హంతివజ్రదోషంచిరోత్థితం॥ ౨౭౪॥

తా॥ పాలయందు చక్కెర, తేనె, నెయ్యి వీటినివైచి యేడుదినములు విధి
పూర్వకముగ సేవించిన బహుకాలమునుండి గలిగియుండిన అశుద్ధాపక్వ వజ్రభస్మ
సేవనచే గలిగినదోషము నివర్తించు.

* పక్వవైక్రాంతభస్మగుణము. *

శ్లో॥ వైక్రాంతోవజ్రసదృశోదేహంబోహంకరోతిహి । విషఘ్నా
రసగాజస్యజ్వరకుష్ఠక్షయప్రణయతీ॥ ౨౭౫॥

తా॥ శుద్ధవైక్రాంతభస్మము, వజ్రభస్మముతో సమానమైనగుణము గలిగి
యుండు. శరీరమును యిరుమువలె దృఢముగజేయు. మఱియునిది అశుద్ధరసభస్మ
దోషము, జ్వరము, కుష్ఠము, క్షయము వీటిని నివర్తించు.

* అపక్వవైక్రాంతభస్మదోషము. *

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతోవజ్రవద్దోషకర్తాభవతి॥ ౨౭౬॥

తా॥ అశుద్ధవైక్రాంతభస్మము, అశుద్ధవజ్రభస్మమునకుగల దోషములను
గలుగజేయు.

* అశుద్ధాఽపక్వవైక్రాంతభస్మదోషశాంతి. *

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతభస్మశాంతిర్వజ్రవజ్జేయా॥ ౨౭౭॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వ వైక్రాంతభస్మదోషమునకు, అశుద్ధాపక్వవజ్రభస్మదోష
మునకు జెప్పియుండు శాంతినిజేయఁదగు.

* పక్వప్రవాళభస్మగుణము. *

శ్లో॥ ప్రవాళంమధురంసాష్టుంకభపితౌగ్రిదోషనుతీ । వీర్యకాంతికర్షం
స్త్రీదాంధ్యతేమంగళదాయకం ॥ క్షయపితౌగ్రకాశఘ్నం దీప
చంద్రపాచనంలఘు । విషభూతాదిశమనంవిద్రుమంసేత్రరోగ
హృత్॥ ౨౭౮॥

తా॥ కుప్తమగు ప్రవాళభస్త్రము, తీపుగను, పుల్లగను, చులకనగననుండు. మఱియు వీర్యవృద్ధి, శరీర కాంతి, దీనినిభరించిన స్త్రీలకు మంగళము, ఆస్తిదీపనము, జీర్ణము వీటినిగలుగజేయు. మఱియు నిది కళము, పిత్రము, తుయ, రక్తపిత్రము, కాసము, విషము, భూతాదిదోషము నేత్రరోగము వీటిని నెవరింపజేయు

✽ అపక్వప్రవాళ భస్త్రదోషము. ✽

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళభక్షణాద్భవంతిరోగాహ్యనేకే॥ ౨౭౯॥

తా॥ అశుద్ధప్రవాళ భస్త్రమును సేవించిన ఆశ్లేశరోగములు గలుగు.

✽ అశుద్ధప్రవాళభస్త్రదోషశాంతి. ✽

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళమాక్తికయోరపివికారశాంతిర్వజ్రజ్ఞేయా॥

తా॥ అశుద్ధ ప్రవాళభస్త్ర సేవనచే జనించిన దోషములకు, వజ్రభస్త్ర దోషమునకు జెప్పబడిన శాంతినిజేయందగు. ఇటులనే అశుద్ధమాక్తికభస్త్ర దోషమునకు గూడ శాంతినిజేయవలయు.

✽ మాక్తికాదిదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంగోదుగ్ధేనసమంపితే । తస్య మాక్తి ప్రవాళస్యహీరకస్యవిషంహరేత్॥ ౨౮౦॥

తా॥ నెయ్యి, తేనె, కలకంఠ, ఆవుపాలు, వీటిని సమభాగములుగ చేర్చి పుచ్చుకొనిన ఆశుద్ధమగు ముత్యములు - పగడములు - వజ్రములు మొదలగువాని భస్త్ర సేవనచే జనించిన దోషములు మానును.

✽ వజ్రమందారయోర్విషశాంతి. ✽

శ్లో॥ శీతవారిసితాయుక్తంపానంవజ్రీవిషాపహం । వస్త్రవాయు స్తథాకార్యశీతచ్ఛాయాంచసేవయేత్॥ ౨౮౧॥

తా॥ చల్లనిపుడకములతో కలకంఠ చూర్ణమునువైచి పుచ్చుకొనినను, వస్త్రముచేనచ్చెడిగాలిని సేవించినను, చల్లనినీడయందుండినను, బొండ్లజెముడుపాలు - తీగజముడుపాలు - జిల్లేపాలు - ఓటిసేవనవలన జనించిన దోషము మానును.

✽ విషముష్టివిత్తుల దోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంసదాపిబతయోనరః । విషకోచవికారస్యశాంతిస్త్యప్రజాయతే॥ ౨౮౨॥

తా॥ నైయ్యి, తేనె, ఖండశర్కర క్షితినినేకముగ జేర్చి హితస్నాయం
కాలములయందు నేవించిన విషమష్టిచిత్తుల భక్షణచే జనించినదోషము మూచును.

✽ అశుద్ధ భల్లాతకదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ సితయాసహయామాచ్చ మేఘపాదరసస్యచ | తస్మాద్భల్లవిషం
హంతియథాలింగప్రసేవనాత్ || ౨౮౧ ||

తా॥ జీడిగింజలసేవనచేజనించిన దోషము, చిట్టిహారరసములో, ఖండ
శర్కరకలిపి, పుచ్చకొనిన, లింగారాధనచే పాతకంబులుతొలంగుచందంబున, నొ
కయామములో నివర్తింతు.

✽ అశుద్ధకర్పూదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తంవారిమర్దితపానతః | కర్పూరస్యని
వృత్తిస్సాన్యన్తహిషీశకృతంస్తథా || ౨౮౨ ||

తా॥ కర్పూరసేవనచేజనించిన దోషము, ధనియాలు, ఉదకముచేనూరి ఖం
డశర్కరవైచి పానముజేసిన, లేక, శేడవేడరసము పుచ్చకొనినను, శాంతియగు.

✽ అశుద్ధగురుగింజలదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ మేఘపాదరసోగ్రాహ్యంశర్కరాయుక్తపానతః | ఉచ్చటా
యావికారస్యశాంతిస్సాన్యద్ధగసేవనాత్ || ౨౮౩ ||

తా॥ గురిగింజసేవనచే జనించినదోషము, చిట్టిహారరసములో ఖండశర్కర
కలిపి పుచ్చకొనినను, లేక, అప్రపాలు పానముజేసినను శాంతినిజెండు.

✽ అశుద్ధగన్నేరువిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ సితాయుక్తంసదాదేయందధివామహిషంపయః | తథాచా
రగత్పచాపీతంకరవీరవిషాపహం || ౨౮౪ ||

తా॥ గన్నేరు సేవనచేజనించినదోషము, ఖండశర్కరమూర్జము పెరుగులో
వైచి పానముజేసినను, లేక, శేడపాలులో జిల్లేడుపేరువట్టి మూర్జమువైచి పుచ్చ
కొనినను నివర్తియగు.

✽ అశుద్ధ నేపాళగింజల దోషశాంతి.

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తందధినాసహాయఃపిబేత్ | దంతివీజ
వికారస్యనివృత్తిస్తస్యజాయతే || ౨౮౫ ||

తా॥ శేషాశ్రమగింజల సేవనచే జనించినదోషము, ధనియాలుకలకండ, పీటిని పొడిచేసి పెరుగులోవైచి త్రాగిన శాంతినిజేయు.

* అశుద్ధ సవాసాగరదోషశాంతి. *

శ్లో॥ గర్దభస్యవిశంభక్షేత్తథైవసవసాగరం । మృత్తికాగైరికాసీమ
కాంచత్రుట్యంచశాంతికృత్॥ ౨౮॥

తా॥ సవాసాగర సేవనచే జనించినదోషము, గాడిద పెంటికలరసమును త్రాగిన, తొలుగుటయగాక, మట్టి, కావరాయి, అన్నభేది, పీటినసేవించిన వాని వలన జనించినదోషములు సగామానును.

* శీతలాదాహదోషశాంతి. *

శ్లో॥ మధూదకయుతంపీతంశీతలందాహనాశనం । నీలికాంచఘృతే
పిష్ట్యాదేహాలేపేచశాంతికృత్॥ ౨౯॥

తా॥ శీతలాదాహముచే జనించినదోషము, తేనెను ఉదకములోవైచి పానముజేసినను, లేక, నీలియాకులో నెయ్యివైచి నూరి శరీరమునకు లేపనము చేసి గొనినను నివర్తింతు.

* అశుద్ధ వత్సనాభిదోష శాంతి.

శ్లో॥ పటూశనస్యవృక్షస్యరసఃపలప్రమాణతః । శర్కరాయుక్త
పాననవత్సనాగవిషంహరేత్॥ ౩౦॥

తా॥ వత్సనాభి సేవనచేజనించిన దోషము, పలప్రమాణపు పటూశనవృక్ష రసములో శర్కరవైచి సేవించిన నివృత్తియగు.

* అశుద్ధఖదిరదోషశాంతి. *

శ్లో॥ ఖదిరోద్భంగోపయసాసితాయుక్తంతథైవచా । యస్సేవయే
ద్వామమేకంభల్లవికృతిశాంతికృత్॥ ౩౧॥

తా॥ చండ్రసేవనచేజనించినదోషము - ఆవుపాలలో ఖండశర్కరచూర్ణమువైచిపానముజేసిన నాకర్మాములో నివర్తింతుటయగాక జీడిగింజలచేజనించిన దోషము సగానివర్తియగు.

* దుష్టవాతజూదిరోగదోషశాంతి. *

శ్లో॥ దుష్టవాతోరవేస్తాపైర్లుకరోకప్రజాయతే । చించామకసితా
త్రాద్రాక్షదాపయేస్తుపృథగ్లే॥ ౩౨॥

తా॥ వాయువు - సూర్యతాపముచే దుష్టగుగుటుజేసి లూకరోగము జెనించు. అదితాపిజెండుటకై - చింతపడు - నెల్లికాయలరసము - ఖండశర్కర - తేనె వీటిని ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా వృదకములొకలిపి పానముచేయవలయు.

✽ భృమరమాక్షిక్షవిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ మహిషీనవనీతంచటంకజైస్సహమర్దయేత్ | మాక్షిక్షభృమర
స్యాంతంనాథుభేదేనతత్సమం॥ ౨౯౪॥

తా॥ తుమ్మెదలు - అడవియూగలు వీటి విషదోషమునకు - యెనుమువెన్ను - వెలిగారము వీటిని సమభాగముగ గ్రహించి - మర్దించి - శరీరమునకు తేపనము జేసికొనిన - మానుటయేగాక నల్లమందుచే జెనించిన వికారమునగామానును.

✽ జంగమవిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ వంధ్యాకరోగ్గటికామూలంఛాగమూత్రేణభావితం | నస్యం
కాంజికసంపిప్ప్లంవియోపహతచేతసాం॥ ౨౯౫॥

తా॥ గొడ్డుబీరవేల్లను మేకమూత్రముతో మర్దించి అందులోపుల్లనికలిచేర్చి నస్యముచేసిన జంగమ విషదోషమునివర్తించు.

✽ కోద్రవధాన్యదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ కోద్రవాణాంభవేన్నూర్చాదేయంక్షీరంసుశీతలం | సగుడఃకూ
త్వాండకరసోహంతిమద్భంసకౌద్రవం॥ ౨౯౬॥

తా॥ ఆరికెఅన్నమును భుజించినందున మూర్చగలిగినేని ఆపుపాలలోగాని, బూడిదగున్నడికాయరసములోబెల్లమును కలిపిగాని పుచ్చుకొనిన కోద్రవధాన్య భక్షణచే గలిగిన వికారము మానును.

✽ నాగఫేనవిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ బృహస్పద్రారసందుగ్ధంపలమాత్రంసిషేవణాత్ | నాగఫేనం
విషంయూతిసజీవతిచిరంపుమాన్॥ ౨౯౭॥

తా॥ నాగఫేన భక్షణచేజెనించిన దోషము - వ్రాకుమరసము - ఆపుపాలలోకలిపియందొక పలమువంతున నేనించిన నివర్తించుటయేగాక చిరకాలము జీవించు.

* మూషకాద్యల్పజంతవిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ భల్లాతార-పలంముస్తాకపికచ్చుపలంతథా । రాల్సిద్ధార్థపతే
పాంచూర్ణధూపప్రభావతః॥ మూషకామశకామక్షీమత్తుణా
విషకీటకాః । పలాయంతేగృహం ముక్త్వా యథాయుద్ధేతి
కాతరః॥

౨౯౮॥

తా॥ ఎలుకలు - దోషులు - ఈగలు - నల్లులు - విషజంతువులు - ఇనిశశం
చుటకై - జీడిగింజలు - జిల్లేడుకాయలు - తుంగము సైలు తీటగోవలకాయలు-య
క్షుధూపము - తెల్ల ఆవాలు వీటినిచూర్ణముచేసి గృహములోధూపమిడిన ‘‘య్యర్థ
మున భయమునుజెంది బయగిడువాని చందంబున’’ యవి ఖలాయనంబులగు.

* దంష్ట్రవిషదోష శాంతి. *

శ్లో॥ త్రిఫలాచందనంకుష్ఠమార్ద్రకంఘృతసంయుతం । పానశేషస
మాయోగోదంష్ట్రస్యవిషనాశనః॥

౨౯౯॥

తా॥ తేనెటీగల విషముచే జెనించిన దోషము, త్రిఫలముల్లుక్రిగంధము, కౌ
స్తుభ, అల్లము, వీటిని చూర్ణముజేసి నేతిలోకలిపి పానశేషములుజేసిన, హరించు.

* ఉష్ణేత్రవిత్తుల విషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ వృంతాకఫలవీజస్యరసోద్విపలమాత్రయా । భక్షణౌద్భుక్తధు
త్తూరవిషంనశ్యతినిశ్చితం॥

౩౦౦॥

తా॥ ఉష్ణేత్రవిత్తులభక్షణచేజెనించిన దోషము, వ్రాకుడువిత్తులను ఉదక
మువై చినురి రసముదీసియందునాలుగుపలములు సేవించిన, హరించు.

* వృశ్చికవిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ హింగుశ్చార్చ-పయోఘృష్టోదేయోపరిచదాపయేత్ । వృశ్చికస్య
విషంహంతిరజసీంద్యుపతిర్యథా॥

౩౦౧॥

తా॥ వృశ్చికవిషదోషము, ఇంగువ - జిల్లేడుపాలు వీటిని సమముగనూరి
వృశ్చికదష్టమైనచోట పడేపదే శేపముజేయుచుండినది ‘‘సూర్యుడువయించుటచే
అంధకారము తొలగుభంగి’’ తొలగు.

* మృగాంకవిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ గవాంఘృతంసితాయుక్తం మృగాంకస్యచశాంతికృత్ । తక్షణ
చానుకరసస్సద్యోవికృతిశాంతికృత్॥

౩౦౨॥

తా॥ కస్తూరీవనజే జెనెంచినదోషము, శర్కరలో ఆపునెయ్యకలిపి నే
మించినను - లేక ఉళిరిశాయలరసము త్రాగినను నివర్తియగు.

* తుమ్మెదలకాటుచే జనించుదోషమునకు శాంతి. *

శ్లో॥ గోదధిశుంతిసంయుక్తం పానంభృంగీవికారసుత్ । శిశుస్సదం
శబంతద్వజ్జలేపిష్ట్యాపిదేన్నరః॥ ౩౦౩॥

తా॥ తుమ్మెదలకాటుచే జనించినదోషము, శాంతిలో ఆపుపెరుగునైచి నూ
రి ఆపెరుగులొనేకలిపిపానముజేసినను - లేక - భూపు - పసపు - వీటిని - పుద
కమునైచి నూరి ఆడిదకానుపానముతో నేవించినను, నవర్తియగు.

* సర్పాదివిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ గోజిహ్వఫలిశక్రవారుణీవాత్రిపర్ణికా । ఏకైకాపానమాత్రే
ణ సర్పాదిగరళంహరేత్॥ ౩౦౪॥

తా॥ సర్పాదివిషదోషము, ఎద్దునాలుకచెట్టు - తరిగొట్టుచెట్టు - అగని-
పెక్కుడుతీగ వీటిలో ఏరసమునైనను పానముజేసిన, తాలుగు.

* పోకలుముదలగువానిదోషశాంతి. *

శ్లో॥ పూగీఫలంజడేశీతవస్త్రవాతోహీతంభవేత్ । శర్కరారాభక్ష
ణాదేయామధువాశర్కరాన్నితం॥ ౩౦౫॥

తా॥ వక్కలను ఖండించుటచేకలిగిడుదోషము, (సూక్కు) చల్లనివీటియం
దు వస్త్రముతడిపి నావస్త్రముయొక్క భూలిసేవించినను, లేక - శర్కర - లేక
శర్కరనెయ్యకలిపి నేవించిన, నివర్తియగు.

* శ్వానవిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ శ్వానస్యాపివిషంహంతిలేపంకుక్కుటవిష్టయా । గుడైస్తైలారగ్
దుగ్ధైశ్చలేపశ్వానవిషంహరేత్॥ ౩౦౬॥

తా॥ కుక్కకరచినదోషము, కోడిమలమునైనను - లేక - బెల్లము-తిలకై
లము-జిత్తేమపాలు వీటిని నేకముగకలిపియైనను లేపనముజేయుచుండిన, నివర్తియగు.

* సింహబాలవిషదోషశాంతి. *

శ్లో॥ మధోశ్చపలమానంతుదినంవింశతీయంపిదేత్ । తస్యసింహస్య
బాలస్యవిషనస్యోహరదాచన॥ ౩౦౭॥

తా॥ శ్రింహ-బాలవిషదోషము, (వ్యాఘ్రురోమజంతువిషము) పూటకుపలము
పొప్పున యిరువదిదివసంబులుతేనెను పానముజేసిన, త్రాటుగు.

✽ శరటవిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ అర్కమూలవచాచూర్ణంపీతంశీతేనవారిణా । తస్యశరటవిషం
సద్యశ్శాంతిర్భవతినిశ్చితం॥ ౩౦౮॥

తా॥ తొండకాటుచేజనించిన విషదోషము, జిల్లేడువేరు, వస, ఓటిని చూ
ర్ణముజేసి శీతోదకములోవైచి పానముజేసిన,వారిండు.

✽ యూకాదిదంశనవిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ శ్రీమూలంగోషలేఘృష్టాదేహలేపంచకారయేత్ । యూకాచ
లిక్షకావానాశయంత్యపితృణాత్॥ ౩౦౯॥

తా॥ గోమూత్రముచేత మారేడువేరును, గంధముతీసి శరీరమునకులేపనమా
జేసికొనిన, పేనులు, ఈరులు, చీదపేనులు మొదలగునవి తత్తణువేనివర్తించు.

✽ దుష్టజంతువిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ విశంక్రాంచంజలేఘృష్టానిత్యంపిబితియోనరః । తస్యోదరేదుష్ట
జంతోర్ద్విషంసస్యతత్తణాత్॥ ౩౧౦॥

తా॥ క్రాంచపక్షిమలమును జలముచేమూరి ప్రతిదినము పానముజేయుచు
డిన, నట్టిమనుజుని దుష్టజంతువులు కరచినను అట్టిజంతువుల విషము ఆతిఘ్నము
గనబడుచు.

✽ గృహగోధికావిషదోషశాంతి. ✽

శ్లో॥ కటుత్రయంసింధుకరంజనీజంద్వయంనిశాయాః కపికచ్చుబీజం ।
నిహంతిపానేనవిలేపనేనవిషంసమస్తంగృహగోధికాయాః॥

తా॥ బల్లిమొదలగువానివిషదోషములు, శొత్రిపిప్పలి, మిరియాలు, వైంశ
వలవణము, కానుగపిత్తులు, పసపు, మూసపసపు, దురదగొండిపిత్తులు, నీటిని ఉదక
ములోనూరిత్రాగినను, లేక లేపనముజేసికొనినను, నివర్తించు.

✽ కెవులయందుప్రవేశించిన జోరిగవికారశాంతి. ✽

శ్లో॥ కర్ణప్రవేశేభిర్జ్వారతలగ్నైర్దేహాశ్రకంక్షీపేత్ । తథాచటిలతై
లంచఢంకేవత్సస్యశ్శత్రుకం॥ ౩౧౧॥

తా॥ చెవులయందు ప్రవేశించిన షోరీగలవిషదోషము, గోమూత్రము తీలితై
లము, వీటినికలిపి, కాంచమువెచ్చజేసియైనను, లేక, ఆవుదూడపేడరసమువైనను,
చెవులలో వేయించుండిన, నివర్తియగు.

* శ్వేతమూషకకృతగ్రంధిదోషశాంతి. *

శ్లో॥ ఊర్ధ్వాత్తుపలితంమూషంశ్వేతనర్హంసుదారుణం । పాతస్థానే
భవేద్గ్రంధిస్సాగ్రంధిర్మృతుదాయకా । శస్త్రేణగ్రంధీంవిసౌభీ
ట్యఖరస్యశకృతంక్షీపేత్ । తేనదుష్టస్యగ్రథితోవికృతేశ్శాంతి
కృద్భవేత్॥ ౩౧౩॥

తా॥ అతిదుష్టమగు శ్వేతమూషకము ఊర్ధ్వంబుగనుండి శరీరముమీదపడెనేని
నచటగ్రంథులుజనించి మరణముగలుగు; గనుక, గ్రంథులుజనించినతోడనే, నచట
శస్త్రముచేకొంచుమీచి, గాడిదపెంకికలను లేపనముజేసిన నాగ్రంథులుశమించు.

* భ్రమరకృతజలోదరదోషశాంతి. *

శ్లో॥ షట్పాదేహోదరేప్రాప్తేజలోదరఃప్రజాయతే । తస్యకుక్కిప్సలీ
దేయావికృతేశాంతికృత్సదా॥ ౩౧౪॥

తా॥ కడుపులోను మైదప్రవేశించుటచే జలోదరరోగముజనించు. దానికి,
పిప్పళ్లను సేవింపుచుండిన నాదోషము నివర్తియగు.

* సర్పవిషములదోషశాంతి. *

శ్లో॥ తైలంచాస్తుతథానిహ్రాంవర్ణయేద్విషపీడితః । తండులంఘృత
దుగ్ధంచశ్రేష్ఠంపథ్యంవిషాతురే॥ ౩౧౫॥

తా॥ విషపీడితులు, మంచినూనె, పులుసు, నిద్ర, మొదలగువాటిని వర్జించి
బియ్యపుఆన్నము, నెయ్యి, పాలు, వీటిని అనుపానములుగ సేవింపుచుండిన, హిత
ముగనుండు.

ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాదభూషితే అనుపాన రత్నాకరే

ఘనర్ణాదీనాంపక్వా పక్వభక్షణాం గుణదోష

తచ్ఛాంతి వివేక కథనమ్నామ

ప ప్త వ్త ర ం గః.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్భక్తవంశరయేనమః
అంధ్రతాత్పర్యసహిత

అనుపానరత్నాకరము.

సప్తమస్తరంగము.

* యోగరాజగుగ్గులి. *

శ్లో॥ నాగరంపిప్పలీచవ్యంపిప్పలీమూలచిత్రకైః । భృష్టంహింశ్వజ
మోదంచసర్వపాజీరకద్వయం ॥ రేణుకేంద్రయవాఃపాతావి
డంగంగజపిప్పలీ । కటుకాతివిషాభార్జివచామూర్జేతిభాగతః ।
ప్రత్యేకంశాణికానిన్దుర్ద్రవాణీమానివింశతిః । ద్రవ్యేభ్యస్సకలే
భ్యశ్చప్రిఫలాద్విగుణాభవేత్ । ఏభిశ్చార్జ్యకృతైస్సర్వైస్సమో
దేయస్తుగుగ్గులిః । వంగంరౌప్యంచనాగంచలోహపారం తథా
భృకం । మండూరంరససిందూరంప్రత్యేకంపలసమ్మితం । గు
డపాకసమంకృత్వాఇమందద్యాద్యథోచితం । ఏకపిండంతతః
కృత్వాధారయేద్ధృతభాజనే । గుటికాశ్శాణమాత్రాస్తుకృ
త్వాగ్రాహ్యయథోచితాః । గుగ్గులిర్యోగరాజోయంత్రదోష
ఘ్నోరసాయనః । మైథునాహారపానానాంత్యాగోనైవాత్ర
విద్యతే । సర్వాన్వాతామయానుష్ఠానస్థానిగ్రహణీగదం ।
ప్రమేహంచాతరక్తంచనాభిశూలంభగందరం । ఉదావర్తంశు
యంగుల్మమపస్తాకరమురోగ్రహం । మందాగ్నిశ్వాసకాసాం
శ్చనాశయేదరుచింతథా । రేతోదోషహరఃపుంసాంరజోదో
షహరస్త్రియాం । పుంసామపత్యజనకోవంధ్యానాంగర్భభ
స్తథా॥

తా॥ శౌరి, పిప్పళ్లు, చవ్వము, మోడి, చిత్రమూలము, వేయించినయీం
గువ, అజామోదము, తెల్లఅవాలు, జీలకఱ్ఱ, సహజీర, రేణుకలు, కొడిశపిత్తులు,
అగరుశౌరి, వాయుకండంగములు, గజపిప్పలి, కటుకరోహిణి, అలివస, గంటు
భారంగి, వస, చాగపట్ట, ఇవి ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ శాణప్రమాణము, త్రిఫలము
లు (౪౦) శాణములు, ఇటుల వీటినిన్నిటిని మార్చించి, యిందుకు సమానముగ
* శుద్ధిజేయబడిన గుగ్గులమును మెత్తగనూరి బెల్లమువలె పలచనగ పాగుబెట్టి
అందు మైచూర్ణమునుజేర్చి బాగుగకలియబెట్టి అందు వంగళస్త్రము, రావ్యభస్త్రము,
నాగభస్త్రము, లోహభస్త్రము, ఆభ్రకభస్త్రము, మండూరభస్త్రము, రససిందూరము
వీటినిన్నిటిని ప్రత్యేకముగ వాకపలముచూపునవైచి బాగుగకలియబెట్టి శాణప్రమా
ణముగ గుటికలుజేసి వాటిని నెయ్యివాడిన కుండయందునివి యందొకమాత్రము
పుచ్చుకొనిన త్రిదోషములు, సమస్తనాతరోగములు, కష్టపులు, మూలవ్యాధులు,
సంగ్రహణులు, ప్రమేహములు, వాతరక్తము, నాళికూల, భగందరము, ఉదావర్త
ము, త్తయరోగము, గుల్మములు, అపసారము, ఉరోగ్రహరోగము, అగ్నిమాం
ద్యము, శ్వాసకాసలు, అరుచి, శుక్లధాతుగతదోషములు, రజోగతదోషములు,
ఇవియన్నియునశించు. ఇది యోగరాజగుగ్గుల రసాయనమని జెప్పబడు. దీనిని
మైథునాహారపానాదివర్ణములు లేకనే నేపింపవలయు. మత్రియు నీయోగరాజగు
గులమును నేపించెడి పురుషులకు పుత్రోత్పాదకత్తి, స్త్రీలవంధ్యాకు గర్భధారణ
శక్తి ఇవి గలుగు.

* నారాయణచూర్ణవిధి. *

స్తో॥ చిత్రక శ్రీఫలావ్యోషంజీరకంహపుషావచా । యవానీపిప్పలీ
మూలంశతపుష్పజగంధికా । అజమోదాశరీధాన్యంవిదంగం
స్థూలజీరకం । హేమాహ్వాపావగరంమూలంక్షారోలవణపం
చకం । కష్టంశేతీసమాంశానివిశాలాస్యాద్విభాగికా । త్రివృ
త్తిభాగావిజ్ఞేయదన్త్యాభాగత్రయంభవేత్ । చతుర్థాగాసా
తలాహ్యత్సర్వాణ్యేకత్రయార్థయేత్ । సాచనస్నేహసాద్యై
శ్చస్తిగ్ధకోష్ఠస్యరోగిణిః । దద్యాచ్ఛుచ్చర్లంవిరేకాయునర్వశూ
లప్రణాశనం । హృద్రోగేపాండురోగేచకానేశ్వానేభగంద
రే । మందాగ్నోచజ్వలేకుష్మేగ్రహణ్యంబగలగ్రహే॥ ౩౦౭॥

స్తోత్ర గుగ్గులమును, దశమూలక మయముతో నైనను లేక త్రిఫలక మయముతో
నైనను శుద్ధిజేయవలయును.

తా॥ వీత్రమూలము, కరక తాండ్రయశ్శిరికలు, శౌంధి, విరిగూలు, పిప్ప
ళ్లు, జీలకర్ర, బోడతరము, వస, ఓమము, మోడి, పెద్దసోపు, అడవితులసి, అజా
మోదము, కచ్చోరములు, ధనియాలు, వాయువిడంగములు, పెద్దజీలకర్ర, ఉమ్మె
త్త, పుష్కరమూలము, సద్యక్షారము, యవక్షారము, వైంధవలవణము, సావర్న
లవణము, బిడాలవణము, సముద్రలవణము, సాంబరలవణము, చంగల్వకోష్ఠ యి
డిదినుసుకొక్కొక్కభాగము, పెద్దపాపరవేళ్లు రెండుభాగములు, తెగడ మూడు
భాగములు, నేపాళపువేళ్లు మూడుభాగములు, సంబరేణు నాలుగుభాగములు, ఇటుల
వీటినన్నిటినిదంచి చూర్ణించి దీనిని రోగికిచ్చుటకుముందు పాచనస్నేహరేచనముల
చే వానియుదరము కుద్దియగునటులంజేసి పిదపనీచూర్ణమును యుక్తానుపానముల
తో నాసంగిన వృద్ధాగము, పాండురోగము, శ్వాసకాశబుధగందరము, అగ్ని
మాండ్యము, జ్వరము, కుష్ఠపు, సంగ్రహణి, గళగ్రహము మొదలగు సర్వరోగం
బులు నశించు.

* మృత్యుంజయరసనిర్మాణ విధి. *

శ్లో॥ విషసైక్యకంతథాభాగంమరీచంపిప్పలీంకణాం । గంధకస్యత
థాభాగంభాగంస్యాట్టంకణస్యచ|సర్వత్రసమభాగంస్యాద్వింగు
శస్త్రుద్విభాగకం| చూర్ణయేత్థల్పమధ్యేతుముద్గమానాంవటీంచ
రేత్ । జంబీరస్యరసేనాత్రకార్చ్యంహింగుళశోధనం । రస
శ్చేత్సమభాగస్యాద్వింగుళంసేవ్యతేతథా । గోమూత్రశోధితం
చాత్రవిషసైరవిశోధితం । మృత్యురూపంజ్వరంహంతిమృత్యుం
జయరసస్తనృతః । తీవ్రజ్వరేమహాఘోరేపురుషేయావనాన్వి
తే । పూర్ణమాత్రాప్రదాతప్యవిచారీచభిషగ్వరైః । స్త్రీబాల
వృద్ధక్షీణేషువ్యర్థమాత్రాప్రకీర్తితా । అతివృద్ధేచక్షీణేచశిశౌ
చాల్పవయస్యసి తూర్యమాత్రాప్రదాతవ్యావృతస్థాసారనిశ్చి
తా । నవజ్వరేమహాఘోరేయామైకానాశయేద్ధృవం|మధ్యజ్వరే
తథాజీర్ణేత్రిరాత్రాన్నాశయేద్ధృవం । సప్తాహస్పస్మిపాతో
త్థంజ్వరంజీర్ణకసంజ్ఞకం॥

తా॥ గోమూత్రములో శుద్ధిజేసిన వసనాధి (౧) భాగము, మిక్కిలి (౧) భాగము, పిప్పలి (౧) భాగము, జీలకర్ర (౧) భాగము, గంధకము (౧) భాగము, వెలిగారము (౧) భాగము, నిమ్మరసముతో శుద్ధిజేసిన * ఇంగిలీకము (౨) భాగములు నీటిని న్నిటిని ఖల్వమునందునిచి నెమ్మ పండ్లరసముతో నూరి పెసరగింజంతమాత్రలు జేసి సేవించిన మృత్యురూపమగు జ్వరమునుబోగొట్టుగాన మృత్యుంజయ రసమనంబడు. మఱియు యావ్వనపురుషులకు ఘోరమైన తీవ్రజ్వరమునందు (౧) మాత్ర యివ్వవలయు. మఱియు స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు, క్షీణత్వమునుజెందినవారు పిల్లకు (౪) మాత్రయివ్వవలయు. ఆతివృద్ధులు, ఆతిక్షీణులు, శిశువులు పిల్లకు వాక మాత్రలో నాలుగోభాగమివ్వవలయు. మహాఘోరమగు నవజ్వరమునందు సేవించినది వాకయామమునకునివర్తించు. మధ్యజ్వరము, జీర్ణజ్వరము, పీటిమందు సేవించిన మూడుదినములలో నశించు. సన్నిపాతమువలన గలిగిన జీర్ణజ్వరమునందు సేవించిన యేడు దినములలో హరించు.

* వసంతకుసుమాకరరసనిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ ప్రవాళరసమాక్తికాభ్రకమిదం చతుర్భాగభాక్షృభగభస్తృ
తేరజితహేమనీద్యుతకే॥ అథోభుజగరంగకంఠిలవకాంవిసు
ర్య్యాఖిలం । శుభహానిసేభావయేచ్ఛిషగయందియాసప్తకే॥ డ్ర
వైర్వృషనిశేతుజైఃకమలమాలతీపుష్పజైః । రసైఃకదలికందజై
ర్మలయచందనాదుద్భవైః । వసంతకుసుమాకరరసపత్తిర్వివ
ల్లోశితస్సమస్తగదహృద్భవేతిర-లనిజానుపానైరయం॥ ౩౧౯॥

తా॥ ప్రవాళభస్తము (౪) భాగములు, రసభస్తము (౪) భాగములు, మాక్తికభస్తము (౪) భాగములు, అశ్రకభస్తము (౪) భాగములు, రాప్యభస్తమా (౨) భాగములు, స్వర్ణభస్తము (౨) భాగములు, లోహభస్తము (౩) భాగములు, నాగభస్తము (౩) భాగములు, వంగభస్తము (౩) భాగములు వీటిని న్నిటిని ఖల్వమునందునిచి అద్దసరము, మానిపసము, చెలుకు, తామరపూలు, జాజిపూలు, అరటిగడ్డ, కృష్ణాగరు, చందనము, వీటిరసములచేతగాని, శేకకషాయములచేతగాని ప్రత్యేకముగ వాక్మాకదానిచే యేడుభావనలుచేసి, కరాటమునందునిచికొని రెండు వస్తువులప్రమాణము అనుపానవిశేషములచే సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

* రసము (౧) భాగము చేర్చు నెడ ఇంగిలీకమునుచేర్చవలను.

* లోకనాథరసనిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ శుద్ధోబుభుక్షితస్సూతోభాగద్వయమితోభవేత్ । తథాగంధ
 సృభాగోద్వృకుర్యాత్కజ్జలికాంతయోః ॥ సూతాశ్చతుర్గుణే
 ష్వేపకపర్దేషువినిక్షిపేత్ । భాగైకంటంకణందత్వాగోక్షీరేణ
 విమర్దయేత్ । తథాశంఖస్యఖండానాంభాగానష్టాప్రకల్పయే
 త్ । క్షిపేత్సర్వంపుటస్సృంతశ్చుర్ణంలిప్తశరావయోః । గర్తే
 హస్తాన్నితేషుత్వాపచేద్దజపుటేనచ । స్వాంగశీతంసముద్భృ
 త్యపిష్ట్యాతత్సర్వమేకతః । షడ్గుంజాసమ్మితంచూర్ణమేకోన
 త్రింశయాషణైః । ఘృతేనవాతజేదద్యాన్నవసీతేనపిత్తజే । త్వా
 ద్రేణజ్జేష్టజేదద్యాదతీసారేక్షయేతథా । అరుచాగ్రహణీరో
 గేకార్యేమందానలేతథా । కాసేశ్వాసేషుగుల్మేషులోకనా
 థోరసోహితః । తస్యోపరిఘృతాన్నంచఘంజీతకబలత్రయం ।
 మంచేక్షణైకముత్తానంశయీతానుపధానకే । అనమ్లమన్నం
 సఘృతంఘంజీతమధురందధి । ప్రాయేణజాంగలంమాంసం
 ప్రదేయంఘృతపాచితం । సదుగ్ధభక్తందద్యాశ్చజాతేగ్నై
 సాంధ్యభోజనే । సఘృతాన్తుద్గవటకాన్వంజనేష్వేవచారయే
 త్ । తిలాఽమలకలేహసన్నాపయేత్సర్విషాధవా । అభ్యంజ
 యేత్సర్విషాచస్నానంకోష్టోదకేనచ । క్వచిత్తైలంసగృణ్ణీయా
 న్నుబిల్వంకారవేల్లకం । వార్తాకంశపరీంచింశాంత్యజేద్యా
 యామమైథునం । మద్యంసంధానకంహింగుశుంరీమాషాకమ
 సూరికాక । కూశ్మాండంరాజికాంకోపంకాంజికంచైవవర్జయే
 త్యజేదయుక్తనిద్రాంచకాంస్యపాత్రేచభోజనం । కకారాది
 యుతంసర్వంత్యజేచ్ఛాకఫలాదికం । పథ్యోయంలోకనాథస్తు
 శుభసక్షత్రవాసరే । పూర్ణాతిథౌశుక్లపక్షేజాతేచంద్రబలేత
 థా । పూజయిత్వాలోకనాథంకుమారింభోజయేత్తతః । దా
 నందద్యాద్విష్ఫుటికామధ్యేగ్రాహ్యారసోత్తమః । రసాన్నం

జానతే తాపస్తదాశరీరయాయుతం । సత్సంగుడూచ్య
 గృహీయాద్వ్యసరోజనయాయుతం । ఖర్జూరం దాడిమం ద్రా
 త్మోమిత్తుఖండానిచారయేత్ ॥ అరుచోసిస్తుషంధాన్యంఘృతభృ
 వ్యంసశరీరం । చద్యాత్తథాజ్వరేధాన్యంగుడూచీకావ్యథమా
 సూరేత్ । ఉశీరవాసకకావ్యథంచద్యాత్సమధుశరీరం । రక్త
 విత్తేకఫేశ్వసేకాసేజస్వరసంక్షయే । అగ్నిభృష్టంజయాచూ
 ర్ణంమధురానిశీదీయతే । నిద్రానాశేతిసారేచగ్రహణ్యాంమం
 చసావకే । సౌవర్చలాభయాకృష్ణాచార్జముష్ణజ్వలైఃపితే ।
 శూలేజ్జ్వరేతథాకృష్ణామధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లిహూదరే
 పాతరక్తేఽర్ధ్యాంచైవగుదాంకురే । నాసికాస్థితరక్తేఽపరసం
 దాడిమపుష్పజం । దూర్వాయాస్స్వరసంసస్యేప్రపద్యాచ్చ
 రూరాయుతం । కోలమజ్జాకణాబ్జిపక్షభస్మసశరీరం । మ
 ధునాలేహయేచ్ఛర్మిహీకాకోపన్యశాంతయే । విధిరేషఃప్ర
 యోజ్యస్తుసర్వస్త్విన్పీటవీరసే । మృగాంకేహేషుగర్భేచమా
 క్రికాఘ్నేరసేషుచ । ఇత్యేవంలోకనాథోక్తౌరసస్సర్వరుజో
 జయేత్ ॥

౩౨౦॥

తా॥ శుద్ధః * బుధుత్వేతమగు పాదరసము రెండుభాగములు, శుద్ధిజేసిన
 గంధకము రెండుభాగములు, ఇటులవీటినినూరి కఙ్జలిచేసి పాదరసమునకు నాలు
 గింతలు పడపుఘాయగల గల్బలనుదెచ్చి అందు యీకఙ్జలినునిచి వెలిగారమును
 వాకభాగముగ్రహించి అపుపాలతోనూరి ఆగవ్యలయందలి కఙ్జలివైటికి రాకుండు
 నటుల దానినోటికిత్రాసి, పిదప శంఖపుతునకలను (౮) భాగములుగ్రహించి రెండు
 మంజిశరావములనుదెచ్చి యందొకదానికి సున్నముత్రాసి శంఖపుతునకలలో సగ
 మువైచి దానిపై కఙ్జలిజేసిన గవ్యలనునిచి దానిపై మిగిలియుండెడి సగము శంఖపు
 తునకలనువైచి సున్నముచే తేపనముజేసిన రెండవశరావమునునూని బాగుగఘ్రీలయి

* సువన్ణాదిభాతువులను గ్రహించుటకు దూగ్యమగునటుల గంధకాదులచే
 బాకభాగముచేయబడిన పాదరసము, బుధుత్వేత మనంబును.

చ్చి యొందించి నాలుగుమూలలును చదరముగనుండునటుల గజముతోతున పల్లము
త్రవ్వినానిలోపల నాకమూరప్రమాణముగల మరియొకపల్లమునుత్రవ్వి అందుశరణావ
సంపుటమునునుచి దానిపై మన్ననూసి అడవియేరుపిడకలతో గజపుటంబిడి సాం
గోతలమున దానినితైటికిదీసి శరణావనందలి యాషభములను ఖల్వమున జక్కుగ
నూరి చూర్ణముజేయవలయు. ఇదియలోకనాథరసమనంబును. ఈలోకనాథరస
ము ఆరుగురిగింజలయొత్తును (౨౯) విరియములచూర్ణములోకలిపి, నాతరోగంబుల
యందుశేతి అనుపానముతోడను, పిత్రరోగంబులయందు వెన్నలోడను, క్లేచ్చరో
గంబులయందు తేనెతోడను, యివ్వవలయు. మఱియు నీలోకనాథరసము అతి
సారము, క్షయరోగము, ఆరుచి, సంగ్రహణ, కృశత్వము, ఆగ్నిమూలద్యము, దగ్ధ
ఉబ్బసము, గుల్మము, వీటికి ప్రళయస్రంబుగనుండు దీనిని సేవించినతోడనే ఘృతా
న్నమును నూడుగ్రాసములు భుజించి మంచముమీద పరుపులేకనే క్షణకాలము
వెల్లకిలబరుండవలయు. మఱియు పులుసునువర్జించి ఘృతాన్నము, తియ్యనిపెరుల,
వీటిని పుచ్చుకొనవలయు. విశేషముగ ఆడవలోనుండెను జింక మొదలగువాని మూ
సమలను నేతితోపక్వముజేసి భక్షింపవలయు. సాయంకాలమున అకలిగలిగినేని
పాలు అన్నమును భక్షించి నోటిరుట్టిత్రోక్షసలవడలను నేతితోజేసిపుచ్చుకొనవలయు
మఱియు సువ్వులు, ఊసిరికెవాలపు, వీటినినూరి కల్కమునుజేసియైనను, లేక నెయ్యి
నైనను శరీరమునకు లేపనముజేసికొని కించదుష్కడకముతో స్నానముజేయవలయు.
తిలతైలమును బొత్తిగ స్పర్శింపదగదు. మారేడుపండు, కాకరకాయలు, వంకా
యలు, చిన్నమత్స్యములు, చింతపండు, మద్యములు, ఇంగువ, శొంఠి, మినుములు
మసూరభాగ్యములు, కూశ్మాండము, అవాలు, కాంజికము, కారవల్లి మొదలగు
కకారాదులుగనుండెడి కూరలు, కూరలకు, ఇలములు, వీటిసేవనయు, శ్రమగలుగ
జేసికొనుట, మైథునంబాసర్పుట, అగ్రహింపట, పగలునిద్రించట, కంచుపాత్ర
యందుభుజించట, వీటినివర్జించవలయు. ఇదియ దీనికిపథ్యము. మఱియు నీలోక
నాథరసమును కుళ్లపక్షమునందు సుభనక్షత్రముతోగూడిన పంచమి, దశమి, పౌర్ణ
మి మొదలగు సంప్రాంత్యధులయందు తనకు చంద్రతారాబలముల నూచుకొని పూ
జించి కన్యకకు భోజనంబేడి శక్త్యనుసారముగ సువర్ణాదిదానముల నొసంగి ఉద్య
మమున రెండుగడియలలోపల సేవింపవలయు. దీనిని సేవించుటచే శరీరము
తాపముగలిగినేని శర్మర తిష్ఠనత్తు జెనుచున్న వీటిని నేకముగజేసి పుష్క

వలయు. మఱియు ఖర్జూరము, దాడిమపండు, ద్రాక్షపండు, షేబుకుతుంటలు వీటిని కొంచుకొంచుగా భుజించుచుండవలయు. ఇటులంజేసిన తాపముశమించు. ధనియాలనుదంచి పొట్టుదీసి దానిని నేతిలోపేయించి అందుశర్కరను, లోకనాథ రసమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన అరుచినశించు. ధనియాలు, తిప్పతీగె, వీటిక ప్షయమున లోకనాథరసమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన శ్వరమునశించు. వట్టివేళ్లు, అడ్డసరపాకు, వీటి కష్టయమున తేనె, శర్కర, కలిపియందు లోకనాథరసమునుజేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము, కఫము, శ్వాస, కాస, స్వరభంగము, యివినశించు. బంగిళకును కొంచుముగవాడ్చి చూర్ణముచేసి అందులోకనాథరసమును, కొంచెముగ తేనెయను కలిపి రాత్రులయందు పుచ్చుకొనిన నిద్రపట్టనివానికి నిదురవచ్చుటయగాక, అతి సారము, సంగ్రహణి యివినశించి, అగ్నిదీపనముగలుగు. శావర్జలవణము కరక పిండెలు, పిప్పళ్లు, వీటినిచూర్చించి అందులోకనాథరసమునుకలిపి ఉష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన శూలలు, అజీర్ణములు, యివినశించు. పిప్పలిచూర్ణమున తేనె, లోక నాథరసము, వీటినికలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములునశించు. దాడిమపూలరసమున లోకనాథరసమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములునశించు. దాడిమపూలరసమున లోకనాథరసమునుకలిపి పుచ్చుకొనిన కడుపులో యెడమపార్శ్వమునజనించెడి ప్లేహాదరము, వాతరక్తము, వాంతులు, నూలవ్యాధి, ముక్కులోరక్తముకారుట ఇవినశించు. గరికెస్వరసమున శర్కరకలిపి అందు లోకనాథరసమునుజేర్చి నస్య ముజేసిన ముక్కులో ప్రవించెడి రక్తమునశించు. రేగుశిత్తులోనిపప్పు, పిప్పళ్లు, నె మలిరెక్కలభస్మము, వీటియందు శర్కర, తేనెకలిపి లోకనాథరసమునుచైచి పుచ్చుకొనిన వాంతులు, ఎక్కిళ్లు యివినశించు. మఱియు పోటలీ, మృగాంకము, హే మగర్భము, చూక్తము మొదలగు స్వరసములయందును, లోకనాథరసమునకు జెప్పబడిన పథ్యములు, అనుపానములు వీటిని అనుష్ఠింపవలయు. ఈలోకనాథ రసము సర్వరోగములను హరింపజేయు.

* స్వర్ణమాలినీవసంతరసనిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ స్వర్ణం ముక్తాదరదమరిచంభాగవృద్ధ్యాగృహీతంఖర్బరప్టే ప్ర
ధనుమఖిలంమర్దయేన్నల్పత్రయేణ | యావత్స్నేహావ్రజజిహ్విల
యంచుర్దనేదీయతేఽసౌ | గుంజాద్వంద్వంధుమగధయా
చాలినీప్రాగ్వసంతః ||

తా॥ స్వర్ణపత్రము (అపరంజి) (౧) భాగము, మాత్రికభస్మము (౨) భాగములు, పాగడభస్మము (౩) భాగములు, మిరియాలు (౪) భాగములు, ఖర్బరభస్మము (౫) భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి మైనమురీతిగనగువరకు జక్రగమర్దించి మాత్రలుజేసి, తేనె, జీలకర్రచూర్ణము వీటితో రెండుగురిగింజలప్రమాణము సేపించిన సప స్వరోగములునివర్తిండు.

* బృహన్నాగ్నివసంతరసనిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ వైక్రాంతమభగ్నిరవితాప్య రాప్యంగంధక్రవాశంరసభస్మలో
హం సటుంకణంశంబుకభస్మనగ్వంసమస్తమేతచ్చవరీరజన్యోః
ద్రవైర్విషర్ద్యంమునిసంఖ్యయాచకస్తూరికాసీతకరేణపశ్చాత్
తదాబృహన్నాగ్నిర్వకమాగ్నిప్రకృత్వసంతనామారసదోరసోయం॥

తా॥ వైక్రాంతభస్మము, అభగ్నికభస్మము, తామ్రభస్మము, హేమభస్మము, భస్మము, రాప్యభస్మము, శుద్ధగంధకము, పగడభస్మము, రసభస్మము, లోహభస్మము, వెలిగారము, శంఖభస్మము, వీటిని ఖల్వమునందునిచి, పిల్లపీచర, నీలికకు, వీటిరసముతో మర్దించి భావనజేయవలయు. ఇటుల యేడుమార్లు చేసి పిదప కస్తూరి పచ్చకర్పూరము వీటినిచ్చేర్చి వరల ప్రైసములతో మర్దించి భావనజేసిన నదిబృహన్నాగ్నివసంతరసమనబడు. ఇది స్వరోగములను నశింపజేయు.

* పాశుపతరసనిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంద్విధాగంధంత్రిభాగంతీక్షణభస్మకం । త్రిభిన్నమం
విషందేయం చిత్రకకావ్యభావితం । ధూర్తనీజన్యభస్మాపి
ద్వాత్రింశద్భాగసంయుతంకటుత్రయంత్రిభాగంస్యాల్లవంగై
లాచతత్సమంజాతీఫలంతథాకోశమర్ధభాగంసయోజయేత్ । త
థార్థలవణంపంచస్సుహృదైరండతిన్దిడి । అపామాగ్నాశ్వత్థ
జఞ్చత్పైరందద్వాద్విచక్షణః । హరీతకీయవత్పైరంస్వర్జికాహం
గుజ్జీరకం । టంకణంచసూతతుల్యమస్తుయోగేనవర్దయేత్ । భోజ
నాంతేత్రయోక్తవ్యాగుంజాఫలప్రమాణతః । రసఃపాశుపతో
నామసద్యఃప్రత్యయకారకః । దీపనఃపాచనోహృద్యసద్యోహ
నివిషూచికా॥

తా॥ శుద్ధరసభస్మము (౧) భాగము, గంధకము (౨) భాగములు, కాంత
లోహభస్మము (౩) భాగములు, వసనాధి (౪) భాగములు, ఉమ్మెత్తపిత్తులభస్మ
ము (౩౨) భాగములు, త్రికటుకములు (౩) భాగములు, లవంగములు, ఏలకులు,
ఇవి ప్రత్యేకముగ (౩) భాగములు, జాజికాయ (౪) భాగము, జాపత్రి (౪) భా
గము, పంచలవణములు (౪) భాగము, పాంతజెముడు, జిల్లేడు, ఆముదపుచెట్టు,
చింతచెట్టు, ఉత్తరేణి, రాపి, నీటిభస్మము, కరక్కాయ, యవక్షారము, సర్వక్షార
ము, ఇంగువ, జీలకర్ర, వెలిగారము యిదియన్నియు ప్రత్యేకముగ (౧) భాగము,
వీటినిన్నటిని చిత్రమూలకమాయముతో నూరి సేదనువింధించి మరల నిమ్మ పండ్లరసము
తో నూరి, గురిగింజలంతమాత్రము జేయవలయు. ఇదేపాశుపతరసమనంబును. దీనిని
భోజనము జేసినతర్వాత వాకమాత్రము సేవించిన విషూచికారోగము నెవరించుటయే
గాక ఆగ్నిదీపనము, పాచనము, మనోహాసము నీటినిసగాగులుగంజేయు.

* పర్వతీరసనిర్మాణవిధిః *

శ్లో॥ రసప్రిగుణగంధేనమర్దయిత్వాసభృంగకం । లోహపాత్రేఘ్న
తాభ్య క్షేద్రావితంబదరాగ్నినా ॥ ఊర్ధ్వాధోగోమయందత్వా
కదళ్యాకోమలేదళే । స్నిగ్ధప్రతేహ్యయోదర్వాః పర్వటా
కారతాంనయేత్ । పాదేలోహేవినిక్షిప్తేలోహపర్వటికాభ
వేత్ । తామ్రేపాదేవినిక్షిప్తేతామ్రపర్వటికాభవేత్ । ఏష
పాదంచయుంజేతత్వసాధ్యేష్వామయేషుచ । సురసాయాజయ
న్త్యాశ్చకన్యకాభకరూషయోః । త్రిఫలాయామునేర్భార్యా
ముండ్యాత్రికటుసంజ్ఞయోః । భృంగరాజస్యవస్తే శ్చసత్ప్రహం
ద్రవభావితం । అర్దకస్యద్రవతాభసప్రధాభావయేత్పునః ।
అంగారేస్వేదయేదీషత్పర్వతీరసముత్తమం । గుంజాష్టకందదీ
తాస్యతామూలీపత్రసంయుతం । పీఠపీరసకైశ్చాపిసిర్గుద్యా
హ్యనుపానయేత్ । త్రికటుకస్యమూలానిశుంఠీచ్ఛిత్వావినిక్షి
ప్తేత్ । అజాతీరేసనిర్ధంయోవత్త్విరంవిపాచయేత్ । తత్త్రి
రంపాచయేద్రాత్రాసకంభోజయేదపి । కూష్మాండంవర్జ
యేచ్ఛించావృంతాకంకరగటిమపి । ఆరనాలంచతైలంచమైథునం
చవివర్జయేత్ । మాసత్రయంశుసేవేతకాసశ్వాసాపనుత్తయే॥

తా॥ రసము (౧) ధాగము, గంధకము (౩) ధాగములు వీటినిఖల్వమందుని
చి గుంటగలగ రాకురసముతో సూరి, లోహపాత్రమునకు లోపల నెయ్యి చరిమి
అందునిచి, లేగుకట్టెలతో మంటచేసి ద్రవించునటుల కాచిపిదప ఆపువేడను గుం
డ్రముగతట్టి దానిపై అరటిగురుతును పరచి దానిపై మరల ఆపువేడను గుండ్రము
గతట్టి అందు ఇనపగరిటలో కరిగినపైరసమునుబోసి అప్పడమువలె గుండ్రమగు
నటుల ఇనపగరిటతో చేయవలయు. ఇదిపర్వతీరసమనంబుడు. పైరసగంధకములు
మిళితముగకరుగునపుడు అందురసమునకు నాలవధాగము లోహభస్మమువైచిన
లోహ పర్వతీయనబడును. రసమునకు నాలవధాగము తామ్రభస్మమువైచిన తా
మ్రపర్వతీయనబడును. అసాధ్యోగములయందు రసమునకు నాలవధాగము వస
నానినెక్కవలయు. తులసి, ఉనిరికె, కలబుడ, కంది, అడ్డసరము, అగసి, చిత్రి,
గుంటగలగర, చిత్రమూలము, వీటినియొక్కరసములు, త్రిఫలములు, గంటుధారంగి,
త్రికటుకములు వీటియొక్కకషాయములు, పైరసకషాయములలో ప్రతిదానితోన
వాక్యకాచినము భావనజేసిపిదప అల్లపురసముతో యేడుమార్లు భావనజేసిపిదప
బొగ్గులనిప్పునెగయందు కొంచముగ కాచినసిద్ధమైన పర్వతీరసమగు. దీనిని ౮ గు
రుగంజలయెత్తు తమలపాకులోతట్టి సేపించి పిదప పిప్పళ్లకషాయముగాని, లేక
వాపిలికషాయముగాని పానముజేయవలయు. మేకపాలకు సమముగ పుదకముజేర్చి
అందుపల్లెనువేరు, కొంఠిపీటిని నలగగొట్టివైచి నీరంతయు యిగురునటులకాచి అం
దు పిప్పలీచూర్ణమునువైచి దానిని రాత్రియందుసేపించి భోజనము జేయవలయు.
ఈ ఔషధమును సేపించునపుడు గుమ్మడికాయ, చింతపులుసు, వంకాయ, దోస
కాయ, కూటిసిగ్గు, నూనె, స్త్రీసంభోగము వీటినివర్జింపవలయు. ఇటులనూడం
మాసములు సేపించిన కాసశ్యాసలు నివర్తించు.

✽ జయావతీ సిర్కా గవిధి. ✽

శ్లో॥ విషంత్రికటుకంముస్తంహరిద్రానిష్ఠ్యవత్రకం । విడంగమప్తమం
చూర్ణంధాగమూత్రైస్సమంస్సమం । చణకాభావతీకార్యాస్యా
జ్జయాయోగవాహికా॥ ౩౨॥

తా॥ వసనాభి, త్రికటుకములు, తుంగమునైలు, మానిపసపు, పేపాకు, వా
యవిడంగములు, వీటినిసమభాగములుగ గ్రహించిచూర్ణించి మేకమూత్రముతో సూరి
శ్ననగగింజలంతమాత్రము జేయవలయు. ఇదియేజయావతీయనంబుడు. దీనినితా
మ్రపానములతో సేపించిన సర్వోగములునివర్తించు.

* జయంతీవటినిర్మాణవిధి. *

శ్లో॥ విషంపాతాశ్వగంధాచవచాతాలీనభద్రకం । మరీచంపిప్పలీనిం
బమజామూత్రేణతుల్యకం । వటికాపూర్వవతాగ్ర్యా జయ
స్త్రీయోగవాహికా॥ ౩౨౬॥

తా॥ వసనాభి, విషబొడ్డి, పెన్నేరుగడ్డ, వస, తాలీసపత్రి, మిరియాలు, పిప్పళ్లు, పేపాకు, వీటినిసమముగ చేర్చి చూర్తింని ఊకమూత్రముతోనూరి శనగ గింజలంతమాత్రముజేయవలయు. ఇదియే జయంతీవటియనబడు. దీనినియుక్తాను పానములతో సేవించిన సమస్తరోగములు హరించు.

ఇతి శ్రీమదాంధ్ర భాషానువాదభూషితే అనుపానరత్నాకరే
దొంగరాజగుస్తులు, నారాయణచూర్ణ, మృత్యుంజయూచి
రసానానిర్మాణవివేకకథనన్నాదు
సప్తమస్తకం గః.

—అంశము—

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

ఆంధ్ర తాత్పర్య సహిత

అనుపానరత్నాకరము.

ఆఙ్గమస్తకము.

{ ధాతువులు, ఉపధాతువులు, రసములు, ఉపరసములు,
విషములు, ఉపవిషములు, రత్నములు, ఉపరత్న
ములు, పీట్లయొక్క వివరములు.

ధాతువులవివరము.

శ్లో॥ స్వర్ణంరూప్యంచ తామ్రంచరక్తంయశదమేవచ । సీసంలోహం
చనస్తైలేధాతవోగిరిసంభవాః॥ ౩౨౭॥

తా॥ స్వర్ణము, రూప్యము, తామ్రము, వంగము, జనదము, సీసము, లోహము యీయేడున్న సప్తధాతువులకు పేర్లు. ఇనియన్నియు పర్వతమునందుజనించునవి.

✽ ఉపధాతువులు. ✽

శ్లో॥ సప్తోపధాతవస్సవర్ణ మాక్షికం తారమాక్షికం । తుత్థంకాం
స్యంచరితశ్చసేందూరశ్చశిలాజతుః॥ ౩౨౮॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము, రాప్యమాక్షికము, తుత్థము, కాంస్యము, ఇక్ష్మీ,
శేందూరము, శిలాజతు, యీ(౭)న్ని ఉపధాతువులకుపేర్లు.

✽ ర స ము. ✽

శ్లో॥ రసాయనార్థిభిర్లోకైః పారదోరస్యతేయతః । తతోరసభితి
ప్రోక్తస్సవధాతురపిస్త్యుతః॥ ౩౨౯॥

తా॥ రసాయనమును కోరినజనులచేత కోరబడునుగనుక రసమనబడు. ఇది
ధాతువయనియును జెప్పబడు.

✽ ఉపరసములు. ✽

శ్లో॥ గంధోహింగుళమభ్రీతాశకశిలాప్రోతోఽఙ్గానంటంకణం । రా
జావర్తకచుమ్బకాస్ఫటికయాశజ్ఞఃఖటీశైరికం । కాసీసంరసక
ఙ్కపద్దసికతాబోలంచకంకుష్ఠకం । సారాష్ట్రీచమతాఅమీఉప
రసాస్సూతస్యకించిద్దుడైః॥ ౩౩౦॥

తా॥ గంధకము, హింగుళము, అభ్రీకము, హరితాశకము, మనుశీల, ప్రో
తోంజనము, (నల్లసురమ) వెలిగారము, రాజావర్తకము, చుంబకపామణము, పటి
కము, శంఖము, ఖటీ, శైరికము, కాసీసము, రసకము, గవ్వ, యిసుక, బోళము,
కంకుష్ఠము, సారాష్ట్రము, యివి ఉపరసములనబడు. ఇది రసమునకంటె కొ
ంచముతక్కువగుణముగలది.

✽ విషములు. ✽

శ్లో॥ విషంతుగరళఃక్షేపస్తస్యభేదానుదాహరే । వత్సనాభస్సహరి
ద్రసక్తుకశ్చప్రదీపనః । సారాష్ట్రీకఃశృంగకశ్చకాలకూటస్తథై
వచ । హాలాహలోబ్రహ్మపుత్రోవిషభేదాలమీనవ॥ ౩౩౧॥

తా॥ విషము, గరళమనియు, క్షేపమనియుజెప్పబడు. వత్సనాభి
ద్ర, సక్తుక, ప్రదీపన, సారాష్ట్రీక, శృంగక, కాలకూట, హాలాహల
యిటులవిషము(౯)భేదములుకలదిగనుండు.

✽ ఉపవిషములు. ✽

శ్లో॥ అరగక్షీరంస్తుహీక్షీరం తథైవకరిహరికా । కర్వీరకోధదుత్సూ
రఃపఞ్చచోపవిష్టాస్త్వతాః॥ ౩౩౨॥

తా॥ జిల్లేసుపాటి, బొంతజెమడుపాలు, ముంటివత్తు, గన్నేరు, ఉమ్మె
త్రయని ఉపవిషములు (౫) నిధములుగనుండు.

✽ రత్నములు. ✽

శ్లో॥ వజ్రంగారుత్తకంపుష్పరాగోమాణిక్యమేవచ । ఇంద్రనీలశృంగో
మేదస్తథావైడూర్యమిత్యపి । మాక్తికంవిద్రుమశ్చేతిరత్నాన్య
క్తానివైనవ॥ ౩౩౩॥

తా॥ వజ్రము, మరకతము, పుష్పరాగము, మాణిక్యము, ఇంద్రనీలము,
శోమేధకము, వైడూర్యము, ముత్తియము, పవడము, ఇవి నవరత్నములననబడు.

✽ ఉపరత్నములు. ✽

శ్లో॥ ఉపరత్నానికాచశ్చకర్పూరాశ్చాత్తథైవచ । ముక్తాశుక్తిస్త
థాశంఖఇత్యాదీనిబహూన్యపి॥ ౩౩౪॥

తా॥ కాచమణి (గాజుటాయి) కర్పూరపురాయి, ముత్తెలపిప్ప, శంఖము
యివి మొదలైనవి ఉపరత్నములననబడు.

ఇతి శ్రీమదాంధ్ర భాషానువాదభూషితే అనుపాసరత్నాకరే
యోగరాజగుగ్ధలు, నారాయణచూర్ణ, నృత్యంజయాది
రసానానిర్వచనవివేకకథనంగామ

అష్టమస్తస్కరంగః.

